

Tadqiqot uz

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

№18
31 июль

conferences.uz

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 18-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
7-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
18-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-7**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
18-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-7**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 18-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июль 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 154 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шохида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаном Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Раҳмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ
ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР**

1. Ergasheva Marjona Shuxratovna BADIY ASARLARDA AYOLLAR NUTQINING LINGVOKULTUROLOGIK TADQIQI.....	10
2. Atajonov Maksud TODAY’S NEW METHODS OF TEACHING	12
3. Burxonova Oydin Xurramovna BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING INGLIZ TILIDA NUTQ KO‘NIKMALARNI TAKOMILLASHTIRISH USULLARI.....	13
4. Karimova Gulchehra G‘ulomovna UMUMIY O‘RTA TA‘LIM MAKTABLARIDA INGLIZ TILINI O‘QITISH HUSUSIYATLARI	15
5. Zulfiyeva Zamiraxon Yunusovna TOHIR MALIK ASARLARIDA YOZUVCHI USLUBINING NAMOYON BO‘LISHI.....	17
6. Вазираҳон Рустамовна Очилова ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ЎҚИТИШДА МЕТАКОГНИТИВ СТРАТЕГИЯ	18
7. Холматов Исломжон, Тўйчиева Дурдона СПОСОБЫ РАЗВИТИЯ ГРАМОТНОЙ УСТНОЙ РЕЧИ	20
8. Abdulhayeva Yoqutxon Qambarali qizi MODERN WRITING TECHNIQUES AND METHODS IN ENGLISH LESSONS	22
9. Babayeva Shahnoza Xalikulovna DARSLARDA “MAQOLLARNI TO‘LDIR” VA “DAVOM ETTIR” METODLARIDAN FOYDALANISH	24
10. Шахноза Гулямова ПОЛИСЕМИЯ ЛИНГВИСТИК ХОДИСА СИФАТИДА.....	26
11. Kertayev Mukhtar Abdukaharovich NEGATIVE TRANSFER OF FIRST LANGUAGE (UZBEK) IN THE TARGET LANGUAGE (ENGLISH) LEARNING	28
12. No‘monova Shaxrizoda Mirkomiljon qizi ABDULLA QAHNORNING “DAHSHAT “ NI KOYASI MATNINING SINTAKTIK TAHLILI	31
13. Nurumbetova Hamida Ganiyevna INGLIZ TILI DARSLARIDA DIDAKTIK O‘YINLARDAN FOYDALANISH.....	33
14. Kilicheva Malokhatkhon MODERN AND INNOVATIVE APPROACHES OF TEACHING LANGUAGES	35
15. Roziqova Munavvar Bahodirovna YOZMA SAVODXONLIKNI OSHIRISH-DOLZARB MAVZU	37
16. Hurriyat Sa’dullayeva MORFEMALARNI OSON O‘ZLASHTIRAMIZ	39
17. Siddiqova Misriyoxon Dilboroliyevna ONA TILI O‘QITISHDA INNOVATSION USULLARDAN SAMARALI FOYDALANISH,O‘QUVCHILAR FAOLIGINI OSHIRISH	41
18. Turdaliev Obidjon SIMILARITY AND PECULIARITY OF NUMBER SUPERSSTITIONS BETWEEN UZBEK AND JAPANESE LANGUAGE.....	42
19. Yuldasheva Yulduzxon Axmatbekovna, Ma’rupova Sanoatxon Muminjonovna TILSHUNOSLIKNING LINGVISTIK GEOGRAFIYA BILAN UMUMIY JIXATLARI.....	44
20. Исакова Рафоат Муратовна, Арипова Юлдуз Шавкатовна ВАЖНОСТЬ ВНЕКЛАССНЫХ ЗАНЯТИЙ В ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И ПРЕПОДАВАНИЯ РКИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ.....	45

21. Кимсанова Нафисахон Муминжонова СТИЛИСТИКА РУССКОГО ЯЗЫКА	47
22. Қурбаниязов Даўит Қалбаевич ГАЗЕТА ТЕМАЛАРЫНДА АФОРИЗМЛЕРДИҢ СТИЛЬЛИК ҚОЛЛАНЫҰЫ	49
23. Пирматова Замира Собировна, Абдумуминова Раъно Каримовна «ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ»	52
24. Сатимова Дилафуз Нумонжонова ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА ЁШЛАР СЛЕНГИНИНГ КОММУНИКАТИВ-ПРАГМАТИК СПЕЦИФИКАСИ	54
25. Холматов Ислонжон, Тўйчиева Дурдона ЛЕГКИЕ СПОСОБЫ ИЗУЧЕНИЯ ПАДЕЖЕЙ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ ДЛЯ ДЕТЕЙ УЧАЩИХСЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ	57
26. Pirmonova Munajat Oktambojevna XORIJY TIL DARSLARIDA OG‘ZAKI NUTQ VA TINGLAB TUSHUNISH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA DIDAKTIK MATERIALLARNING VA INTERFAOL O‘YINLARNING AHAMIYATI	59
27. Safarova Zulayho Mahmudovna TOPONIMLAR – MILLIYLIGIMIZ RAMZI	61
28. Мусурманова Шахноза Кучкаровна РОЛИ ВОЕННОЙ ТЕРМИНОЛОГИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ ВОЕННЫХ ТЕКСТОВ	63
29. Ro‘ziyeva Lobarxon Zokirovna, Sulaymonova Gulhayo Sobirovna INGLIZ TILI O‘QITISHDA O‘QUVCHILARNING LUG‘AT BOYSLIGINI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI	65
30. Alibekova Zebo Toshpulatovna TILSHUNSOLIKDA MATN MUAMMOSI	66
31. Boybo‘tayeva Gulnozaxon Abduvaxobovna UMUMIY O‘RTA TA‘LIM MAKTABI O‘QUVCHILARIGA INGLIZ TILI FANINI KOMPETENSIYALI YONDASHUV ASOSIDA O‘RGATISH	68
32. Dilorom Turayeva Alimboyevna, Qurbonova Gulora Umrboyevna TILLARNING O‘XSHASH VA FARQLI JIHATLARI	70
33. Ergashova Dilfuza Abdimominovna ADABIYOT DARSLARIDA O‘QUVCHILANI IJODIY FIKRLASHGA O‘RGATISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLAR	72
34. Fozilova Nilufar Mamirdjonovna CHET TILI DARSLARIDA “BAYROQNI TUTIB OL” USULIDAN FOYDALANISH	74
35. Nishonova Shakhnoza Imomalievna, Mirsultonov Abbosjon Imomalievich THE WAYS OF DEVELOPMENT VOCABULARY	75
36. Qaxharova Shaxnoza Najmiddinovna O‘ZBEK TILINING TARAQQIYOT BOSQICHLARI	76
37. Raxmatova Surayyo Maxmatqobilovna FILOLOGIK TA‘LIMDA MUAMMOLI TA‘LIM TEXNOLOGIYASI	78
38. Xojibayeva Iroda Narbutayevna ATOQLI OTLARNING GRAMMATIK XUSUSIYATLARI	80
39. Xurramova Risolat Quدراتovna NUTQNING BOYSLIGI VA SO‘ZLARNI O‘Z O‘RNIDA QO‘LLANILISHI	81
40. Шухратхон Имяминова HEMIS VA ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАРНИ СТРУКТУР-СЕМАТИК ТАҲЛИЛИ	82
41. Abdullayeva Hamida Mamasharifovna INGLIZ TILINI O‘RGATISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH	84
42. Aygul Sadullayevna YUQORI SINFLARNING ONA TILI DARSLARIDA MUSTAQIL ISHLARNING O‘RNI	86
43. Abdurahmonova Asila Asliddin qizi THE USE OF PROVERBS IN TEACHING ENGLISH TO SCHOOLCHILDREN, TO DEVELOP THEM NOT ONLY IN EDUCATION BUT ALSO IN UPBRINGING.	88

44. Алланазарова Мамура Ахмедовна БЎЛАЖАК ҲУҚУҚШУНОСЛАРГА ИНГЛИЗ ТИЛИНИ МАСОФАВИЙ ЎҚИТИШНИНГ ИННОВАТСИОН УСУЛЛАРИ.....	89
45. Amaniyaova Dilnaz Qaljanbaevna THE IMPORTANCE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN THE MODERN WORLD	91
46. Ashirbekova Kuanishgul Kenjetay kyzy EFFECTIVE STRATEGIES FOR IMPROVING WRITING SKILLS	92
47. Asqarova Nazokat Rustamjonova ONA TILI DARSLARIDA SO‘Z TARKIBIDA KELGAN «H» VA «X» TOVUSHLARINI TO‘G‘RI TALAFFUZ QILISH ORQALI SO‘Z MA‘NOSINI FARQLASHDA SAMARALI USULLAR.....	94
48. Axmadjonova Zamira Xasanjonovna TA‘LIM TIZIMINI (FANLAR MISOLIDA) RIVOJLANTIRISH MASALALARI	95
49. Aytmiyazova Gózzalxan Sarsenbaevna TILDIŇ PAYDA BOLIWI. QARAQALPAQ TILI HÁM ONIŇ RAWAJLANIWI.....	97
50. Boboqulova Shodiya Rahmonqulovna ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA TABAQALASHTIRILGAN [DIFFERENSIAL] YONDASHUV	98
51. Bozorova Zumrad ONA TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING IJODIY FIKRLASH QOBILIYATINI O‘STIRISH.....	100
52. Seytimbetova Dilbar Xidirovna TA‘LIM JARAYONIDA NUTQ O‘STIRISHNING AHAMIYATI	102
53. Ergasheva Shaxnoza Muhiddinovna ONA TILIGA MUHABBAT FANDAGI MUAMMOLAR YECHIMINING POYDEVORIDIR.....	104
54. Ernazrova Gulbahor Isakovna MUMTOZ SO‘Z SAN‘ATINING ZAMONAVIY SHE‘RIYATGA TA‘SIRI.....	106
55. Бултаков Абдурасул Акбарович ТЕРМИНАЛОГИК ЛЕКСИКОГРАФИЯ НИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ.....	108
56. Ergasheva Zamira LINGVISTIK TERMINLARNING TEZAVRUSINI YARATISHNING AHAMIYATI TO‘G‘RISIDA.....	110
57. Gofurova Barnokhon Rakhmatovna, Mukhtorova Rahimakhon Vohidjon qizi INNOVATIVE METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES	112
58. O. G. Hatamova FRIENDSHIP.....	113
59. Boboqulova Dilshoda Baxtiyorovna, Eshonqulova Iroda Abdujabborovna THE ROLE OF CULTURE IN LANGUAGE LEARNING PROCESS AND WAYS TO CONNECT THE CULTURE WITH EDUCATION	115
60. Khusnutdinova Luiza Ramilyevna THE ROLE OF AUDITORY GAMES IN TEACHING LISTENING AT THE INITIAL STAGE IN THE SECONDARY SCHOOL.....	117
61. Muhammad Solih Mamirov SUBYEKT AKTANTI XUSUSIDA.....	119
62. Narzulloyeva Zilola ONA TILI DARSLARIDA KICHIK GURUHLARDA ISHLASH.....	121
63. Nurmatova Sharofat Azizaliyevna, Aliboyeva Salomat Azizaliyevna ONA TILI FANINI O‘QITISHDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNING O‘RNI.....	122
64. Abdurahmonova Saidaxon Habibullayevna, Raxmatullayeva Gulbaxor Akramovna LISONIY MUNOSABAT VA UNING ASOSIY TURLARI.....	124
65. Oyimgul Sadinova ANALYSIS OF SYNTACTIC ELEMENTS IN ENGLISH AND UZBEK IN PREDICATE.....	126
66. Sayfiddinova Ma‘mura Akbaraliyevna TEMURIYLAR DAVRIDA O‘ZBEK TILSHUNOSLIGI.....	128

67. Sharopova Oysara Zayniddinovna O‘ZBEK TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING NUTQIY KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI	130
68. Sulaymonova Kuysuntosh Hayitovna TEACHING GRAMMAR THROUGH AUTHENTIC TEXTS	132
69. Toshboyeva Feruza Berdiqulovna TEACHING READING EFFECTIVELY ON LANGUAGE LESSONS	133
70. Vakilova Dilorom ONA TILI DARSLARIDA METODIK USULLARDAN FOYDALANISH	135
71. Yakupova Gulnora Yaxshigeldiyevna, Yuldasheva Sh. Sh. PISA tadqiqotlari asosida ona tili darslarini takomillashtirish	136
72. Yo‘ldosheva Mushtariybegim O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA OMONIMLARNING TILDA PAYDO BO‘LISHI VA YUZAGA CHIQISH USULLARI	138
73. Yo‘ldosheva Mushtariybegim, Yuldasheva Umida Solijonovna DEVELOPMENT OF LANGUAGE AND STUDY SKILLS	140
74. Бабажанова Сайёра Сабировна ДИДАКТИЧЕСКАЯ ИГРА КАК ОДНО ИЗ УСЛОВИЙ АКТИВИЗАЦИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	141
75. Джалилова Дурдона Шавкатовна МЕТОДИКА ИЗУЧЕНИЯ ИМЕНИ ПРИЛАГАТЕЛЬНОГО В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ.....	143
76. Рахманова Наргиза Бахадировна РОЛЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОРГАНИЗАЦИИ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ШКОЛЕ	144
77. Saida Nazarova ONA TILI DARSLARIDA LINGVISTIK TAHLIL USULLARIDAN FOYDALANISH.....	146
78. Ташпулатова Саида Тахировна МЕТОДИКА ИЗУЧЕНИЯ СИНОНИМОВ В УЧЕБНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ	148
79. Тошбаева Филура Александровна СВОЕОБРАЗИЕ РЕЧЕВЫХ ХАРАКТЕРИСТИК ПЕРСОНАЖЕЙ В ДРАМАТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ А.П. ЧЕХОВА.....	149
80. Туланова Гули Дилшодбековна ABOUT ENGLISH ANTONYMS.....	151
81. Жураева Мухтарам Дадабуваевна, Моминова Одинахон Собировна В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ ЭТО МЕТОД ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ.....	152

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

BADIIY ASARLARDA AYOLLAR NUTQINING LINGVOKULTUROLOGIK TADQIQI

Ergasheva Marjona Shuxratovna
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent
Davlat O'zbek Tili va Adabiyoti
Universiteti talabasi
Telefon: +998974862006
mexrinisoismatova572@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada shoir, yozuvchilarimizning asarlarida uchraydigan ayollar nutqi hamda uning lingvokulturologik xususiyatlari to'g'risida ma'lumotlar berilgan. Shuningdek, o'zbek hamda jahon adabiyoti namoyondalarining asarlaridagi ayrim farqli qarashlarning lingvokulturologik jihati tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: Ayollar nutqi, lingvokulturologiya, o'zbek va jahon adabiyoti, emotsional bo'yoqlar, leksema.

Badiiy asarlarda har bir detal muhim ahamiyatga ega bo'lganidek, unda qatnashayotgan obrazlarning nutqi ham asarning ko'lamiga ta'sir etmay qolmaydi. Bevosita o'zbek adabiyoti hamda jahon adabiyoti bir-biridan izchil farqlanar ekan, unda qo'llanilgan har bir nutq vositasi xalqning shakllanishi, millatning kelib chiqishi, shuningdek, ma'naviyat va madaniyat tushunchalari ham asarlarda turlicha bayon etilgan. Shundan kelib chiqqan holda, ayollar nutqining badiiy asarlarda qo'llanilib kelayotgan lingvokulturologik jihati makon va zamon bilan bog'liq holda tadqiq etiladi.

Ma'lumki, til ijtimoiy hodisa bo'lishi bilan birgalikda madaniyat bilan ham uzviy bog'liqdir. Bugungi kunda insonlar, xalqlar, mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy, siyosiy, madaniy, hamda ilmiy aloqalar xalqaro madaniy kommunikativ jarayonlar tilshunoslik sohasida tillarning o'zaro munosabati va til madaniyati hamda tilning milliy o'ziga xos ko'rinishi kabi qator va madaniyatshunoslik o'rtasidagi alohida spetsifik yo'nalishi va predmetiga ega bo'lgan yangi soha – lingvokulturologiyaning yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda. Natijada xx asr oxirlariga kelib, til va madaniyat muammosini o'rganishni maqsad qilgan – tilshunoslikning yangi sohasi lingvokulturologiya jadal rivojlandi. Shu bilan bir qatorda ushbu sohaning ayollar nutqidagi jozibasi, muayyan xalqning hayot obrazi, milliy xarakter sifatida keng etnografik mazmun kasb etadi. Bundan asosiy maqsad esa til birliklarining madaniy ahamiyatini nutqiy vaziyat birliklari – farzeologizmlar yoki boshqa ekstrolingvistik til birliklari, madaniyatning ma'lum kodlarini ifoda etuvchi simvolik belgilarni solishtirish asosida ish yuritishdan iboratdir. N.S.Trubetskiyning yozishicha: "Madaniy konnotatsiyalarsiz biror so'z bo'lishi mumkin emas, ya'ni qiyosda, solishtirishda qandaydir umumiy qismlar bo'lishi shart". Shuningdek, V. N. Telyani ham shu o'rinda yozadiki: "Lingvokulturologiya insoniy, aniqrog'i, shaxs va madaniy omillarni uzviylikda tadqiq etuvchi fandir". Bundan anglashiladiki, jamiyat o'rtasidagi jamiyki muloqotlar nutq vositasida yuzaga chiqar ekan, madaniyatli nutq shakli xalqning, millatning tub ildiziga borib taqaladi. Shu o'rinda R.S. Ibragimovning nomzodlik dissertatsiyasida ayol konseptining o'zbek va fransuz tillarida ifodalanish yo'llari ham qayd etib o'tilgan.

Shonli o'tmishimizning zarvaraqlaridan to hozirgi kunga qadar ham bebaho o'ringa ega bo'lgan Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asari lingvokulturologik jihatdan muhim ahamiyatga ega bo'lgan beqiyos asardir. So'zimizning isboti o'laroq, Kumushning Otabekka "begim" so'zi bilan murojaat qilishi yoxud ularning tanishib qolgandagi dialogi xalqining qaysi millatga mansubligi, qaysi urug'dan kelib chiqqanligini ko'rsatib turadi. Aniqrog' qilib aytganda, "o'zbek" leksemasining oxirgi o'zagi "bek" so'zi o'zining polisematiklik xususiyatini aynan mana shu yerda namoyon qilgan. Abdulla Qodiriy Kumush nutqining vositasida nafaqat etnografik xususiyatlar orqali, balki

kulturologik jihatdan ham mukammal yondashgan. Shuning uchun bo'lsa kerak, Kumush obrazi orqali hozirgacha bizga o'rnak bo'lib kelayotgan ibo, hayo, axloq, tarbiya e'tiqod, iymon kabi bir qancha xususiyatlari avlodlarga poydevorning go'zal ko'rinishi bo'lib xizmat qilmoqda.

Jahon adabiyotining yorqin vakili Chingiz Aytmatov esa birgina "Jamila" asarida qirg'iz xalq qarashlarini ifodalab bergan. Jamila timsolining portretidan ma'lumki, u juda yosh, jo'shqin, harakatchan, go'yoki, his tuyg'ular unga begonadek. Negaki, Jamilaning ko'pchilikka ikkinchi shaxs birlikda murojaat qilishi, mensimaslik ohangidagi emotsional bo'yoqlar bizni shu xulosaga kelishga undaydi. Vaholanki, muallif aynan shu jihatlarni inobatga olib bir ayolning ichki kechinmalarini g'ayrioddiy tarzda ifodalab beradi. Buning isbotini ko'proq Jamilaning Doniyorga munosabati orqali bilish mumkin. Jamilaning nutqida Doniyorga nisbatan ishlatgan undov ohangdagi gaplar asarda turli o'rinlarda turlicha ma'no kasb etgan. Usmonga bo'lgan munosabatida birgina maqol orqali o'zining emotsiyasini ko'rsatib beradi, xolos. Uning bu xarakteristikasi serqirra tomonga ega ekanligini ko'rsatadi. Ya'ni qaynisiga va Doniyorga bo'lgan ohangi uni umuman boshqa obraz darajasiga olib boradi. Ayniqsa, bu holatni asarning so'nggida, ikki yoshning qochish voqeasida, yaqqol namoyon bo'ladi. Shunda uning ayolligi, ma'suma, zaifa muhabbatga to'la qalb egasi ekanligi namoyon bo'ladi. Muallif birgina Jamila obrazini ifodalab berish orqali, xalqning madaniyatini, udumga qat'iy amal qilish qoidalarini, tuyg'ularning ijobiy yoxud salbiy tomonlarini tahlil qilgan ommaning qarashlari qay darajada ekanligini, mehr, oqibat, xiyonat, sadoqat kabi antonimik va sinonimik juftliklarni qo'llab, ayol siymosida bahsli va muammoli, turlicha yechimlarga ega bo'lgan, dunyoqarashning ulkan mahoratiga mos asar yaratdi.

Demak, izoh sifatida aytish mumkinki, ayollar millatning faxri bo'lishi bilan birgalikda, ularning nafaqat madaniyatimizga daxldor ekanidan, balki nutqimizning jozibasini yanada go'zallashtiradigan, tilimizning cheksiz imkoniyatlarini ma'naviyat bilan sug'oradigan hamda uning boqiyligini ta'minlab beradigan siymodirlar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. H. Jamolxonov. Hozirgi o'zbek adabiy tili. - Toshkent 2005.
2. Mahmudov. N. Tilning mukammal tadqiqi yo'llari yo'llarini izlab ...// O'zbek tili va adabiyoti. - Toshkent 2012.
3. Трубецкий НН. С. Поведения и мышления к языку. в. кп. НЛ. в. 1. М., 1960.

TODAY'S NEW METHODS OF TEACHING

Xorazm viloyati Xonqa tumani
35-maktab o'qituvchisi: Atajonov Maksud
Tel: +998999666790
mr.maqsud.70@gmail.com

Annotation: The article is devoted for new effective methods of teaching. Actuality of the theme is justified as it sets conditions for revealing development of teaching methods which are useful today. Different progressive methods of teaching English grammar are given in this paper as well.

Keywords: grammar, speech, motivation, technology, exercise, language.

We believe in sharing innovative ways to improve the teaching of students and leading of schools and districts in order to inspire anyone seeking to better their work. However, we also recognize that many educators are just beginning to grapple with how to adapt their practice to the shifting needs of the future. For those just getting started in the world of education innovation and improvement, we have created this overview of what we feel are some of the most important new teaching methods making a positive impact on students' learning in the modern world.

Teaching grammar through games. In my opinion, enthusiastic students are about practicing language with the help of games. I think that the grammar games are not only fun but also they help students learn without a conscious analysis or understanding of the learning process while they acquire communicative competence as second language users. A lot of experienced writers have argued that games are not just time-filling activities but they have a great educational value. Games, as Richard Amato thinks, are to be fun, but he warns against overlooking their pedagogical value, particularly in foreign language teaching.

Example: Students divided into three group. First group say words in Uzbek language, second group say in English, and the last one write these word's transcription.

Teaching grammar through technology. Different technological devices and tools have been playing a vital role in teaching methods in general and in grammar teaching in particular. Some of these tools, like the computer, permit interactions with the learners through giving feedback and explanations of some grammatical elements which makes such tools effective in teaching grammar. Computers have made it accessible to use software called Computer Assisted Language Learning. Thus grammar is like bitter gourd to the students but the modern technology and the method of teaching help them to learn easily.

Example: In this method, students improve their skills. Because they work with the computer as they seem to use the Internet.

Using more fictional books, stories, fairytales during the lesson. It is because when learners read more and more real English materials, they can form a natural attainment in English and it helps to reduce their grammar mistake. Whatever opinion we have, however, we cannot escape from grammar; it is in every sentence we read or write, speak or hear. Additionally, during the lesson they have to be active whether they fall behind others. By way of conclusion new teaching methods help to us to improve our skills, opinion, education.

If you have studied a foreign language, you may recall how basic your early sentences were and how limited they were in texture and depth. With enhanced vocabulary, students grow in skills of verbal fluency, writing, and comprehension. The National Reading Panel states that the larger the students' vocabulary, the more adept they are at understanding text (National Reading Panel, 2000). When students build vocabulary mastery, they can more effectively communicate their ideas, knowledge, and voice. Music may lower the affective filter for English language learners as they acquire new vocabulary words. Try playing popular, familiar, and well-enunciated songs in English that have useful vocabulary words.

After students do learn to understand the individual words they read in texts, new brain areas need stimulation and practice to recall the words long enough to understand complete sentences. The information from the beginning of a sentence or preceding sentences in a paragraph must be kept accessible while the next segment of text is read.

References:

1. Cook V. J. Second language learning and language teaching. Fourth edition. Hodder education. London, 2008.
2. Lacina J. Grammar instruction and technology. Childhood education, 2005.
3. JUDY WILLIS, M.D. Teaching the Brain to READ. Virginia, USA.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING INGLIZ TILIDA NUTQ KO'NIKMALARNI TAKOMILLASHTIRISH USULLARI

Burxonova Oydin Xurramovna
Toshkent shahar Olmazor tumani 219-umumiy o'rta
ta'lim maktabining Filologiya (ingliz tili) fani o'qituvchisi
Telefon: +998(99) 886 47 76

Annotatsiya: Quyida berilgan ilmiy maqolada, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ingliz tilida nutq ko'nikmalarini takomillashtirish usullari bo'yicha ilmiy yondashishga harakat qilingan ya'ni – ingliz tili darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqlarini o'stirish bo'yicha pedagogik jihatdan ilmiy asoslarga tayangan holatda yoritib berishga qisqacha harakat qilingan.

Kalit so'zlar: Tarbiya, Nutq, Lug'at, Grammatika, Boshlang'ich sinf, Talaffuz, Bilim.

Maktablarda boshlang'ich sinf o'quvchilariga ta'lim – tarbiya berishda eng asosiy vazifalardan biri o'quvchilarga ona tilini o'rgatish bilan bir qatorda xorijiy tillarni o'rgatish, shu nuqtaiy nazardan ingliz tilini o'rgatishdir. O'quvchini ingliz tiliga qiziqitira olish, ingliz tilida nutqini rivojlantirish, nutqiy munosabatga, muomalaga o'rgatishdir.

Nutq o'stirishning asosiy maqsadi: o'quvchilarning ingliz tilidagi og'zaki nutqini rivojlantirishdan, atrofdegilar bilan nutqiy muloqotda bo'lish malakasini shakllantirishdan iborat.

Nutq o'stirish vazifasi o'z ichiga bir qancha maxsus vazifalarni oladi: 1. O'quvchilarni sinf xonasi va tevarak-atrof bilan tanishtirish, nutqini o'stirish, lug'atini boyitish. 2. Nutqning grammatik tomonini shakllantirish. 3. nutqning tovush madaniyatini tarbiyalash.

Lug'at ustida ishlash ko'rgazmali qurollardan tahqari sinf xonasidagi ko'rgazmalardan hamda tevarak-atrof bilan tanishtirish orqali ham amalgam oshiriladi. O'quvchilarni tevarak - tarofdagi buyumlar, hodisalar, o'simliklar, hayvonot dunyosi va hokozolar bilan tanishtirish jarayonida ularning nomlarini, sifatlarini, hususiyatlarini inglizcha so'zlar bilan aytamiz.

Masalan: Buyumlarning nomini anglatadigan: (things) mirror (ko'zgu) camp (taroq), soup (sovun), carteen (gilam), cupboard, (shikaf) bad (kirovat), Vegetables: (sabzavotlar nomini anglatadigan carrot (savzi), cabbage (karam), turnip (shalg'om), cucumber (bodring). Fruits: (mevalar) apple (olma), pear (nok), cherry (olcha), peach (shaftoli), banana (banan), grape (uzum) domestic animals (uy hayvonlari) rooster (xo'roz), hen (tovuq), horse (ot), cow (sigir), dog (it), cat (mushuk), goat (echki). Verbs (harakatni ifodalovchi) washing (yuvinmoq), cleaning (tozalamoq), doing iron (dazmollamoq), cooking (pishirmoq) va boshqalar. Adjectives: (sifatlari) big (katta), small (kichkina), red (qizil), green (yashil), hot (issiq), cold (soviq) va hokazo so'zlar so'zlar o'quvchilarning sinf xonasi va tevarak-atrof bilan tanishtirish jarayonida o'quvchilar lug'atiga kiritiladi, buning natijasida ularning lug'ati boyitiladi, nutqi rivojlanadi.

O'quvchilar grammatik shakllarni doimo to'g'ri ishlatishlari uchun dinamik stereotipni hosil qildirish kerak. Buning uchun eshitgan so'zini kerakli grammatik shaklda ko'p marta takrorlash zarur. Takrorlash sedan chiqarganlarini esga tushurish maqsadida emas, balki sedan chiqarishning oldini olish uchun zarurdir, chunki esdan chiqarganni qayta tiklash uchun juda ko'p vaqt sarf etiladi. Grammatik jihatdan to'g'ri shakllangan nutq malakasini hosil qilishning sharti bu – takrorlashdir.

Har bir boshlang'ich sinf uchun dastur mazmuniga mos talimiy o'yinlar, mashqlar tanlanadi. Masalan:

Birinchi sinflar uchun "English alphabet", "Numbers", "Domestic animals", "Family" va boshqalar.

Ikkinchi sinf va undan yuqori sinflar uchun "Verbs", "Jobs", "Body", "Seasons", "Months and weeks" va hokozolar.

Bola nutqida grammatik xatolarni dars jarayonida yetarli ovoz tonida, boshqa o'quvchilarga ham eshitarli qilib to'g'rilash kerak.

O'qituvchi oldida quyidagi vazifalar turadi: o'quvchilarda so'zlardagi tovushlarni aniq, to'g'ri talaffuz etishni tarbiyalash, ingliz tili orfoepiya qoidalari asosida so'zlarni to'g'ri talaffuz etishni, aniq talaffuzini, bola nutqining ifodaliligini tarbiyalash.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari ingliz tili lotin alifbosiga o'xshab ketganligi bois ayrim tovushlarni almashtirib yuboradilar. Masalan: "school" [sku:l] so'zini "schol", "book" [bu:k] so'zni bok.

О‘қувчиларга bilim va tarbiya berishda so‘zlashuv nutqiga (dialog) o‘rgatish katta ahamiyatga egadir. Til o‘rganishning asosiy shakli bu mashg‘ulotdir. To‘g‘ri tanlangan va uzilgan, topshiriqlar ham nutq faolligini taminlovchi vositalardan biridir. Tarbiyachi savollar va topshiriqlar berganda, sinfdagi hamma o‘quvchilarga qarata murojat qiladi, zarur bo‘lganda uni takrorlaydi, javob beruvchiga baland, to‘g‘ri, hammaga tushunarli qilib gapirish kerakligi haqida ko‘rsatma beradi, nutqiy rivojlanishi har xil darajada bo‘lgan o‘quvchilardan navbatma-navbat so‘raydi, hadeb bir o‘quvchidan so‘rayvermaydi, sinfdagi o‘quvchilarga javob berayotgan o‘quvchining javobi to‘g‘ri yoki nato‘g‘ri ekanligini nazorat qilib borishni aytadi, ularga savol bilan murojat etadi: u to‘g‘ri gapirdimi? Yana nimalar haqida gapirishi kerak edi? Shuningdek o‘qituvchi darsda nutqi yaxshi rivojlanmagan o‘quvchilarga alohida e‘tibor qaratishi ham kerak. Shuni alohida takidlab o‘tish kerakki maktab sinf xonalarining ham ko‘rinishi alohida o‘rin egallashi ya‘ni yorug‘lik yetarli darajada bo‘lishi, stollar, jihozlar o‘quvchilar bo‘yiga mos bo‘lishi kerak. O‘quvchilarning va o‘qituvchining doimiy o‘tiradigan joyi bo‘lishi, o‘quvchilar stolga o‘tirishganda o‘qituvchining aniq ko‘rib turishlari, o‘quvchilar o‘qituvchiga, o‘qituvchi esa o‘quvchilarga qarab o‘tirishlari kerak. Sinf xonasining havosi doimo yangilanib turishi lozim deb o‘ylayman. Bu esa o‘z navbatida o‘qituvchilar - o‘quvchilar bilan ishlashda faollikni oshiradi.

Xulosa o‘rnida shuni qo‘shimcha qiladigan bo‘lsak, nutq o‘stirish mashg‘ulotlarida bola o‘z nutqini o‘qituvchining namunaviy nutqi bilan taqqoslashga, boshqa bolalar bilan o‘quv materiallarini bajarishga, yani o‘qituvchining tushuntirishini, hikoyasini tinglashga, birgalikda rasmlarni, diafilmlarni ko‘rishga suhbatlashishga, didaktik o‘yinlarda ishtirok etishga, birgalikda o‘ynashga ma‘lum bir obyektga diqqatini qarata olishga, navbat bilan gapirishga o‘rganadi, deb o‘ylayman.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Барышникова Н.В. Методика обучения второму иностранному языку в школе: Учебное пособие. – М.: Просвещение, 2003. –159 с.
2. Габай Т.В. Педагогическая психология: Педагогика и психология: Учебное пособие. – М.: Гардарики, 2003. – 480 с.
3. Жалолов Ж. Чет тил ўқитиш методикаси. –Т.: Ўқитувчи, 1996. –368 б.
4. Зарипова Р.А. Чет тиллар ўқитиш методикасидан кўлланма. –Т.: Ўқитувчи, 1986. –184 б.
5. Сатторов Т.Қ. Бўлажак чет тили ўқитувчисининг услубий омилкорлигини шакллантириш технологияси (инглиз тили материалида). –Т.:ТДЮИ, 2003. –192 б.
6. Хошимов Ў.Х., Ёқубов И.Я. Инглиз тили ўқитиш методикаси. –Т.: Шарк, 2003. –302 б.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA INGLIZ TILINI O'QITISH HUSUSIYATLARI

Karimova Gulchehra G'ulomovna
Toshkent viloyati Bo'ka tumani 1-umumiy
o'rta ta'lim maktabining Ingliz tili fani o'qituvchisi
Telefon: +998(97) 775 11 70

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida boshlang'ich sinf o'quvchilariga chet (ingliz) tilini o'qitishning o'ziga hos hususiyatlari haqida pedagogik jihatdan ilmiy yondashishga qisqacha harakat qilingan.

Kalit so'zlar: Aqliy, Axloqiy, Dialektik, Ko'rgazma, Ta'lim, Boshlang'ich, Farobiy, "Ideal shahar aholisining maslagi", Inson.

Har qanday jarayon harakat tufayli amalga oshiriladi. O'qitish jarayoni ham yosh avlodda aqliy kuchlarni rivojlantirishga va axloqiy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan harakatdir. Biz o'qish jarayonini qanday tushunamiz? O'qish jarayoni – o'qituvchining va u rahbarlik qiladigan o'quvchilarning – ularga aqliy qobiliyatlarni o'stirish, dialektik dunyoqarash asoslarini tarkib toptirish va hayotga tayyorgarlikni amalga oshirish maqsadida bilim, ko'nikma va malakalar tizimini ongli hamda puxta o'zlashtirishga qaratilgan ilmiy asosdagi ishlarining majmuyidir.

Boshlang'ich maktablarda ingliz tilini o'rgatishda, o'qitishda o'qitish vositalari muhim ahamiyatga ega. Ingliz tili o'qitishning turli o'qitish vositalari mavjud. Ingliz tili o'qituvchisi ulardan foydalanib o'quvchilarga materiallarni o'rgatadi, tushuntiradi, ko'nikma, malaka hosil qiladi. Turli hil ko'rgazmalarni qo'llash tezda tushunishga, ongli o'zlashtirishga, xotirada yahshi saqlanishiga yordam beradi. Magnit doska orqali o'qituvchi turli rasmlarni, so'zlarni, kartochnalarni o'quvchilarga ko'rsatib darsni tashkil qilish mumkin. Hozirgi davrda mustaqil O'zbekistonimizni kelajagi biz yoshlar qo'lida ekan, O'zbekistonimizdagi barcha sharoitlardan unumli foydalangan halda, o'z hissamni qo'shishga astoydil qo'shishga doim harakatda bo'laman. Zamonaviylashgan texnika taraqqiyoti davrda yashayotganimdan, O'zbekiston atalmish jannatmakon yurtda yashayotganimdan juda faxrlanaman. Hozirgi kundagi sharoitlarni ko'rib, ingliz tiliga bo'lgan e'tiborni ko'rib, o'zimdagi ham ingliz tiliga bo'lgan qiziqishim yanada kuchaymoqda. Darslarda ovozi talafuzlardan, turli hil slaytlardan hamda rasmi ko'rgazmalardan foydalanishimiz dars samarasini yanada oshimoqda. Bu usullar bolalar lug'atini boyitishga, o'qituvchi nutqidan kerakli so'zlarni ajratib olishga, shuningdek o'z nutqlarida egallangan so'zlarini ishlata olishga yordam beradi. Bola atrofdegilardan eshitgan hamda ko'rgan har qanday so'zlarni o'zlashtirib boradi, natijada bu so'zlar bola lug'atining mahsuliga aylanadi. O'qish maqsad, mazmun va harakatlar bilan bog'liq bo'lib, ular yordamida o'quvchilar ma'lum bilimlar, ko'nikma va malakalarni o'zlashtiradilar, o'qish o'qituvchining faolligi najasida rivojlanadi, xarakter kasb etadi, u turli shakllarda (mehnat, jamoatchilik faoliyati, kitobxonlik, o'yin va hokazolar tarzida) amalgam oshishi mumkin, u bilishga tayanadi hamda individual tajribada shaxsning xulqida o'zgarishni vujudga keltiradi. Biz o'qish deganda o'quvchilar voqelikni bevosita va malakalar egallashining – rejali o'zlashtirishning maqsadga muvofiq jarayonini tushunamiz. Bunda o'qish jarayoni ma'lum darajada kuchli motivlashtirishdan vujudga keladi va uning natijasi shaxsning qarashlari, e'tiqodi, xatti-harakatlari, umumiy kamolotiga, qisqasi, uning xulqiga ta'sir ko'rsatadigan mavjud bilim va ko'nikmalar zahirasining ortishida namayon bo'ladi, deb bilmiz. O'qituvchi o'quvchilar ishini borishini kuzatish va ular erishgan natijalarni baholash asosida o'zining ko'rsatmalari yo'naltiruvchi savollari, tegishli tushuntirish va hokazolar bilan bolalarning o'quv faoliyati jarayoniga tuzatishlar kiritadi. Shunga ko'ra, ta'lim birinchidan o'qishni, ikkinchidan o'qitishni, ya'ni o'qishni va shu bilan birga, uni nazorat qilish hamda tuzatish jarayonlarini o'z ichiga oladi, deyish mumkin. Boshlang'ich sinflarga chet tilini o'rgatish g'oyatda murakkab ish. Buning dalili sifatida shuni aytish joizki, o'qituvchining ta'lim jarayonidagi rahbarlik rolini ta'limlashga urinishi bilan o'quvchining mustaqil fikrlashi va harakatlari o'rtasidagi ta'limga xos didaktik ziddiyat aslida didaktik yuksalishning manbaidir. Ta'lim maqsad, mazmun, o'qituvchining shaxsi, o'quvchilardagi dastlabki bilimlarning xarakteri, ingliz tilida o'rgangan so'zlarning qanchali bilganligi va uni mustahkamlay olganligi va boshqa anchagina omillar bilan belgilanadi. Farobiy o'zining "Ideal shahar aholisining maslagi" nomli risolasida ta'kidlaganidek, fan o'qitish orqali

o‘zlashtirilsa, ezgu fazilatlar tarbiya yordamida egallanadi. O‘qitish faqat aqlning chiniqishi uchun emas, balki umumiy ma’naviy, shu jumladan, axloqiy kamol topish uchun ham asosdir. O‘qitish va tarbiyalash o‘zaro bog‘liq bo‘lib, shaxsni ma’naviy kamol toptirishning turli yo‘llaridir.

Xalqpedagogikasida inson aqlan barkamol bo‘lishining eng muhim sharti – uni bolaligida o‘qitish va tarbiyalashda, deb hisobladi. O‘qitish ma’lum qonuniyatlarga bo‘ysunadi va umumfalsafiy metodologiyaga muvofiq bu qonuniyatlar ta’lim jarayoni bilan ancha kengroq ijtimoiy jarayonlar o‘rtasidagi umumiy, muhim, zarur, barqaror aloqalardan, shuningdek, ta’limning alohida komponentlari, ya’ni uning maqsadi, mazmuni, shakllari, metodlari va vositalari o‘rtasidagi ichki bog‘lanishlardan iboratdir. Aniqlangan didaktik qonunlardan qator asosiy talab kelib chiqadiki, ularga rioya qilish o‘qitishning yahshi sitatli va samarali amalga oshuvini ta’minlaydi. O‘qitish o‘quv jarayoning professional tomonini tashkil qiladi. Inson shaxs sifatida shakllanishining ikki tomonlama hayotiy tarbiyalanish hamda o‘quv jarayoning ichki strukturasi yo‘l-yo‘liq ko‘rsaish va o‘quvchilar o‘quv bilish topshiriqlarini musataqil holda bajarishidan iborat harakardir. Buning yo‘l-yo‘liq ko‘rsatish jihati muallim o‘quvchiga o‘quv materiali bo‘yicha o‘rgatadigan narsalar va ular ustida ishlash metodlari bilan izohlanadi. O‘quvchilar ana shu asosda o‘zlarining ma’lumot mazmunini o‘zlashtirishga doir faoliyatlarini tashkil qiladilar. Bilimlarni puhta egallashga, uni sekin – asta hayotga tadbiiq etishga ham o‘rgandi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki – har qanday taraqqiyotning asosi, butun bilimning hazinasidir. Yuqorida aytib o‘tilganlarning barchasi ingliz tilini o‘rganish jarayonida zamonaviy mazmun baxsh etadi deb o‘ylayman.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘uxati:

1. Барышникова Н.В. Методика обучения второму иностранному языку в школе: Учебное пособие. – М.: Просвещение, 2003. –159 с.
2. Габай Т.В. Педагогическая психология: Педагогика и психология: Учебное пособие. – М.: Гардарики, 2003. – 480 с.
3. Жалолов Ж. Чет тил ўқитиш методикаси. –Т.: Ўқитувчи, 1996. –368 б.
4. Зарипова Р.А. Чет тиллар ўқитиш методикасидан қўлланма. –Т.: Ўқитувчи, 1986. –184 б.
5. Сатторов Т.Қ. Бўлажак чет тили ўқитувчисининг услубий омилкорлигини шакллантириш технологияси (инглиз тили материалида). –Т.:ТДЮИ, 2003. –192 б.
6. Ҳошимов Ў.Ҳ., Ёкубов И.Я. Инглиз тили ўқитиш методикаси. –Т.: Шарк, 2003. –302 б.

TOHIR MALIK ASARLARIDA YOZUVCHI USLUBINING NAMOYON BO'LISHI

*Zulfiyeva Zamiraxon Yunusovna
Andijon viloyati Marhamat tumani
3-IDUMI ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Telefon: +998 90 144 83 65*

Anotatsiya: ushbu maqolada o'zbek fantastik adabiyoti taraqqiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan yozuvchilardan biri Tohir Malikning badiiy til bobidagi o'ziga xos yozuvchilik uslubi va xususiyatlari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: emotsional-ekspressiv ta'sirchanlik, argo, jargon va shevaga oid so'zlar.

Yozuvchi Tohir Malikning asarlari o'zbek adabiyotida yaratilgan meros orasida o'zining qiziqarliligi, hayotiyiligi, ta'sirchanligi, inson xarakterini va ruhiyatini haqqoniy gavdalandirganligi hamda turmushning murakkab muammolarini qalamga olganligi bilan ajralib turadi. Tohir Malikni diniy bilimlarni puxta egallagan yozuvchi sifatida ko'pchilik e'tirof etadi. Adibning diniy mavzuga yo'g'rilgan bir qancha didaktik asarlari ham bor. "Shaytanat" asarida ham adib o'zining diniy bilimlarini oshkor etib, voqealar tafsilotiga, qahramonlar holatiga mos ravishda Qur'on yoki Hadisi sharifdan ko'plab namunalarni keltirib, ulardan to'g'ri xulosa chiqarishga undaydi: "Johil banda...Yaratganning "Yaa bani Adama! Iza roaytal-g'ina muqbilan a'layka faqul zanbun uqubatuxu" (ma'nosi, Ey Odam farzandi! Agar senga boylik kelayotganini sezsang, bilginki, azob-uqubati va jazosi naqd bo'lgan gunoh kelayotir", Qudsiy hadisdan.) deb ogohlantirganini bilmasa, kim aybdor?"

Adib bo'layotgan voqea-hodisalarni shunchaki so'zlovchi, tasvirlovchi muallif emas, shu hodisalardan xulosa qilishga undayotgan ustoz kabi ko'rinadi asarda. Jumladan, bo'lib o'tayotgan hodisalarga o'zi savol bergan holda javobini ham "begona" qilmaydi: *Keyin nima qiladi? Qayga boradi? Ishxonasiga keladi. Birov "Bilmayman" deydi, birov "Falonchiga uchrang", deydi. ...Xotini ishonadimi? Yo'q ishonmaydi".*

Tohir Malik o'z asarlarida o'zbek tilining estetik vazifalarini nechog'lik mukammal bajara olishini isbotlagan. Ijodkor asarlarida shunday argo va jargon so'zlarni qo'llaganki, bunday so'z va iboralar asarning jonli chiqishiga yordam bergan. Bunday vositalar hissiy ekspressiv ta'sirchanlik kuchini oshirgan. Yozuvchi o'z qahramonlarini o'zlari yashaydigan hudud va muhitdan ayirmagan holda, hayotdagidek ishonarli va jonli tasvirlash ehtiyojidan kelib chiqib shevaga xos so'zlarni ham ishlatadi.

Tohir Malikni so'z san'atkorlari sifatida bilamiz ekan, uning til qo'llay olish, kitobxonda ma'lum ekspressiv, estetik zavq uyg'ota olish mahoratiga tan bermay iloji yo'qligini ushbu asar orqali ham ko'rishimiz mumkin. Zaro, so'nggi yillarda internet manbalar va ijtimoiy tarmoqlarda o'tkazilayotgan turli so'rovnomalar, statistik ma'lumotlar orqali "Shaytanat" asarining eng ko'p mutolaa qilinayotgan asarlar ro'yxatida eng oldingi saflarda turganligining yana bir sabablaridan biri sifatida – adibning o'ziga xos tili va uslubi ajralib turishini alohida ta'kidlashimiz mumkin.

Tohir Malik asarlarini lingvistik jihatdan o'rganish badiiy matnni o'rganish yuzasidan olib borilayotgan har qanday ilmiy tadqiqot uchun qiziqarli va keng imkoniyatli asar sifatida xizmat qiladi. Yozuvchi o'quvchi hukmiga taqdim etayotgan o'nlab asarlar nafaqat adabiyot fani uchun, balki tilshunoslik uchun ham qiziqarli tahlil obyekti bo'lib qolishi, shubhasiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Tohir Malik. Shaytanat. – Toshkent.: Hilol-nashr, 2017.
2. O'zbek tilining izohli lug'ati. – M., 1981.
3. Qo'chqortoyev I. Badiiy nutq stilistikasi. – Toshkent. 1975.

ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ЎҚИТИШДА МЕТАКОГНИТИВ СТРАТЕГИЯ

Вазираҳон Рустамовна Очилова
Таянч докторант

Ўзбекистон Давлат Жаҳон Тиллар Университети
e-mail: vazira.ochilova@gmail.com

Аннотация: Ушбу мақолада метакогнитив стратегиянинг хорижий тилларни ўрганишдаги аҳамияти, метакогнитив нима, у талабаларга хорижий тилларни ўргатиш тартиб-қоидалари билан боғлиқ баъзи масалалар муҳокама қилинди.

Калит сўзлар: метакогнитив, мониторинг, режалаштириш, баҳолаш.

Хорижий тилларни мунтазам равишда ўрганиш учун замонавий материаллар, турли хил ёндашувлар, энг янги усуллардан фойдаланиш ва энг юқори даражада ўрганишни таъминлайдиган қизиқарли шаклда тақдим этиш муҳимдир. Сўнгги пайтларда, айниқса, инглиз тили чет тили бўлган жойларда метакогнитив стратегияга катта эътибор қаратилган. Аслида, бугунги кунда метакогнитив стратегия муҳим стратегиялардан биридир.

Оддий маънода, метакогнитив “ўз фикрингизни ўйлаш” деб таърифланади. “Мета” сўзи “ташқарида” деган маънони англатади, шунинг учун атама “ўйламасдан” деган маънони билдиради. Хусусан, бу сизнинг тушунишингиз ёки бажаришингизни режалаштириш, кузатиш ва баҳолаш жараёнларини қамраб олишини англатади.

“Метакогнитив” кўпинча “ўйлаш ҳақида ўйлаш” деб таърифланади. Метакогнитив деганда одамнинг билим (ўрганиш, фикрлаш) жараёнлари билан боғлиқ бўлган хабардорлик, таҳлил ва билим тушунилади. “Метакогнитив” атамаси Америкалик ривожланиш психолог Жон Флавелл (John Flavell) (1979) томонидан ишлаб чиқилган.

Андерсон (Anderson) (2002, с.1) метакогнитивни “фикрлаш ҳақида ўйлаш” жараёни сифатида белгилайди, бунга қуйидагилар киради: (1) ўқув мақсадларини белгилаш ва уларни амалга ошириш йўллари белгилаш; (2) ўқитиш стратегиялари ва улардан қандай фойдаланиш тўғрисида онгли равишда қарор қабул қилиш; (3) турли хил стратегияларни бир вақтда ишлатишни билиш; ва (4) стратегиядан фойдаланиш ва ўқишни баҳолаш. Метакогнитив стратегиялар ўқувчиларнинг ўқув жараёнларини қандай бошқаришларини ва тилни ўрганиш ва тил ўрганишни режалаштириш, кузатиш ва баҳолаш орқали вазифаларни бошқариш билан боғлиқ ва шунинг учун сўз бойлигини ўрганишда муҳим аҳамиятга эга эканлигини Харрис (Harris) (2003, с. 4) ўз илмий ишларида айтиб ўтган.

Режалаштириш стратегияси талабаларга аниқ ва эришиш мумкин бўлган мақсадларни белгилашга ва уларни амалга ошириш учун тегишли стратегияларни танлашга ёрдам беради. Андерсон, (Anderson) 2002. Ушбу стратегиянинг аралашувдан олдинги босқичида талабалар ўзларини мустақил равишда мазмунли сўзлар тўпламини танлашга ва уларни ўрганиш учун тегишли когнитив ва метакогнитив стратегияларидан фойдаланишга ўргангандилар.

Мониторинг стратегияси “фаолият тўғрисида тушунча йўқлиги ва бу ҳақда бирор нарса қилиш кераклиги” тўғрисида доимий равишда хабардорликни англатади дея таъкидлайди Гриффитс, (Griffiths) (2008, с. 101). Свартзнинг, (Swartz) 2003) фикрича мониторинг орқали ўрганиш тушунчани тасдиқлаш ва диққатни асосий ғоялар билан боғлиқ муҳим луғатларга қаратиш учун вазифа маълумотларини текширишни ўз ичига олади. Ушбу стратегия талабаларга сўзларни ўрганиш стратегияларидан онгли равишда фойдаланиш орқали муаммоларни аниқлаш ва уларни ҳал қилишга ёрдам беради.

Баҳолаш шахсий билим жараёнларини ўрганиш ва тузатиш қобилиятига тааллуқлидир ва фикрлар, мақсадлар ва хулосаларни баҳолашда қайта кўриб чиқишни талаб қилишини (Счрав, (Schraw) 1989) ўз илмий ишларида айтиб ўтган.

ЎМаллей ва Чамот (O'Malley and Chamot) (1990. С, 8), метакогнитив стратегияларнинг аҳамияти жуда муҳимлигини таъкидлайдилар, чунки “метакогнитив стратегиясиз талабалар аслида ўқишни режалаштириш, ўз тараққиётини кузатиш ёки ютуқлари ва келажагини таҳлил қилиш учун йўналиши ёки қобилиятига эга бўлмаган талабалардир” деб таърифлашади.

Граб (Grabe) (2002), асосий эътибор стратегияларни ўқишдан кўра стратегик талабаларни ривожлантиришга қаратилиши кераклигини таъкидлайди.

Ливингстон (Livingston) (1997, с.1) метакогницияни “ўқишга жалб қилинган когнитив жараёнлар устидан фаол назоратни ўз ичига олган юқори тартибли фикрлаш” деб таърифлайди. Хардининг (Hardi) сўзларига кўра, у “ўрганиш ёки муаммоларни ҳал қилиш учун аниқ стратегияларни қачон ва қандай ишлатишни билишни” ўз ичига олади (2014, с. 40). Расмий атама кўпинча метакогнициянинг асосчиси деб ҳисобланадиган когнитив психолог Жон Флавелл (John Flavell) билан боғлиқ. Ривожланиш психологияси биринчи бўлиб метакогницияни болаларнинг хотираси фаолиятида метакогнитив жараёнларнинг ролини ўрганган (Стернберг, 1998; Харди 2014) (Sternberg, Hardi).

Крос ва Парис (Cross and Paris) (1988, с.131) метакогницияни “талабаларнинг фикрлаш ва ўрганиш фаолияти устидан олиб бориладиган билим ва назорат” сифатида кўриб чиқишган.

Метакогнитив стратегиялар бошқа стратегияларга қараганда муҳимроқ рол ўйнайди, чунки агар талаба стратегияни қўллаш орқали ўз таълимини қандай тартибга солишни тушунса, тилни ўрганиш тезроқ амалга ошади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. J.J.Jalolov, G.T.Makhkamova, Sh,S,Ashurova. English language teaching methodology. (theory and practice). – Т.: 2015, с.186

2. G.T.Makhkamova, SH.S. Alimov, A.L.Ziyayev. Innovative pedagogical technologies in the english language teaching. – Т.: 2017, с.214-215

3. O'Malley, J. M., and Chamot, A. U. (1987). “The cognitive academic language learning approach: A bridge to the mainstream”. TESOL Quarterly, 21, 227-249.

СПОСОБЫ РАЗВИТИЯ ГРАМОТНОЙ УСТНОЙ РЕЧИ

*Холматов Исломжон
студент Гулистанского
государственного университета
+998933247773
islomxolmatov9@gmail.com
Тўйчиева Дурдона
студентка Гулистанского
государственного университета*

Аннотация: Развития устной речи немаловажная тема в изучении языка. В данной статье рассмотрены способы легкого изучения устной грамотной речи.

Ключевые слова: Язык, устная речь, развития речи, грамотность, чтение, практика.

Правильная речь в современном мире крайне важна для построения карьеры.

Человек, который говорит красиво и грамотно, как правило, становится более успешным в профессиональном плане и чаще добивается поставленных целей.

Читать художественную литературу

Когда вы читаете книги, полезно не только следить за сюжетом и развитием событий, но и обращать внимание на то, какими словами автор описывает героев, природу, интерьер и предметы. Как строятся его предложения? Какие эпитеты и метафоры используются в тексте? Внимание к таким деталям и пересказ прочитанного поможет лучше запомнить литературные приемы и научиться применять их в собственной речи.

Слушать аудиокниги

Аудиокниги — отличный выход, если нужно справиться со школьной программой или просто приятно провести время. Обращать внимание при их прослушивании нужно на то, как профессиональные актеры используют интонацию, логическое ударение, темп речи и тембр голоса, как с помощью пауз создается нужный эффект. Грамотная, но монотонная и невыразительная речь не поможет завоевать внимание аудитории. Интонация иногда может сказать больше, чем слова, — вот почему люди чаще доверяют не прямому смыслу фразы, а тому, как именно она была произнесена. С помощью интонации человек иногда осознанно, а иногда и непроизвольно передает мысли, чувства и настроение. А прочувствовать ее важность поможет простое упражнение: произнести любое слово (например, «молодец» или «хорош!») три-четыре раза с разной интонацией.

Следить за своей речью

Важно избавиться от слов-паразитов — таких как «ну», «как бы» и «в общем». Справиться с ними поможет система «штрафов»: если запретное слово произнесено, то нужно выполнить пять приседаний, например. Или можно заключить пари с друзьями: кто дольше обойдется без «паразитов».

Тренироваться

Для тренировки ораторских навыков выбрать можно любую тему, объект или предмет. Нужно говорить об этом не менее пяти минут — красиво, образно, используя метафоры и интонацию. Можно усложнить задание и произносить оду выбранному предмету, начиная ее, скажем, так: «О, мой диван!». За счет подобных тренировок речь постепенно делается более уверенной, подбирать нужные слова станет проще, и можно будет увеличить время выполнения упражнения.

Развивать воображение

Чтобы научиться хорошо говорить, нужно воспитывать в себе способность нестандартно мыслить. Это поможет стать интересным рассказчиком с оригинальным ходом мыслей. Чтобы потренироваться, стоит попробовать найти как можно больше общего между двумя на первый взгляд не связанными друг с другом предметами или понятиями. Например, что общего у стола и кота? Еще можно придумывать свои продолжения крылатым фразам и афоризмам. Например, продолжить фразу: «Вся наша жизнь — ...». Шекспир закончил ее словом «игра», а какие варианты еще можно придумать и обосновать?

Подружиться с фразеологическим словарем

Полезно взять за правило каждое утро изучать одно крылатое выражение (например, «дело в шляпе», «нос повесить», «рукой подать») и стараться применить его в течение дня в речи хотя бы один раз. Фразеологизмы придают эмоциональную окраску речи, делают ее выразительной и интересной.

Играть в настольные игры

Речь, конечно, идет об играх, которые развивают словарный запас: например, Scrabble и «Табу». В первой нужно составлять слова по принципу кроссворда, стараясь набрать как можно больше очков. В ходе игры можно узнать много новых слов и их значение. Есть мобильная версия, которая называется «Эрудит»: она поможет с пользой провести время в дороге или в ожидании.

Игра «Табу» — командная, в ней нужно объяснить то или иное слово, не называя ни его само, ни связанных с ним запретных выражений — «табу». Вот, например, как объяснить слово «береза», не используя слова «дерево», «листва», «береста», «сережки», «сок»? Вариантами могут быть «символ ностальгии», «любимое дерево Есенина».

Украшать речь прилагательными

Научиться этому поможет такое упражнение. Нужно взять любое существительное — например «стол» — и придумать к нему 10 прилагательных, с которыми оно употребляется. Например, «обеденный», «деревянный», «круглый», «старый», «антикварный» и т. д. А потом — не менее 10 прилагательных, с которыми это существительное употребить нельзя, — например, «дождливый», «разговорчивый», «детективный» и т. п. Вторая часть задания намного труднее — и смешнее.

Учиться задавать интересные вопросы

Можно взять любую тему: например, любимая телепередача, — и задать по ней не менее 10 вопросов, начиная их со слов «почему», «зачем», «каким образом», «с чем это связано», «как вы относитесь» и т. д. На них нельзя ответить «да» или «нет», и они дают возможность собеседнику высказать свое мнение развернуто. Хорошо отрабатывать это задание в паре, меняясь ролями.

Смотреть публичные выступления

Полезно знакомиться с чужими лекциями, а также с фильмами и спектаклями и наблюдать за использованием невербальных способов общения — мимики и жестов. Хорошим упражнением является просмотр фильмов с выключенным звуком, когда нужно понять без слов, о чем идет речь и какие чувства испытывает персонаж. Можно тренироваться перед зеркалом, представляя себя актером немого кино и пытаясь выразить гнев, тоску или радость без единого звука.

Использованные литературы:

1. <https://zen.yandex.ru/kak-nauchitsia-krasivo-govorit-i-gramotno-izlagat-svoi-mysli>
2. <https://pikacho.ru/kak-nauchitsya-govorit-gramotno/>
- 3 .Русский язык и культура речи
- 4 .Книга А. И. Матвеева «Русский язык и культура речи»

MODERN WRITING TECHNIQUES AND METHODS IN ENGLISH LESSONS

Abdulhayeva Yoqutxon Qambarali qizi
English teacher Fergana region Buvayda district School 17
Telephone :+998(91) 150 62 07 abdulhayevayoqutxon@gmail.com

Annotation: the main purpose of this article is to discuss the modern techniques and methods of writing, giving examples and define the goals and objectives of teaching writing at school and in preparation for the different exams. This paper tries to highlight the connection of writing with other skills.

Key words: writing, productive skill, excel, target language, graphic organizer, Venn diagram, T-Chart, KWL, PMI, Pass it on, Rapid/Rocket writing.

What is writing? At first let's define the word "writing". Writing is a form of communication that allows students to put their feelings and ideas on paper, to organize their knowledge and beliefs into convincing arguments, and to convey meaning through well-constructed text. Writing is one of the four main skills of English language: listening, reading, speaking and writing. The skill of writing is not only important but also an essential productive skill. As one of the language skills, writing is excelled only when the other three language skills are excelled. The four language skills are connected with each other.

Writing in a foreign or second language is a courageous experience especially for students whose native language is not of the same origin as the target language. These students are faced with the challenges in writing. Since there are differences between the native language and the foreign language, the teacher should find ways to overcome these difficulties. There may be differences in grammatical structure, for example in Uzbek the word order differs from English, or there is no articles in Uzbek, etc., lexical items and metaphorical patterns. In this case, the teacher's role is to be familiar with the different techniques, methods and try to use the one that will be helpful for students to avoid these obstacles. One of the effective ways to do this is to motivate the students to write and let the students know what their script will speak in their absence.

Writing is a complex process and can lead to learner frustration. As with speaking, it is necessary to provide a supportive environment for the students. Below mentioned activities will help to teach writing and make the process of writing more effective. Graphic organizers are really good way to get students planning what they are going to write before they actually begin the task of writing. Graphic organizers are a visual representation of the information they would like to include in their writing. Some examples are:

Venn diagram- These show relationships between two or more things. Venn diagrams are great for showing similarities and differences.

T-Chart- Explores a topic with opposing views. Examples could include: likes/dislikes, before/after and advantages/disadvantages.

PMI- Used to record different views. P-Plus, M-Minus, I-Interesting. This organizer can be used by students when giving feedback to other students about their work.

KWL- A way to record student's knowledge on a topic before you begin and at the end of the topic. K-what students KNOW; W- what students WANT to know; and L-what students LEARNED.

Pass it on- this activity can be used in small groups. It is best to use a template for this to guide how much students write. Each student has a turn to write an introduction. Then they pass this on to the next student in the circle. Students read the introduction and then write the middle of the text. Finally, with the last pass around the circle, each student reads the introduction and middle and then writes a conclusion. The writing is passed back to the original writer to read and share with the group.

Rapid/Rocket writing- the idea behind this is to get students to write down as much information as they can on a topic in a given time, without focusing on fixing spelling, grammar or other mistakes. Students should be provided with a time (such as 5 minutes). This could be the beginning of a series of lessons where the teacher focuses on different parts of the rapid writing, such as cohesion, spelling, punctuation and grammar.

Drawbacks- It takes a lot of time and effort to write, and so it is only fair that student writing

is responded to suitably. Positive comments can help build student confidence and create good feeling for the next writing class. It also helps if the reader is more than just the teacher. Class magazines, swapping letters with other classes, etc. can provide an easy solution to providing a real audience.

Teachers should be facilitators and are responsible of creating the best possible conditions for learners. And in this case writing will be seen easier and full of excitement than any other skill. Writing skill allows one to think and express how he or she feels and gives the learner a privilege to be a king or queen in his or her writing.

Literature :

1. Humes, A. Researchon the composing process: Methodology, results, and limitations. Washington,DC: National Institute of Education, 1982.p.56
2. <http://littlemissteacherklblogspot.com>.

DARSLARDA “MAQOLLARNI TO‘LDIR” VA “DAVOM ETTIR” METODLARIDAN FOYDALANISH

Babayeva Shahnoza Xalikulovna
Sirdaryo viloyati Yangiyer shahar
8-son maktab ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi
Telefon: +998973407443

Annotatsiya: Mazkur maqolada ona tili va adabiyot darslarida o‘tilgan mavzuni takrorlash va mustahkamlashda samarali bo‘lgan metodlar haqida mulohazalar yuritilgan, misollar orqali tushuntirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: ona tili, takrorlash, “Maqollarni to‘ldir”, “Davom ettir”, maqollar, imlo, epigراف, test, metod, adabiyot.

Ona tili va adabiyot darslarida o‘tilgan mavzuni takrorlash, yangi mavzuni mustahkamlashda turli xil metodlardan foydalanamiz. Biz qo‘llab kelayotgan metodlar o‘quvchilarning yodida bilimning uzoq vaqt saqlanishini ta‘minlash lozim. Xotirani charxlovchi, mustahkamlovchi metodlar qatoriga “Maqollarni to‘ldir”, “Davom ettir” metodlarini kiritish mumkin. Ushbu metodlardan foydalanishda maqollar asos qilib olinadi. Chunki xalq og‘zaki ijodining eng kichik janrlaridan biri bo‘lgan maqollarda ibratli fikr, xulosa mavjud. Ular o‘quvchini tarbiyalashga xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir.

“Maqollarni to‘ldir” metodi o‘quvchilarning x va h undoshi bilan yoziluvchi so‘zlarni eslab qolishlariga yordam beradi. Namuna sifatida quyidagi maqollardan foydalanish mumkin:

1. Me..nat ,me..natning tagi ro..at
2. ..unarli kishi ..or bo‘lmas.
3. Yer ..aydasang, kuz ..ayda,
Kuz ..aydamasang, yuz ..ayda.
4. ..alqqa ..izmat -oliy ..immat.
5. Chin so‘z -mo‘tabar ,
Ya..shi so‘z -mu..tasar.

Maqollar tarqatma shaklida tayyorlanadi ,o‘quvchilar nuqtalar o‘rniga x va h undoshlaridan mosini qo‘yib, maqollarni to‘ldiradilar hamda mazmunini izohlab beradilar. “Maqollarni to‘ldir” metodi nazorat ishi tahliliga bag‘ishlangan mavzularda ham yaxshi samara beradi.

“Davom ettir” metodi ham darslarda keng qo‘llash mumkin bo‘lgan metodlardan hisoblanadi. Ushbu metod o‘yin shaklida tashkil qilinishi mumkin. O‘quvchilar uch guruhga bo‘linadi va galma -gal maqolning boshini aytishadi, raqib guruh maqolni to‘g‘ri davom ettirishi talab qilinadi. 6-sinfda fe‘l so‘z turkumini o‘rganishda metoddan quyidagicha foydalanish mumkin: birinchi guruh o‘quvchisi “Izzat tilasang, ko‘p dema “deb to‘xtaydi, ikkinchi guruh o‘quvchisi “Sihat tilasang, ko‘p yema “deb maqolni davom ettiradi va maqoldagi fe‘lga oid so‘zlarni (tilasang, dema, yema) aytib o‘tadi. Endi ikkinchi guruh o‘quvchisi “Yurgan daryo “desa, uchinchi guruh o‘quvchisi “o‘tirgan bo‘yra “deya maqolni davom ettiradi va maqoldagi fe‘llarni asos va qo‘shimchalarga (yur, o‘tir asos ,-gan o‘tgan zamon sifatdoshini hosil qiluvchi qo‘shimcha) ajratib beradi. Uchinchi guruh o‘quvchisi esa “Yeridan ayrilgan yetti yil yig‘lar “deb to‘xtaydi, birinchi guruh o‘quvchisi “Elidan ayrilgan o‘lguncha yig‘lar “deya davom ettiradi. Bu o‘quvchi maqoldagi fe‘llarni tub va yasama (ayrilgan, o‘lguncha tub, yig‘lar yasama) fe‘llarga ajratib beradi. O‘yin shu tarzda davom etadi. Maqollarning to‘liq shakli aytilgach, qo‘shimcha topshiriqlarni hamma uchun bir xil qilib berish ham mumkin. Lekin yuqoridagidek o‘quvchilarning har biriga alohida topshiriqlar (maqoldagi fe‘llarni aniqlash, ularni tub va yasama fe‘llarga ajratish, asos va qo‘shimchalarni belgilash kabilar) berish fe‘lga oid mavzularni mustahkamlashda yordam bo‘ladi.

Ushbu metodni ot, sifat, son, ravish, olmosh so‘z turkumlarini o‘rganishda ham qo‘llash mumkin.

“Davom ettir” metodi adabiyot darslarida qo‘llashga juda qulay. Bunda asarlarning epigrafi bo‘lib keluvchi maqollardan foydalanish mumkin:

1. Osmon yiroq ,
2. Otning o‘limi -
3. Har kimning tug‘ilgan yeri _

4. Hamal keldi ,

O'quvchilar maqolni davom qildirishadi va "Osmon yiroq, yer qattiq "maqoli "Bemor " hikoyasiga , "Otning o'limi - itning bayrami " maqoli " O'g'ri " hikoyasiga, "Har kimning tug'ilgan yeri - Misr shahri "maqoli "Qadrdon so'qmoqlar " she'riga , "Hamal keldi, amal keldi "maqoli "Kecha va kunduz " romaniga epigraf qilib olingani haqida ma'lumot berishadi.

Badiiy asarlarda maqollarning ko'p uchrashini hisobga olib metodni boshqacha qo'llasak ham bo'ladi. Maqollarni alohida raqamlangan tarqatmalarga bittadan yozib qo'yamiz .Buning uchun quyidagi maqollardan foydalanamiz:

1. Yaxshilik qil suvga sol, baliq bilur
2. Teng - tengi bilan
3. O'rgangan ko'ngil
4. Turib yeganga

O'quvchilar ixtiyoriy raqam tanlashadi ,shu raqam ostidagi maqolni davom qildirishadi va qaysi asarda, qaysi qahramon tilidan aytilganini ta'kidlab o'tishadi. O'quvchilarning javobidan boshqa o'quvchilar ham "Yaxshilik qil suvga sol, baliq bilur, Baliq bilmasa, Xoliq bilur " "Zarbulmasal" asarida toshbaqa tilidan; "Teng -tengi bilan, tezak qopi bilan " "O'tkan kunlar "romanida To'ybeka tilidan; "O'rgangan ko'ngil o'rtansa qo'ymas " " Kecha va kunduz "romanida eshon tilidan; "Turib yeganga turumtog' chidamas " "Mening o'g'rigina bolam " hikoyasida Roqiyabibi tilidan aytilganini bilib oladilar.

"Maqollarni to'ldir"va "Davom ettir " metodlari ona tili darslarida yangi mavzuni mustahkamlashda qo'l kelsa, adabiyot darslarida o'tilganlarni takrorlashda foydalanish muhim. Bu metodlar faqat bilimni mustahkamlashi uchun emas, balki tarbiyaviy ahamiyatga egaligi uchun ham qadrlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ona tili. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 6-sinf o'quvchilari uchun darslik. N.Mahmudov, A. Nurmonov, A.Sobirov, D.Nabiyeva.-T:,2017.
- 2 .Adabiyot. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 5-sinfi uchun darslik. S.Ahmedov, B.Qosimov, R. Qo'chqorov, Sh.Rizayev.-T:,2015.

ПОЛИСЕМИЯ ЛИНГВИСТИК ҲОДИСА СИФАТИДА

Шаҳноза Гулямова
Бухоро Давлат университети
ўқитувчиси, филология фанлари
бўйича фалсафа доктори (PhD)
bunnucham@mail.ru
(91) 312 14 72

Аннотация. Ушбу тезисда полисемия ҳодисаси, унинг омонимия билан муносабати, ўхшашлик ва фарқли хусусиятлар ҳақида фикр юритилган. Полисемантик сўзларга берилган айрим таърифлар таҳлил қилиниб, умумлаштирилган.

Калит сўзлар: полисемия, омонимия, семасиология, лексик маъно, тил тараққиёти, семантика, семантик ядро

Полисемия (грекчадан поли - кўп, сема-белги) сўзнинг бир вақтнинг ўзида бир неча маънога эга бўлиш қобилиятини билдиради. Полисемия ҳодисаси семасиологиянинг энг муҳим муаммоларидан бири бўлиб, доимо тилшуносларнинг диққат марказида туради.

Лингвистик адабиётларда омонимия деб аталувчи ҳодиса ва унинг полисемиядан ажралиши ҳақидаги қарашларнинг бирлиги йўқ. Асосан, омонимия ва полисемияга оид икки қараш мавжуд. Биринчисига кўра, омонимлар турли фонетик ёки тасодифий сабаблар туфайли бир товушда бир-бирига тўғри келган ва фақат тарихий тараққиёт жараёнида бир хил товушли сўзларгина тан олинади. Бир хил материал, товуш қобиғи турли мазмунни олган бошқа барча ҳолатлар сўзнинг полисемияси ҳодисаси сифатида эътироф этилади.

Бундай жуфтликлар тил тараққиётининг бирон-бир босқичида фонетик қиёфасининг тасодифий яқинлашуви туфайли юзага келганларидан ҳеч қандай фарқ қилмайди. Уларнинг иккаласи ҳам бир хилда тавсифланади, лекин улар график ва морфологик жиҳатдан фарқ қилмайдиган турли нарсаларни англатади (гарчи тилларда бундай фарқланиш тенденцияси мавжуд бўлса-да), лекин улар ҳар доим жумлада бошқача муносабатда бўлишади ва турли хил лексик мосликка эга.

Полисемия-бир хил сўз учун бир неча боғлиқ маъноларнинг мавжудлиги, одатда, бу сўзнинг асл маъносини ўзгартириш ва ривожлантиришдан келиб чиқади [3].

Омонимия семантик жиҳатдан бир-бирига боғлиқ бўлмаган турли тил бирликларининг товуш тасодифийлигидир. Омонимлар товуш ва шаклда мос келадиган, аммо маънолари бир-бирига ҳеч қандай алоқадор бўлмаган сўзлардир, яъни улар умумий маъно элементларини ёки умумий семантик хусусиятларни ўз ичига олмайди. Омонимлар алоҳида, мустақил сўзлардир.

Кўп қимматли сўзнинг асосий хусусиятларидан бири-унинг алоҳида маънолари доимо бир-бирига боғлиқ. Полисемантик сўзнинг иккиламчи, образли маънолари одатда семантик ядро вазифасини бажарувчи асосий факторлар атрофида гуруҳланади.

Полисемияда бир хил сўзнинг турли маънолари доимо маъно билан боғлиқ. Бу муносабатлар турли хил бўлиши мумкин: бир хил сўз билан аталган нарсаларнинг ўхшашлиги ёки битишув ёки “қисм – бутун” муносабатларга асосланган. Кўп маъноли сўз қанча маънога эга бўлмасин, бу маънолар қанчалик хилма-хил бўлмасин, сўзнинг ўзи ўзligича қолади.

Полисемиядан фарқли ўларок, омоним сўзларнинг маънолари бир-бири билан ҳеч қандай умумийликка эга эмас ёки омоним маънолар ўртасидаги собиқ алоқа ҳозирги ҳолат нуқтаи назаридан йўқолган. Омонимлар, одатда, алоҳида луғавий ёзувларда, полисемант сўзлар эса – биттада берилади; кейинчалик сонлар билан берилган сўзнинг бир неча маъноларини танлаш билан. Бироқ, турли луғатлар баъзан бир хил сўзларни бошқача тақдим этади.

Омонимия муаммосига оид кўплаб изланишлар полисемияни омонимиядан ажратиш масаласи лексикографик қўлланмалар яратишда ҳам, тил ўрганиш амалиётида ҳам энг қийин масала ҳисобланади. Қийинчилик полисемиянинг қулаши натижасида ҳосил бўлган лексик омонимларни фарқлашдир. Баъзи тадқиқотчилар бундай омонимларни семантик деб атайдилар.

Полисемантик сўзнинг ҳар бир лексик маъноси бир халқа деб уйланса, улар ўзаро занжирсимон бирлашган бўлади. Уларнинг орасидан бирининг тушиб қолиши занжирнинг,

яъни полисемантик сўз лексик маъноларининг ўша ердан узилиши бўлади. Омонимлар полисемантик сўз ҳисобига шу жараён асосида таркиб топишини олим М.Митрожиев алоҳида таъкидлайди. Полисемантик сўз тараққиётига кўра омонимнинг таркиб топиши, асосан, от ва феъл туркумида кузатилади. Сифат туркумида санокли микдорда учрайди. Бошқа туркумдаги полисемантик сўзлардан омоним юзага келган эмас [2].

Ю.Д.Апресян лексик полисемияни маъноларнинг ўхшашлиги тушунчаси орқали белгилайди. Айрим тилшунослар эса полисемантик сўзнинг мавжуд эмаслигини таъкидлашади. Л.В.Щерба “берилган фонетик сўз каби кўплаб сўзлар маъноларга эга” [Щерба, 1958] деб ҳисоблаган. Худди шундай нуқтаи назар А.А.Потебня томонидан айтилди, улар полисемик сўзлар йўқлигини уқтиришди, лекин турли сўзларнинг фақат талаффузи бор, яъни турли сўзлар бир хил овоз дизайнига эга бўлиши мумкин, сўзнинг маъносидаги энг кичик ўзгариш эса уни бошқа сўз қилади [Потебня, 1941].

Бундай қарши назарияларга қарамай, ҳозирги кунда олимлар полисемиянинг тил тизи-мидаги аҳамиятини эътироф этишмоқда, аммо бу ҳодисанинг моҳиятини аниқлаш ҳамон мунозарали. Анъанавий ёндашувда полисемиклик бир ёки бир неча семантик компонент-ларнинг умумийлиги билан тавсифланадиган сўзда икки ёки ундан ортиқ ўзаро боғлиқ маъноларнинг мавжудлиги сифатида таърифланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Кочетова Н. Национальная специфика семантем русской и английской адвербиальной лексики // <http://www.science.vsu.ru/dissertations/5066/>
2. Миртожиев М. Ўзбек тили семасиологияси. – Тошкент: Мумтоз сўз, 2010. – 288 б.
3. Янцукова Т.В. Разграничение полисемии и омонимии в горномарийско-русских словарях // www.sworld.com.ua/

NEGATIVE TRANSFER OF FIRST LANGUAGE (UZBEK) IN THE TARGET LANGUAGE (ENGLISH) LEARNING

*Kertayev Mukhtar Abdukaharovich,
EFL Teacher, Secondary school № 27
Phone: +998999118151
E-mail: mr.kertayev83@inbox.ru*

Abstract: The following article deals with the problems of negative transfer in language learning in the examples of Uzbek (first) and English (foreign) languages. Researching on the issue, the article presents the results of survey made into participants' common mistakes derived from interference and categorizes into particular groups. The conclusion of research claims that in order to eliminate negative transfer problems, students need to be bicognitive and bicultural by reading and exposing to the target language more.

Key words: positive transfer, negative transfer, interlanguage, bicultural, bicognitive, redundancy, syntax, grammar, pragmatics, lexicology, language family

It is assumed that the student who comes in contact with a foreign language will find some features quite easy and others quite difficult. Those elements that are similar to his native language will be simple for him, and those elements that are different will be difficult. The teacher who has made a comparison of the foreign language with native language of the students will know better about what the real learning problems are and can better provide for teaching them. The learner should get rid of native ways of thinking and try to combine the form with the meaning and the mode of expression in English. One task of teaching is to prevent such kind of interference caused by mother tongue.

Throughout the study, language transfer has been regarded as a natural fact in the process of learning a second language. After having discussed some of the advantages of this influence and proposed some activities to deal with negative transfer, L1 interference should not be considered only a negative aspect in the process of teaching English as a second language. Nevertheless, the researcher learned that teachers may use positive transfer to motivate their students and create a feeling of self-confidence in the English class.

In line with final conclusions about pretesting students' writings from only linguistic prospective, the Uzbek EFL learners of the University have the largest problem with utilizing indefinite articles. And this case is quite natural taking into account that the Uzbek language does not own the concept of article at all. As they say "If you want to know a person whether he or she is a native English speaker or not, pay attention on article usage", the articles are peculiar for real native speakers of English. Moreover, for the reason that the Uzbek and English languages are extremely dissimilar in terms of structure (syntax, pragmatics, lexicology or stylistics), students mostly fail in translating or finding equivalence of idioms, set phrases or proverbs in the target language and this causes awkwardness and interrupts the audience from smooth reading.

As direct translation is causing a real problem for students to have good writing, let's look some sample sentences created by them and analyze.

1. The Choice of Pronoun-subject or Non-pronoun-subject

Eastern people always hold the idea that human being and nature are mingled together, so eastern people intend to make themselves as the start to narrate object things and are used to taking the pronoun as the subject. However, in the western philosophy, object is emphasized and it is believed that human being and nature are separated. So western people intend to express things from an object view and are used to taking non-pronoun such as things or abstract concept as the subject. The choice of pronoun-subject or non-pronoun-subject between Uzbek and English will lead to negative transfer of mother tongue, which will make the translation of subject an improper one.

- I suddenly think of this thing is not so easy.
- You only study it carefully; you will find where the problem is.
- He does not obey the traffic rule; the car has run into trouble.

It should be expressed like that

- It occurs to me that this affair is much more difficult.

- Careful study of them will show you where the problem is.
- His failure to observe the traffic regulations bring an accident to the car.

2. *Redundancy*

From the view of informative theory, redundancy is the necessary part in language communication. During the process of delivering information, there is always some interruption of noises. So in order to keep the accuracy it is important for the message sender to add some proper redundancy. But both too much and too little of it will definitely lessen the efficiency or make the sentence look dull. Uzbek and English belong to two different language families, so there are many differences in the ways of expression. Take noun for example, there are a lot of category words used to indicate category and property. Although they do not have practical meaning, they are necessary in Uzbek expression. When they are translated into English, most of them must be missed.

- The state leaders pay special attention to the development in the sphere of the culture.
The interpretation should be:

- The state leaders pay special attention to the developments in the culture.

3. *Expression of negativity in the sentences*

In English negative meaning is expressed in only main verbs of the sentence – through negative form predicates, while in Uzbek it can be expressed through objects and on the ground of this factor, students are suffering from negative influence of their mother tongue like this:

- I think all he has done is not for money
- People believe that the authority has not told the truth.
- The government thinks some employees have not done their best.

They just locate the negative meaning in the clause. So the right version should be:

- I do not think all he has done is for money.
- People do not believe that father has told the truth.
- The government does not think any employees have done their best.

English belongs to the Indo-European language which has the system of speech and written. The English sentence obeys the syntax structure strictly, so the order of the words is restrained by many rules, and most of the meaning is implied in the sentence. So there are great differences between the two languages in sound, syntax, semantics, and so on. According to the Uzbek learners, the rules of the mother tongue are ineradicable which they usually unconsciously apply in English learning. Because of the great distinction between Uzbek and English, some negative transfers are inevitable in translation as exemplified above.

4. Stating the topic in a general manner in an opening sentence;

In Uzbek essays, it is not necessarily important to show the main idea of the paragraph or essay and because of this educational factor, most Uzbek EFL learners tend to have general opinion but not specific.

5. Not using a linear or logical sequencing of ideas, but focusing on the observations of the writer about some tangentially connected ideas (with no explicit statement of how these secondary ideas connected to the general topic stated at the opening sentence)

The connection and logical sequence is not very carefully checked in Uzbek writing rules, but the colour and use of stylistically attractive words is highly valued. So, Uzbek students of English at the University have difficulties with following the English logical structure.

6. Connecting paragraphs very loosely or not connecting them at all.

7. Closing by offering another general statement with no explicit to the secondary ideas or the general topic.

That is to say, the last problem is exceptionally common in the works of the subjects of the research. They tended to finish their essays with general and new idea but not with paraphrasing the topic sentence of introduction.

Before the study and teaching writing for second year students of III English Faculty started, the researcher thought that main focus would be on linguistic peculiarities of two languages, however, pre testing students' writing competence in the target language had totally changed the expectations and assumptions of the researcher. In fact, students had problems with negative transfer of Uzbek in the field of grammar, though negative transfer from cultural and cognitive aspects was much greater. For that reason, the researcher tried to consider those aspects as well to cope with during the research and has chosen the way of providing topic based reading or sample writing in parallel with writing. This approach should have led to elimination of all different types of negative transfer

problems (linguistic, organizational, critical thinking) that the participants of the research have in their writings. Since reading in the target language can illustrate and reflect all the peculiarities of a language including structure, essay organization and way of expression.

Importantly, this approach to avoid negative transfer in the target language learning has shown its significant results. The students had better understanding about writing in a foreign language, the differences of target language from their native language, furthermore, they implemented their better understanding into practice and developed their target language writing competence trying to avoid negative effect of their native language.

Even though the research hypothesis and research objectives were applied efficiently, it could have been organized differently to get much more precise and accurate data and reach better results. First of all, the research could have been started earlier and lasted for a year in order to address different types of negative transfer problems step by step and one by one starting from linguistic ones and ending with cognitive problems. And after each part finishes, the data and ask students' feedback on teaching can be collected and analyzed separately in order to narrow down the research and ease the process. Second improvement could have been made about using individual approach for each of the students by having individual training sessions after the class, eliciting and discussing each mistake in detail and facilitate their self-correction but not teacher correction. Even though this way takes the researcher and the participants great time, it would be tremendous value of making improvements and avoiding negative transfer problems. Finally, in order to get much exacter data about the causes of negative transfer in local context, the researcher could have had an interview with each of the students, recorded and put into written data for the sake of further researches in this field.

In conclusion, in order to achieve higher developmental levels in EFL learning, students need to understand conceptual uses of language within a particular cultural way of thinking. These kinds of semantic and pragmatic dimensions of EFL learning transcends the mere memorization of syntactic and grammatical rules and leads the learner to become bicognitive and bicultural, and ultimately emerge as a fluent bilingual. This process of becoming a fluent bilingual will have effects on how the EFL learner thinks conceptually (i.e., bicognitive), and also on his or her emotional and affective development, such as their personality traits and cultural identity. Thus, EFL learners need to develop a bicultural identity in order to become fluent bilinguals, which results from modifying existing values and beliefs and incorporating new cultural ways of thinking from the target language and culture.

List of used literature:

1. Selinker, L. “Interlanguage”. *International Review in Applied Linguistics* 10 (1972): 1,3.
2. Long, M. and Sato, C. “Methodological Issues in Interlanguage Studies: an Interactionist Perspective”. In: *Interlanguage: Proceedings of the Seminar in Honour of Pit Corder*. ed. Davies and Cripier. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1984:198.
3. Yip, V. *Interlanguage and Learnability*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995: 113.
4. Odlin, T. *Language Transfer: Cross-linguistic Influence in Language Learning*. Cambridge University Press, 1989: 28

ABDULLA QAHHORNING “DAHSHAT” HIKOYASI MATNINING SINTAKTIK TAHLILI

No‘monova Shaxrizoda Mirkomiljon qizi
Andijon davlat universiteti Filologiya va tillarni
o‘qitish (o‘zbek tili) yo‘nalishi III bosqich talabasi
Telefon: +998 93 699 87 37
shaxrizodanomonova@gmail.com

Anotatsiya: Badiiy matnni tahlil qilish yoshlarga mustahkam bilim berish yo‘lidagi muhim nazariy va amaliy usullardan sanaladi. Ushbu maqolada Abdulla Qahhorning “Dahshat” hikoyasi sintaktik tahlil etilgan. Badiiy matn komponentlari o‘zaro aloqaga kirishadi. Bunday aloqani yuzaga chiqaruvchi leksik- grammatik vositalar : takrorlar, olmoshlar, va ritorik so‘roq gaplar haqida ma’lumotlar keltirilgan. Ko‘chim va intoq san’atiga misol keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Muallif nutqi, qahramon nutqi, monologik nutq, ichki monologik nutq, ko‘chim, intoq, olmoshlar, takrorlar, ritorik so‘roq gap.

Badiiy matnning ta’sirchanligini ta’minlashda sintaksis usuldan keng foydalaniladi. Har bir badiiy matn badiiy nutq uslubida yaratiladi. Badiiy matn badiiy asar mazmunini ifodalagan, funksional jihatdan tugallangan, tasvir imkoniyatlari asosida shakllangan butunlik. Badiiy asar matnida muallif nutqi va qahramon nutqi bir - biridan farqlanadi. Muallif nutqi badiiy asar tilining muhim qismi hisoblanadi. Muallif nutqida qahramonlarga, voqelikka yozuvchi munosabati ifodalanadi. Muallif nutqi ikki xil bo‘ladi:

1. Muallif hikoyachi nutqi. Peyzaj tasviri va qahramonlar qiyofasi, fe’l-atvori, ruhiy holati, ma’naviy takomili hamda ularning ongida ro‘y bergan o‘zgarishlar muallif-hikoyachi nutqi orqali ifoda etiladi. Peyzaj tasviri: *Yaqin ikki haftadan beri ko‘z ochirmayotgan kuzak shamoli yaydoq daraxtlar shohida chiyillaydi, g‘uvullaydi; tomlarda vishillaydi, yopiq eshik va darchalarga bosh urib uf tortadi. Shamol goh och bo‘riday uvullar; goh o‘lim changaliga tushgan mushukday pixillar; vag‘illar; hech narsa – hech narsa ko‘rinmas edi.* Bu gapda ma’noni kuchaytirish , ta’sirchanlikni oshirish, ta’kidlash uchun takrorlardan, ko‘chim va intoq san’atidan foydalanilgan: *hech narsa- hech narsa, och bo‘riday, shamol uvullar.* Qahramon qiyofasi: *Dodxo chilimni bir marta, lekin juda qattiq tortdi- yu, yasov tortib turgan xotinlariga e’tibor qilmay to‘riga o‘tdi va darchani jindakkina qiya qilib, bir ko‘zi bilan tashqariga qaradi.* -yu yuklamasi orqali ma’no kuchaytirilyapti, qahramon ruhiyati ochib berilyapti.

2. Qahramon nutqi. Badiiy asarda qahramon nutqi nihoyatda muhim ahamiyatga ega. Yozuvchi qahramonlar nutqini individuallashtirish orqali ularning ma’naviy dunyosini, ichki kechinmalarini, hissiyotlarini, fikrlash tarzini, dunyoqarashini aks ettiradi. Qahramonlar nutqi orqali uning qanday muhitda yoki qayerda yashayotganligi, qaysi shevaga mansubligini bilib olamiz. Qahramonlar nutqi dialogik nutq va monologik nutq ko‘rinishlarida bo‘ladi.

Monologik nutq. –*Bola edim. Rahmatli dadam gap yer edilar. Bir mehmon yigit... Mana shunaqa shamol kechasi ekan. “Hozir kim go‘ristonga borib, Asqar ponsotning go‘riga pichoq sanchib keladi ?” – degan gap bo‘libti. Shunda bir kishi pichog‘ini qinidan sug‘urib: “Men sanchib kelaman”, - deпти. Bitta qo‘ydan garov bog‘lashib yo‘lga tushibti.* Monologik nutq badiiy asar qahramonlarining o‘z-o‘ziga yoki o‘zgalarga qaratilgan nutq bo‘lib, ham she’riy, ham nasriy asarlarda qo‘llaniladi.

Ichki monologik nutq – qahramonning o‘z-o‘zi bilan ichdan gapirishi, fikrlashi, fikr va tuyg‘ularining ichki ifodasidir. *Unsin o‘ziga –o‘zi baland tovush bilan yana “O‘likning joni yo‘q!”- dedi. “Ko‘pi ketib, ozi qoldi” – deb suyundi.* Matn kamida ikkita gapdan tuzilgan murakkab sintaktik butunlikdir. Gaplar o‘zaro turli bog‘lovchi va shakllantiruvchi vositalar yordamida birikadi. Ularga takroriy bo‘laklar , olmoshlar, xiazmatik konstruktsiyalar, zamon va makon ifodalovchi birliklar, kesimlarning zamon shakllari, modal so‘zlar kabi turli leksik-grammatik birliklar kiradi.

Olmoshlar yordamida birikish. *Dodxo darchani zichlab yopdi, joyiga borib tasbeh o‘girishga kirishdi. Uning barmoqlari tasbeh donalarini tez- tez o‘giryotgan bo‘lsa ham, qulog‘i guvullayotgan shamolda, hayoli goristonda edi.* Bunda matnning birinchi komponenti tarkibidagi ot, sifat, son so‘z turkumidagi so‘zning keyingi komponentlarda olmosh so‘zlar bilan

almashtirilishi tushuniladi.

Takrorlar yordamida birikish. – *Bo‘yra , bo‘yra ekan! – dedi va darchani zich yopib , yana joyiga o‘tirdi. – Mayli, mayli!- dedi Unsin ko‘zlari jovdirab,- lekin lafzingizdan qaytmaysiz.* Takror usulidan aytilayotgan fikrni alohida ta’kidlash, tasdiqlash, kengroq, batafsilroq ifodalash maqsadida foydalaniladi. Nutqning ta’sirchanligi ortadi.

Ritorik so‘roq gap. –*O‘lsin, nokas odam ekan, bitta qo‘yni deb...Koshki arziydigan narsa bo‘lsa? – dedi.* Ritorik so‘roq gap orqali gapning sintaktik tuzilishi zid tarzda aks ma’no ifodalanyapdi. Bu holat fikrni ta’sirchan ifodalashga xizmat qiladi. Ritorik so‘roq gapda javob talab qilinmaydi, balki bu so‘roq gapning o‘zi ta’sirchan javobdir.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek tilshunosligida matn va u bilan bog‘liq muammolar borasida salmoqli ishlar olib borilyapdi. Hozirgi vazifa tilshunoslikning alohida bir yo‘nalishi sifatida taraqqiy etayotgan matnning nazariy va amaliy ahamiyatini keng yoritishdan iborat. Badiiy matnni tahlil qilish yoshlarni o‘z bilimini amalda mustaqil sinab ko‘rish malakalarini hosil qilib, ma’naviy dunyoqarashini shakllantiradi va ma’lum bir asar mazmunini, uning g‘oyaviy mohiyatini yozuvchining ijodiy mahoratini o‘zlashtirishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Muhabbat Qurbonova., Ma’rufjon Yo‘ldoshev. Matn tilshunosligi. – Toshkent. 2014.
2. <http://uz. m.wikipedia>.

INGLIZ TILI DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH

Nurumbetova Hamida Ganiyevna
Qoraqalpog'iston Respublikasi Beruniy tumani
49-son maktab ingliz tili fani o'qituvchisi
Tel: +998913794213

Annotatsiya: Ushbu maqolada insonni tarbiyalashda ta'lim jarayonining o'rni muhimligi tahlil qilingan, shuningdek ingliz tili darslarida qo'llanilishi mumkin bo'lgan o'yinlar didaktik o'yinlardan namunalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, ingliz tili, didaktik o'yinlar, the alphabet game, bananas, zanjir o'yini, guess my job.

Insonni tarbiyalashda, inson shaxsini kamol toptirish va shakllantirishda o'qitish va ilm berish katta rol o'ynaydi. Ta'lim berish kishilik jamiyatida uning ilk rivojlanish bosqichlarida paydo bo'ldi. Bolalar katta yoshdagilarga taqlid qilib ularning ish-harakatini mehnat qurollarini yasash va ishlatish jarayonlarini takrorlashar, ularning xulq-atvorlaridan andoza olishar, so'zlashuv terminlarini va ularning ma'nosini eslab qolishardi. Katta yoshdagi odamlarga taqlid qilishib, o'sa borgan sari bolalar tabiat qonunlarini bilib oladi, o'z bilimlarini chuqurlashtiradi va yanada oshiradi.

Ta'lim jarayonida o'quvchilar insoniyat ijtimoiy-tarixiy tajribasining muayyan jihatlari-ideologiyasini, siyosatini, fanni, axloqni, mehnatni, adabiyot va san'atni, umumiy va jismoniy madaniyatni o'zlashtiradi. Hozirgi paytda ta'lim shaxsning har tomonlama uyg'un rivojlanishi uchun neqiz yaratadi.

Ta'lim-dialektik tarzda taraqqiy etib boradigan ichki ziddiyatli jarayondir. Unda hamisha bir tomon va uning qarama-qarshisi bo'lgan (ikkinchi tomon) o'qish va o'qitish, eskilik va yangilik, yakka va umumiy narsalar mavjud.

Ta'lim jarayoni ikki tomonlama bo'lib, unda ikki shaxs-o'qituvchi va o'quvchi bo'ladi. Ular muayyan jarayongagina xos bo'lgan ma'lum munosabatda bo'ladilar. O'qituvchi bilan o'quvchi bir-biriga mutlaqo zid rollarni-o'qitish va o'qish rollarini bajaradilar. Ta'lim berish o'quvchilarga bilimlar berish, ularda ko'nikmalar va malakalar hosil qilish, yangi haqiqatlarni ocha olishga qodir bo'lgan ijodiy, mantiqiy tafakkur tarbiyalashdir. Bugungi kunda ta'lim jarayonini pedagogik texnologiyalar, didaktik o'yinlar va interfaol metodlar orqali tashkil qilish yaxshi samara beradi. Quyida biz ingliz tili darslarida qo'llash mumkin bo'lgan didaktik o'yinlardan bir nechtasini keltiramiz.

Alifbo o'yini. Bu o'yin ingliz tilini endi o'rganayotganlar uchun hisoblanib 7-8 yoshli bolalar uchun. O'yinda oldindan tayyorlangan harflar yozilgan ko'rgazmali qurol bo'ladi. Bu o'yin orqali bolalarni alifbo harflarini qay darajada yod olganliklari va ularning birinchi harfi bilan qanday so'z boshlanishini esga oladilar.

The alphabet game. Maqsadi: alifbo harflarini takrorlash. Tilni o'rgatish darajasi: boshlang'ich va o'rta. O'yin uchun kerakli vositalar: alohida kartonlarga bosma harflarda yozilgan alifboning 26 ta harfi. O'yinning olib borilishi: alifbo harflarni aralash holda o'quvchilarga ko'rsatish. "q, x va z" ni olib tashlash maqsadga muvofiq bo'ladi o'quvchilarga tanlangan maxsus kategoriyalarga diqqatlarini qaratish kerakligini aytamiz. Gullar, supermarket mahsulotlari, mebel jihozlari, sabzavotlar, kiyimlar va boshqalar. Ularning tanlovi ular o'rganayotgan kategoriyalar va o'zlarining lug'at boyliklarining mezoniga bog'liq. O'yin o'quvchining harfni ko'rsatishi bilan boshlanadi. Tanlangan kategoriya bo'yicha birinchi bo'lib aytagan o'quvchi harf kartochkasini oladi. O'yin so'ngida eng ko'p kartochka to'plagan o'quvchi g'olib sanaladi. Agar bir necha o'quvchi bir xil vaqtda bir so'zni aytsa kartochka keyinroq yana qo'llanilishi uchun joyiga qo'yiladi. Bu o'yinni guruh-guruh tarzida ham o'ynash mumkin, eng ko'p kartochka olgan guruh o'yin yakunida g'olib deb e'lon qilinadi.

Bananas. Maqsad va sharti: *Wh* so'roq (maxsus so'roq) formasini amaliyotda tadbiiq etish. "it" bo'lishi uchun bir o'yinchi tanlanadi yoki xoxishi bilan chiqadi. Qolgan o'yinchi o'quvchilar esa *Wh-question* formasida "it"ning shaxsiyatiga tegishli har xil savol berishlari kerak. Javob beruvchi hamma savollarga "Bananas" deb javob berishi lozim. Kimning savoli javob beruvchining kulishiga sabab bo'lsa, o'sha o'quvchi "it" bo'ladi va shu tariqa o'yin davom etadi.

Savollar shunday bo‘lishi kerakki, ularning javobi kulgili bo‘lishi kerak. Bu o‘yinda “yes” yoki “no” questions ni berish taqiqlanadi. Faqat “Wh-question” maxsus so‘roq gap bo‘lishi shart. Ushbu o‘yin mashhur va qiziqarli bo‘lganligi sababli, o‘quvchilar qayta- qayta o‘ynashni istashlari mumkin. Shunday ekan, “Bananas’ning o‘rniga boshqa so‘zlarni ham ishlatsa bo‘ladi.

Zanjir o‘yini. Maqsadi: Xotirani tekshirish va oshirish. O‘yin guruh bo‘lib o‘ynaladi va boshlanishida bitta mavzu doirasidan cheklangan bo‘lishi kerak. Misol uchun “Animals” bunda birinchi o‘quvchi bir so‘zni aytadi va misol uchun “cow” deydi, boshqa o‘quvchi birinchi o‘quvchining so‘zini takrorlab “cow” va o‘zining yangi so‘zini ya’ni “pig” so‘zini aytish bilan davom etadi. O‘yinda so‘zlar kimning yodidan ko‘tarilib to‘xtab qolsa shu ishtirokchi o‘yinni tark etadi. Guruhda 10 yoki undan ortiq o‘quvchi bo‘lsa so‘zlar miqdori ko‘payadi va qiziqarli bo‘ladi. O‘yin orqali xotirani tekshirish, qay darajada ekanligini bilib olib uni o‘stirish mumkin.

Guess my job. Maqsadi: turli kasblarni va ularga tegishli so‘zlarni mustahkamlash. Kerakli vositalar: kasblar nomi yozilgan kartochkalar to‘plami.

Har xil kasblar nomi yozilgan kartochkalar konvertga solinadi. Guruhdan ko‘ngilli o‘quvchi chaqiriladi va bitta kartochka tanlanadi. Galma-gal o‘tirgan o‘quvchilar kartochkadagi yashiringan kasb qaysi ekanligini topish uchun faqatgina umumiy (Yes/No questions) savollarni so‘raydilar. Kartochkani ushlab turgan o‘quvchi faqat “Yes” yoki “No” deb javob berishi mumkin. Kasb nomini birinchi bo‘lib topgan o‘quvchi o‘rtada turgan o‘quvchi o‘rniga chiqadi va keyingi kartochkani oladi. O‘yin shu tariqa davom etadi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dehkanova Dilnoza “Ingliz tili darslarida interfaol o‘yinlar”
2. *A. A. Миролубова, И. В. Рахманова, В. С. Цетлин.* Общая методика обучения иностранным языкам в средней школе.
3. [http:// www.englishclub.com/esl-activities](http://www.englishclub.com/esl-activities).
4. www.google.com

MODERN AND INNOVATIVE APPROACHES OF TEACHING LANGUAGES

Kilicheva Malokhatkhon

English teacher Khorazm region, Khazarasp district, School:34

e-mail: izzatbek9620@mail.ru Phone number:+998941183158

Annotation: This work serves language teachers to enlarge their perspective about communicative methodology in language teaching. Teachers can use the following work to hold the lesson and to write scientific articles. They can get more information about CLT and implement the types of communicative activities suggested by different linguists in their lessons.

Key words: CLT- communicative language teaching. ELT-English language teaching.

President of the Republic of Uzbekistan Islam Karimov decree "Our children should be welleducated, stronger, more clever and of course, happier than us"

(I.A.Karimov)

Nowadays the demand of learning foreign languages especially English is increasing year by year. English language has become the primary language of communication. It is spoken by millions of people all over the world. English has become the dominant language in many fields of activity such as industry, military, business, tourism, transportation, sports, international relation etc. A great number of people know English very well all over the world. In some countries English is the second language, and in others it is as a foreign language. And also in Uzbekistan the government pays a great attention to teach English deeply in secondary and high educational system. As well as adult people who work in different jobs want to learn and speak English fluently. We need English for different activity in life: to read foreign Literature, to use Internet, to communicate with foreigners and so on.

When the Republic of Uzbekistan became Independent, there have been many changes in various spheres of country life, as well as, in educational system. Great attention is being paid to younger generation. There were many reforms in education and other fields of social life. One of the most important issues of the present day has become learning foreign languages since on December 10, 2012 President of the Republic of Uzbekistan Islam Karimov signed a decree "On measures to further improve foreign language learning system". It is noted that in the framework of the Law of the Republic of Uzbekistan "On education" and the "National Programme for Training" in the country, a comprehensive foreign languages' learning system, aimed at creating harmoniously developed, highly educated, modern-thinking young generation, further integration of the country to the world community, has been created.

Education is a light that shows the mankind the right direction to surge. The purpose of education is not just making a student literate but adds rationale thinking, knowledgeable and self sufficiency. When there is a willingness to change, there is hope for progress in any field. Creativity can be developed and innovation benefits both students and teachers.

Actuality of the theme.

Actual character is clear for everyone: in language learning process the most important point is to make the lesson more interesting and funny. Though being investigated and proved that games are popular means for teaching English many some scores of years ago in our Republic this method was still new and it makes to be considered itself as actual and ready for applying nowadays. Most language learners know grammar rules, they have enough vocabulary base and they can express their thoughts in written form correctly. But they have some difficulties to use words in society and to speak fluently and accurately as native speakers. That is why language teachers' responsibility is to teach their students to speak foreign language perfectly and without a lot of pauses.

There are so many tools which can be used in order to motivate pupils to learn languages:

Multimedia, is the combination of various digital media types such as text, images, audio and video, into an integrated multi-sensory interactive application or presentation to convey information to an audience. Traditional educational approaches have resulted in a mismatch between what is taught to the students and what the industry needs. As such, many institutions are moving towards problembased learning as a solution to producing graduates who are

creative; think critically and analytically, to solve problems. In this paper, we focus on using multimedia technology as an innovative teaching and learning strategy in a problem-based learning environment by giving the students a multimedia project to train them in this skill set. The researchers suggest some of the methods can very well be applied by the modern teachers. As the researchers feel that basically the core objective of teaching should never be deviated by the use of an innovative method. The following methods which are suggested are an extension to the traditional methods of teaching.

MIND MAP. Mind maps were developed in the late 60s by Tony Buzan as a way of helping students make notes that used only key words and images, but mind map can be used by teachers to explain concepts in an innovative way. They are much quicker to make and much easier to remember and review because of their visual quality. The nonlinear nature of mind maps makes it easy to link and cross-reference different elements of the map. Mind Maps are also very quick to review, as it is easy to refresh information in your mind just by glancing once. Mind Maps can also be effective mnemonics and remembering their shape and structure can provide the cues necessary to remember the information within it. They engage much more of the brain in the process of assimilating and connecting facts than conventional notes. Humor strengthens the relationship between student and teacher, reduces stress, makes a course more interesting and if relevant to the subject, may even enhance recall of the material. Humor has the ability to relax people, reduce tension, and thereby create an atmosphere conducive for learning and communication. Numerous studies in the field of advertising have noted that humor is the most effective tool for enhancing recall of advertisements. It is easy to create a humor in the classroom by reading books of jokes and to listen to professional comics. The students should be encouraged to take notes, especially to learn about the professionals' use of such techniques as exaggeration, pauses, and timing. Observe reality and exaggerate it - much humor lies in observations about real life and truthful situations. In conclusion, humor not only plays an important role in the healing process but is also very important in education. Role playing and scenario analysis is mostly used in organizations that try to analyze a problem pertaining to the organization, and this is also used in management institutions. But the similar kind of practice can be tried in other specialization too like science and engineering. Science and engineering courses have practical but in support of those practical if students are given a scenario and other options to solve a particular issue, then the students are exposed to decision making in a given environment.

For example, in teaching accounting the role of accountant can be explained by role playing technique. Invoice and bills can be given to students and asked them to assume the role of accountant.

To sum up , we can make out that the Information and communication technology has made many innovations in the field of teaching and also made a drastic change from the old paradigm of teaching and learning. In the new paradigm of learning, the role of student is more important than teachers.

USED LITERATURE

1. Karimov I.A., “On measures to further improvement of foreign language learning system” Uzbekistan Today, December 10, 2012.
2. Dougill J., ”Drama Activities for Language Learning” London: Macmillan,1987.
3. Jelena Bobkina., ”Drama techniques to enhance speaking skills and motivation in the EFL secondary classroom”, 2015.
4. Dakowska and Maria., “Teaching English as a foreign language”, 2005.
5. Ulas A. H., “ Effects of Creative, Educational Drama Activities on Developing Oral Skills in Primary School Children” , American Journal of Applied Sciences, 5 (7), 876-880, 2008.

YOZMA SAVODXONLIKNI OSHIRISH-DOLZARB MAVZU

Roziqova Munavvar Bahodirovna
Jizzax viloyati Zomin tumani

3- maktabning ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
+99 897 248-21-21; +99 897 793-69-01

Annotatsiya: Matnda maktabda ona tili ta'limining maqsadi o'quvchilarning yozma savodxonligini oshirishga qaratilganligi izohlangan. Yozma nutqning to'g'ri, ta'sirchan bo'lishiga e'tibor qaratilishi ta'kidlangan. Yozma savodxonlikni oshirish uchun nimalar qilishligi aytilgan.

Kalit so'zlar: O'quvchilar yozma savodxonligini oshirish, o'yinlar orqali so'z boyligini oshirish, tilshunoslik bo'limlarini mukammal o'rganish, internet tarmoqlaridan noo'rin foydalanish.

Ona tili va adabiyot ta'limining bosh maqsadi og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini hosil qilishdan iborat. Fan o'qituvchilari o'quvchilarning boyitib borish yo'li bilan ularning nutq malakalarini, so'z boyligini oshiradi. O'quvchilarda yozma nutq o'stirishning dastlabki qadami so'z zahirasining boyligi hisoblanadi. Nutqni o'stirishda so'z boyligi muhim ahamiyatga ega.

Yusuf Xos Hojib "Qutadg'u bilig" asarida shunday yozadi: "Xabar berishning eng qulay usuli yozuvdir. Chunki barcha ezgu so'zlar yozuvda jamlangan bo'ladi. Xotirada saqlanadigan ko'plab ezgu so'zlar sababi ham yozuv. Agar barcha saqlanib qolgan bu qadar maktub va yozuvlar bo'lmaganida bilim va hikmatlarni, ilm-fanni hali anglab bo'lmas edi." Yuqorida aytilganidek, yozma nutq murakkab jarayon bo'lib, u ko'p vaqt va mehnatni taqozo etadi. Bunday nutq davomida o'quvchida o'z-o'zini kuzatish imkoniyati mavjud bo'ladi. Yozma nutq og'zaki nutqqa nisbatan ko'proq mas'uliyat talab etadi. U o'quvchidan mazmun jihatdan to'g'ri jumla qurishni, har bir so'zni o'z o'rnida to'g'ri qo'llashni, fikrni ixcham, uslub jihatdan sodd va ravon ifodalashni talab etadi. Bu nutq turining murakkab tomoni ham shundaki, u imlo, tinish belgilari, uslub bilan bog'liq bilimlarni o'z ichiga oladi. Shuning uchun o'quvchi imlo, tinish belgilari, uslubiy jihatdan puxta bilimga ega bo'lmog'i zarur.

Maktabda ona tili ta'limining bosh vazifasi o'quvchi so'z boyligini oshirish, yozma savodxonligiga e'tibor qaratish, kundalik hayotga tatbiq etishdan iborat. Yozma savodxonlikni oshirish majburlab olib borilmaydi, bunda o'quvchilarni qiziqtiradigan turli o'yinlardan foydalanish mumkin. 9-10-11-sinf o'quvchilari partadosh do'stlariga maktub yoki tabrik xati yo'llaydilar. Maktubni – o'quvchiga bo'lgan hurmatni 100 ball deb oladigan bo'lsak, har bir xato uchun bir baldan olinadi, 5 ta xatosi bo'lgan o'quvchining do'stiga bo'lgan hurmati 95 % bo'ladi. Maktub egasi do'stiga bo'lgan hurmatning cheksiz ekanligini bildirish uchun xato yozmaslikka harakat qiladi, har bir so'zni to'g'ri yozishga intiladi, bu o'z –o'zidan o'quvchining imloviy savodxonlikka ega bo'lishiga olib keladi. O'quvchiga turli o'yinlar orqali o'rgatish majburlab o'rgatishdan afzalroq. Bugungi kun hayotini axborot-texnologiyalarisiz tasavvur etib bo'lmaydi. O'quvchilar ham shu texnik vositalardan foydalanmoqda. Internet tarmoqlaridagi barcha xabarlar ham imloviy jihatdan to'g'ri yozilyapti deb bo'lmaydi. Yozma savodxonligi yaxshi bo'lmagan o'quvchi internet tarmoqlaridagi o'qiganlarini, ko'rganlarini to'g'ri deb bilyapti va buni amalda qo'llayapti. Masalan: "Xalq" – "halq", "O'ktam"- "Uktam", "Xabar"- "Habar". Internetdagi barcha xabarlar ham imloviy jihatdan to'g'ri yozilmaganligi haqida o'qituvchi o'quvchiga tushuntirib borishi kerak.

Yana bir xatoliklarning ko'payishiga sabab bo'ladigan holat ko'chalardagi reklama, afishalardagi xato yozilgan so'zlar. Har kuni ko'raverib xotirada saqlanib qolgan so'zlar ham imlo savodxonligiga putur yetkazadi. Shunday bir mas'ul idora tashkil etilsaki, har bir xato yozilgan afishalar uchun jarima undirsa yoki afishalar shu idora tomonidan tasdiqlanib so'ngra joylarga yetkazilsa. Tijorat korxonalarida o'tirgan xodimlarning imlo savodxonligi me'yorida emasligini mijozlar unutmasligi lozim.

Ba'zi bir fan o'qituvchilarining yozma savodxonligi ham talab darajasida emas. O'qituvchilar, hattoki o'z fanlarida ishlatiladigan terminlarni ham noto'g'ri yozadilar. Bu kabi uchraydigan holatlardan qachon qutulamiz?

Ommaviy axborot vositalarida ham xatoliklar ko'p uchramoqda. Televideniye orqali koronavirusdan ogohlantiruvchi Turkiyalik aktyorning reklamasini olaylik: reklamada "E'tibor", "Muloqot" so'zlari xato yozilgan. Vaholanki, reklama ikki, uch oydan beri berilmoqda. Shu bois

televideniya ham reklama va e’lonlarning berilishini nazorat qiluvchi guruh tashkil qilinsa yaxshi bo’lardi. Tijorat kanallarida ham adabiy til qonun-qoidalari buzilgan holatlar ko’p uchraydi. Ko’rsatuv boshlovchilarida shevada gapirish ustunlik qilmoqda. Yozma nutqning jozibador, mazmundor bo’lishiga quyidagi salbiy holatlar ta’sir etmoqda:

1. Boshlang’ich sinflarda hamma o’quvchining ham o’qish va yozish ko’nikmasi bir xil emas.
2. O’quvchilar badiiy asarlarni kam o’qimoqdalar. “Yosh kitobxon” tanlovi uyushtirilib, kitob o’qishga jalb qilinsa-da, hali ham kitob o’quvchilar soni kam.
3. O’quvchilar xalq og’zaki ijodiga kam murojaat qilmoqdalar. Maqol, topishmoqlarni yoddan bilmaydilar.
4. Afisha va reklamalardagi xatolar.
5. Uyali aloqa vositalaridagi xato yozilgan xabarlar.
6. Ommaviy axborot vositalaridagi xatoliklar.
7. Ona tili darsliklaridagi “Bilib oling” ruknidagi qoidalarni yod olmaslik.

Maskur holatlarning oldini olish uchun boshlang’ich sinf o’qituvchilari va ona tili fani o’qituvchilari o’quvchilar yozma nutqining me’yoriy darajadiligiga erishishlari zarur.

Yosh avlodda adabiy til me’yorlarini to’g’ri shakllantirib borish orqali ularning nutqiy savodxonligini oshirgan bo’lamiz. Adabiy tilimizning obro’sini saqlab qolish, asrlar osha yashovchanligiga erishish, imlo qoidalariga rioya qilish har bir o’zbekning burchi va faxri ekanligini o’quvchilarga singdirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. N.Abdidoyeva – O’zbek tili doimiy anjumani maqolalar to’plami 2015-y 52-bet.
2. M.Roziqova – Yozma savodxonlikni oshirish – 155-bet

MORFEMALARNI OSON O'ZLASHTIRAMIZ

Hurriyat Sa'dullayeva
Buxoro viloyat Buxoro tuman
16- maktabning ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: O'quvchilar uchun o'zlashtirilishi qiyin bo'lgan mavzulardan biri ko'makchi morfemalarni osonroq o'rganib olishlari va xotiralarida yaxshiroq saqlab qolishlari uchun adabiyot fani bilan uyg'un holda she'riy satrlarga bog'lab tushuntirish yaxshi samara beradi.

Kalit so'zlar: yodlashda oqsamoq, qo'shimchalarni qofiyalash, yodlashni osonlashtirish.

Ma'lumki, boshqa barcha fanlar qatori ona tilining o'qitilishida ham o'qituvchi duch keladigan muammolarga o'zi bilgancha yechim topishga harakat qiladi. Bunda o'qituvchi- pedagogning ijodkorligi va mahorati yordamga keladi. Men ham pedagog sifatida o'quvchilarimga o'zlashtirishi qiyin bo'lgan mavzularni osonroq o'rganib olishlari va xotiralarida yaxshiroq saqlab qolishlari uchun bir qancha sodda va qulay usullarni qo'llashga urinaman. Odatda o'quvchilar ko'makchi morfemalarni yodlab qolishga qiynaladi yoki ularni adashtiradi. Sintaktik shakl yasovchi qo'shimchalarni nega aynan munosabat shakllari deb atalishi hamda lug'aviy shakl yasovchi qo'shimchalar leksik ma'noni biroz o'zgartirishi haqida, ularga qaysi qo'shimchalar kiritilganligi haqida bir necha bor ta'kidlab o'tsakda, o'quvchilarning aksariyati ularni eslab qololmaydi yoxud ajratishda yanglishadi. O'quvchilar yod olinadigan uzundan uzoq she'riy satrlarni istalgan paytda xatosiz aytib berishadi-yu, ona tili darsida qo'shimchalarga kelganda odatda oqsashadi. Shu sababli, qo'shimchalarni she'riy satrlarga tushirib, o'quvchilarga taqdim etdim va yod olishlarini so'radim. She'r tarzida yod olingan qo'shimchalarni testlar tarkibidan nisbatan oson ajrata olishlarining guvohi bo'ldim va shu usulda boshqa mavzularga doir qo'shimchalarni ham qofiyalash fikri yanada qat'iylashdi.

Otda lug'aviy shakl Esab qolgin tez Bakir

-cha, -lar, -gina, -choq va **-loq,**

-chak, -xon, -jon, -kay va **-aloq**

Sifatdagi lug'aviy Shakldir **-ish** va **-mtir.**

-roq va **-gina**lar ham bor

-(kina), -(qina) va **-imtir**

Sonda lug'aviy shakl

-ta, -tadan, -ala, -tacha,

O'yla ishlatib aql

-ov, -ovlon, -lab va **-larcha.**

Yoki yordamchi so'z turkumlaridan biri, yuklamalar mavzusini ham shu tarzda qofiyaga soldim.

-mi, -chi, -a, -ya, -ku, -da, -u, -yu, ham, -, -oq, -yoq

Hatto, hattoki, nahot, nahotki, axir g'irt

Farat, atigi, -qina, -(qina), xuddi, naq

Go'yo, go'yoki, -dir, -na -na, hech, sira.

Yoxud yordamchi so'z turkumlaridan yana biri, sof ko'makchilarni ham shu tarzda qofiyaga soldim.

Biladi yosh-u qari

Kabi, sari, singari

Sof ko'makchi top mayli

Bilan, uchun, tufayli

Ko'makchilarga padar

Haqida, birga, qadar

Yana bor **uzra, sayin**

Yodlab olishing tayin.

So‘z yasovchi qo‘shimchalarni ham shu tarzda qofiyalab yodlatganim sababli morfologik tahlilda o‘quvchilar so‘z turkumlarini ajratishda qiynalmaydilar.

Misol uchun , ravish so‘z turkumini yasovchi qo‘shimchalarni oladigan bo‘lsak,

Ravish yasovchi qo‘shimcha: **-chasiga , -cha, -larcha**

Ular topilar minglab: **-ona , -an, -lab.**

Keyingi yillarda qo‘shimchalardagi shakldoshlik masalasini qamrab oladigan test savollari ko‘plab uchramoqda. Negaki ayni mavzuga doir test savollariga to‘g‘ri javob topish uchun o‘quvchi ona tili kursining qariyb barcha bo‘limlarini puxta o‘zlashtirgan bo‘lishi lozim. Zotan qo‘shimchalardagi shakldoshlik turli vazifadagi qo‘shimchalar o‘rtasida yuzaga keladi. Masalan, so‘z yasovchi va shakl yasovchi shakl yasovchi va qo‘shimcha yuklama bo‘lib kelishi mumkin. Shuning uchun qo‘shimchalarni aynan misollari bilan qiyoslab yonma-yon keltirib qofiyaga solishga harakat qildim.

So‘z shakli yasovchi va so‘z yasovchi qo‘shimcha

Shakldosh bo‘la oldi, do‘stlashdilar birmuncha

Erin chak -u kelin chak
burma ko‘ylak- gapirma
Sifat ham erkalash va
bo‘lishsizlik tuzajak
Deymiz haftalab - yuzlab
Erkakcha kiyin qizcha
Ravish va sondir chama
Kichraytirish qo‘shimcha

Shaxs-son hamda egalik
Bunda yo‘qdir telbalik
ko‘rdim - otam ol alik
- Harakat nomi kelish
Ozaytma shakl oqish
Kerak diqqat-la boqish
Maqsadimizdir uqish
-ng bor bording va ukang

Ot egalik –i **do‘sti** Fe‘l yasovchi **-i boyi**

Bilimi zo‘r poshshoyim Yodingda tutgil doim

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilar qo‘shimchalar bilan bog‘liq test topshiriqlariga to‘g‘ri javob topishda qo‘shimchalarni yod olishlari lozimki, qo‘shimchalar mavzusini qamrab olgan test savollariga javob topishda qo‘l keladi. Qolaversa , har bir mashg‘ulot so‘ngida qo‘shimchalarga aloqador test savollari bilan ishlashga odatlanish kerakki, pirovardida bu bilimlarimizning tizimlashuviga olib kelsin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nilufar Rasulova “Ona tilidan savol-javoblar to‘plami” T. “Akademnashr” 2013y.
2. N. Jiyanova, X.Muhiddinova, D. Nasriddinova . Oliy o‘quv yurtiga kiruvchilar uchun “Ona tili” darsligi.

ОНА ТИЛИ О‘ҚИТИШДА INNOVATSION USULLARDAN SAMARALI FOYDALANISH, O‘QUVCHILAR FAOLLIGINI OSHIRISH

Siddiqova Misriyoxon Dilboroliyevna
Andijon viloyati Jalaquduq tumani 39-umumta'lim maktabining ona
tili va adabiyot fani o'qituvchisi Telefon: +998 99 432 38 79

Annotatsiya: ushbu maqolada ta'lim tizimidagi islohotlar ,ona tili o'qitish muammolarni hal etishda oqituvchilar uchun ilmiy-amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Islohot ,ma'naviy yangilanish ,shaffoflik ,ishtimoiy adolat, sog'lom turmush tarzi ,online dars ,kreativ fikr ,innovatsion texnologiya.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan barcha islohotlarning bosh maqsad- mohiyat xalqimizga munosib hayot sharoitni yaratib berish. Islohot - islohot uchun emas, inson uchun uning manfaatlari uchun degan ezgu g'oyani amalga oshirishdan iboratdir.

Keyingi yillarda jamiyatimizda kuzatilgan ma'naviy yangilanish, shaffoflik ijtimoiy adolat tamoyillarida ustuvorlik, insonlar qalbida ertangi kunga ishonch hissini bir necha barobar oshiradi. Buning uchun esa sog'lom turmush tarzining jamiyatdagi o'rni beqiyosdir. Aynan shuning uchun ham mamlakatimiz ta'lim tizimining olidida yosh avlodga zamonaviy bilim va hunarlar bo'yicha mustahkam ta'lim berish bilan birga ruhiy komillikga erishish, mustaqil fikrlay oladigan, yuksak ma'naviyatli barkamol inson etib tarbiyalash va o'z ona tiliga bo'lgan qiziqishlarini uyg'otishdan iboratdir.

Bugungi kun yoshlariga ona tili va adabiyot fanini mukammal bilishi uchun; onlayn darslarini o'ziashtirish borasida yangi innovatsion pedagogik texnologiyalardan masofadan turib foydalanish, o'quvchilar bilim salohiyatini oshirishdan iborat. Shunday ekan har bir darsning tarbiyaviy maqsadini amalga oshirish uchun ustoz-murabbiylar turli usullarga murojat qilishlari kerak bo'ladi. Shu jumladan xalq og'zaki ijodidan, maqollardan foydalanish maqsadga muvofiq chunki, maqollarda hayotda sinalgan, kuzatilgan, hukmga asos bo'luvchi har bir fikr insonni, o'quvchini, ma'naviy tarbiyalaydi. O'quvchilar bilan ishlash jarayoni yangi g'oyalar, ilmiy-nazariy qarashlar asosida bilim berishni taqazo etmoqda. Shu bois bugungi kun o'qituvchisining interfaol usullarni dars jarayonida qo'llay olishi muhim hisoblanadi. O'quvchilarni o'z ona tilini mukammal bilishlari uchun "Assesment", "Zinama-zina", "Charxpalak", "Muammo", "Muloqot", "Bilits", "5 daqiqilik ESS" kabient, "Rolli o'yin", "Aqliy hujum", "Insert", "VEN diagrammasi", "Muammoli vaziyat" kabi ko'plab interfaol usullarni qo'llay bilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

O'quvchilar ilgarigidek sinfda to'rtta faol bo'lishi hozirgi kun talabiga to'g'ri kelmaydi. Interfaol usullardan foydalanish, guruhlarda ishlash degani bu- guruhning natijasini chiqarish degani, bizga hamma o'quvchining yaxshi natijasi kerak bugun. Shunday ekan biz ona tili va adabiyot darslarida yuqoridagi interfaol usullarni maqol va matallar bilan uyg'unlashtirib, 5-6-sinf o'quvchilarini harakatga tushirib, faollashtirib olsak bo'ladi. Masalan: "Zinama-zina" interfaol usuli orqali o'quvchilar xalq maqollarini mavzulastirilgan tartibda davom ettiradilar, bu esa o'z navbatida kreativ-noodatiy tezkor fikrlashni va bilimlarini notanish vaziyatlarda qo'llay olishiga zamin yaratadi, aytaylik, o'quvchilar "Vatan" mavzusidagi maqollarni zinama- zina davom ettiradilar:

1-o'quvchi : Ona yurti- oltin beshiging.

2-o'quvchi: Bulbul Chamanni sevar- odam vatanni.

3- o'quvchi :O'zga yurtda shoh bo'lguncha o'z yurti- gado bo'l.

Etibor bergan bo'lsangiz, o'quvchilarning fikrlari tobora kengaymoqda.

O'quvchilar bilim salohiyatini oshirishda, tafakkurini kengaytirishda, ma'naviy barkamollikga erishishda zamonaviy interfaol usullar bilan birga xalq maqollaridan ham katta yordam beradi, nafaqat o'qituvchi va o'quvchini izlanishga chorlaydi, sifatli ta'lim-tarbiyani amalga oshiradi, hayotga tadbiq etadi.

O'quvchilar faolligi esa bugungu kun o'qituvchisining eng asosiy maqsadidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.Ishmuhamedov "Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.
2. Uzedu.uz
3. Darsliklar: Ona tili 6-sinf, Toshkent- 2017. N.Mahvudov. A.Nurmonov.

SIMILARITY AND PECULIARITY OF NUMBER SUPERSTITIONS BETWEEN UZBEK AND JAPANESE LANGUAGE

Turdaliev Obidjon

student at Tashkent State university of oriental studies

obidjon.turdaliyev@mail.ru

Annotation: There are a number of superstitions among ethnic groups. Superstitions are rooted in the culture, history, religion of the people who live in any country. Superstitions show how people think about surroundings. Superstitions are also identification of culture and fashionable life, because the meaning and reaction of superstitions are being different from culture to culture even though symbols are the same. Although a superstition is any belief or practice based upon one’s trust in luck or other irrational, unscientific or supernatural forces. They are studied in some fields of science such as history, psychology, politics, folklore, religion and so on. Because superstitions are derived from people’s everyday life, every day impression, every day belief and every day behavior

Key words: superstitions, lucky numbers, unlucky numbers, tradition

There are a number of superstitions among ethnic groups. Superstitions are rooted in the culture, history, religion of the people who live in any country. Superstitions show how people think about surroundings. Superstitions are also identification of culture and fashionable life, because the meaning and reaction of superstitions are being different from culture to culture even though symbols are the same. Although a superstition is any belief or practice based upon one’s trust in luck or other irrational, unscientific or supernatural forces. They are studied in some fields of science such as history, psychology, politics, folklore, religion and so on. Because superstitions are derived from people’s everyday life, every day impression, every day belief and every day behavior. Superstitions are known as a means of communication and a means of control. It is supernatural imagination, but a lot of people believe in superstitions and follow them. Most superstitions arose over the course of centuries and are rooted in regional and historical circumstances, such as religious beliefs or natural environment. According to the fact that, meaning and bringing bad or good luck of superstitions verify from country to country and also have a lot in common with each other. Similarity and peculiarity of superstitions can be seen in different culture when they are studied by comparing to linguistic points. Because a lot of superstitions are born with linguistic rules in that culture’s language. To search what is similarity and peculiarity of superstitions over Asian countries must be compared and in this article linguistic superstitions of Japanese and Uzbek languages will be investigated by comparing. Japanese superstitions are rooted in the culture and history of Japan and the Japanese people. Some Japanese superstitions are meant to teach lessons or serve as practical advice. Uzbek superstitions go back to ancient time, initial religious ideas and primary everyday life. Uzbek superstitions are divided into two big categories: appeared superstitions before Islam coming to Central Asia and after Islam entering to Uzbek people’s life.

Some superstitions that are common in Japan have been imported from other cultures. The Japanese share superstitions with other Asian cultures, especially China. Uzbek superstitions belong to regional superstitions since Central Asia was one country for a long time. Does there have a common with symbols and imaginations among Japanese and Uzbek superstitions? a black cat crossing one’s path - this superstition is used both languages. Like other languages, superstition “a black cat crossing one’s path” in Uzbek culture is believed to bring a bad luck. To fight against a bad fortune which a black cat brings, people say “if a black cat crossing your path, go back seven steps” because number seven brings a good fortune. There is a superstition about the cat in Japanese culture the same as this one: “a black cat crossing one’s path”. However, unlike Uzbek superstition’s meaning, it is used to describe to bring good fortune. Word combination is similar, but meaning of superstition differ from each other. The Japanese imagine a good idea when they run across a black cat while Uzbek people imagine a bad bringing.

The main portion of Japanese superstition is related to language. Numbers and objects that have names that are homophones. For instance, the unluckiness of the number four (四 –shi) It is as the Japanese word for “four” sounds like the word for “death” (死 –shi). “death” is the end

of life. It is just homophone to “four”. However, the Japanese imagine that even sounds which is similar to bad things, will bring unluckiness. So they do best not to spell these words in order to avoid bad things. Sometimes levels or rooms with 4 do not exist in hospitals or hotels. 43 is also avoiding number. Although 43 is sounded “四十三yon juu san”, this number sounds “shi san” separately. “shi san” is homophone to 死産 (shizan). “shizan” is compound word which is combined shinu (死ぬ) –to die and umu (産む)- to birth. It means “stillbirth”. Because of the fact that, particularly in the maternity section of a hospital, the number 43 is avoided. While racing or the number of cars, number 42(shini) sounds shini (死に) which means “to die”. Number 49, which sounds like shiku (敷く – to run over) are avoided. These superstitions are related to numbers in Japanese. Numbers which are thought to bring bad luck or be avoided because of sounding the same as bad things’ names.

Japanese superstitions which are rooted in numbers, sound the same as bad things or good things. There are lucky numbers in the Japanese languages too. Seven, when pronounced “shichi”, sounds similar to the number four (四 shi). It is considered a good number since seven symbolizes “togetherness”. Eight (八 hachi) is considered a lucky number because it is nearly homophones to the word “prosperity” (繁栄 han ei), It is also homophones to “Hachiko” whose name is the most popular dog devoted to its life to its owner. 9 is considered a good number when pronounced “kyu”, like a word for relief. 10 is considered a good number because it is pronounced “juu”, like the word for “enough” and “replete”. It is also a homophone for the word “ample” (十分な juubunna) Unlike Japanese superstition relating to numbers, uzbek number superstitions derived from traditions of ethnic people not sound the same as things’ name. There are four lucky numbers in uzbek language: 3,7,9,40. 3 is a symbol of “happiness”. because wedding which is the most important day to make a new family lasts three days from ancient time. So people think that 3 brings a happy life. 7 is a symbol of “perfect”. People think that seven brings a success because a week consists 7 days. People say that “do anything, think about it 7 times” 9 is a symbol of “new life”, 9 is used in order to describe to wait for having a baby, after making a new life because the baby is known to be born after nine months and nine days and there is a tradition relating to 9 numbers in uzbek culture that Nine types of food are served in wedding party as a symbol of new life. People think that 40 is lucky number because it is a symbol of “beauty”. There are a lot of proverbs relating to number 40 derived from superstition meaning of number 40.

In conclusion, superstitions show not only people’s religious beliefs or how to describe natural environment, but also linguistic peculiarity of any languages;

There have a lot in common with number superstitions between uzbek and Japanese culture. Seven and nine are lucky numbers both languages. 13 is unlucky numbers both Japanese and uzbek languages because of the fact that it is imported from western culture; Symbol of superstitions are also similar to each other even though meaning is different; There is some difference between Japanese and uzbek number superstitions: First of all, origin of number superstitions are different from each other. The main portion of Japanese superstition is related to language. Numbers and objects that have names that are homophone while uzbek number superstitions derived from traditions of ethnic people not sound the same as things’ name; Numbers 4,42,43,49 are believed to bring bad luck in Japanese culture, however, there are no superstitions relating to these numbers in uzbek culture.

Numbers relating to four and three are thought to bring bad fortune because of sounding the same as the worst things in Japanese while these numbers are believed lucky numbers in uzbek language such as 3 and 40. Eight and ten are unlucky numbers in Japanese culture, but there is no superstitions relating to these numbers among uzbek people.

References

1. “Superstition Bash Black Cats”. Committee for Skeptical Inquiry. 2011. Archived from the original on October 9, 2011. Retrieved October 9, 2011.
2. “Japanese Superstition”. Japan Guide. Archived from the original on July 29, 2012. Retrieved August 14, 2012.
3. “Explanatory dictionary of Uzbek language”. A.Madvaliev.T.: State scientific press, 2006-2008.

TILSHUNOSLIKNING LINGVISTIK GEOGRAFIYA BILAN UMUMIY JIXATLARI

Yuldasheva Yulduzxon Axmatbekovna
Marhamat tumani № 39- maktab o‘zbek tili o‘qituvchisi
Ma‘rupova Sanoatxon Muminjonovna
Marhamat tumani № 39- maktab geografiya o‘qituvchisi
Telefon: +998 90 542 27 87

Annotatsiya: ushbu maqolada gumanitar fanlarning tabiiy fanlar bilan umumiy mezonlari, bog‘liqligi, fan sifatida shakllanishidagi o‘xshash jixatlari keltirilgan.

Kalit so‘zlar: tabiiy qonuniyatlar, o‘zlashtirish, mantiqan bog‘lash, fanlararo bog‘liqlik, javob topish.

Ko‘pchilik maktab fan o‘qituvchilari o‘z fanimizni puxta va chuqur o‘rganishga qiziqamiz-ku, ammo, xech fanimizning shakllanish tarixiga, boshqa fanlardan olingan qonuniyatlarini taxlil qilishga e‘tibor bermaymiz. Shunday misollardan biri tilshunoslikning geografiya fani bilan, ya‘ni lingvistik geografiya bilan umumiy jixatlari haqidadir.

Tilshunoslik geografiya bilan ham uzviy aloqadadir. Chunki davrlar otishi bilan ma‘lum bir tilda so‘zlashuvchi etnik guruxlar turli joylarga tarqalib, o‘rtoqlashadilar. Demak, tillarning ham tarqalish o‘rinlari mavjud. Ularning tarqalish joylarini haritalash (kartalashtirish) imkoni bor. Tilshunoslikning geografiya bilan munosabati, ayniqsa, muayyan lingvistik hodisalarning tarqalish zonalarini belgilashda, lingvistik va dialektik atlaslar tuzishda yorqin namoyon bo‘ladi. Ushbu hamkorlik natijasida lingvogeografiya va areal lingvistika maydonga keldi.

Lingvistik geografiya XIX asrning 70-80 yillarida dunyoga keldi. Ayrim til hodisalarining hududiy bir-biriga mos kelmaslik holatlarining kuzatilishi lingvistik geografiyani paydo bo‘lishiga asos bo‘ldi. Bu bilan bog‘liq ravishda dialektal chegaralarning mavjud emasligi haqidagi tasavvur vujudga keldi. Ana shuning natijasida P. Meyer, G. Paris kabi olimlar, umuman dialektlar mavjud emas, degan xulosaga keldilar. Bu xulosa esa mutaxassislarda e‘tiroz tug‘dirdi. Munozara faqat lingvistik hodisalarni sistemalashtirish va kartalashtirish orqaligina xal qilinishi lozim bo‘lib qoldi. 1876-yili Germaniyada G.Venker nemis tilini lingvistik atlasini tuzish uchun materiallar to‘play boshladi.

Uning ishini F.Vrede davom ettirdi. 1926-yilda kartaning bir qismi nashr etildi. 1902-1910 yillarda Fransiyada J.Jileron va E.Edmonlar tomonidan “Fransiya lingvistik kartasi” yaratildi. Bu karta roman va german tillari lingvistik geografiyasining rivoji uchun katta ta‘sir qildi. Oradan ko‘p o‘tmasdan Shveysariya, Ispaniya, Italiya singari mamlakatlarda lingvistik atlaslar paydo bo‘ldi.

R.I.Avanesov, V.M.Jirmunskiy, B.A.Larin, F.P.Filin, M.A.Borodina, N.Z.Gadjiyeva singari olimlar lingvistik geografiyaning rivoji uchun katta xizmat qildilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.Nurmonov, B.Yo‘ldoshev “Tilshunoslik va tabiiy fanlar” Sharq.: T-2001y
2. Inoyatov U.I., Muslimov N.A. va boshqalar. Pedagogika: 1000ta savolga 1000ta javob. 2012yil. Toshkent, “Ilm-Ziyo” nashriyoti.
3. Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Moliya, 2003yil
4. Shaxmurova G.A., Azimov I.T., Raxmatov U.E. Fizikadan masala va mashqlar echish. O‘quv qo‘llanma “Adabiyot uchqunlari” nashriyoti. Toshkent-2017
5. Ochilov M. “Yangi pedagogik texnologiyalar” -Qarshi.: Nasaf, 2000 yil.
6. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. “Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot” -Toshkent.: Fan, 2005 yil

ВАЖНОСТЬ ВНЕКЛАССНЫХ ЗАНЯТИЙ В ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И ПРЕПОДАВАНИЯ РКИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ

*Исакова Рафоат Муратовна
Арипова Юлдуз Шавкатовна
Учителя общеобразовательной школы №20
Джамбайского района Самаркандской области
Тел.: 998942447382
Электронная почта: isakovarafoat@gmail.com*

Аннотация: В данной работе отражаются важность и эффективность внеклассных занятий в повышении качества образования и преподавания РКИ в общеобразовательных школах, а также пути появления интереса и мотивации для хорошего роста разговорной речи.

Ключевые слова: внеклассная работа, преподавание РКИ, повышение результативности, новые учебники, информационные технологии, слухопроизносительный комплекс.

Эффективность работы школы в настоящее время определяется тем, в какой мере учебно-воспитательный процесс обеспечивает развитие творческих способностей каждого ученика, формирует творческую личность и готовит её к творческой познавательной деятельности. Активизация творческой познавательной деятельности учащихся зависит в большей степени от методов обучения, которые использует учитель, как на уроке, так и во внеурочное занятие русского языка. Научить учащихся самостоятельно работать с книгами, словарями, выявлять одарённых, сформировать творческую активность - выступать перед аудиторией, организовать конкурсы, изготовлять наглядные пособия и т.д.

Внеклассная работа позволяет ученикам общаться с гораздо более широким, чем на уроке, кругом лингвистических явлений, становится источником многообразных художественных впечатлений. Движущей силой внеклассной деятельности выступает интерес. Если работа на уроке, регламентированная единой и обязательной для всех программой, направлена на формирование знаний и умений, то внеклассная работа импонирует школьнику добровольностью участия, свободой выбора. Из-за малого количества часов и отсутствия разговорной среды, особенно в сельских школах, есть надобность заново практиковать углубленное изучение русского языка, как раньше. Но обучение уже хорошо было бы вести методом РКИ. В школах иностранные языки преподают с первого класса и в учебниках больше разговорная речь с красочными интересными картинками. Всем известно что, русская грамматика по сложности изучения стоит на четвёртом месте в мире. И поэтому, нужно издавать яркие нескудные учебники, чтобы ребёнку было проще и интересно. Не давно, мы приобрели книгу – учебное пособие для детей «РУССКИЙ КЛАСС». Автором является кандидат филологических наук Караматова Улмас Саидакиловна. Работая с этим пособием с учениками, мы заметили повышение интереса и улучшение качества обучения занятий, проводимые в нашей сельской школе. Число учащихся кружковых занятий стало расти. Авторы издали пособие на доступном языке для не русскоязычных детей. Обратили внимание на то, чтобы дети, занимаясь грамматикой, не скучали, сделали музыкальные паузы. Пение - это нравственное воспитание. В книгу включены песни наших детских лет, из кинофильмов «Красная шапочка», «Волк и семеро козлят», «Учат в школе» и другие. Эти песни хорошо воспринимаются детьми до сих пор, и звучат на школьных фестивалях и месячниках русского языка.

Также даны грамматические задания, которые приучают нерусских школьников внимательно относиться к значению русских слов и словосочетаний, правильно употребить их в речи. Тем более они изложены в игровой форме и оформлены яркими интересными картинками. Это ещё больше привлекает учащихся.

Для повышения результативности занятий, в ходе работы нужно учитывать особенности личности учащихся, их уровень развития, интересы и увлечения. Важно использовать современные педагогические технологии: игровые, групповые, элементы личностно-ориентированного развивающего обучения, виды тренировочных упражнений творческого

характера, побуждая к осознанному употреблению новых слов.

Важную роль в речевом развитии детей имеет внимательное отношение учителя к речи учащихся. Образцом правильной, ясной, точной, содержательной речи должна быть речь учителя. Поэтому нужно тщательно готовиться к уроку, продумывать ход изложения материала. Контролировать речь учащихся, исправлять недочёты, произношения, постановки ударения, выбора слов, наиболее точно выражающие мысли и отражающие действительность.

Одну из проблем изучения русского языка как РКИ или вообще, можно решить путём разработки комплекса пособий и готовых рабочих, проверочных тетрадей для внеклассных работ. Такие рабочие и проверочные тетради по развитию познавательных способностей (в двух частях для каждого возраста) и методические пособия к ним помогают детям освоить программу общеобразовательной школы. Упражнения, выполненные в определенной последовательности, обеспечивают комплексное развитие различных видов памяти, внимания, развивают наблюдательность, воображение, мышления, способствуют более прочному и сознательному усвоению изученного на уроке.

Для изучения РКИ эффективно оборудовать кабинеты с современными лингафонными устройствами. Это способствует на улучшения системы наблюдения и корректировки произношения учащихся во время занятий.

Много методов, идей и проектов приходит в голову. По мере возможности стараемся использовать их на работе с учащимися. Хороший результат дал бы дистанционное видео знакомство учеников и общение на русском языке. Нужно работать над проектами дружеской связи между школами России и Узбекистана, как когда-то у нас были переписки ИДК (интернациональный дружеский клуб). Общась прямо в школе на внеклассных занятиях через интернет на русском языке, у детей появится интерес и мотивация для хорошего роста разговорной речи.

В современных условиях на внеклассных занятиях нужны пособия, которые помогают при организации свободного времени учащихся и педагогам дополнительного образования при составлении заданий игрового и творческого характера.

Главная тенденция современной методики РКИ – коммуникативная направленность учебного процесса. От педагога-русиста требуется знание компьютерных технологий и их применение в процессе обучения. Стоит перед нами задача создания банка обучающих программ, на подобии разработанных преподавателями факультета повышения квалификации Российского Университета Дружбы Народов, эффективных с точки зрения лингводидактики и удобных в использовании. Мультимедийный комплекс для изучения русского как иностранный на элементарном и базовом уровнях «Мишка косолапый» одна из разработанных программ, состоящих из трёх обучающих игровых программ: «Число», «Род существительных», «Вид глагола». Каждая программа из игровой коллекции представляет собой электронный тренажёр по соответствующему грамматическому аспекту русского языка. Выполняя тренировочные задания на определённом лексическом материале, учащийся расширяет свой лексикон, что способствует формированию его лексической компетенции. В процессе игры зрительный образ слова сопровождается озвучиванием; таким образом, в памяти учащегося закрепляется слухопроизносительный комплекс.

Для работы на начальном этапе изучения РКИ можно использовать электронную программу «Алфавит», для средних и старших учащихся предназначен комплекс «Народная мудрость», «Русские народные традиции и обряды», «Русский речевой этикет».

Сегодня новые информационные технологии устойчиво закрепились в жизни человека, что выдвигает соответствующие требования и к методике обучения языкам.

Кто заинтересован в развитии детей и лучшем усвоении ими школьной программы, будем работать!

Использованная литература:

1. О.А.Холодова. Юным умникам и умницам. Курс «РПС»
2. Научно-методический журнал «Халк таълими». 2019.
3. У.А.Караматова. Русский класс. 2019.
4. Коваленко А.Г. Фантастический русский язык. РУДН. Изд. 2016

СТИЛИСТИКА РУССКОГО ЯЗЫКА

Кимсанова Нафисахон Муминжонова
Учительница русского языка и литературы школы номер 33
Кургантепенского района Андижанской области

Аннотация: Эта статья предоставляет информацию о русской стилистике и объясняет ее примерами.

Ключевые слова: стилистика, лексическая стилистика, стиль, типовой стиль, слово, стиль языка.

Расположение М. В. Ломоносов разделяет на натуральное и художественное, т. е. на прозаическое (ученое) и поэтическое. Единицей композиции считается хрия, т. е. речь, имеющая относительно самостоятельную смысловую цельность. Хрии у М. В. Ломоносова относятся, прежде всего, к похвальным словам, т. е. к показательной речи.

Стилистика русского языка. Стилистика — это наука о высоком уровне речевой культуры, правильном употреблении слов и связей между словами. Предметом стилистики является стиль языка. Основная стилистическая единица — слово. Лексическая стилистика изучает:

- лексические средства языка;
- стили и их средства;
- нормативное словоупотребление в различных стилях;
- средства наиболее точной передачи информации (антонимия, синонимия, омонимия, полисемия, паронимы);
- стилистическое расслоение лексики (архаизмы, неологизмы, слова ограниченной сферы употребления);
- лексические образные средства (тропы).

Лексическая стилистика устраняет следующие речевые недочеты:

- неправильное словоупотребление;
- употребление слова без учета его семантики;
- нарушение лексической сочетаемости;
- неправильный выбор синонимов;
- неправильное употребление антонимов, многозначных слов, омонимов;
- смешение паронимов.

Стиль — одна из разновидностей языка, языковая подсистема со своеобразным словарем, фразеологическими сочетаниями, оборотами и конструкциями, отличающаяся от других разновидностей экспрессивно-оценочными свойствами. Стиль — это всегда ситуативное проявление языка в речи. Существует также понятие об индивидуальном стиле. Речевое произведение, помимо общепринятых средств, может содержать индивидуальные особенности. Типовой стиль служит основой для создания индивидуального. Типовой стиль обладает следующими характерными признаками:

- социальная стилистическая традиция;
- социальные правила и нормы стилеобразования.

Проявление индивидуального стиля речи определяется различными социальными фактурами:

- социальное положение. Стиль речи может быть высоким, средним или низким в зависимости от того, какое положение мы занимаем в обществе;
- пол. Стиль речи мужчин и женщин имеет существенные различия. Например: женщины, как правило, более эмоциональны; для их речи характерны сентиментальность, сумбурность, многословие. Для речи мужчин чаще характерны вульгаризмы, парадоксы, каламбуры;
- возраст. Каждый возрастной период (детство, юность, зрелость, пожилой возраст) характеризуется определенными стилистическими нормами;
- профессия. Речь людей разных профессий различается как тематически, так и стилистически.

Языковая норма ~ совокупность явлений, разрешенных системой языка, отраженных и закрепленных в речи носителя языка и являющихся обязательными для всех носителей

языка.

Слово — совокупность определенных звуков, которая называет предметы, явления действительности, обозначает признаки, действия, выполняет связующие функции между другими словами. Слово является основой для понимания речи. Одной из важнейших проблем стилистики является смысловая точность речи, то есть правильный выбор слова в конкретной речевой ситуации. Неправильное словоупотребление искажает смысл высказывания, вызывает различного рода речевые ошибки.

Проблема смысловой точности возникает при редактировании текста. При редактировании устраняются лексические и стилистические ошибки, вызванные неправильным выбором слова.

Список использованной литературы:

1. Кожина М. И. Стилистика русского языка. - М.: Просвещение, 1977
2. Валгина Н.С., Розенталь Д.Э., Фомина М.И. Современный русский язык. М.: Просвещение, 2002
3. Введенская Л.А. и др. Русский язык и культура речи. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2004.

ГАЗЕТА ТЕМАЛАРЫНДА АФОРИЗМЛЕРДИҢ СТИЛЬЛИК ҚОЛЛАНЫҰЙ

*Қурбаниязов Даўит Қалбаевич –
Қарақалпақ мамлекетлик университети
қарақалпақ тил билими кафедрасы еркин излениўши
Телефон: +99893364-37-73
amanliqnajimov@mail.ru*

Аннотация: Мақалада «афоризм» термини ҳам оған тән болған өзгешеликлер көрсетилген. «Еркин Қарақалпақстан», «Қарақалпақстан Жаслары», «Жеткиншек» газеталарының 2014-2019-жыллары жәрияланған санларында афоризмлердиң тема сыпатында қолланыўы изертленген. Афоризмлерди газета темалары ретинде қолланылыў өзгешеликтери анықланған.

Аннотация: В статье дань определение афоризма и его отличительная особенности. На материале вышедших 2014-2019 гг. «Еркин Каракалпакстан», «Каракалпакстан Жаслары», «Жеткиншек» изучен использование афоризмов как заголовка. Определены использование и его стилистических возможности афоризмов заголовков.

Abstract: The article is a tribute to the definition of aphorism and its peculiar features. Based on materials published in 2014-2019. “Erkin Karakalpakstan”, “Karakalpakstan Zhaslary”, “Zhetkinshek” studied the use of aphorisms as a title. The use and its stylistic possibilities of heading aphorisms are determined.

Таяныш сөзлер: газета темасы, афоризм, автор, лаконизм, көркем әдебиет.

Ключевые слова: газетный заголовка, афоризм, автор, лаконизм, художественные литература.

Keywords: Newspaper headline, aphorism, author, laconicism, fiction.

Газета мақалалары темасы ретинде талантлы шайыр-жазыўшылар, уллы ойшыллар менен илимпазлар тәрәпинен айтылған даналық сөзлер-афоризмлерди журналистлер ямаса газетаға мақала жазған илимпазлар шаберлик пенен қолланыўға умтылады [1].

«Афоризм» грек сөзи, сөзбе-сөз аўдармасы «анықлама» деген мәнини аңлатады. Қысқа түрде айтылған ямаса текст түрінде жазылған, кейин ала басқа адамлар тәрәпинен көп мәртебе қолланылатуғын тамамланған оригиналь ой-пикир деп анықлама бериледи.

Афоризмлерге тән тийкаргы белгилери афоризмлердиң авторы болады. Кейин ала қанатлы сөзлерге айланған пикирди айтқан конкрет авторы болады. Бул белгилери менен афоризмлер нақыл-мақаллардан ажыралып турады. Нақыл-мақаллардың авторы белгисиз, олар халық дәретиўшилигиниң жемиси. Афоризмлерге тән екінши белги олар қысқа түрде болады, лаконизм қасийетине ийе. Өзиниң бул өзгешелиги менен цитаталардан ажыралып турады. Цитаталар бир неше гәплерден ибарат болыўы да мүмкин. Афоризмлер қанша дәрежеде аз санлы сөзлерден болса, адамлардың ядында тез сақланады ҳам кең түрде тарқалады [2].

Афоризмлерге тән үшінши белги-олар терең мәнили болып келеди. Афоризмлер инсанларды ойланыўға мәжбүрлейди, қандай да турмыс тәжирийбелеринен үлги алыўға, даналық пикирлерди басшылыққа алыўды үйретеди [3]. Сөзимиздиң дәлили ретинде уллы ойшыллар тәрәпинен билдирилген айырым афоризмлерди есимизге түсирейик: Шын дос қыйыншылықта белгили болады (У.Шекспир), Ғөззалық дүньяны қутқарады (Ф.Достоевский), Билим-күш (Фрэнсис Бэкон), Мәңгилик хеш нәрсе жоқ (Лев Толстой), Жақсы болыў аңсат, ал ҳақыйқатшыл болыў қыйын (Виктор Гюго).

Көркем сөз шеберлери де афоризмлерди өз шығармаларының атамасы ретинде қолланады. Мәселен, Шыңғыс Айтматовтың «Әсирге татырлық бир күн» түрінде аўдарма жасалған «И дольше века длится день» романының аты рус шайыры Борис Пастернактың «Единственные дни» деген қосығынан алынған бир қатар қосық:

«И полусонным стрелкам лень,

Ворочатся на циферблате,

И дольше века длится день,И не кончается объятия [4].

Газеталарымызда мақала темасы ретинде ең көп қолланылған афоризмлер Өзбекстан Қахарманы, шайыр Ибрайым Юсуповтың қәлемине тийисли. Шайырдың Зулфья Исрайлова бағышлап жазылған «Қызың ғөззал болсын, шайыра болсын» қосығының темасы Н.Нуриеваның «Қарақалпақстан Жаслары» газетасының 2018-жыл 8-март күни

жэрияланган «Қызың гөззал болсын, шайыра болсын» мақаласы хэм З.Жақсымуратованың «Еркин Қарақалпақстан» газетасының 2015-жыл 26-февраль күнги жэрияланган «Қызың шайыра болсын, Зулфья болсын» мақаласына тема етип қойылған. Сондай-ақ, шайырдың «Айт сен Әжинияздың қосықларынан» деген қатарын журналист Ө.Өтеўлиев өзиниң 2017-жыл 28-октябрь күни жэрияланган «Айт сен Әжинияздың қосықларынан...» деген мақаласына, «Еркин Қарақалпақстан» газетасында жэрияланган мақаласына шайырдың «Рахмет саған заманым» қосық қатарын «Рахмет саған заманым, жақсылыққа хызмет ете бер» деген мақаласына тема сыпатында қолланған. Журналист З.Жақсымуратова өзиниң «Еркин Қарақалпақстан» газетасында жэрияланган мақаласына шайырдың «Сиз жасайсыз Әмиў жағаларында» деген қосық қатарын, Т.Жэримбетова усы газетаның 2014-жыл 13-декабрь күнги санында жэрияланган мақаласына «Әўладлар әдиўлер жүрек төринде» деген қосық қатарын, Г.Турдышова өзиниң «Қарақалпақстан жаслары» газетасының 2014-жыл 9-январьда жэрияланган мақаласына шайырдың «Бул жер еле зор болады» деген қосық қатарын, сондай-ақ усы автор өзиниң 2017-жыл 6-июль күни «Қарақалпақстан жаслары» газетасында жэрияланган мақаласына «Мустақыллық майданынан өткенде» деген қосық қатарын, Ө.Өмирбаева өзиниң «Қарақалпақстан Жаслары» газетасының 2018-жыл 8-февраль күнги санында жэрияланган мақаласын «Жэйхун жағасында өскен, байтерек» деген қосық қатарын тема етип қойған. Бул И.Юсупов талантының қаншелли дәрежеде бийик болғанын, оның қосықлары халқымыз арасында кең тарқалғанын сүйип оқылатуғынын, соның ушын да журналистлер өз мақалаларына тема таңлаўда шайырдың дөретиўшилигине айрықша дыққат аўдарып, оның қосық қатарлары мақала темалары ретинде таңланғанын айқын дәлиллейди.

Қарақалпақ әдебиятының классиклери Бердақ хэм Әжинияз бабамыздың қосық қатарлары да газета мақаларының темасы ретинде жийи қолланылады: «Ақылы кәмил илими зор, билимли ел болмайды хор...» (Ш.Абдиназимов, «ЕК», 07.01.2017), Бул қосық қатарлар шайырдың «Излер едим» қосығынан алынған. Б.Султамуратов өзиниң «Қарақалпақстан жаслары» газетасының 2014-жылы 3-апрельдеги санында жэрияланган «Жүзден жүйрик, мыңнан тулпар» мақаласына Бердақтың «Әдил қалмақ» қосығындағы «жүзден жүйрик, мыңнан тулпар, Қус жақсысы туйғын суңқар» деген жуплығының биринши қатарын тема ретинде қолланған. Т.Жэримбетова өзиниң «Еркин Қарақалпақстан» газетасының 2014-жыл 29-май күнги санында жэрияланган «Дэртке даўа излер едим» мақаласына Бердақтың «Излер едим» қосығындағы «Шад әйлесем елатымды, Дэртке даўа излер едим» қосық қатарларының соңғы қатарын тема ретинде қолланады.

Әжинияздың «Хақ мени инсан жараттың, нэўбэхэрим көзлерим» қосық қатарының биринши бөлегин илимпаз Ш.Абдиназимов өзиниң «Еркин Қарақалпақстан» газетасында 2014-жыл 8-июль күнги санында «Хақ мени инсан жараттың...» деп тема ретинде қолланса, журналист К.Сейданов өзиниң «Қарақалпақстан Жаслары» газетасының 2016-жыл 24-март күнги санында «Ер жигиттиң бир мурады ат болар» деген қатарын мақаласына тема етип қойған.

Алишер Наўайы қәлемине тийисли:

Хэр түнимиз қәдир түн болып,

Хэр күнимиз Наўрыз болсын!, - деген қатарларының соңғы қатары Г.Жэримбетованың

«Еркин Қарақалпақстан» газетасының 2015-жыл 19-марттағы санында жэрияланган «Хэр күнимиз Наўрыз болсын!» мақаласы, С.Жаниевтың усы газетаны 2016-жыл 19-марттағы санында жэрияланган «Хэр күнимиз Наўрыз болсын ямаса улыстың уллы күнине бағышланған салтанатлар» мақаласының қурамында жумсалған. Өзбекстан халық шайыры Абдулла Ориповтың қәлемине тийисли «Мен не ушын сүйемен, Өзбекстанди?» қосық қатарын журналист А.Турекеева өзиниң «Қарақалпақстан Жаслары» газетасының 2014-жылы 1-январьда жэрияланган «Мен не ушын сүйемен, Өзбекстанды?» деген мақаласы ушын тема ретинде таңлаған. Б.Кэраматдинова өзиниң «Еркин Қарақалпақстан» газетасы 2017-жыл 19-декабрь күнги санында жэрияланган «Театр-ибрат мектеби» мақаласына Махмудхожа Бехбудидың «Театр ибратханадур» деген пикирин тема ретинде пайдаланған. Журналист Т.Машарипова өзиниң «Бармысаң бул жердиң жүзинде?» деген атамдағы мақаласына Өзбекстан халық шайыры Т.Жумамуратовтың қосығынан алынған бир қатар қосықты тема ретинде таңлап академик М.Нурмахамедовтың өмириниң бир эпизодына бағышланған әжайып бир мақала жазған. Өмирбай Өтеўлиев өзиниң 2015-жыл 18-апрель күни «Еркин Қарақалпақстан» газетасында жэриялаған «Тынышлық толғаўы, көп еди-аў кеткен тырналар» мақаласына жазыўшы Ш.Сейтовтың «Көп еди кеткен тырналар» повестиниң атамасын шеберликпен қолланған. П.Хожамуратова «Еркин Қарақалпақстан» газетасының 2015-жыл

17-февраль кўнги санында жэрияланған «Адам жанының инженер жазыўшысы», Қарақалпақстан халық жазыўшысы Гулайша Есемуратованың журналистлик жолы ҳаққында бирер сөз мақаласында Максим Горькийдиң «жазыўшылар-адам жанының инженерлери» афоризми қолланған. Жас журналист Н.Мамбетирзаева өзиниң «Еркин Қарақалпақстан» газетасының 2017-жыл 4-март кўнги санында жэрияланған мақаласына Зулфья Исрайлованың өмирлик жубайы Сайд Аҳмадқа арналған «Бэхэр келип сени жоқлады» деген қосық қатарын тема ретинде қолланған, бирақ бул қосық қатарын Зулфьяның өзине байланыслы шеберлик пенен пайдаланған. С.Жаниевтың «Еркин Қарақалпақстан» газетасының 2014-жыл 13-декабрьде жэрияланған «Ақ терек пе, көк терек» мақаласының аты шайыр Т.Мэтмуратовтың қәлемине тийисли. П.Хожамуратованың «Еркин Қарақалпақстан» газетасының 2015-жыл 17-марттағы санында жэрияланған «Өмирим бийхуўда өтпеди, демек...» деген мақаласының темасы Қарақалпақстан телевиденияси режиссери Қалбай Жумамуратовтың юбилейине байланыслы оның өзиниң қосықлар топламынан алынған қосық қатары.

Сондай-ақ, газета мақалаларының темасы ретинде мәмлекет басшылары, сиясий искерлердиң шығып сөйлеген сөзлери, баянатларында билдирилген пикирлер, уранлар, шақырықлар да жийи қолланылғанын көремиз. Бундай рәсмий сиясий текстлерге тема сыпатында қойылыўы материалдың әҳмийетли ҳәм актуал экенин көрсетеди [5].

Әсиресе 2017-жылдан бурынғы жыллары жазылған мақалаларда Өзбекстанның биринши Президенти И.Кәримов тәрәпинен билдирилген пикирлер көбирек ушырады: Перзентлеримиз бизден де билимли ақыллы болыўы ушын ямаса ғәрезсизлик жылларындағы халық билимлендириў тараўы журналист нәзеринде. Бул мақала талантлы журналистлеримиздиң бири П.Хожамуратова тәрәпинен «Еркин Қарақалпақстан» газетасының 2015-жылы 16-июль кўнги санында жэрияланған. Бул мақала темасында биринши Президент тәрәпинен айтылған «Перзентлеримиз бизден де билимли, ақыллы болыўы керек» деген пикири пайдаланылған. С.Жаниевтың «Еркин Қарақалпақстан» газетасының 2016-жыл 23-августтағы санында жэрияланған «Биз ҳеш кимнен кем емеспиз!». Буны олимпиадасыларымыз және бир мәрте дәлилледиди» мақаласында журт басшымыз тәрәпинен билдирилген «Биз ҳеш кимнен кем емеспиз, ҳеш ким бизден артық емес» деген пикириниң биринши сыңары тема қурамында қолланылған. Г.Турдышованың «Қарақалпақстан Жаслары» газетасының 2014-жыл 23-январьдағы санында жэрияланған «Перзентлери саламат ел күдиретли болады» мақаласы, Г.Жәримбетованың «Еркин Қарақалпақстан» газетасындағы «Биз азат ҳәм абат журт перзентлеримиз», бул сөзлер фестивальдың хәр бир қатнасыўшысының жүрегинде жаңлап турды» мақаласы темасында мәмлекет басшының баянтларында билдирилген пикирлер сол түринде ямаса трансформация жасалған түрде қолланған. Соңғы мысалда «Сизлер азат ҳәм абат журт перзентлерисиз!» деген пикир «Биз азат ҳәм абат журт перзентлеримиз» түринде трансформация жасалған. П.Өтениязовтың «Қарақалпақстан Жаслары» газетасының 2015-жыл 11-июньдағы санында жэрияланған мақаласы «Әдебиятқа итибар келешекке, руўхыйлыққа итибар» деп аталады.

Кулласы, күнделикли баспа сөз, әсиресе газеталадың тилинде афоризмлерди газета мақалалары темалары ретинде қолланыў тәжирийбеси бар. Мақала авторлары афоризмлерди тема сыпатында қолланыў арқалы оқыўшылар жәмиетшилигиниң дыққатын бирден өзине тартады, мақаланы оқыўға деген қызығыўшылықты пайда етеди [6]. Шеберлик пенен қолланылған афоризмлер мақалада жаңа мәңилерди аңлатыў ушын хызмет етеди, теманың эмоциональ-экспрессивлик тәсирин күшейтеди.

Әдебиятлар:

1. Алещанова И.В. Цитатие в газетном тексте (на материале современной английской и российской прессы): Автореф. дисс. ... канд.фил.наук. –Волгоград, 2004. -20 с.
2. Лазерева Э.Л. Заголовок в газете. –Свердловск. Изд-во Уралского государственного университета, 1989. -96 с.
3. Завьялова Ю.А. Лексико-стилистические особенности газетных заголовков современной немецкой прессы // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. -2009, №1.
4. Абдиназимов Ш. Лингвопоэтика. -Нөкис, 2019. –Б. 151.
5. Тошалиев И., Абдусаттаров Р., Маҳмудова С. Оммавий аҳборот воситаларининг тили ва услуби. –Тошкент, 2000, -Б.34.
6. Тошалиев И. Сарлавҳа стилистикаси. –Тошкент: Университет. 1995.

«ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ»

Пирматова Замира Собировна
Андижанская область Шахриханский район
44 – СГОШ Учитель русского языка
Телефон: +998(99) 107 58 21
Абдумуминова Раъно Каримовна
Андижанская область Шахриханский район
44 – СГОШ Учитель русского языка
Телефон: +998(91) 498 37 53

Аннотация: Данная статья полезно в нынешнее время, так как именно дистанционное обучение помогает учащимся, студентам получать знания. Авторы статьи попытались объяснить роль дистанционного обучения в сфере образования.

Ключевые слова: дистанционное обучение, интернет ресурсы, инновация в онлайн уроках.

Полемика по поводу применения дистанционного обучения, его пользе или вреде сегодня довольно актуальна. Мне очень по душе данная тема, потому и решила поделиться своим мнением.

На сегодняшний день существует множество различных отзывов в интернет сети по этому вопросу. А на самом деле, в чём же заключается проблема обучения дистанционно? На мой взгляд, для человека, имеющего полный доступ в интернет, умеющего «разговаривать» с компьютером, проблемы не должно существовать. Другое дело, когда у тебя нет интернета. Опять-таки, хотелось бы уточнить – «разговаривать» с компьютером, быть с ним на «ты». Определённые навыки, усидчивость и целеустремлённость – вот лучшие помощники в этом интересном занятии.

Изучая предмет дистанционно, у ученика появляется возможность учиться в удобное для него время. Я не имею в виду то дистанционное обучение, которое предлагается учащимся сейчас, во время карантина. Но даже здесь есть свои плюсы, так как уроки повторяются в эфире. Это даёт возможность посмотреть их тем ученикам, которые не смогли сделать это утром или в обед. Причём, хотелось бы отметить, что учителя, ведущие урок, достаточно доступно излагают материал учебной программы. А чтобы подготовить его, требуется много времени и знаний. Так что наши педагоги, работающие дистанционно большие молодцы. Они профессионалы своего дела.

Если же говорить о минусах, то хотелось бы учесть тот факт, что не у каждого ребёнка есть такая возможность работать дистанционно. Детям среднего возраста (хотя они владеют навыками пользования интернетом лучше старшего поколения) не всегда интересно просиживать два-три часа у телевизора. Старшие школьники, напротив, заинтересованы в получении знаний не от своих учителей, а от других. Не зря же в школах приветствуются альтернативные уроки. Ученикам интересно послушать другого педагога, слышать другую речь, голос, видеть другой образ.

Выпускники, на мой взгляд, тоже заинтересованы дистанционным обучением. Такой метод экономит их время. Они могут просматривать видео уроки, могут повторить просмотр, если им что-то непонятно.

На своём опыте работы могу сказать, что дистанционное обучение полезно. Так, в прошлом году мне пришлось заниматься с абитуриенткой, которая успешно поступила в университет. По её личному мнению, месяц обучения, решения тестовых вопросов, помог ей. Находясь в разных городах, мы занимались дистанционно. А если бы не занимались? Ей пришлось бы искать другого учителя, который вряд ли бы взялся за её подготовку за месяц до вступительных экзаменов.

Поэтому могу сказать, что всё дело времени. Наши ученики проходят особый этап – этап подготовки к дальнейшему обучению дистанционно. Надеюсь, в дальнейшем они поймут, в чём выгода для них самих. Учитель может внимательно проверить каждое выполненное упражнение, сделать индивидуальные замечания, если таковые есть. Во время работы

дистанционно происходит диалог между учителем и каждым учеником. Начинаешь лучше понимать, узнавать своих учеников. А познавая их мир, мы открываем себя.

Педагог всегда должен находиться в творческом поиске. Дистанционное обучение помогает нам, учителям, раскрыть ещё и ещё свои талант и способности.

Использованная литература:

1. В.А.ОНИЦУК , «Урок современной школе», 1989 год.
2. В.Г.НИОРАДЗЕ, «Воспитание младших школьников в процессе обучения русскому языку в национальной школе», МОСКВА, ПЕДАГОГИКА ,1993год.

ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА ЁШЛАР СЛЕНГИНИНГ КОММУНИКАТИВ-ПРАГМАТИК СПЕЦИФИКАСИ

Сатимова Дилафуз Нумонжоновна

Андижон давлат университети

Инглиз тили грамматикаси кафедраси ўқитувчиси

Телефон: +998902585880

E-mail: mrs.secret96@mail.ru

Аннотация. Мақолада инглиз ва ўзбек ёшлар сленгининг ёшлар нутқий мулоқотида қўлланилишини ўзига хос спецификаси ва унинг коммуникатив-прагматик омиллари ҳақида фикр юритилади. Шу билан бирга, мазкур масалага доир мисоллар инглиз ва ўзбек тилларида таҳлил қилинади.

Annotation. The article discusses the peculiarities of the use of English and Uzbek youth slang in youth speech and its communicative-pragmatic factors. Furthermore, examples on this issue are analyzed in English and Uzbek.

Калит сўзлар: сленг, лисоний парадигма, психо-лингвистика, конвергенция, сегмент, дискурс, коммуникант, прагматика.

Key words: slang, linguistic paradigm, psycho-linguistics, convergence, segment, discourse, communicant, pragmatics.

Ёшлар сленги замонавий инглиз тилининг энг тез ривожланаётган ва унинг сегментларини ўзгартираётган соҳаси ҳисобланади. Ёшлар сленги одамларга мутлақо янги даражада, анъанавий тузилишлардан ва грамматик асослардан фойдаланмаган ҳолда мулоқот қилиш имконини беради [4, 62]. Ёшлар сленги оддий кундалик эҳтиёжларда ишлатиладиган норасмий мулоқот воситасидир. Бу “сленг фойдаланувчиларини гуруҳда ижтимоий ўзига хосликни ёки бирдамликни ўрнатиш ва мустаҳкамлаш, шунингдек жамиятда мода ва тенденция билан ҳамнафас бўлиш учун фойдаланадиган доимий ўзгарувчан сўзлар ва иборалар”[2,11] тўплами сифатида белгиланади, дея эътироф этади олим К.Эбл. Инглиз тили ўрганувчилари учун сленгнинг “лексик элементлари” туфайли, бу янги ва номаълум, шу билан бирга тушунарсиз бўлиши мумкин бўлган бошқа иборалар мавжуд[2,98]. Зотан, сленг орқали ўрганилаётган тил маданияти ва руҳиятини яхшироқ тушунишга имкониятлар эшиги очилади. Чунки, содда сўзлашув нутқида расмиятчилик, жиддийлик ва такаллуф муносабатдан йироқ ҳолда, соф сўзлашув нутқида қўлланиладиган сўз ва ибораларнинг гувоҳи бўлиш мумкин. Бу эса сленглардан таркиб топган турли дискурсларга эътиборни қаратиш лозим, эканлигини билдиради. Сленг инсоннинг лингвистик ва ижодий фаолиятидаги лексик таълими, шунингдек жамиятга кучли потенциал таъсир қилувчи омил сифатида, кўплаб дискурсив амалиётда аниқланади. Сленг муаммоларини ўрганиш замонавий тилшунослик учун назарий жиҳатдан муҳимдир, сабаби сленгнинг кўп қиррали тавсифи амалга оширилса тизимда унинг асосий хусусиятлари тавсифланади. Бу орқали унинг функционал хусусиятлари, сленгизмларнинг ўрни ва иккиламчи матнларда семантик имкониятнинг моҳияти, унинг лингвопрагматикисини тушуниш, сленг тушунчасини асослашга назарий ёндашувлар ва унинг маданиятлараро ривожланиш истикболлари баён қилинади.[3, 127]

Адабий сўзларни ўзгача талқини, яъни сленгга кўчиш ҳодисасини адабий сўзларга бефарқлик, деб қараб бўлмайди. Бу сирада сленглар адабий сўзларнинг лисоний ифодаси бўлиб хизмат қилади. Мулоқот жараёнида ёшлар ўзини кўрсатиш, ташқи кўринишига урғу бериш, гапга чечанлик ва билимдонликни намоён қилиш каби унсурлар учун сленгларни вужудга келиши айни муддаодир. Бу билан сленг ташувчиларини адабий сўзларни ўринли қўллашни билмайдиган саводсиз деб бўлмайди, сабаби сленглар онгли равишда юзага келувчи унсур сифатида қаралади. Мулоқот жараёнида, аниқ мулоқот тизимида лисоний парадигма аъзоларидан биттасигина кела олади, холос. Нутқий мулоқотда қўлланиладиган лисоний рамзлар кўп маънолиликдан, (полисемия ва омонимия) кўп шакллиликдан, синонимиядан холи бўлади[5, 16]. Масалан, дейлик, хайрлашишни ифодаловчи лисоний парадигмада: *Хайр!-Кўришгунча!-Омон бўлинг!-Яхши қолинг!-Бўпти кетдим!-Пока!-Гудбай!-Бай-бай!-Чао!-Чао-какао!-Чао-бамбино!.....* кабилар хайрлашиш ҳодисасининг

лисоний ифодаси бўлиб хизмат қилади. Замонавий ёшларнинг мулоқот жараёнида эса бу сленг шаклида, яъни *Чао-какао!* ёки *Чао-бамбино!* хайрлашиш парадигмасининг биридан фойдаланилади. Юқорида бериб ўтган Сафаров Ш. нинг ёндашувига биноан, ёшлар лисоний парадигма аъзоларидан биттасигина[5,16], яъни сленг шаклини танлайдилар. Бунинг бир қатор сабаблари мавжуд бўлиб, сленга хос хусусиятларни мужассам этган мезонимизда бериб ўтганмиз. Бундан ташқари кўриб турганимиздек, сленг ўзининг асосий белгиси бўлмиш янгилигини сақлаб туради. Бу билан биз эски сленг янги вариант билан қопланиб туришини кузатишимиз мумкин. Масалан, юқоридаги мисолда сленгнинг Пока Гуд бай Бай-бай Чао Чао-какао Чао-бамбино синхроникасини билдиради. Шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, ушбу сленглар парадигмаси асосан ёшлар тенгқурлари орасида қўлланилувчи бирликлар сифатида ишлатилади. Бунинг замирида, ўзига хослик, катта авлоддан ажралиб туриш, тенгдошлари ўртасидаги уйғунлик ва мулоқотни самарали қилиш мақсадлари ётади. Албатта, тингловчи сўзловчининг бундай муносабатидан активлашади, рухланади ва янада жонли мулоқотни шакллантириш ҳаракатига ундайди. Шундай қилиб, матн сўзловчи ва тингловчида бошқалардан ажралиб турувчи, маълум бир ички ўзгариш шаклида янги суҳбат жараёни юзага келади. Бу эса, психо-лингвистик нуқтаи назаридан икки томонга ҳам келгусидаги суҳбатга туртки, хоҳиш-истак ва интилиш хислатларини вужудга келтиради. Ҳақиқий ҳаётдаги суҳбатлар доимо расмий оғзаки алоқаларни ўз ичига олмайди. Сленгни ишлатишни ўрганиш нутқни уйғунлаштириш назариясини ташкил этувчи конвергенция¹, келишмовчиликни бартараф этиш ва интизомни сақлашга ёрдам беради. Бошқача қилиб айтганда, инсонлар қай тарзда бир-бирларини лингвистик феъл-атворини нутқ жараёнида тушуна олишидир[2,6]. Бунда албатта прагматиканинг роли катта. Прагматикада нутқий фаолият инсоний фаолиятнинг қолган ўнлаб кирралари билан боғлиқликда ўрганилади. Нутқ жараёни (коммуникацияга, сўзлашув ҳодисасига-дискурсга)га тизим сифатида ёндашиш прагматиканинг асосий тадқиқ манбаи ва усулидир, қолган барча фанлар (тилшунослик, адабиётшунослик, социология, психология, этика-эстетика ва бошқалар) бу тизимнинг алоҳида-алоҳида олинган таркибий қисмлари бўлган элементларни шу тизимдан ажратиб, ушбу ажратиб олинган нарсани (элементини) ўхшашлик (бир хил мавқеда қўллаш олиш) тамойили асосида парадигмаларига бирлаштириб таҳлил қилади[5,12]. Дейлик, *тепмоқ* (асл маъно оёқ билан зарб бермоқ) сленгини мулоқот жараёнида қўлланишига юзлансак,

- *Тепдими сенга ёки ҳалиям етиб бормадими? Думканг чақмадиёв ҳалиям.*

- *Ҳа бўлди, бўлди, энди тепди. Шунақа дегин.* [Ёшлар нутқидан]

Келтирилган суҳбат жараёнида сленг-сўзловчи биринчи навбатда тингловчини суҳбатга чорлайди, иккинчидан, тингловчини прагматик ёндашувга ҳаракатлантиради, яъни уни контекстга кириша олиши, онгли равишда фикр юритиши ва ишлатилган сленг маъносини тушуниб етишига турткилайди, ва ниҳоят, конвергенция-суҳбатдошларнинг нутқига мослашиш ҳолатидан дарак беради. Бу сирада, тингловчи сленг-сўзловчига монанд жавоб қайтаришга ҳаракат қилади ва контекст маъзини чақиш оқимида сузади. Мулоқот жараёнига бошқа томонлама юзлансак, сленг-синонимия шаклланганлигини кўриш мумкин. Кейинги гапда, *тепмоқ* сленги *чақмоқ* сленг кўринишида мурожаат қилинади. Бу эса контекстга тус бериш, уни ранг-баранглаштириш ва мулоқот мазмунига урғу беришни белгилайди. Бошқа томондан эса сленг-сўзловчи тавтологиядан йироқ бўлган ҳолда, синонимик фразани қўллаган. Коммуникантлар ўртасида конвергенцияни сақлаб қолишда, ёшлар орасида *Каскам қисиб қолди* дея инкор кўринишдаги сленг-фраземани жавоб ўрнида ҳам бериш ҳолатлари учрайди. Бундан шуни тушуниш мумкинки, тингловчи етказилган информацияга тушунмаганлиги, яъни *Тепмади*, *Чақмади* инкор ахборот ифода этилади. Кенгроқ ёндашсак, юқорида берилган мисолни, инглиз ёшлар сленги таркибида лексик жиҳатдан ўхшаш вариантини ҳам аниқладик. Ёшлар нутқида коммуникантлар ўртасида ахборотни англаб етиши ва бу ҳақида сўзловчи тингловчига мурожаати “*Does it make sense?*” савол шакли билан аниқлик киритилади. Ўзбек тилида *Тепдими?* сленгининг синоним эквивалентлари *Думканг чақдими?*, *Контактинг чақдими?* бўлса, инглиз тилида ушбу сленгни *Does it make*

¹ Конвергенция- бу “суҳбатдошларнинг нутқига мослашиш”. Convergence is accommodation towards the speech of one’s interlocutors. Accentuates similarities between interlocutors’ speech styles, and/or makes the speaker sound more like their interlocutor. Meyerhoff.M. Introducing sociolinguistics.2nd ed. – London and New York: Routledge, 2006. P-73.

sense?, *Got the idea?*, *Clear so far?* синоним шакллари мавжуд. Бунга жавобан, *I think I got the idea//Yea, that makes me sense* қабилида ишлатилади. Ички ҳис туйғуларни ўзида акс эттирувчи сленглар инглиз тилида кундалик ифодаловчи бирликлар сифатида қўлланилади. Чунки, инсон туйғуларини атрофдагиларга асосан мулоқот орқали етказиб беради. *I am tired* жумласини ўзбек тилида *Мен чарчадим* дея таржима қилсак, унда *Жуда чарчадим* ёки *Ҳолдан тойдим* жумлаларини *I am very tired* ёки *I am exhausted* ифода семаларига тенглаштирамиз. Лекин, *I am knackered* сленг-фраземасини ўзбек ёшлари нуткида *Тўкилиб қолдим* ибораси замирида қўлласак, бизнингча, инглиз ва ўзбек тилларида сленг эквивалентликка йўл қўйган бўламиз:

I'm knackered today// Мен бугун тўкилиб қолдим

Тилшуносликда эспрессивлик-тил бирлигининг алоқа сўзлашув жараёнида сўзловчининг нутқ мазмунига ёки нутқ қаратилган шахсга нисбатан субъектив (ижобий ёки салбий) муносабатининг ифода воситаси бўла олишини таъминлайди. Инсон ҳолатини ифода этишда салбий эспрессивликни ифода этувчи сленгда ғаразлик ёки ҳақорат оттенкалари сезилмайди. Бу шунчаки ёшлар коммуникациясида ўзаро ҳазил-киноя бўлиб, кўполлик элементларидан йироқдир. Масалан: *Унинг жаҳли чиқяпти* ёки *Унинг асаби қўзияпти* жумлаларини ёшларда *У тутаяпти* қабилида эшитамиз. Ушбу сленгимизни инглиз тили эквивалентини топишга муяссар бўлдик: *Уни жаҳли чиқди//Уни жаҳли чиқяпти-She is angry//She becomes angry// She is annoyed // She gets annoyed*

У асабийлаиди//Унинг асаби қўзияпти-She is nervous//She is getting nervous

Унинг аччиғи чиқди//Унинг аччиғи чиқяпти-She is agitated// She gets agitated

Унинг жони чиқди//Унинг жони чиқяпти-She is furious//She gets furious

У тутаяпти (сленг) - She goes bananas (slang)

Хулоса қилиб айтганда, мулоқотга услубий бўёқ (юмор ёки ирония) бериш асосида градация ҳосил қилиш орқали суҳбатдош руҳиятини кўтариш ва сленг ифодаланаётган объектнинг ҳолатини қисман ижобий томонга йўналтириш имкон даражасидан далолат беради. Шунингдек, ёшлар ўз нутқининг беихтиёр прагматик таъсирчанлигини ошириш учун уникал жихатли сўз ва иборалар заруратини ҳис қиладилар, сўнгра жонли сўзлашув эффекти тақозоси билан сленглар яралади. Сўзлашув нуткида адабий тилда мавжуд сўзлардан табиийроқ кўриниш, расмий муомаладан чекиниш, дўстона суҳбат қуриш, мулоқотга бироз хангома аралаштириш, ёшларга хос кўриниш мақсадида қўлланиладиган сленглар инглиз тили каби ўзбек тили норасмий оғзаки нутқ лексикасида ҳам мавжуд. Ёшлар мулоқотида сленгларнинг кенг қўлланиши бу лексик қатлам маълум даражада стилистик имкониятларга эга эканлиги ва уларни стилистик планда ўрганиш мумкинлигини кўрсатади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Eble C.C. Slang and Sociability. In group language among College Students. - Chapel Hill,NC: The University of North Carolina Press, 1996. -240 p.

2. Elsherif E. Nsir.N.Introducing Slang to English Language Learners// Ohio TESOL journal.- Columbus:- 2015. Volume 7. - №3.- P.6-9.

3. Макарова Е.С. Актуальные проблемы сленгологии//Международный научный журнал “Символ науки” №12-2, 2016. – С.127-128.

4. Морозова Е.С. Куракина Ж.В.-Lexical Peculiarities of Modern Youth Slang.// Морозова Е.С. Куракина Ж.В. Актуальные проблемы современной лингвистики и гуманитарных наук. Материалы VII Международной научно- методической конференции.Москва: Россиский университет дружбы народов, 2015.-С.62-73.

5. Сафаров Ш.Тоирова Г. Нутқнинг этносоциопрагматик таҳлили асослари. Ўқув қўлланма.- Самарқанд: СамДЧТИ, 2007. -23 б..

ЛЕГКИЕ СПОСОБЫ ИЗУЧЕНИЯ ПАДЕЖЕЙ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ ДЛЯ ДЕТЕЙ УЧАЩИХСЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Холматов Исломжон
Студент Гулистанского
государственного университета
+998933247773
islomxolmatov9@gmail.com
Тўйчиева Дурдона
Студентка Гулистанского
государственного университета

Аннотация: Падежи - тема сложная. Она часто вызывает трудности у детей. В этой статье рассматривается, способы легкого изучения падежей русского языка.

Ключевые слова: Падеж, русский язык, начальный класс, игровая форма обучения.

По правилам русского языка существует шесть падежей, которые обязательно необходимо изучить в школе. Каждый из этих падежей имеет свои вопросы и, соответственно, по-своему меняет слово. Их изучение необходимо, но они трудны для запоминания и восприятия.

В школе у большинства учеников возникают проблемы с запоминанием правил. Запомнить падежи помогают сказки, стихи, вспомогательные слова, зрительные образы, рисунки, игры, а иногда и понимание происхождения и названия падежа.

Как выучить падежи? Для начала можно попробовать просто их запомнить по установленному порядку:

- Именительный.
- Родительный.
- Дательный.
- Винительный.
- Творительный.
- Предложный.

В некоторых акростихах первые буквы слов совпадают с названиями падежей. Есть множество подобных считалок-поговорок для запоминания, а самым распространенным считается следующие:

- Иван Рубил Дрова, Варвара Топила Печь
- Иван Родил Девчонку, Велел Тащить Пелёнку
- Ирина Родила Девчонку, Велела Тащить Пелёнку
- Имя Ребёнку Дали, Винни Топтыжку Прозвали
- Имя Родители Дали Вам Такое Прекрасное
- Иван Рубил Дрова, Велел Тащить Пилу
- Иван Романов Дал Вите Тетрадь Подержать
- Иванушка, Родненький, Дай Водичку Тепленькой Попить

Благодаря такому простому стишку можно помочь ребенку эффективно и быстро выучить порядок падежей и их названия. Необходимо только сразу указать, что Начальные буквы слов этих стишков совпадают с начальными буквами названий падежей:

И-именительный, Р-родительный, Д-дательный, В-винительный, Т-творительный, П-предложный. Такие стихи можно использовать как в помощь себе, так и на посвященных падежам уроках русского языка в школе.

Как запомнить падежи с вопросами? Для начала необходимо каждый падеж рассмотреть отдельно. При заучивании падежных вопросов помогут «вспомогательные слова». Некоторые из них сочетаются с названиями падежей по смыслу, и потому облегчают процесс запоминания:

Именительный падеж: здесь нет вспомогательного слова, так как вопросы этого падежа запомнить нетрудно. Например: Кто? Что? колобок, игрушка.

Родительный падеж: слово «нет». Нет кого? Нет чего? (нет) колобка, (нет) игрушки.

Дательный падеж: слово «дать» или «подарить». Дать кому? Дать чему? (дать) колобку,

(дать) игрушке.

Винительный падеж: слово «вижу». Вижу кого? Вижу что? (вижу) колобка, (вижу) игрушку.

Творительный падеж: слово «доволен». Доволен кем? Доволен чем? (доволен) колобком, (доволен) игрушкой.

Предложный падеж: слово «думать». Думать о ком? Думать о чем? (думать) о колобке, (думать) об игрушке.

Использование этих вспомогательных слов поможет правильно и быстро запомнить вопросы падежей.

Для того чтобы легче запомнить слова-помощники, можно использовать забавные жесты:

Именительный, есть (кивните головой) кто? что?

Родительный, нет (помотайте головой вправо-влево) кого? чего?

Дательный, дать (изобразите жест как вы дарите подарок своей маме) кому? чему?

Винительный, вижу (изобразите жест капитана, смотрящего из-под руки вдаль) кого? что?

Творительный, доволен (погладьте свой живот, как после сытного обеда) кем? чем?

Предложный, думаю (изобразите мыслителя, прикоснувшись указательным пальцем ко лбу) о ком? о чём?

Используя эти простые советы и применяя игровую форму обучения, можно быстро найти способ, который поможет ребенку выучить падежи. Если возникают трудности, нужно давать подсказки и оставить памятку, куда в первое время можно подглядывать.

Список использованной литературы:

1. Аванесов Р. И., Сидоров В. Н. Очерк грамматики русского литературного языка. - М., 1945. - С. 126-137.
2. Валгина Н.С., Розенталь Д.Э., Фомина М.И. Современный русский язык: учебник / Под редакцией Н.С. Валгиной. - 6-е изд., перераб. и доп. Москва: Логос, 2002. - 528 с.
3. С. И. Ожегов «Словарь русского языка», 1985 год
4. Словарь-справочник лингвистических терминов.

XORIJIY TIL DARSLARIDA OG‘ZAKI NUTQ VA TINGLAB TUSHUNISH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA DIDAKTIK MATERIALLARNING VA INTERFAOL O‘YINLARNING AHAMIYATI

*Pirmonova Munajat Oktamboyevena
Xorazm viloyati Shovot tumani 1-son
maktab 1-toifali fransuz tili fani o‘qituvchisi
Tel :+99-899-605-23-42*

Annotatsiya: Maqolada xorijiy tillarni o‘rgatishda didaktik materiallardan va interfaol o‘yinlardan samarali foydalanish bo‘yicha tavsiyalar va “Interaktiv ” ko‘rgazmasi to‘g‘risida alohida to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Til, metod, kommunikativ kompetensiya, “Interaktiv” ko‘rgazma.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Xorijiy tillarni o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» gi 2012-yil 10-dekabrda PQ-1875-sonli qarori biz o‘qituvchilardan yosh avlodga xorijiy tillarni noan‘anaviy uslublar, turli xil o‘yinlar, har xil harakatlar orqali, shuningdek texnik vositalar yordamida o‘rgatishimizni, darslarimizni samarali o‘tkazishni ta‘minlashimiz va ko‘zlagan maqsadimizga erishishimizni talab qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida ta‘limning barcha bosqichlarida xorijiy tillarni o‘qitishning asosiy maqsadi o‘rganuvchilarning ko‘p madaniyatli dunyoda kundalik, ilmiy va kasbga oid sohalarda faoliyat olib borishi uchun xorijiy tilda kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishdan iboratdir.

Xorijiy til kommunikativ kompetensiyasi – o‘rganilayotgan xorijiy til bo‘yicha egallagan bilim, ko‘nikma va malakalarni muloqot jarayonida qo‘llash qobiliyatidir.

Til - bu bizning eng muhim aloqa vositamizdir. Shunday ekan, biz yosh til o‘rganuvchilarning miya ish faoliyatini turli xil mashqlar, uslublar va o‘yinlar orqali rivojlantirishga o‘z hissamizni qo‘shamiz. Biz qanchalik o‘quvchiga intensiv ravishda biror xorijiy tilni o‘rgatmoqchi bo‘lsak, shunchalik ularni til o‘rganish kommunikatsiyasini, o‘qish, yozish, eshitish va gapirish faoliyatlarini qiyinchiliklarsiz tez o‘rgata olishimiz mumkin.

Boshlang‘ich sinflardan boshlab xorijiy tillarni o‘rgatilishi o‘quvchining eng muhim ijobiy shakllanishiga olib keladi. O‘quvchilar yangi o‘rganayotgan tilidagi bilimlarini gapirish, eshitish, o‘qish va yozish orqali rivojlantiradilar.

Darhaqiqat, xorijiy tillarni o‘rgatishda turli xil uslublar va o‘yinlar, til o‘rganuvchilarning tana a‘zolarini faollashtiradi. So‘nggi yillarda ta‘lim tizimiga shiddat bilan kirib kelayotgan innovatsiyalar, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlarni ta‘lim beruvchi tomonidan o‘zlashtirilib va qo‘llanilib borishini, o‘qituvchining o‘z ustida tinimsiz izlanishini talab qiladi. O‘qituvchi dars jarayonida o‘z o‘quvchilarini fanga ijodkorlik nuqtai nazari bilan qarashlarini tashkil qilishi, ularda izlanuvchanlik xususiyatlarini shakllantirishi va albatta, yangi pedagogik texnologiyalar va metodlardan foydalangan holda darslarni tashkil etishi kerak bo‘ladi. Biror bir xorijiy tilni o‘rganish o‘ta murakkab jarayon bo‘lib, bunda til o‘rganuvchilardan diqqatning yuqori darajada jamlanishi va belgilangan qonun qoidalarini o‘rganishga yo‘naltirilishi talab qilinadi. Shuning uchun xorijiy tili darslarini til o‘rganish o‘yinlarga va uslublarga asoslanib tashkil qilinishi ta‘lim jarayoni samaradorligini oshiruvchi omillardan biri deb hisoblayman.

Xorijiy tili darslarda ta‘lim samaradorligini ta‘minlash maqsadida foydalanish mumkin bo‘lgan o‘z tajribalarimdan kelib chiqqan holda o‘tilgan mavzularni va yangi mavzularni mustahkamlashda foydalanilish mumkin bo‘lgan ijodiy ishlarimdan biri “Interaktiv” ko‘rgazmasini taklif qilaman. Bu ko‘rgazma o‘rganilayotgan xorijiy tili fanidan kelib chiqib, istalgan xorijiy tili darslariga, jumladan, grammatikani o‘rgatishda, matnlar bilan ishlashda, yangi so‘zlarni takrorlash va mustahkamlashda, savol - javob mashqida joriy qilinishi va amaliyotda qo‘llanilishi maqsadga muvofiqdir. Ushbu ko‘rgazma o‘quvchilarda fanga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish, chaqqonlik, topqirlik, tez fikrlash kabi qobiliyatlarini rivojlantirish, darsga e‘tiborsiz o‘quvchilarni esa diqqatini o‘rganilayotgan mavzuga jalb qilishdan iboratdir. Ushbu ko‘rgazmadan tinglab tushunish, o‘qib tushunish, o‘quvchilar bilan yakka tartibda va guruhlarda ishlashda, leksik va grammatik mashqlar, testlar bajarishda amaliyotda qo‘llash mumkin.

“Интерактив” ko‘rgazmasi xorijiy tili fanining barcha sinflar uchun o‘tiladigan mavzularda qo‘llashimiz mumkin. Ko‘rgazmada mavzuga oid rasmlar yoki matn ko‘rgazmaning rasmlar uchun moslangan joyiga qo‘yiladi, doiracha ichiga esa ularning javoblari joylashtiriladi .O‘quvchi matnni o‘qib tushungan holda, doiracha ichidan uning javobini tanlab belgilaydi va javobini to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanini bilish uchun yoritgich moslamasini bosadi. Agar javob ostidagi raqam bilan yoritgich ostidagi raqam bir xil bo‘lsa, javob to‘g‘ri deb topiladi .

O‘ylaymanki, bu ko‘rgazma boshlang‘ich sinflardan tortib, yuqori sinflarga ham joriy qilinishi mumkin. Albatta, sinf o‘quvchilari o‘rtasida o‘zaro do‘stona muhit yuzaga keladi. Bu holat esa o‘qituvchining o‘z oldiga qo‘ygan maqsadiga erishishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ta’limning sifat va samaradorligini oshirishda o‘qituvchi o‘quvchilarga o‘rganilayotgan til materiallarni to‘liq o‘zlashtirishlariga yordam berishi kerak. Bu esa, o‘quvchilarni mehnat bozori va taraqqiyot talablariga tayyor holda barkamol shaxs sifatida shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. J.J. Jalolov : ”Uzluksiz ta’lim tizimining chet tillar bo‘yicha davlat ta’lim standarti va o‘quv dasturi” mavzusidagi qo‘llanmasi .
2. M.E.Musayeva:”Aniq va tabiiy fanlar ta’limi jarayonida qo‘llaniladigan interfaol metodlar” mavzusidagi risolasi.

ТОПОНИМЛАР — МИЛЛИЙЛИГИМИЗ РАМЗИ

Safarova Zulayho Mahmutovna
Qashqadaryo viloyat Shahrisabz tuman
15-maktabning ona tili va adabiyot o'qituvchisi
Tel : 94 293 33 22

Annotatsiya: Ushbu maqolada geografik obyektlarni nomlashda ahamiyat berishimiz lozim bo'lgan jihatlari haqida fikr mulohazalar bildiriladi.

Kalit so'zlar: Toponimlar, I. Karimov "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch", Amir Temur, "Geografik obyektlarning nomlari to'g'risida"gi qonun, D.S.Lixachyov

Joy nomlari chuqur ilmiy, siyosiy, amaliy va tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lib, donishmand xalqimiz tafakkurining bebaho ifodasi sifatida asrlar osha yashab kelmoqda. Yurtimizdagi ko'plab geografik nomlarning o'sha hudud tabiiy iqlim sharoiti, aholining xo'jalik faoliyati, shuningdek, tarixiy voqea-hodisalar bilan chambarchas bog'liqligi ham bizga yaxshi ayondir. Shu xususda Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" asarida ta'kidlaganidek, "Ajdodlarimiz o'zlari yashaydigan mahalla, shahar va qishloqlar, bog'xiyobonlarga nom tanlashga juda katta e'tibor bergan". Darhaqiqat, tarixga e'tibor qaratadigan bo'lsak ham bunga guvoh bo'lishimiz mumkin. Masalan, Amir Temur davlati tarixida ham shuni ko'rishimiz mumkin. Davlat rahnamosi sifatida o'z yurtini boshqa davlatlardan ustun qo'ygan bobokalonimiz kichik shahar hamda qishloqlariga buyuk davlatlarning nomini bergan. Buning ma'nosi esa, Mamlakatining obro'sini boshqa buyuk davlatlardan ham ustun qo'yanligining ifodasidir. Darhaqiqat, joyga berilgan nomlar ham uning obro'si va mavqeyini belgilab beradi. Lekin bugungi kunga kelib buni barcha ham anglab yetmayotgandek, hududlarda bazi joylar yoxud xizmat ko'rsatish obyektlarining nomlanishini ko'rib, ma'nosini ham tushunmay qolish hollari mavjud. Bu ham bizning milliylikimizdan yiroqlashayotganimizning yaqqol namunasi deya olamiz. Ushbu sohani tartibga solish obyektlarni nomlash tartibga solish hamda milliylikimizga yod bo'lgan unsurlarni tozalash maqsadida, sohaga oid ko'plab qonun va qarorlar qabul qilindi. Jumladan, 2011-yil 12-oktabrda qabul qilingan "Geografik obyektlarning nomlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuni bu boradagi munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga solish, xalqimizning necha asrlik an'alarini tiklash borasida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Vazirlar Mahkamasining 2014-yil 4-martdagi "Shaharlar, posyolkalar, qishloqlar va ovullarning mahallalarini tuzish, birlashtirish, bo'lish va tugatish, shuningdek, ularning chegaralarini belgilash va o'zgartirish, ularga nom berish va ularning nomini o'zgartirish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi qarori bu borada muhim dasturilamal bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu qonunning 4-moddasi gako'ra, geografik obyektlarning nomlariga doir talablar belgilab berildi. Unga ko'ra: Geografik obyektga berilayotgan nom:

- geografik obyektga eng xos bo'lgan belgilarni aks ettirishi;
- mazkur geografik obyekt joylashgan yerdagi geografik obyektlar nomlarining mavjud tizimiga mos tushishi;
- mahalliy aholining fikrini hisobga olishi;
- qoida tariqasida, ko'pi bilan uchta so'zdan iborat bo'lishi;
- Viloyatlar, tumanlar, shaharlar, shaharchalar, qishloqlar, ovullar, aholi punktlariga odamlarning ismi-sharifini berishga, shuningdek ularni tarixiy voqealar sharafiga nomlashga, qoida tariqasida, yo'l qo'yilmaydi.

- Ko'chalar, shohko'chalar, mahallalar, maydonlar, bog'larga va aholi punktlarining boshqa tarkibiy qismlariga ayrim odamlar, jamoat arboblari, siyosiy arboblarning ismi-sharifini berishga, qoida tariqasida, yo'l qo'yilmaydi, O'zbekiston tarixida chuqur iz qoldirgan shaxslar bundan mustasno.

- Vakolatli davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari tomonidan tashkil etilayotgan geografik obyektlarga ularni tashkil etish to'g'risidagi tegishli hujjatlar bilan ushbu Qonuntalablariga muvofiq nom beriladi.

- Ma'muriy-hududiy birliklarning nomlari, qoida tariqasida, ularning ma'muriy markazlari nomidan, ushbu ma'muriy-hududiy birliklar joylashgan hudud qismining geografik yoki tarixiy nomidan hosil bo'lishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, mamlakatimizda bugun tilni buzib aytish bilan bog'liq ko'plab

muammolar uchrab turibdi. Jumladan, joy nomlariga turli ingliz tilidan kirib kelgan “city”, “house” shunga o‘xshash so‘zlarni yoki turli obyektlarga inglizcha nomlar berish ko‘plab uchrab turibdi. Bu esa tilimizga nisbatan hurmatsizlik hisoblanadi. Oddiygina bir misol, qo‘shni Tojikiston respublikasida muassasa tashkilotlari, joy nomlari faqat davlat tilida atalishi, ularga avval tojikcha nom berilishi keyin boshqa tilda nom berilishi belgilab qo‘yilgan. Bundan maqsad tilni sof va tabiiy holda saqlab qolishga qaratilgan. Demak, tilni sof va tabiiy holda saqlashimiz har bir yurt fuqarosining Vatan va avlodlar oldidagi eng asosiy burchlaridan aylanishi lozimdir. O‘ylaymizki, toponimlarimizni qanchalik milliyashtirsak, o‘z ona tilimizni sof va tabiiy holda yosh avlodga yetqazib bergan bo‘lamiz !

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “Geografik obyektlarning nomlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonuni 2011-yil 12-oktabrda qabul qilingan
2. <http://uza.uz/uz/society/joy-nomlari-ma'naviyatimiz-kozgusi-28.01.2013-25318>

РОЛИ ВОЕННОЙ ТЕРМИНОЛОГИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ ВОЕННЫХ ТЕКСТОВ

Мусурманова Шахноза Кучкаровна
Научный исследователь УзГУМЯ, служащая ВС ЧВТКИУ
(Чирчикское Высшее Танковое Командно-Инженерное Училище)

Аннотация: В данной статье рассмотрены роли знаний большего количества иностранных языков в военном деле, также влияние иностранных языков на военные профессиональные качества будущих офицеров. Рассмотрены обучающиеся функции иностранных языков, так как знание иностранных языков стимулируют интеллектуальному и речевому развитию будущих офицеров. Специалисты знающие иностранные языки будущее и опора наших Вооруженных сил.

Ключевые слова: военная терминология, перевод военных текстов, иностранные языки, развитие эволюции, общение, процесс, военная карьера.

Abstract: In the given article the author considers using of foreign languages as communicative method in the life of military personnel, also regards training functions of foreign languages in military service, knowing of foreign languages stimulate intellectual and speech activities of soldiers, future officers in their developing as militaries. Specialists who know English are support of our Armed forces.

Key words: military terms, translation of military texts, foreign languages, evolution, communication, process, military career.

Военная терминология современного литературного языка обладает рядом особенностей лексико-грамматического характера. Некоторые из них, такие как компонентный состав составляющих ее терминов, является универсальной характеристикой военных терминосистем и английского языка и обусловлены факторами экстралингвистического характера — спецификой предметной области военной науки, сложным, производным характером ее понятий.

Реалии настоящего времени, проявляющиеся в динамичном росте научного знания, является экстралингвистическое основой и базовым фактором, обуславливающим столь же активное развитие отраслевых терминологических систем.

Военный перевод является обособленной лингвистической дисциплиной ввиду высоких требований к качеству и точности перевода, ошибки в котором в лучшем случае приведут к произвольному и субъективному толкованию текста, а худшем могут стоить кому-нибудь жизни или повлечь серьезные материальные затраты.

Перевод с одного языка на другой невозможен без грамматических трансформаций. Грамматические трансформации — это в первую очередь перестройка предложения (изменение его структуры) и всевозможные замены — как синтаксического, так и морфологического порядка. Грамматические трансформации обуславливаются различными причинами — как чисто грамматического, так и лексического характера, хотя основную роль играют грамматические факторы, т. е. различия в строе языков.

При сопоставлении грамматических категорий и форм английского и русского языков обычно обнаруживаются следующие явления: 1) отсутствие той или иной категории в одном из языков; 2) частичное совпадение; 3) полное совпадение. Необходимость в грамматических трансформациях естественно возникает лишь в первом и втором случаях. В русском языке, по сравнению с английским, отсутствуют такие грамматические категории, как артикль или герундий, а также инфинитивные и причастные комплексы и абсолютная номинативная конструкция. Частичное совпадение или несовпадение в значении и употреблении соответствующих форм и конструкций тоже требует грамматических трансформаций. Сюда можно отнести такие явления, как частичное несовпадение категории числа, частичное несовпадение в формах пассивной конструкции, неполное совпадение форм инфинитива и причастия, некоторые различия в выражении модальности и т. п.

В первую очередь мы остановимся на артикле, ибо артикль (как определенный, так и неопределенный), несмотря на свое крайне отвлеченное значение, нередко требует смыслового выражения в переводе. Как известно, оба артикля имеют местоименное происхождение: определенный артикль произошел от указательного местоимения, а неопределенный

— от неопределенного местоимения, которое восходит к числительному один. Эти первоначальные значения артиклей иногда проявляются в их современном употреблении. В таких случаях их лексическое значение должно быть передано в переводе, иначе русское предложение было бы неполным и неточным, поскольку денотативное значение артиклей семантически является неотъемлемой частью всего смыслового содержания предложения. Очень наглядно выступает его историческая связь с числительным один в нижеследующем примере:

Терминотворческие процессы, протекающие в военном под языке СЛЯХ, характеризуются как созданием терминов для понятий, еще не имеющих средств языковой номинации, так и поиском более удачного термина взамен уже существующего. Введение нового термина сопряжено с опасностью его неверного истолкования. В этой связи наиболее распространенным способом контекстуального закрепления за номинативной единицей терминологического статуса, уточнения его значения, исключения ассоциативных связей с элементами как других терминологических систем, так и с лексикой общелитературного языка является использование пояснительных элементов.

Использованная литература

1. The Practice of English Language Teaching, Jeremy Harmer, 2001
2. Brown. H. Douglas. Principles of language learning and teaching. San-Francisco State University. 2000.
3. Ляховицкий М.В. Методика преподавания иностранных языков.-М.: Высшая школа, 1981.
4. Студопедия. Орг. Критерии оценивания учащихся.
5. Гальскова Н. Д., Гез, Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез - М.: Издательский центр « Академия», 2005.
6. О.В.Ширяева. С.М. Вопяшина. Приемы перевода военных терминов с английского на русский язык

INGLIZ TILI O'QITISHDA O'QUVCHILARNING LUG'AT BOYLIGINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Ro'ziyeva Lobarxon Zokirovna
Farg'ona viloyati Uchko'prik tumani
38-maktab o'qituvchisi
(+998903096811, matxoliqova89@mail.ru),
Sulaymonova Gulhayo Sobirovna
Farg'ona viloyati Uchko'prik tumani
7-maktab o'qituvchisi (+998979558703,
matxoliqova89@mail.ru)

Annotatsiya: ushbu maqolada ingliz tilini o'qitishda va o'quvchilarning lug'at boyligini rivojlantirishda foydalaniladigan eng samarali uslublar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: lug'at boyligi, o'qitish metodikasi, o'qish, kinofilmlar.

Zamonamizning eng tez rivojlanayotgan, hattoki dunyoning chekka joylarigacha yetib borgan tillardan biri bu ingliz tilidir. Har qanday tilni o'rganishda avvalo uning Grammatik qurulishi va qonuniyatlari o'rganiladi, chunki gap qurilishi har bir tilda alohida shakllangan. Chet tilida gapirishning, yozishning asosiy talablaridan biri esa lug'at boyligini oshirish hisoblanadi, zero so'z boyligisiz inson fikrini ifodala olmaydi, chiroyli gapirishning asosi esa bu lug'atning boyligidadir. Ingliz tili darslarida o'quvchilarning lug'at boyligini rivojlantirishning bir qancha uslublari mavjud. Bularndan eng samaralisi esa, o'qishni rivojlantirish, yani adabiy asarlar, maqolalar, ilmiy tezislar, jurnallar va gazetalar o'qish shular jumlasidandir. Har kuni ingliz tilidagi qiziqarli tezis va matnlarni o'qish va ularda mavjud yangi so'zlarni ma'nosini tahlil qilish va ulardan gapirishda va yozishda tez-tez foydalanish, lug'at boyligini oshirishda juda katta yordam beradi.

Lug'atni rivojlantirishda adabiy asarlarning va ilmiy maqolalarning o'rni.

Atrofimizda ingliz tilini yaxshi bilguvchilar bilan qanday tilni bunchalar yaxshi o'zlashtirganligi haqida so'rasangiz ular albatta, ko'p adabiy asar o'qiganini, ilmiy maqolalarni tahlil qilganini aytadilar. Shunga ko'ra, ularning tajribalaridan dars davomida foydalanishning samarali jihatlari ko'rib chiqamiz. Ingliz tilida juda ko'p so'z iboralar mavjud, ular bilan tanishish uchun ko'proq kitoblar o'qish maqsadga muvofiqdir. Har bir o'qilgan asar lug'at boyligini rivojlanishiga xizmat qiladi. Bu esa o'quvchining asar mazmunini tushunishga bo'lgan ehtiyojini qondiradi va so'zlarning ma'nosini ko'rib chiqish orqali osongina va qiziqarli uslubda so'z boyligini oshiradi. Ayniqsa, ilmiy maqolalar ingliz tilidagi ilmiy atamalarni o'zlashtirishga yordam beradi, chunki har bir chet tilini o'rganuvchining alohida maqsadi bo'ladi, barcha soxaning o'ziga xos atamalari mavjud, ularni bilish esa o'z yo'nalishida yetuk mutaxassis bo'lishga yordam beradi. Bunday atamalarni bosqichma- bosqich o'quvchilarga o'rgatish esa ularni bilimlarini yoshlikdanoq rivojlantirishga xizmat qiladi.

Lug'atni rivojlantirishda kinofilmlarning o'rni

Ingliz tilini o'qitishda kinofilmlarning o'rni beqiyosdir, chunki ingliz tilidagi filmlar orqali tilni rivojlantirish boshqa o'qitish uslublaridan qiziqarliligi va tushunariligi bilan ajralib turadi. Insonlarning deyarli ko'p qismi kinofilmlar ko'rishni judayam yaxshi ko'radilar, kuzatuvlarga qaraganda ular ko'rgan filmlaridan nafaqat maroq oladilar, balki filmda berilgan so'zlarni o'z turmush tarzida ham foydalanadilar bu esa ularning lug'atlarini rivojlanishiga sabab bo'ladi. Shunday ekan, chet tilini o'qitishda ham bu samarali uslubdan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bizga ma'lumki, ingliz tilini o'rganishda asosiy qiyinchilik bu talaffuzni shakllantirishdir, chunki ingliz tilida so'zning yozuv shakli va talaffuz shakli bir-biridan ancha farq qiladi, shuning uchun kinofilmlar talaffuzni rivojlantirishda ahamiyatlidir. Dars mobaynida qisqa metrajli videolardan o'quvchilarga qo'yib berish judayam foydali bo'ladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, qaysi tilde bo'lmasin kimki kitob bilan oshno bo'lsa uning bilimi rivojlanish bilan birga so'z boyligi ham o'sadi, gapirishdagi va yozishdagi kamchiliklari bartaraf etiladi. Shuning uchun darslarda nafaqat o'qituvchi ma'lumot beradi, balki o'quvchi ham o'zining o'qiganlaridan xulosasini o'rtoqlashishi zarurdir

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. "Chet tili o'qitish metodikasi" J.Jalolov Toshkent- 2007
2. Tajriba asosida olingan bilimlar.

TILSHUNSOLIKDA MATN MUAMMOSI

*Alibekova Zebo Toshpulatovna,
Sirdaryo viloyati, Boyavut tumani
21-maktab ona tili va adabiyoti fani
o‘qituvchisi Tel: +99891 102 21 98*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilshunoslikning dolzarb masalalardan biri bo‘lgan eng yirik sintaktik birlik – matn tadqiq etiladi. Bugungi kundagi muammo va kamchiliklari haqida fikr yuritiladi. Tilshunoslik ayni kommunikatsiya jarayonida ikki tomon (so‘zlovchi, tinglovchi) o‘rtasidagi “berish-olish”ning asosiy predmeti bo‘lgan axborotning lisoniy ifodalanishi va anglanishi masalasiga mutlaqo tabiiy ravishda birinchi darajali ekanligi talqin qilinadi.

Kalit so‘zlar: Nutq, kommunikatsiya, axborot, matn, muloqot, til, so‘z, gap, birlik, harakat, yozuv, ovoz, lison, predmet, pragmalingsvistika, paralingvistika, kommunikativ birlik.

Tabiiyki, har qanday nutqiy kommunikatsiyaning yuzaga kelishi, voqelanishida uch asosiy unsurning ishtiroki majburiydir, ya’ni so‘zlovchi (yozuvchi) – axborot (matn) – tinglovchi (o‘quvchi). To‘g‘ri, nutqiy kommunikatsiyada nutqiy sharoit, axborot kanali (ovoz, yozuv, magnit yozuvi, telefon kabi), muloqot a‘zolarining maqomi, yoshi va boshqa belgilari, shuningdek, boshqa turli g‘ayrilisoniy vositalarning ham o‘rni benihoya muhim, hatto ko‘pincha hal qiluvchi ahamiyatga ega. Lekin mazkur uch unsur nutqiy kommunikatsiyaning asosiy ustunlaridir, ularning birotasisiz muloqot jarayoni voqe bo‘lolmaydi.[1]

Tilshunoslik ayni kommunikatsiya jarayonida ikki tomon (so‘zlovchi, tinglovchi) o‘rtasidagi “berish-olish”ning asosiy predmeti bo‘lgan axborotning lisoniy ifodalanishi va anglanishi masalasiga mutlaqo tabiiy ravishda birinchi darajali diqqatni qaratadi. Zotan, har qanday kommunikatsiyaning pirovard va bosh maqsadi ayni shu axborotning “harakati”dir, bu “harakat” esa til vositasida bo‘ladi. Shuning uchun ham tilshunoslik xuddi shu “harakatdagi axborot”ning asosiy va yirik birligini izladi, natijada gapni ana shunday yirik birlik sifatida uzoq davrlar e’tirof etib keldi.

Ma’lumki, tilshunoslik o‘z o‘rganish ob’ektini alohida-alohida bo‘limlarga ajratgan, ya’ni fonetika-fonologiyada tovush (fonema)lar, morfologiyada morfemalar, leksikologiyada leksemalar, sintaksisda esa sodda va qo‘shma gaplar o‘rganiladi. Aytish mumkinki, an’anaviy tilshunoslikda tilning eng yuqori sathidagi eng oliy va oxirgi birlik gap deb qarab kelinadi.

Polyak tilshunosi M.R.Mayenovaning ta’biri bilan aytganda, “Gap tugagan joyda tilshunoslik o‘z kuzatishlarini tugatadi” degan hukm yaqinlargacha ochiq haqiqat hisoblangan. Ko‘p gaplardan tarkib topgan matnlar keng ma’nodagi grammatika doirasi bilan batamom va to‘lasicha chegaralanuvchi bu fan sohasi kuzatishlaridan chetda qoladi”. Aslida agar “gap tugagan joyda tilshunoslik o‘z kuzatishlarini tugatsa”, ya’ni faqat gapni kommunikativ birlik deb hisoblasa, bunday tilshunoslik gapning semantik-kommunikativ mohiyatining ichiga bemalol va to‘la kirib borishga qiynaladi. Har qanday alohida olingan gapning lisoniy mantiqiy mag‘zini chaqib bo‘lmaydi. Har qanday so‘zning ma’nosi aniq bir kontekstda reallik kasb etgani kabi gapning ham boshqa gaplar bilan munosabatidan tashqarida mazmunini xolis baholash mushkul. Eng oddiy bir misolni ko‘raylik: Sayyohlar ertaga o‘sha shaharga boradilar gapidagi mazmunni anglash uchun undan oldin qo‘llangan (yoki qo‘llanishi mumkin bo‘lgan), aytaylik, Samarqand shahrining tarixiy obidalari haqidagi film namoyish etildi qabilidagi qandaydir gap bo‘lishi lozim. Ko‘rinadiki, birinchi gapni mutlaqo mustaqil kommunikativ birlik deb bo‘lmaydi, demakki, tilshunoslikning chegarasi bu yerda tugamasligi, undan tashqariga chiqishi kerak. Sintaksisni faqat gap (va so‘z birikmasi) haqidagi ta’limot tarzida talqin qilish mazkur chegaraning ustuni bo‘lib kelganligi ma’lum. Holbuki, sintaksisga “nutq tuzish haqidagi fan” sifatida qarash juda ko‘p muammolarga oydinlik kiritishi idrok etila boshlaganiga ham ancha bo‘ldi.[2]

Bog‘li nutq, yaxlit nutqiy asar, matnni o‘rganish, ya’ni matnga gap –period – yanada yirikroq parcha – yaxlit butunlik tarzidagi darajalanishda yondashish antik davrdan – Aristotel va uning izdoshlaridan boshlangan. Rus tilshunosligida matn (“tekst”) tushunchasining rivoji o‘tgan asrning 40-yillariga to‘g‘ri keladi. 1947 yilda A.I.Belich o‘zining tilshunoslik fanlarining tasnifiga bag‘ishlangan maqolasida til faktlarining grammatik tavsifida ma’no umumiyligi asosida bog‘langan va muayyan sintaktik-semantik yaxlitlik tarzida namoyon bo‘ladigan gaplarning butun zanjiriga alohida o‘rin berilishi lozimligiga va bu “matn” tushunchasining yuzaga kelishi uc-

hun hal qiluvchi ahamiyatga molik ekanligiga e'tiborni qaratgan, ana shunday gaplar zanjiridagi o'zaro munosabat va aloqalarni tilshunoslikning sintaksis bo'limida o'rganishning maqsadga muvofiqligini ta'kidlagan. Gapdan katta birliklar, ya'ni "gaplarning hamkorligi" masalasi nemis tilshunosligida ham deyarli shu yillarda, xususan, 1949 -yilda ko'tarilgan.

Gaplar o'rtasidagi aloqalarni struktural shakllantiruvchi leksik takror, artikl, olmoshlar, ellipsis, fe'l zamonlari, takror bog'lovchilar, so'roq so'zlar kabi eng muhim vositalarni tadqiq etgan ishida K.Boost shunday yozadi: "Bir gapdan boshqasiga tortilgan iplar shu qadar ko'p va shunady pishiq to'rni hosil qiladiki, gaplarning chatishishi, ularning yagona to'r sifatida o'rib to'qilganligi haqida gapirish mumkin, chunki har bir alohida gap boshqalari bilan chambarchas bog'langan". O'tgan asr 60-yillarining ikkinchi yarmidan boshlab "matn lingvistikasi" degan yo'nalish katta sur'at bilan rivojlanish pallasiga kirdi.

Yaxlit nutqiy butunlik sifatidagi matn va uning tashkil etuvchi unsurlari, omillari, xususiyatlari turli nuqtai nazarlardan tadqiq etila boshlandi. Bu soha atrofida o'ziga xos, aytish mumkin bo'lsa, juda katta "shov-shuv" paydo bo'ldi. Hatto ayrim mutaxassislar matn lingvistikasini tilshunoslikning alohida sohasi emas, balki umuman, tilshunoslikning poydevori, bazasi deb hisobladilar. G'arbiy Yevropa mamlakatlarida matn lingvistikasi bo'yicha davriy nashrlar va ilmiy to'plamlar nashr etildi, maxsus ilmiy jamoalar tuzildi, monografiyalar bosildi, darsliklar, hatto maktablar uchun darsliklar chiqarildi. Matn nazariyasi, matn lingvistikasining umumiy shakllanishi va rivojida chex (Praga lingvistik to'garagi vakillari), nemis, frantsuz, ingliz, Amerika, golland, polyak va boshqa tilshunoslik maktablari vakillarining xizmatlari dunyo tilshunosligida e'tirof etilgan va doimiy ravishda ilmiy tadqiqotlarda tilga olinadi. Rus tilshunosligida ham matn nazariyasi va lingvistikasi muammolari V.V.Odinov, I.R.Galperin, O.I.Maskalskaya, L.M.Loseva, Yu.M.Lotman, Z.Ya.Turayeva, N.D.Zarubina, E.V.Sidorov, O.L.Kamenskaya, A.I.Gorshkov, N.S.Valgina kabi ko'plab tilshunoslar tomonidan o'rganib kelinadi.

Tilshunoslikdagi bu yo'nalishdagi tadqiqotlarni atroflicha tahlil qilgan

O.I.Maskalskaya o'tgan asrning 60-70-yillariga kelib matnni lingvistik o'rganishga bo'lgan qiziqish benihoya ortganligini, dunyo tilshunosligida matn lingvistikasi bo'yicha misli ko'rilmagan miqdorda tadqiqotlar yuzaga kelganligini va matn lingvistikasi mustaqil tilshunoslik fani sifatida to'la e'tirof etilganligini ta'kidlar ekan, tadqiqotlardagi bu e'tirofga tamal bo'lgan asosiy qoidalarni quyidagicha guruhlarga bo'lib umumlashtiradi:

1. Nutqning tugallangan fikr bildiradigan asosiy birligi gap emas, balki matndir; gap-fikr esa faqat xususiy holat, matnning alohida turidir. Matn sintaktik sathning oliy birligi hisoblanadi.

2. Konkret nutqiy asarlar – matnlarning asosida matn tuzishning umumiy tamoyillari yotadi; bu tamoyillar nutq sohasiga emas, balki til sistemasiga yoki til vakolatiga daxldordir. Bu jihatlar hisobga olinsa, shulardan kelib chiqilsa matnni faqat nutq birligigina emas, balki ayni paytda til birligi deb ham hisoblash kerak.

Shunday qilib, matnni alohida sathning nutqiy va lisoniy birligi sifatida har tomonlama o'rganish tilshunoslik doirasidagi maxsus fan – matn lingvistikasini yaratishni taqozo etadi. Matn lingvistikasi shu tarzda shakllanib, rivojlanib bormoqda. Ammo rus tilshunosligida matn lingvistikasi o'zining o'rganish doirasiga keragidan ortiq ko'p masalalarni qamraganligi, boshqa fan sohalari muammolariga aralashayotganligi, gap tushunchasini go'yoki inkor etayotganligi kabi da'volar bilan aytilgan tanqidiy fikrlar ham yo'q emas.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yanus E. Obzor polskix rabot po strukture teksta / Sintaksis teksta. –M.: Nauka, 1979, s. 325.

2. S.Muhamedova, M.Saparniyozova., Matn lingvistikasi. Toshkent, T-2011, -B. 12-14

UMUMIY O‘RTA TA‘LIM MAKTABI O‘QUVCHILARIGA INGLIZ TILI FANINI KOMPETENSIYALI YONDASHUV ASOSIDA O‘RGATISH

*Boybo‘tayeva Gulnozaxon Abduvaxobovna
Andijon viloyati Andijon tumani
XTB qarashli 36-umumiy o‘rta ta‘lim
maktabi Ingliz tili fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Umumiy o‘rta ta‘lim maktablari o‘quvchilariga ingliz tilini o‘rgatish jarayonida kompetensiyalarni shakllantirishning o‘ziga xosliklari, kompetensiyalarning turlari hamda ularni shakllantirishga qo‘yilgan talablar xususida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: xorijiy tillar, o‘quvchi, kompetensiyalarni shakllantirish, kompetensiya turlari, kommunikativ yondashuv, lingvodidaktik tushunchalar,

Bugungi kunda ingliz tilini kompetensiyali yondashuv asosida o‘rgatish davr talabiga aylandi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Chet tillarni o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori uzluksiz ta‘limning barcha bosqichlarida ingliz tilini o‘qitishni yanada takomillashtirishni belgilab berdi. Ushbu qarorga asosan, chet tillarni o‘qitishda xalqaro ta‘lim standartlari namunalarini asosida yangi ta‘lim muhitini yaratish amalga oshirilmoqda.

Ingliz tilini o‘rgatish jarayonida o‘quvchilarda mazkur tilni o‘rganish uchun zarur bo‘lgan kompetensiyalarni shakllantirish malakali, yuksak salohiyatli va mazkur tilda erkin muloqot qila olish mahoratiga ega bo‘lgan mutaxassislarining yetishib chiqishiga imkoniyatlar yaratadi.

Respublikamizda qator olimlar tomonidan mazkur masalaga doir metodik qo‘llanma va ishlanmalar, ilmiy anjumanlarda va respublika miqyosidagi konferensiyalarda tezislar chop etilgan. Bu materiallar yuqorida zikr etilgan ijobiy omillarini ishlab chiqishda o‘ziga xos metodologik zamin vazifasini o‘taydi.

Bugungi kunda ingliz tilini o‘qitishda zamonaviylashtirilgan va yangilangan metodlardan foydalanish davr talabidir. Buning natijasida, til o‘rgatishda bir nechta kompetensiyalarni shakllantirish talab qilingan. Kompetensiya – tilni ishlatish jarayonidagi faoliyatga yo‘nalgan bilim, malaka va ko‘nikmalar majmuyi ekan, bu jarayondagi kompetensiyaviy yondashuv nazariyasi, lingvodidaktik kategoriyalar, jumladan, ta‘lim maqsadi, mazmuni, metodlari va prinsiplarni mujassamlashtirib, nutq faoliyati turlarini kompleks o‘rgatish, til va madaniyatning o‘zaro bog‘liqligini nazarda tutadi. Binobarin, ingliz tilini puxta o‘zlashtirish olingan bilim, ko‘nikma va malakalar orqali muloqot qila olish, o‘quvchilarda bir qancha kompetensiyalarni shakllantirish orqali amalga oshiriladi.

Hozirgi paytda, lingvodidaktik tamoyillarga binoan, ingliz tilini o‘rgatish jarayonida kompetensiyalarning inobatga olinishi Davlat ta‘lim standarti va o‘quv dasturlari talablaridan kelib chiqadi. Shuningdek, mazkur tilni o‘rgatishda kompetensiyalarni shakllantirish texnologiyasining pedagogik, psixologik va tilshunoslik asoslari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida ingliz tilini o‘rgatishning ta‘lim mazmuni, maqsadi (amaliy, umumta‘limiy va rivojlantiruvchi) va vazifalari har tomonlama rivojlangan barkamol shaxsni shakllantirish va tarbiyalashga qaratiladi.

Shuni alohida e‘tirof etish joizki, mavjud ta‘limning barcha bosqichlarida chet tilini o‘qitishning asosiy maqsadi xorijiy til o‘rganuvchilarining ko‘p madaniyatli dunyoda kundalik, ilmiy va kasbga oid sohalarda faoliyat olib borishi uchun chet tilida kommunikativ kompetensiyani shakllantirishdan iborat. Chet tili ta‘limidagi kompetensiyalar asosini mazkur kommunikativ kompetensiya tashkil qiladi. U esa, muayyan natijalarga erishish va bir nechta muhim kompetensiyalarni egallashdan iborat. Ushbu kompetensiya –o‘rganilayotgan chet tilida gaplashuvchilar bilan muloqot qila olish qobiliyati hamda o‘quvchilarni tili o‘rganilayotgan mamlakatlar madaniyati bilan tanishish orqali, o‘z mamlakati madaniyati, urf-odatlarini va an‘analarini yanada chuqurroq anglash va ularni suhbat qilish jarayonida ko‘rsata olishni nazarda tutadi. Ushbu kompetensiyani egallash negizida o‘quvchilarda quyidagi kompetensiyalar shakllantiriladi:

1. Lingvistik kompetensiya – nutqiy (gapirish, tinglab-tushunish, tinglash, yozuv) va til kompetensiyalari (fonetika, leksika, grammatika)ini yetarli darajada bilish va egallashni nazarda tutadi.

2. Ijtimoiy-lingvistik (nutqiy) kompetensiya – o‘quvchining kommunikativ maqsadidan kelib chiqib, lingvistik shaklni tanlash imkonini beradi.

3. Duskursiv (og‘zaki va yozma matn) kompetensiya – matnlarning lingvistik, stilistik va tarkibiy qismini bilib olishdan iborat.

4. Strategik (kompensator) kompetensiya – suhbat jarayonida tushunmovchiliklar paydo bo‘lsa, takroran va uzr so‘rash orqali murakkab vaziyatlardan chiqib keta olish qobiliyatini ifodalaydi.

5. Ijtimoiy-madaniy kompetensiya – o‘zi yashayotgan mamlakat madaniyatini chuqur bilish orqali tili o‘rganilayotgan mamlakatlar madaniyatini taqqoslay olishni o‘z ichiga oladi.

6. O‘quv-kognitiv kompetensiyalar esa, ingliz tili va madaniyatlarni bilishning mustaqil bilim olish faoliyatidagi kompetensiyalar yig‘indisi bo‘lib, mazkur tilni zamonaviy ta‘lim texnologiyalaridan foydalanish orqali o‘rganishni nazarda tutadi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida ingliz tilini o‘qitishda kompetensiyalarni tatbiq qilish, respublikamizda chet tilini o‘qitish metodikasini boyitishga, o‘quvchilarning kommunikativ-kognitiv, lingvistik, ijtimoiy-lingvistik, diskursiv, strategik, ijtimoiy-madaniy, o‘quv-kognitiv va madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini shakllantirishga va ingliz tilini o‘rganuvchilarning umumiy, ilmiy va kasbiy sohalarda faoliyat yuritish kompetentligini rivojlantirishga hissa qo‘shadi. Bu esa, umumiy o‘rta ta‘lim maktablari o‘quvchilarining xorijiy mamlakatlar madaniyatini anglashlari va inglizzabon mamlakatlar madaniyati bilan yaqinlashuvlarini ta‘minlaydi. Jumladan, ingliz tilini samarali o‘zlashtirish jarayonidagi kompetensiyalarni qo‘llash shakllari, vositalari, texnologiyalari va metodlarini yaratish, bugungi kun metodistlari, xorijiy til o‘qituvchilari va olimlar oldida turgan muhim vazifalardandir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Chet til o‘qitish metodikasi Jalolov J. Chet tillar oliy o‘quv yurtlari (fakultetlari) talabalari uchun darslik. – T.: “O‘qituvchi” nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012.

2. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. Рогова Г.В., Рабинович Ф.М., Сахарова Т.Е – М.: Просвещение, 1991.

3. Blokh M. A course in theoretical English Grammar M., «Высшая школа»1983

4. G‘oziyev E. Psixologiya (Yosh davrlari psixologiyasi) – T.: “O‘qituvchi”, 1994

TILLARNING O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI

*Dilorom Turayeva Alimboyevna
Qurbonova Gulora Umrboyevna
Xorazm viloyati Yangibozor tuman 26-maktabining
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Tel: +998915725379, +998914261568*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tillar o'rtasida farqlar va o'xshash tomonlari haqida aytilgan. Barcha tillarda mavjud bo'lgan tilshunoslik bo'limlari xususida yozilgan. Yozma va og'zaki nutqning til paydo bo'lishidagi ahamiyati va o'rni haqida fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: kognitiv, Neyrolingvistika, Sotsiolingvistik, strukturaviy, konfiguratsiyasi, dialektlar, lingvistik konstruktsiya.

Til inson faoliyati sifatida ijtimoiy xususiyatga ega. Shu sababli tilshunoslik odatda ijtimoiy fan sifatida tasniflanadi. Tillarni faqat insonning xulq-atvori orqali o'rganish mumkinligi sababli, tilshunoslik, psixologiya kabi, yanada xulq-atvor fani sifatida tasniflanadi. Til mohiyatan aqliy bo'lganligi sababli, tilshunoslik ham kognitiv fan hisoblanadi. Nazariy tilshunoslik juda ko'p xilma-xillikka ega bo'lib, barcha tillarga qo'llaniladigan aniq umumiy tamoyillarni berishga intiladi va ko'pincha tavsiflovchi grammatikaga tayanadi. Ta'rifiy va nazariy tilshunoslikda tarixiy tilshunoslik vaqt o'tishi bilan tillar qanday o'zgarishini o'rganishga bag'ishlangan. Sotsiolingvistik jamiyatda tilning keng masalasini ko'rib chiqadi, dialektlarni o'rganishni o'z ichiga oladi.

Psixolingvistika ma'lumotlarning asosiy manbai sifatida til bilan eksperimental psixologiya usullaridan foydalanadi. Bolalar tilini o'rganish bolalar hayotini erta yoshda o'rganishga bag'ishlangan. Neyrolingvistika til va miya o'rtasidagi munosabatlarni ko'rib chiqadi. Hisoblash tilshunosligi nutqni sintez qilish, yozma matndan sun'iy nutqni ishlab chiqarish yoki nutqni aniqlash, nutqni matnga aylantirish yoki sintaktik tahlil qilish kabi maqsadlar uchun kompyuterlar va tillarning o'zaro ta'siri bilan shug'ullanadi, matnning grammatik tuzilishini avtomatik tavsiflash. har bir insoniyat jamiyatining to'laqonli ishlaydigan og'zaki tili mavjud. XX asrgacha mavjud bo'lgan bir nechta yozuv tizimlari ularning kelib chiqishi uch yoki to'rtta yangi ixtirolardan kelib chiqqan, ularning hech biri besh ming yil avval mavjud emas, ko'pgina olimlarning fikriga ko'ra, inson tili kamida 50000 yil oldin paydo bo'lgan. Ushbu yozuv tizimlarining barchasi davlatga o'xshash dastlabki rivojlangan jamiyatlarda paydo bo'lgan. Tabiiy tilda gaplashish oddiy insoniy bolalarga xosdir, oddiy yosh bolani har qanday tilga juda erta yoshdanoq o'tkazing va bola hech qanday aniq ko'rsatmalarsiz ushbu tilni to'liq o'zlashtiradi. Shu bilan birga ma'lum bir yoshdan keyin (umuman balog'at davrida) ko'pchilik odamlar uchun yangi tilni o'rganish juda qiyin. Gap shundaki, yosh bolalar og'zaki tilni o'rganish uchun oldindan dasturlashtirilgan (bu ko'pchilik tilshunoslar ishonmaydi. Yozma til esa, aksincha, haddan tashqari o'qitilishi kerak, u hech qachon osonlikcha o'rganilmaydi va kamdan-kam hollarda mukammaldir.

Har bir inson o'z tilida gaplashishi bilan bog'liq holda, og'zaki tillarning o'zgarishligi haqiqatdir. Zamonaviy tilshunoslik fanining boshlang'ich nuqtasi bo'lgan til o'zgarishining eng ko'zga ko'ringan turi bu ovoz o'zgarishi. Inson tillarining xilma-xilligi bo'yicha birdamlik haqida ko'proq gapirish mumkin. Barcha tillar inson fazilatlariga xos bo'lgan yagona hodisaning, tilning namoyonidir. Barcha og'zaki tillar qanday umumiyliklarga ega ekanligi ma'lum umumiy strukturaviy xususiyatlarga ega. Har bir til quyidagi grammatikaga ega: so'zlarga (leksemalarga) va boshqa grammatik belgilarga o'xshash ma'no birliklari, ovoz tizimi (fonetika va fonologiya), mazmunli birliklarni jummalarga ajratish tizimi (sintaksis), so'zlarning ichki qismlarini tartibga solish uchun boshqasi (morfologiya), so'zlarning ma'nolarini izohlash uchun va haqiqiy nutqda tildan foydalanish printsiplari (pragmatika). Ushbu tizimlar orasidagi chegaralar har doim ham aniq emas. Masalan, fonetikani o'rganish nutqning ko'proq jismoniy xususiyatlari, uning akustika va fiziologiyaga bo'lgan munosabati bilan shug'ullanadi, fonologiya esa tovushlarni ko'proq mavhum deb biladi, ammo ular o'rtasida aniq chiziq chizishning iloji yo'q.

Tillar o'tasidagi o'xshashlik

Barcha tillarning ovoz tizimlari asosiy dizaynlarida juda o'xshashdir. Bir-biridan farq qiladigan ozgina farqli nutq tovushlarini yoki fonemalarni ajratib olamiz. Fonemalarning o'z-o'zidan hech qanday ma'nosi yo'q, lekin ular bo'g'inlarga, so'ngra so'zlarga birlashadi. Hatto imo-ishora

tillari, garchi undosh va unli tovushlar oʻrniga qoʻl konfiguratsiyasi, joylashuvi va harakatlarini ishlatga ham, fonemalarga oʻxshash birliklar mavjud. Barcha tillarda jumlar mavjud, ikkala asosiy qurilish bloklari (ot va feʼllar kabi nutq qismlari) va ushbu qurilish bloklaridan tashqarida jumlarini tuzish tizimlari tillarda juda oʻxshashdir. Otlar va feʼllar va olmoshlarsiz hech qanday til yoʻq, garchi boshqa toifalar, sifatlar va soʻzlar kabi universal emas. Barcha tillarda soʻzlar bor, lekin soʻzlarning murakkabligi boʻgʻinlar singari farq qiladi.

Dialektlar haqida

Muloqotning birinchi darajasida, ularning tili bir xil, deb his qiladigan, bir-birining tilida hech qanday farqni sezmaydigan odamlar, xuddi shu lahjada gapirishadi deyish mumkin. Biz kutganimizdek, lahjalardagi tafovutlar nafaqat geografiya, balki sinf va etnik kelib chiqish kabi ijtimoiy farqlarga ham bogʻliqdir. Shunday qilib, dialektlar oʻz ijtimoiy guruhimiz aʼzolarini ularning nutq xususiyatlaridan tanib olishimizga imkon beradigan funksiyaga xizmat qiladi. Ushbu maqolaning boshida aytib oʻtilganidek, dialektlar oʻzaro tushunishga asoslangan tillarga guruhlanishi mumkin. Ikkala maʼruzachi bir-birini tushunishi bilanoq, ular sof lingvistik nuqtai nazardan bir xil tilda gaplashishadi. Ammo koʻpchilik tillar haqida gaplashganda, ular faqat lingvistik konstruktsiyalarni anglatmaydi. Birinchidan, zamonaviy tilning oʻziga xosligi yozuvga bogʻliq.

Adabiyotlar roʻyxati:

1. Kaplan, Devid, Gloriya Uoters, Gayl DeD, Jennifer Michaud va Amanda Reddi. Miya va til 101, 103-150.
2. Xikok, Greg. 2009. Tilning funktsional neyroanatomiyasi. Hayot fizikasi sharhlari, 6, 121–143
- 3 .Dehaene, Stanislaus. 2009. Miyadagi oʻqish. Viking Press
4. Afazik tilni modellashtirish: <http://langprod.cogsci.illinois.edu/cgi-bin/webfit.cgi>

ADABIYOT DARSLARIDA O‘QUVCHILANI IJODIY FIKRLASHGA O‘RGATISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLAR

Ergashova Dilfuza Abdimominovna
Angren shahar 42-sonli umumiy o‘rta ta’lim maktabining
II – toifali ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi.
Tel; +99894 924 40 36

Annotatsiya. Ushbu maqolada adabiyot fanini o‘qitishda interfaol metodlarning ahamiyati va o‘quvchilarni ijodiy fikrlashga o‘rgatish haqida ma’lumotlar berilgan va bugungu kunda o‘quvchilarda ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda metodlari ham berib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: ijodiy fikrlash, tafakkur, og‘zaki nutq, yozish ko‘nikmasi, ko‘nikma shakllantirish, metod.

Azal-azaldan barkamol avlodni tarbiyalash butun bashariyatning eng yuksak orzularidan biri bo‘lib kelgan. “Maktabda adabiyot o‘qitishning bosh maqsadi sog‘lom, e’tiqodli, o‘zga insonning tuyg‘ularini anglaydigan, o‘tkir hissiyotli, yuksak didli, axloqan barkamol, aqlan yetuk, o‘z xatti - harakatlariga mas’ul bo‘la oladigan komil insonning ma’naviy dunyosini shakllantirishdan iboratdir”, - deb alohida ta’kidlanadi umumiy o‘rta ta’limning “Adabiyot o‘quv dasturi” da. Barkamol salohiyatli avlodni tarbiyalash maqsadida qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun” va “Kadrlar tayyorlash Milliy dastur”ini hayotga tatbiq etish ishlari davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi hisoblanadi.

Adabiyot fanining oldiga qo‘yiladigan bugungi vazifalar milliy hamda jahon adabiyotining nodir namunalarini o‘qitish orqali o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy dunyosi, adabiy-estetik didini shakllantirish hamda ularda mustaqil fikrlash, obrazli tafakkurga oid bilim, ko‘nikma, malakalarni hosil qilish va rivojlantirish; badiiy adabiyotga qiziqirish orqali o‘quvchilarning ma’naviyatini, dunyoqarashini kengaytirib, mustahkamlab borishdan iborat.

O‘quvchilarda mustaqil va ijodiy fikrlash layoqatini shakllantirish ta’limning asosiy maqsadlaridan biridir. Jumladan, adabiyot ta’limidagi o‘quv topshiriqlarning mazmuni ham muloqot asosida o‘quvchini ijodiy fikrlashga undaydi.

Psixolog-olim Ergash G‘oziyevning fikricha, 11-14 yoshga yetganda, ya’ni o‘smirlik davrida o‘quvchida analitik-sintetik faoliyat jadal sur‘at bilan rivojlana boshlaydi. Shu bois ularda sabab va natijani izohlash, mustaqil fikrlash mustahkamlanib boradi. O‘quvchi o‘rganilayotgan materialning muhim belgilarini ajratishga, umumiy xulosalar chiqarish malakasiga ega bo‘ladi. Demak, ijodiylikning birinchi belgisi ijodiy fikrlay olish sanaladi.

Ijodiylikning yana bir belgisi yangilik topa bilishdir. Masalan, o‘quvchi dars jarayonida yangi ijod mahsulini yaratishi (buning o‘zi ham oldindan rejalashtirmagan bo‘lishi mumkin), bir mavzuda turli matnlar tuzishi mumkin. Ijodiy tafakkur o‘quv topshiriqlari orqali shakllanadi. Shu bois maktab darsliklarida o‘quv topshiriqlarning xarakteriga juda katta e’tibor qaratilgan. Ijodiylikning yana bir muhim belgisi mustaqil ishlashdir. Mustaqil ishlash, birinchidan, ko‘nikma va malakalarni talab etsa, ikkinchidan, tafakkur va xotira bilan chambarchas bog‘langan.

Adabiyot o‘qitishda oldingi o‘rganilganlarga tayanib, yangi tushunchalarni kuzatish, guruhlarga ajratish, qiyoslash, umumlashtirish orqali o‘zi mustaqil qoida, ta’rif chiqarishga o‘rgangan o‘quvchi bir-biriga o‘xshash va farqli hodisalar ustida ishlaydi, o‘qituvchi yordamida xulosa va hukm chiqaradi.

Ta’lim-tarbiya tizimi kadrlarning yangi avlod tafakkurini, ongini shakllantirishga xizmat qiladigan zarur bir sohadir. Yoshlarga ta’lim berishdan asosiy maqsad barkamol avlod ongiga fan asoslarini puxta singdirish orqali ularni diyonatli, e’tiqodli qilib o‘stirish, ijtimoiy hayotdagi har bir hodisaga ongli yondashish ruhida tarbiyalash, egallagan bilim va ko‘nikmalarini hayotga tatbiq etish qobiliyatini tarkib toptirish, rivojlantirishdan iborat. Bu jihatdan ayniqsa, umumta’lim maktablarida adabiyot darslari yosh avlodni jamiyatning olg‘a surayotgan yuksak g‘oyalari ruhida tarbiyalash vositasi hisoblanadi.

Adabiyot o‘qitishning vazifasi o‘quvchini kitobga ishqiboz, o‘qiganini idrok etadigan, idrok etganini tahlil eta oladigan inson qilib tarbiyalashdan iborat. Adabiyot o‘quv fani sifatida murakkab va ko‘p qirralidir. Umumta’lim maktablarida o‘quv fani sifatida o‘qitiladigan ana shu adabiyot darslarida asarlari ma’naviy barkamol avlodni tarbiyalashga xizmat qiluvchi ijodkorlar-

yo'zuvchilar va shoirlarning hayot yo'li va asarlari turli bosqichlarda o'rgatiladiki, bu zamonaviy pedagogikaning o'z dolzarbligini yo'qotmaydigan masalalaridan sanaladi. Ayni paytda adabiyot darslarida o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, ularni mustaqil fikrlaydigan tafakkuri ozod shaxslar qilib tarbiyalash asosiy vazifalardandir.

O'qituvchi darsga tayyorgarlik ko'rish mobaynida o'quv vositalarini dars mavzusiga qarab tanlaydi va asosiy e'tiborni qo'llaniladigan metodlar va o'quv vositalariga qaratadi. O'qituvchi har bir mavzuga mos yangi usullar va texnik vositalardan o'z o'rnida va unumli foydalana olsa, shundagina ko'zlagan maqsadga erisha oladi. Bu esa o'quvchilarni mustaqil bilim olishga, berilgan aniq mavzu bo'yicha atroficha fikrlashga va ijodiy faol bo'lishga yo'naltiradi. Bu jarayonda interfaol usullardan foydalanilganda o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, xulosa chiqarish, o'z fikrini bayon qilish, sog'lom muloqot, munozara, vaziyatni baholash ko'nikmalari shakllanib, rivojlanib boradi. Ijod bu - faoliyat. Lekin o'quvchining barcha xatti-harakatini ijodiy faoliyat deb atay olmaymiz. Ijodning amaliyotdagi natijasi originallik va noyobligi bilan ajralib turadi.

Muammoni eski usul, yondashuv bilan yechish imkoniyati bo'lmaganda, oldin qo'llanilmagan, innovatsion vositalardan foydalanib natijaga erishish ijod hisoblanadi. Ijod insonning qobiliyati, maqsadi, intilishi, ijtimoiy-psixologik muhiti kabi omillar bilan bog'liq. Dars davomida mavzu yuzasidan kelib chiqqan muammolarni innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali oson yechimini topish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A. Zunnunov va boshq. Adabiyot o'qitish metodikasi. - O'.: "O'qituvchi41, 1992.
2. Xazratqulov O'.M.Usmonboyeva M.H.Rustamov S.S.Ta'limni tashkil etsihda zamonaviy interfaol metodlar.O'quv- uslubiy tavsiya.-Toshkent-2016

CHET TILI DARSLARIDA “BAYROQNI TUTIB OL” USULIDAN FOYDALANISH

*Fozilova Nilufar Mamirdjonovna,
Andijon viloyati Marhamat tumanidagi
5-sonli umumta’lim maktabining nemis tili fani o’qituvchisi
Tel. raqami:934118510
E-mail: nilufarfozdilova@gmail.com*

Annotatsiya: ushbu maqolada chet tili darslarida o’quvchilarning dunyoqarashini kengaytirib, tasavvurini boyitadigan “Bayroqni tutib ol” usuli haqida so’z yuritiladi.

Kalit so’zlar: usul, Germaniya, bayroq, tarix, madaniyat, shaharlar.

Ta’lim jarayonida o’quvchilarning fanga bo’lgan qiziqishlarini oshirish, tasavvur va dunyoqarashlarini kengaytirish, kreativlik sifatlarini shakllantirish uchun turli usullardan foydalanish talab etiladi. Chet tili darslarida ta’lim sifat va samaradorligini oshirish uchun “Zanjir”, “Aqliy hujum”, “Lift”, “Glossariy”, “Klaster”, “VENN diagrammasi”, “Rolli o’yinlar”, “Domino” kabi usullardan foydalaniladi. Bu usullar orasida tili o’rganilayotgan davlatlar, ularning tarixi, urf-odatlar, tabiati, madaniyati, shaharlari haqida boy tasavvurlar hosil qilishda “Bayroqni tutib ol” usuli ayniqsa qo’l keladi. “Bayroqni tutib ol” usulini qo’llashdan maqsad shuki, u tili o’rganilayotgan davlat haqidagi asosiy tushunchalarni yaxshi o’zlashtirishga imkon beradi. Har bir mamlakatlarni davlatlarni davlat ramzlarini farqlashga o’rgatadi, bilim, ko’nikma, malakalarni mustahkamlaydi. Olingan bilim, ko’nikma, malakalarni kundalik hayotda tatbiq qilishga o’rgatadi. Bu usul o’quvchini mustaqil fikrlashga, muammoli vaziyatlardan chiqishga o’rgatadi, o’quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi hamda fanga bo’lgan qiziqishlarini oshiradi. “Bayroqni tutib ol” usuli boshqa usullardan o’zining bir necha afzalliklari bilan ajralib turadi. Bu usul qo’llanilganda o’quvchilar uchun bir xil bilim va malaka talablari qo’yiladi. O’quvchilar bilimini tezkor nazorat qilish imkoniyatini beradi. Bu usul o’quvchilarning vaqtini tejaydi, baholash qulay bo’ladi va o’quvchilar rag’batlantiriladi. “Bayroqni tutib ol” usuli chet tili darslarida qo’llanilganda o’qituvchi davlat bayroqlarining rasmi tushirilgan kartochkalarni teskari qilib, stol ustiga qo’yadi. O’quvchi istalgan kartochkalardan birini tanlaydi. Bayroqni qaysi davlatga tegishli ekanligini aniqlab, shu davlatga tegishli ma’lumotlarni chet tilida to’ldiradi. Yetarlicha ma’lumot to’plagan o’quvchi bayroqni o’zida olib qoladi. O’quvchi dunyoning siyosiy xaritasiga o’zi ma’lumot to’plagan davlat joylashgan yerga bayroqni ilib qo’yadi. O’quvchi to’plagan ma’lumotlar sinf bilan birgalikda muhokama qilinadi va boshqa o’quvchilarning shu davlat haqidagi qo’shimcha ma’lumotlari bilan boyitiladi. Yetarli ma’lumot yig’ma olmagan o’quvchi esa bayroqni qaytaradi. Bayroq ilgan o’quvchi to’plagan ma’lumotlarda davlatning maydoni, aholisi, poytaxti, boshqaruv shakli, prezidenti, davlat tili, ma’muriy jihatdan bo’linishi, urbanizatsiya darajasi, yirik shaharlari, sanoati, qishloq xo’jaligi, transporti, tashqi iqtisodiy aloqalari, madaniyati, urf-odatlar, milliy taom va liboslari haqidagi ma’lumotlar aks etgan bo’lishi lozim. Bunda tarix, geografiya fanlaridan olingan bilimlardan va internet tarmog’i ma’lumotlari, qo’shimcha adabiyotlardan foydalansa bo’ladi. M: nemis tili fani o’rganiladigan maktablarda dars jarayonida Germaniya haqidagi quyidagi ma’lumotlar o’quvchi tomonidan to’planishi va jahon siyosiy xaritasida Germaniya joylashgan hududga, uning poytaxtiga bayrog’ini ilib qo’yish kerak. Davlat – Germaniya. Maydoni-357 ming km². Aholisi-82 mln. kishi. Poytaxti - Berlin. Boshqaruv shakli - parlamentlik respublikasi. Davlat tili - nemis tili. Ma’muriy jihatdan 16 ta yerdan tashkil topgan federatsiya. Urbanizatsiya darajasi shahar aholisining salmog’i 74% dan yuqori. Yirik shaharlari: Berlin, Gamburg, Myunxen. Barcha o’quvchilarning ma’lumotlari tinglanib umumlashtirilib bo’linganidan so’ng o’qituvchi tomonidan davlatning geografik o’rni, relyefi, yirik shaharlari, bayrog’i, gerbi, nemis xalqi va ularning yashash tarzi haqidagi ma’lumotlar ifodalangan slydlar namoyish etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bahrom Akbarov, Lobar Mutalova “O’tkir zehnlilar kitobi” Toshkent, “O’qituvchi”-2014
2. Alla Bekanacheva, Natalya Suxanova, Yelena Soloxova “Assalom Deutch” (O’qituvchilar uchun metodik qo’llanma). Toshkent. “O’qituvchi”-2018.

THE WAYS OF DEVELOPMENT VOCABULARY

Nishonova Shakhnoza Imomalievna
Uchkuprik district Fergana region
EFL teacher of school №12
(+998916573453, matxoliqova89@mail.ru),
Mirsultonov Abbosjon Imomalievich
Uchkuprik district Fergana region
EFL teacher of school №12
(+998916573453, matxoliqova89@mail.ru)

Annotation: in this thesis some information about increasing vocabulary is given and the effective methods of teaching students are showed that how to use them during the lessons.

Key words: vocabulary, communication, reading, memorizing, grammar, watching films Learning English is one of the most important tasks among people in the world. Due to statistics, the 75% percent people in the world could use English for communicating each other. Because English grammar structure and word order are more understandable than other languages. Nevertheless, foreign students can come across some difficulties to gain the knowledge about how to improve vocabulary at school. Teaching vocabulary goes beyond memorizing words with flashcards. It is process that begins with encountering a word and ends when a student can produce the word. English vocabulary can be tricky, particularly if it is not a student's first language. Identical words can often have different meanings depending on the context in which they are used. Lexicon can also change over the course of time, meaning words can change meaning. Grammar and structure must be tackled to ensure that words are being used correctly. Reading for meaning is a research-based strategy that helps all readers make sense of challenging texts. Reading is one of the most effective ways to teach vocabulary and regular reading is the strategy that gives students the opportunity to practice and master the phases of critical reading that lead to reading success and improved word usage. Strategies can include actively searching for new words during reading and reflecting on what was learned after reading. Much like physical exercise, one will see better results from small amounts regularly, rather than large amounts infrequently. Reading literary works, magazines, newspapers is the most effective method for developing vocabulary. As students read and uncover new words, use a combination of attempting to derive meaning from the context of the sentence as well as from looking up the definition in a dictionary.

In a classroom management context, studies show that students will be motivated if interested in the topic. So let the students choose to read what interests them, as long as it fits the educational rubric of improved learning. The more they read, the more they will be reviewing vocabulary and that increased exposure will help the vocabulary get stored into the students' long-term memory. This in turn will enable better-spoken and written production. Every day students should learn 6 words and they put them into practice when they exchange new ideas and speaking practice exercises with their classmates. Sometimes they have no chance to use them in English lessons but they should use them outdoors. Using new vocabulary can help them to develop their speaking skill. Besides, watching English films is the best way to increase vocabulary. According to findings that watching English movies has positive impact on improving listening skill as well as on speaking skill. Correct pronunciation is also enhanced by watching English movies. English movies also help to develop vocabulary.

In conclusion, vocabulary is the key of communication, so that teachers should use different ways of enhancement of vocabulary in classes. Because they could teach dissimilar learners such as, visual, authentic, kinesthetic learners and they have to learn and use new teaching methods during the lessons.

References

1. <https://dominicancaonline.com/classroom-management/5-tips-improving-student-vocabulary>
2. "The methodology of teaching English" J.Jalolov.Tashkent-2007.

ЎЗБЕК ТИЛИНИНГ ТАРАҚҚИЙОТ БОСҚИЧЛАРИ

*Qaxxarova Shaxnoza Najmiddinovna,
Navoiy viloyati, Navoiy shahar
3-umumiy o'rta ta'lim maktabi
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
Tel: +998 93 664 18 03*

Annotatsiya: Ushbu maqolda o'zbek tilshunosligi haqida ilmiy qarashlar ilgari suriladi. O'zbek tili taraqqiyot bosqichlari haqida ma'lumotlar keltirilib, ilmiy tadqiq qilishga harakat qilinadi.

Kalit so'zlar: Til, tarix, mulk, jamoa, o'zbek, varvar, vulgar, neologizm, muloqot, bosqin, shakl, me'yor, bosqich, taraqqiyot, belgi, xususiyat.

O'zbek tilshunosligi tarixi qadim tarixga ega hisoblanadi. Til – kishilarga fikrlashuv, fikrlash quroli bo'lib xizmat qiladigan noyob ijtimoiy hodisa. Har bir til uning sohibi bo'lmish jamoaning bebaho mulki bo'lib, o'zi mansub jamoaning nomi bilan ataladi: o'zbek jamoasiga xizmat qiluvchi tilga o'zbek tili deyiladi. O'zbeklar o'z tilidan ko'p asrlar davomida foydalanib keladi. O'zbek tili rivojlanish tarixida ko'plab bosqichlarni bosib o'tgan til hisoblanadi. Dastlab Qadimgi turkiy tili davri, Eski turkiy til davri, Eski o'zbek tili davri va boshqa davrlar shular jumlasidandir.[1] Tilga tashqi omillarning ta'siri sezilarli bo'ldi. Har xil bosqinchi yurtlarning bosqini tufayli tilga varvarlar, vulgarlar, neologizmlar kirib kela boshladi. Shu sababdan til o'zgarishga uchraydigan tabiiy hodisadir. Uning markazida antropotsentrizm g'oyasi turadi. Insonlarning qiyofasi avstrolopitek, pitekanthrop, sinanthrop, neandertal, kromonyon bosqichlarini bosib o'tganidek, til ham ko'plab bosqichlarni bosib o'tgan tabiiy, ruhiy aloqa vositasi hisoblanadi. Shu sababdan unga tashqi omillarning, tabiat hodisalarining, diniy e'tiqodning, insonga daxldor bo'lgan barcha jarayonlarning ta'siri sezilarli darajada bo'ladi.

Til - nutq luzib, fikr, his-tuyg'u, istak kabilarni ifodalashda xizmat qiladigan fonetik, leksik va grammatik vositalar tizimi; kishilar orasida asosiy va eng muhim aloqa-aralashuv, fikrlashuv quroli bo'lib xizmat qiladigan ijtimoiy bodisa. Bundan ko'rinadiki, til kishilik jamiyatidagi ikkilamchi yozuv va belgilar, signadar, imo-ishora, mimika kabi yordamchi aloqa vositalariga nisbatan eng muhim aloqa vositasi bo'lib, jamiyat tomonidan yaratilgan hamda unga xizmat qiladi. Shuning uchun ham uni o'rganadigan tilshunoslik falsafa, psixologiya, tarix kabi ijtimoiy fanlar qatoriga kiradi.

Dastlab og'zaki muloqotni ta'minlagan o'zbek tili keyinchalik yozma shaklda ham namoyon bo'lgan. Yozma nutqda til hodisalaridan foydalanishning ma'lum me'yorlarini ishlab chiqish zaruriyati paydo bo'lgan. Til hodisalaridan ma'lum me'yor asosida foydalanish adabiy o'zbek tilining shakllanishiga olib kelgan.[2]

So'zlashuv asosida shakllanib, so'zlashuv tili bilan yonma-yan yashab kelayotgan adabiy o'zbek tili ko'p asrlik tarixga ega bo'lib, taraqqiyot bosqichlari nuqtayi nazaridan o'tmish adabiy o'zbek tili va hozirgi adabiy o'zbek tili deb ajratiladi. Adabiy o'zbek tili o'z tarixiy taraqqiyotining har bir bosqichida ma'lum belgi-xususiyatlari bilan farqlanadi.

O'zbek tili taraqqiyotining ma'lum bir davri ruscha yozilgan asarlarda starouzbekskiy yazik deb nomlanib, bu nom eski o'zbek tili deb kalka qilingan. Starouzbekskiy yazik atamasi asli rus tilshunosligidagi staroslavianskiy yazik atamasiga noo'rin taqlid natijasida yuzaga kelgan: staroslavianskiy yazik – alohida tilning nomi, starouzbekskiy yazik deb esa o'zbek tilining oldingi taraqqiyot bosqichi nomlanadi. Umuman, bu atama tarkibidagi eski sifatlovchisi noto'g'ri tushunchani („eskirgan“ tushunchasini) uyg'atadi. Asli o'zbek tilining bu taraqqiyot bosqichini vaqt o'lchovini asosga olib „XIII–XIX asrlar adabiy o'zbek tili“ deb atash to'g'ri. Hozirgi adabiy o'zbek tili ham davr o'tishi bilan kechagi, „eski“ til bo'lib qoladi, lekin uni „eski adabiy o'zbek tili“ga qo'shib yuborish mumkin emas. Davr o'tishi bilan „hozirgi adabiy o'zbek tili“ni „XX (va undan keyingi) asr adabiy o'zbek tili“ deb nomlash lozim bo'lib qoladi.[3]

XX asrning I choragi asli oldingi adabiy o'zbek tilidan hozirgi adabiy o'zbek tiliga o'tish davri bo'lgan. Shunga ko'ra hozirgi adabiy o'zbek tilining boshlanishini 1929-yildan – yozma adabiy til me'yorlari – imlo qoidalari qabul qilingan vaqtdan boshlab belgilash to'g'ri bo'ladi. [4]

Shu kabi bosqichlarni bosib o'tgan o'zbek tili bugungi kunda taraqqiy etib, rivojlanib bormoqdadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yanus E. Obzor polskix rabot po strukture teksta / Sintaksis teksta. –M.: Nauka, 1979, s. 325.
2. S.Muhamedova, M.Saparniyozova., Matn lingvistikasi. Toshkent, T-2011, -B. 12-14
3. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent: 2006.
4. Sodiqov A., va b. Tilshunoslikka kirish. Toshkent: "O'qituvchi" – 1981.

FILOLOGIK TA'LIMDA MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYASI

*Raxmatova Surayyo Maxmatqobilovna,
Toshkent shahar Yunusobod tumani 258-maktab
Ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: – Ushbu maqolada ma'lumki, ta'lim jarayonida salmoqli o'rin egallagan muammoli «aqliy hujum» dars, munozarali (ilmiy munozarali va erkin fikrlash) darslar muammoli ta'lim texnologiyasi haqida ilmiy qarashlar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: – Ta'lim, o'rin, dars, munozara, muammo, texnologiya, pedagogik ta'sir, bilim, o'zlashtirish, ko'nikma, malaka

Barchamizga ma'lumki, ta'lim jarayonida salmoqli o'rin egallagan muammoli «aqliy hujum» dars, munozarali (ilmiy munozarali va erkin fikrlash) darslar muammoli ta'lim texnologiyasiga asoslanadi. Mazkur darslarning o'ziga xos jihati dars davomida vujudga keltirilgan muammoli vaziyatlarga asoslanadi.

Muammoli ta'lim deb, o'qituvchi tomonidan pedagogik ta'sir ko'rsatishning eng muqobil varianti yordamida, fikr yuritish qonuniyatlariga tayangan holda, o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish jarayonida fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va bilish ehtiyojini qondirish maqsadiga yo'naltirilgan, shaxsning umumiy va maxsus rivojlanishiga zamin tayyorlaydigan jarayonga aytiladi.[1] Muammoli ta'lim jarayonida o'qituvchi rahbarligida muammoli vaziyat vujudga keltirilib, mazkur muammo o'quvchilarning faol mustaqil faoliyati natijasida bilim, ko'nikma va malakalarni ijodiy o'zlashtirish va aqliy faoliyatini rivojlantirishga imkon beradi.[2]

Muammoli ta'lim texnologiyalari o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasini orttirish, ko'nikmalarni malaka darajasiga yetkazish maqsadida qo'llanilib, unda o'quvchi o'quv materialini tahlil qiladi, taqqoslaydi, sintezlaydi, ma'lumotlarni umumlashtirib, yangi axborot oladi. Boshqacha aytganda, avval o'zlashtirgan bilim va ko'nikmalarni yangi vaziyatlarda qo'llab, bilimlarni chuqurlashtiradi, kengaytiradi.

Bilimlarni bunday o'zlashtirish usulini hech bir darslik va ustoz o'rgata olmaydi, faqat o'quvchilar muammoli vaziyatlarni hal etish jarayonida izlanadi va muammolar yechimini topadi. O'quvchilarni ijodiy va mantiqiy fikr yuritishga o'rgatish, aqliy faoliyat usullarini egallashga, ularda ilmiy, tanqidiy-tahliliy, mantiqiy fikr yuritish ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishga olib keladi.

Masalan, «Til nima?» degan savolga javob topishi uchun o'quvchilar avval tilning tarixini, etimologiyasini o'rganishi va funksiyasini chog'ishtirishi, to'plangan ma'lumotlar asosida xulosa yasab, fikrini dalillashi lozim. Savolning bu tarzda muammoli qo'yilishi o'quvchilarda tahliliy va mantiqiy fikr yuritish ko'nikmalarini egallashga imkon beradi.

Muammoli ta'limning muvaffaqiyati quyidagi omillarga bog'liq:

- muayyan mavzuga oid o'quv materialini muammolashtirish;
- muammoli vaziyatlarni vujudga keltirish orqali o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish;
- ta'lim jarayonini o'yin, mehnat faoliyati bilan uyg'unlashtirish;
- o'qituvchi tomonidan muammoli metodlardan o'z o'rnida va samarali foydalanish ko'nikmasiga ega bo'lish;
- muammoli vaziyatni hal etish yuzasidan muammoli savollar zanjirini tuzish va mantiqiy ketma-ketlikda o'quvchilarga bayon etish.[3]

Muammoli vaziyatlardan o'quv jarayonining barcha bosqichlarida: yangi mavzu bayoni, mustahkamlash va bilimlarni nazorat qilishda muvaffaqiyatli foydalanish mumkin. Muammoli vaziyatlar tizimi muvaffaqiyatli yaratilgan hollarda mazkur mavzuni muammoli dars shaklida o'tish tavsiya etiladi.

O'qitish jarayoniga muammoli darslarni qo'llash uchun o'qituvchi quyidagi masalalarni hal qilishi:

- o'quv dasturi bo'yicha qaysi mavzularni muammoli dars shaklida o'tish mumkinligini belgilashi;
- mavzu matnidagi masalalar bo'yicha muammoli vaziyatni keltirib chiqaradigan savollar, topshiriqlarni aniqlashi, bunda didaktikaning ilmiylik, sistemalilik, mantiqiy ketma-ketlik, izchillik

tamoyillariga amal qilishi;

— o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish va boshqarishni ta'minlaydigan vosita va usullarni aniqlashi, ulardan o'z o'rnida va samarali foydalanish yo'llarini belgilashi zarur.[4]

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam, muammoli darslarda o'qituvchining faoliyati, avvalo, mavzu mazmunidan kelib chiqqan holda o'quv muammolarini aniqlash, muammoli vaziyatlar tizimini yaratish, o'quvchilar oldiga o'quv muammolarini yuqori ilmiy va metodik saviyada qo'yish va darsda mazkur o'quv muammolaridan samarali foydalanishga erishish, o'quvchilar faoliyatini muammolarni hal etishga yo'naltirishdan iborat bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sayidaxmedov N., Yangi pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Moliya, 2003.
2. Ochilov M., Yangi pedagogik texnologiyalar. - Qarshi: Nasaf, 2000.
3. Yo'ldoshev G., Usmonov S.A., Pedagogik texnologiya asoslari. — T.: O'qituvchi, 2004.
4. Azizxojayeva N.A., Ta'lim jarayoni samaradorligini oshirishda pedagogik texnologiyalar. Oliy o'quv yurti o'qituvchilari va malaka oshirish kurslari tinglovchilari uchun metodik qo'llanma. T.: 2007.

АТОҚЛИ ОТЛАРНИНГ ГРАММАТИК ХУСУСИЯТЛАРИ

*Xojibayeva Iroda Narbutayevna,
Sirdaryo viloyati, Boyovut tumani
11-umumiy o'rta ta'lim maktabi
Ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
Tel: +998 94 585-28-45*

Annotatsiya: Ushbu maqolada otlarning Grammatik xususiyatlari haqida fikr yuritiladi. Atoqli otlar xususiyati haqida yetarlicha ma'lumotlar keltirilib, tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Predmet, ot, nom, nomshunoslik, ifoda, ma'no, ma'lumot, mavhum, abstrakt, antroponim, toponim, teonim, agionim, xrematonim, kosmonim, zoonim, gidronim.

Keng ma'noda predmet ma'nosini ifodalash otning leksik xususiyatidir. Predmetlik ma'nosini tirik mavjudotlar (parranda, qush, chumoli kabi), er va osmonga oid narsalarning nomi (quyosh, oy, tog', tosh, daryo kabi), kundalik turmushga oid narsalarning nomi (tuz, non, choynak, qatiq kabi), o'simliklarning nomi (paxta, sholi, jo'xori, beda kabi), voqea-hodisa, belgi, xususiyat va munosabatlarning nomi (to'y, anjuman, majlis, shodlik, ishonch, kurash kabi), o'rin va vaqt nomlari (yoz, kuz, pastlik, tepalik kabi), shuningdek atab qo'yilgan shaxs va predmet nomlari (Toshkent, Zulfiya, Sirdaryo, «O'qituvchi» nashriyoti kabi) ifoda etadi.

Ot shu ma'no xususiyati jihatidan ikki turga bo'linadi: turdosh otlar va atoqli otlar. Atoqli ot matndan, nutq vaziyatidan uzilgan holda atash ma'nosiga ega bo'lmaydi, faqat kontekstda reallashadi. Masalan, [Lobar] so'zining atoqli yoki turdosh ekanligi shu so'zni qurshab turgan so'z yordamida anglashiladi. Bu jihatdan atoqli ot olmoshga o'xshab ketadi. O'zbek nomshunosligida atoqli otlarni tadqiq qilish barcha ilmiy yo'nalishlar bo'yicha bir xil darajada olib borilayotgani yo'q. O'zbek tarixiy onomastikasi, badiiy asarlar onomastikasi, folklor onomastikasi, tarixiy obida, inshootlarning atoqli otlari, tarixiy va ilmiy asarlar atoqli otlari deyarli tadqiq qilingan emas. Ayniqsa, onomastik etimologiya eng qoloq yo'nalishlardan biridir.[1]

O'zbek tili atoqli otlarga boy bo'lib, ularning barcha ko'rinishlari bir xilda to'plangan va o'rganilgan emas. O'zbek tilidagi tarixiy nomlarning materiallarning nomshunoslikka oid lug'atchilikning (onomastik leksikografiya) ilmiy prinsiplari ishlab chiqilgan emas. O'zbek tilidagi tarixiy nomlarning materiallari shu kunga qadar deyarli tadqiq qilingan emas.[2]

O'zbek nomshunosligida shu kunga qadar yozilgan ishlarning deyarli barchasida nomlarning ma'no va grammatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Lekin bu kuzatishlar atoqli otlarning amaliy muammolari bilan bog'lanmaydi. Ayniqsa, kishi nomlarining yozilishi, imlosi, uslubiy qo'llanishi haqida yetarli fikr bildirilmagan.[3]

Mustaqillik, milliy istiqbol bilan bog'liq yangi-yangi nomlar paydo bo'lmoqdaki, ularni izchil va yaxlit bir tizim sifatida o'rganish bugungi tilshunoslik fani uchun zarur bo'lgan muammolardan biridir. O'zbek tilshunosligida antroponimlar bo'yicha bir qator ilmiy ishlar qilinganiga qaramay, bu sohada yechilmagan masalalar talaygina.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sayfullayeva R., Mengliyev B., b. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent: 2009.
2. Yo'ldoshev I., Sharipova O., Tilshunoslik asoslari. Toshkent: "Iqtisod-Moliya" – 2007.
3. Uluqov N., Tilshunoslik nazariyasi. Toshkent: 2016. -78-79b.

NUTQNING BOYLIĞI VA SO‘ZLARNI O‘Z O‘RNIDA QO‘LLANILISHI

Xurramova Risolat Qudratovna
Qarshi shahar 44 -maktabning ona tili va adabiyoti
fani katta o‘qituvchisi tel:998973130144
elektron poch: risolat@gmail.com

Anotatsiya: Ona tili nutqning madaniyligini, madaniy nutq tuzish malakalarini, mantiqiylik kabi bir qator sifatlarni o‘rganishga yordam beradi. Bu vazifalarning barchasi muhim, shuning uchun tilni faqat va faqat kishilar o‘rtasidagi aloqa vositasi sifatida talqin etish to‘g‘ri bo‘lmaydi.

Kalit so‘z: nutq madaniyati, nutq boyligi, nutq sofligi, mantiqiylik, jo‘yalilik.

Nutqning madaniyligini, ta‘sir quvvatini, to‘g‘rilik, aniqlik, mantiqiylik, ifodalilik, boylilik, soflilik, jo‘yalilik kabi sifatlarni tashkil etadi. Ana shu sifatlarning barchasini o‘zida mujassamlashtirgan nutq madaniy nutq hisoblanadi. 11-sinf “Ona tili” darsligida nutq haqida uning sofligi, boyligi, uslublari aniq o‘z ifodasini topgan. Nutqning boyligi kishining bilimiga, dunyoqarashiga bog‘liq hisoblanadi. Nutqning boyligini ta‘minlashda bir qancha til vositalari ishtirok etadi. Ular orasida leksik, semantik, grammatik, intonatsion vositalar alohida o‘rin tutadi.

Boy, shirali nutq tuza bilishi uchun so‘zlovchining, eng avvalo, so‘z zaxirasi boy bo‘lmog‘i kerak. Atoqli so‘z san‘atkorlarida, masalan, ulug‘ Alisher Navoiyda 26 mingdan ortiq, rus shoiri A.S.Pushkinda 21 mingdan ortiq so‘z boyligi mavjudligini mutaxxassislar ta‘kidlaydilar. Albatta, bunday ulkan so‘z boyligiga ega bo‘lish har kimga ham nasib etavermaydi. Ammo o‘z nutqining boy va ta‘sirchan bo‘lishini istaydigan har bir kishi o‘z lug‘at boyligini kengaytirib borish haqida qayg‘urishi lozim.

Xozirgi kunda yoshlarimizning o‘rtasidagi jiddiy kamchiliklardan biri nutq madaniyatining pastligi turli xalq so‘zlaridan aralash foydalanish hisoblanadi. Bunday kamchiliklarni oldini olish uchun bola yoshligidanoq badiiy adabiyotlarni ko‘proq o‘qish lozim. Nutq ta‘sir va ta‘sir quvvatini namoyon qilishi uchun u boylilik sifatiga ega bo‘lishi zarur. Nutqning boy yoki kanbag‘alligi suhbatdoshingizning birgina so‘zlashuvda sezilishi mumkin. Boy nutq tuzish uchun turli maqollar, iboralar va badiiy uslubdan foydalanish mumkin. Nutq tuzishdan oldin bu nutqning munosib joyini tasavvur qilish kerak. Masalan, siz so‘zlashayotgan kishingizni yoshini, xolatini, ijtimoiy maqomoni ham hisobga oloshingiz kerak. Yaqin kishisini yo‘qotgan odamdan ko‘ngil so‘rash uchun “o‘lmoq” so‘zining o‘rniga o‘tib qolmoq, olamdan o‘tmoq, u dunyoga ketmoq jumllarini qo‘llash joizdir. Nutqning asosan ikki turi mavjud: og‘zaki va yozma. Adabiy tilning yozma shaklida to‘g‘rilik sifatining ta‘minlanishi uchun yana ikki turli me‘yorga amal qilish lozim. Bu me‘yorlar quyidagilardan iborat: 1) imlo (orfografik) me‘yorlari; 2) tinish belgilari (punktatsion) me‘yorlari. Imlo me‘yorlari mutaxxassislar tomonidan til qonuniyatlari, shuningdek, tarixiy an‘analarga suyangan holda aniq qoidalar shaklida tayyorlanadi va tegishli davlat organi tomonidan tasdiqlanadi. Bu qoidalar ayni paytda imlo lug‘atlarida o‘z aksini topadi. Imlo qoidalari savodxonlikni ta‘minlashning asosi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ona tili 11-sinf darsligi 2018-yil,
2. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi,
3. Internet nashrlari.

НЕМИС ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАРНИ СТРУКТУР-СЕМАНТИК ТАҲЛИЛИ

Шухратхон Имяминова
ЎзМУ профессори
Телефон: +99890 135 05 12
E-mail: rumrreich@mail.ru

Аннотация: Мақолада тилдаги фразеология соҳасининг мураккаблиги ва бу соҳадаги олимларнинг олиб борган тадқиқотлари ҳамда немис ва ўзбек тилларидаги фразеологизмларни структур-семантик таҳлиliga бағишланган.

Калит сўзлар: Фразеология, фразеологизм, фразеологик бирлик, идиома, фразема, структура, семантика.

Фразеология ҳар бир тил бойишида асос ҳисобланади. Тилда фразема, фразеологик бирикма, идиома терминлари фразеологизм терминига синоним тарзда қўлланилади. Фразеологизмларни асосий хусусияти турғунлик, буёқдорлик, экспрессивликдир. Немис тилида фразеологизмлар энг ками икки лексик бирликдан ташкил топади. Фразеологизмлар аутосемантик (маъноли сўзлар)ни ўзида мужассамлаштирган бўлиши ёки минимал сўз бирикмаси икки синсемантик (маъносиз ёки кучсиз) сўзлардан ташкил топиши ҳам мумкин. Бундай бирикларга қарама-қарши бирик бу эркин сўз бирлигидир.

Фразеология соҳаси бугунги кунда жадал суръатлар билан ривожланиб бориб тилшуносликда халқаро мавзу ва муаммога айланиб бормоқда. Кўплаб немис олимлари фразеологияга изоҳ беришда Харлд Бургер тадқиқ этган фразеологизмларни классификациясига асосланмоқдалар. Чунки у фразеологизмларни аввал референциал, структурал ва коммуникатив фразеологизмларга ажратади (Бургер 2007, 37). Референциал фразеологизмлар немис тилида номинатив ва пропозиционал (гапга тенг) фразеологизмларга бўлинади (Бургер 2007, 38). Харлд Бургер хаттоки мақолнинг семантик ва коммуникатив хусусиятини фразеологизмларнинг кичик гуруҳлари сифатида тасвирлайди.

Фразеологик тизимнинг тилда синтактик, лексик ва семантик жихатдан тузилишини тадқиқ қилиш фразеологизмларнинг лексикологияда алоҳида шаклланаётган бирик сифатида мавжудлиги, фразеологияда узок вақт баҳс мунозарага сабаб бўлган масалалардан биридир. Бугунги кунга келиб, бу жараёни тадқиқ қилиш янада ривожланиб, фразеологизмларнинг синтактик, морфологик ва лексик бириклари асосида шакллантирилди ва у орқали бирламчи систем бирикларнинг таққосланишига эришилди. Амалий жараёнларда эса ҳар доим лексик, структур-синтактик ва структур – семантик аспектлар фаркланади. Бу аспектлар миқдорий (квантитатив) усулда тадқиқ қилинади.

В.Т.Гак фразеологизмларнинг бир-бирига бириктириб турувчи аспекти тўғрисида шундай фикр билдиради: “Фразеологизмларнинг уч аспекти, яъни *бир неча составилик хусусияти, кўчма маънога эгаллиги ва қўланишда компонентларнинг ўзгармаслиги* муҳимдир” (Гак 1981, 63). Бу бошқа олимлар фикридан кўра фразеологизмларни тор маънода тушунишдир. Аммо фразеологизмларнинг морфосинтактик структурасидан кўра унинг семантик хусусияти муҳимдир. Бундан ташқари немис тилидаги фразеологизмлар компонентларининг ўзгармаслиги ҳам унинг маъно моҳиятига путур етмаслигига сабаб бўлади. Масалан: “*ins Gras beißen*“ фразеологизмини компонентларини умуман ўзгартириб бўлмайди, чунки унинг ўрнига “*in den Pfirsich beißen, ins Gras fallen, in die Wiese beißen, ins Gras schnappen*“ каби сўз бирикмалари билан компонентлар ўзгартирилса, унда булар айнан ўша фразеологизм берадиган маънони бера олмайди ва матннинг тушунарсизлигига олиб келади.

Немис тилида лексик ва грамматик бирикларнинг уйғунлашувидан вужудга келган фразеологизмлар структурал жихатдан ўзбек тилида бошқача кўринишга эга бўлиши мумкин. Масалан: ***Bruderschaft trinken*** - *спиртли ичимлик билан ошна-оғайничиликни мустаҳкамламоқ, тасдиқламоқ*.. Аммо бундай фразеологизмлар камдан-кам учрайди. Кўплаб фразеологизмлар ***auf Sand bauen*** *хомхаёллик қилмоқ, ишончсиз далилларга суянмоқ*, каби структурага эга фразеологик бирикга ўхшаш бўлади. Шундан келиб чиқиб фразеологик бирикларни икки тилда структурал жихатдан компонентлари ўхшаш турларини ажратиш мумкин:

1. Немис ва ўзбек тилларида морфологик жихатдан ўхшаш компонентли фразеологизмлар: *Eine Rolle spielen* - муҳим рол ўйнамоқ. Ушбу фразеологизмни ўзбек тилига таржима

қилинса, икки тилда ҳам морфологик, семантик структурасида ўхшашлик мавжуд.

2. Структураси жихатдан ўхшаш фразеологизмлар. Масалан: *jdm. den Kopf waschen* – кимнингдир ақлини қиритиб қўймоқ. Бунга ўхшаш фразеологизмлар икки тилда ҳам кўп.

3. Идеографик жихатдан ўхшаш фразеологизмлар: Масалан: *Kein Blatt vor den Mund nehmen* – қўйни оғзидан чўп олмаслик. Бундай фразеологизмлар икки тилда ҳам кмадан-кам қўлланилмайди.

4. Стилистик жихатдан ўхшаш фразеологизмлар: Масалан: *weder Tod noch Teufel fürchten* – шайтонга дарс бермоқ. Немис ва ўзбек тилларида бу фразеологизмлар стилистик жихатдан юқори экспрессивликка эга. Бундай компонентга эга фразеологизмлар кўпинча бадиий матнларда қўлланиши билан характерлидир. Матнлардаги фразеологизмлар ўзининг юқори экспрессивлик даражасига қараб фаркланади.

Немис тилида кундалик матбуотда шундай фразеологизмлар қўлланиладики, уларнинг компоненти, структураси ва семантикаси жихатидан оддий сўз бирикмасидан ажратиш мушкуллик туғдиради. Масалан: *“die fünfte Kolonne”* ёки *“hinter den Kulissen”*.

Кундалик ҳаётда нутқда ишлатиладиган фразеологизмлар энг кам миқдорни ташкил қилади. Бунда асосан кўпроқ миллийликга ахамият берилади. Масалан: *Hinz und Kunz* - ҳаммабон қиритилган одам ва *Schwarzer Peter* - кимнидир айбга рўбарў қилмоқ, айбдор қилмоқ каби фразеологизмлар доимо тилда яқка ҳолда учрайди, чунки улар ўша тилнинг ўзидагина тушинилади.

Тилга хос ички факторларда турли хил таъсирлар мавжуд. Чунки фразеологизмларда тез-тез учраб турвчи лексик бирликларга хос компонентли, масалан, соматик фразеологизмларга ўхшаш, яъни инсон тана аъзоларини англатувчи фразеологизмлар жуда кўпчиликни ташкил этади. Масалан: *große Augen machen* – хайратланмоқ. Мана шундай инсон тана аъзолари билан боғлиқ бўлган, масалан, *Auge, Nase, Ohr, Herz* сўзлари билан боғлиқ фразеологизмлар немис тилида 15-20 фоизини ташкил этади. Бу ҳолатлар шуни кўрсатадики, бундай фразеологик тизимлар икки тилда ҳам бир хил лексик аспектга эга.

Немис тилидаги фразеологизмлар орасида фаол компонентларга эга бўлган фразеологизмларнинг кўп қисми қўйидаги феълларда ўз аксини топган: *sein, haben, machen, kommen, gehen, sitzen, bringen*. Бу феъллар билан хосил бўладиган фразеологизмлар немис тилида 30 фоизни ташкил этади.

Бундан ташқари битта маънони берувчи синоним фразеологизмлар ҳам немис тилида кўп миқдорни ташкил қилади. Масалан: *“sterben”* (вафот этмоқ) сўзининг маъносини берувчи турли моделларга хос фразеологизмлар мавжуд. Масалан: *den Geist aushauchen, seine letzte Ruhe finden..*

Петер Кун фраземаларни характерлар экан шундай хулосага келади: “Фраземалар ихчам шаклга эга бўлган, нутқда ва ёзувда зарур контекстда қўллаш мумкин бўлган ва бундан ташқари бир вақтда бошқа сўз бирликлари ҳамда тил воситалари билан бирга қўлланиладиган, турли воқеа ҳодисаларни акс эттиришда иштирок этадиган бирликларга айтилади. Фразеологизмлар сон ва миқдор жихатдан прагматик ахамиятга эга (Kühn 1994, 420). Шунга кўра фразеологизмлар ўзининг прагматик функциясидан ташқари бошқа функциялари борлигини ҳам таъкидлаш лозим. Барбара Сандихнинг фикрича, *фразеологизмларни ўз маъносини акс эттириши, фразеологизмлар кимга ёки нимани тасвирлаш учун йўналтирилганлиги, тилдаги бошқа тил бирликлари билан алоқага кириши* (Сандих 2007, 162) ҳам фразеологизмларни асосий функцияларидан хисобланади. Чунки азалдан немис тилидаги фразеологизмлар маълум ижтимоий келиб чиқишга тегишли кишиларга, воқеаларга ва нарсаларга атаб қўлланилган.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Harald Burger. *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. 3 Aufl. Berlin: Erich Schmidt, 2007.

2. Gak V.T. *Die phraseologischen Einheiten im Lichte der Asymmetrie des sprachlichen Zeichens*. – In: Jaksche H., Sialm A., Burger H. *Reader zur Phraseologie*. Berlin, 1981

3. Peter Kühn. *Pragmatische Phraseologie: Konsequenzen für die Phraseologie und Phraseodidaktik*. In: Barbara Sandig (Hrsg.): *Tendenzen der Phraseologieforschung*, Bochum 1994.

4. Barbara Sandig. *Stilistische Funktionen von Phrasemen*. In: Harald Burger (Hrsg.): *Phraseologie – Ein internationales Handbuch*. Band 1, Berlin, 2007.

INGLIZ TILINI O'RGATISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH

*Abdullayeva Hamida Mamasharifovna
Farg'ona viloyati Qo'qon shahar 30-sonli umumiy
o'rta ta'lim maktabi ingliz tili fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida chet tillariga berilgan katta ahamiyat hamda ularni o'rganish uchun zarur bo'lgan innovatsion yangi interfaol usullar yoritilgan.

Kalit so'zlar: interfaol, imkoniyat, predmet, chigil yozdi, innovatsia, usul.

Bugungi kunda maktablarda interfaol o'yinlar orqali dars o'tish an'anaga aylanib bormoqda. Ma'lumki, darsning turli xil o'yinlar asosida o'tilishi o'quvchilarning imkoniyatlarini namoyish etish, diqqatni jamlash, bilim va ko'nikmalarini oshirish va kuchli bo'lishlarini ta'minlaydi.

O'yin texnologiyasidan foydalanishning asosini o'quvchini faollashtiruvchi va jadallashtiruvchi faoliyat tashkil etadi. Psixologlarning ta'kidlashlaricha, o'yinli faoliyatning psixologik mexanizmlari shaxsning o'zini namoyon qilish, hayotda barqaror o'rmini topish, o'zini o'zi boshqarish, o'z imkoniyatlarini amalga oshirishning fundamental ehtiyojlariga tayanadi. Har qanday o'yin zamirida umumiy qabul qilingan ta'lim prinsiplari, taktikasi yotishi kerak. O'quv o'yinlariga o'quv predmetlari asos qilib olinishi kerak. O'yinlar jarayonida o'quvchi oddiy darsga qaraganda bu mashg'ulotga qiziqibroq yondashadi va bemalol faoliyat ko'rsatadi. Ta'kidlash lozimki, o'yin eng avallo, o'qitishning bir usulidir. O'quvchilar o'yinli darslarga qiziqib qatnashadilar, g'alaba qozonishga intiladilar, o'qituvchi ular orqali o'quvchiga ta'lim-tarbiya ham beradi. O'quvchi inglizcha o'yin o'ynab, gapira olarkanman, tinglab tushuna olarkanman, yoza olarkanman, deb ishonadi, qiziqadi.

Biz bilamizki, hozirgi ta'lim jarayonida o'quvchi sub'ekt bo'lishi lozim. Bunda ko'proq interfaol metodlarga e'tiborni qaratish ta'lim samaradorligini oshiradi. Ingliz tili darslariga qo'yilgan eng muhim talablardan biri talabalarni mustaqil fikrlashga o'rgatishdir. Bugungi kunda ingliz tili o'qituvchilari Amerika Qo'shma Statlari, Angliya pedagoglari tajribasiga tayangan holda quyidagi innovatsion metodlardan foydalanib kelishmoqda:

– “Muammoli vaziyat yechimi” (Creative Problem Solving) bu usulni qo'llash uchun hikoyaning boshlanishi o'qib beriladi qanday yakun topishi o'quvchilar, talabalar hukmiga havola qilinadi;

– “Tezkor javob” (Quick answers) o'tilgan dars samaradorligini oshirishda yordam beradi;

– “Chigil yozdi” (“Warm-up exercises”) o'quvchilarni darsga qiziqitirish uchun sinfda har xil o'yinlardan foydalanish [3];

– “Pantomima” (pantomime) bu usul juda qiyin mavzular tushuntirilishi kerak bo'lgan darsda yoki yozma mashqlar bajarilib, talabalar charchagan paytda foydalanilsa bo'ladi;

– “Hikoya zanjiri” (a chain story) usuli o'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirishda yordam beradi;

– “Rolli o'yinlar” (Acting characters) bu usul darsning barcha tiplarida qo'llanilishi mumkin. Hunarga o'rgatish uchun “Interpreter”, “Translator”, “Writer”, “Poet” kabi kasbdagi kishilar darsda ishtirok etishib o'quvchilar bilan suhbatlashishlari mumkin;

– “Allomalar yig'ini” (Thinkers meeting) U.Shekspir, A.Navoiy, R.Burns kabi shoirlar va yozuvchilarni “taklif qilish” mumkin. Bunday paytda ular aytib ketgan hikmatli so'zlardan darsda foydalanish yoshlarni komil inson bo'lib tarbiyalanishiga yordam beradi;

– “Rasmlar so'zlaganda” (When pictures speak) usuli ancha qulay bo'lib, ingliz tilini o'rgatishda, talaba, o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirishda yordam beradi, buning uchun mavzuga oid rasmlardan foydalanish lozim;

Xulosa qilib aytganda, Ingliz tili darslarida innovatsion usullarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi, nutqi ravonlashadi, tez va to'g'ri javob berish malakasi shakllanadi. Bunday usullar o'quvchida bilimga ishtiyoq uyg'otadi. O'quvchi darslarga puxta hozirlik ko'rishga intiladi. Bu esa o'quvchilarni ta'lim jarayonining faol sub'yektlariga aylantiradi. Ta'lim tizimi o'z oldiga erkin fikrlovchi, barkamol, yetuk shaxsni tarbiyalashni vazifa qilib qo'yar ekan, kelgusida biz bo'lajak o'qituvchilar innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish yo'llarini yanada mukammalroq ishlab chiqshimiz bilan o'z xissamizni qo'shishimiz mumkin.

Adabiyotlar:

1. Отабоева, М. Р. Chet tilini o‘qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalaridan foydalanish va uning samaradorligi / М. Р. Отабоева. — Текст: непосредственный, электронный // Молодой ученый. — 2017. — № 4
2. N.Q.Xatamova, M.N.mirzayeva. “Ingliz tili darslarida qo‘llaniladigan interfaol usullar ” (uslubiy qo‘llanma), Navoiy, 2006
3. М. Xoldorova, N. Fayziyeva, F. Rixsittilayeva. “CHet tilini o‘qitishda yordamchi vositalardan foydalani”. Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2005

YUQORI SINFLARNING ONA TILI DARSLARIDA MUSTAQIL ISHLARNING O‘RNI

*Qoraqalpog‘iston Respublikasi Beruniy tumani
XTBga qarashli 59- maktabning Ona tili va adabiyot
fani o‘qituvchisi Abdullayeva
Aygul Sadullayevna
Tel: 91-386-24-92*

Annotatsiya: biz ushbu maqolamizda yuqori sinflarda mustaqil ishlarni tashkil qilishimizda nimalarga e‘tibor qaratishimiz zarur va uni qanday amalga oshirishimiz kerakligi haqida batafsil yoritib o‘tdik.

Kalit so‘zlar: o‘quvchi, o‘qituvchi, pedagogika, didaktika

Maktabda fan asoslarini o‘rganish ko‘p jihatdan, ona tili ta‘limiga bog‘liq. O‘quvchilar tilga oid bilimlarni, asosan, dars jarayonida o‘rganadilar. Ularga tildan beriladigan bilimlarni mustaqil ishlarsiz tasavvur etib bo‘lmaydi.

Didaktikada mustaqil ishlar muammasi juda uzoq tarixga ega. O‘quvchilarda mustaqillikni shakllantirish pedagogik tizimning asosiy muammalaridan biri. – degan edi K.D.Ushenskiy .U: „Ta‘rbiyachi o‘z shogirdlarining mustaqil ishlashiga ko‘proq imkoniyat yaratib bermog‘, o‘quvchini tayyor xulosalar bilan qurollantirishga ko‘ra, uning o‘ziga xulosalar izlashni o‘rgatmog‘i kerak”, -deb ta‘kidlagan edi. Grammatik qonun-qoidani o‘qituvchi rahbarligida o‘quvchining o‘zi kuzatishi va xulosalashiga erishish muhimdir.

Ta‘limda faollik va mustaqillik muammasi bir-birini to‘ldiradigan, o‘zaro uzviy bog‘langan pedagogik kategoriyalar hisoblanadi. Har qanday faoliyat asosida mustaqil aqliy faoliyat yotadi. Mustaqil ishlarsiz hech qanday faoliyat bo‘lmaydi. Ammo bu faollik va mustaqillik bir xil tushuncha ekan, degan fikrga olib kelmasligi kerak. Faollik mustaqillik tushunchasiga nisbatan gapirganda, o‘qituvchi tushintirishi mavzuni diqqat bilan tinglashi, turli xil vositalar: ko‘rgazma qurol, mustaqil ish yordamida o‘quvchilarning faolligini oshirish, ijtimoiy va ma‘naviy hayotda faollik bilan ishtirok etish, moddiy ne‘matlarni ishlab chiqarishda ijodkorlik, tashabbuskorlik ko‘rsatish kabilar tushiniladi. Darslarda o‘tkaziladigan mustaqil ishlar o‘quvchilarning faolligini oshirishning asosiy vositalaridan biri sanaladi. Kitob ustida mustaqil ishlay olish malakalari, dastavval, boshlang‘ich sinflarda hosil qilinadi, bu malakalar yuqori sinflarda yanada takomillashtiriladi. Darslarda tashkil etiladigan mustaqil ishlar o‘quvchilarda kitob ustida ishlash malakasini shakllantirishning yetakchi omilidir.

Didaktika va umumiy ta‘lim predmetlaridan biri sanalgan ona tili o‘quvchilarida mustaqillikni taraqqiy ettirish uchun juda boy imkoniyatlarga ega. Ona tili materiallari ustida tashkil qilinadigan topshiriqlar o‘quvchilarni til hodisalarini kuzatish, tahlil va qayta qo‘shish, induktiv va deduktiv xulosalar chiqarish kabi malakalarni o‘stiradi. O‘quvchilarning mustaqil ishlari ona tili darslarining barcha bosqichlarida o‘tkaziladigan, o‘qituvchining bevosita ishtirokisiz, ammo uning ko‘rsatmalari va rahbarligida bajariladigan, o‘quvchilarning ongli ravishda faoliyat ko‘rsatishini taminlaydigan Grammatik vazifalardir. Ilg‘or o‘qituvchilar darslarni ijodiy uyishtirishda o‘quvchilarning mustaqil ishlariga tayanadilar. Kuzatishlar shuni tasdiqlaydiki, aksariyat o‘qituvchilar mustaqil ishlarning o‘ziga xos xususiyatlariga yetarli ahamiyat bermay, uni nafasni rostlab olish uchungina o‘tkazadilar. Ba‘zi maktablarda ona tilidan o‘tkaziladigan mustaqil ishlar o‘quvchilarning bilimi, hayotiy tajribasi, yakka xususiyatlariga to‘g‘ri kelmaydi. Darslarda o‘tkaziladigan mustaqil ishlar dars tipiga, dars jarayonining turli bosqichlariga o‘quv materialining mazmuniga bog‘liq bo‘ladi. Ona tilidan o‘rganiladigan har bir mavzu, har bir orfogramma xarakteriga muvofiq mustaqil ishlar uyishtiriladi, ona tili darslarida o‘tkaziladigan mustaqil ishlarga quydagi talablar qo‘yiladi.

1. Mustaqil ishlar pedagogik va psixologik tomondan asoslangan, o‘quvchilarning yosh va xususiy xususiyatlariga, bilmiga mos bo‘lishi o‘quvchilarga tilni o‘zlashtirishga qiziqtirishi lozim.

2. O‘qituvchi tomonidan berilgan topshiriq bolalarning o‘quv materialini faol idrok etishini ta‘minlashi zarur.

3. Mustaqil ish hayotiy bo‘lishi, o‘rganilgan nazriy bilimlarni amaliy tatbiq etishning vositasi bo‘lmog‘i kerak.

Ta‘lim ilgarilab ketgani sari mustaqil ishlarning hajmi, murakkabligi oshira boriladi.

О‘қувчилarning ish tezligi, mustaqillik darajasi o‘sadi. Masalan, 5-9- sinflarda,, so‘z tarkibi” mavzusi o‘tiladi. O‘quvchilar 6-sinfda asos, asosdosh so‘z,so‘z yasavchi qo‘shimchalar, shakl yasavchi qo‘shimchalar to‘g‘risida dastlabki ma’lumotni oladilar. Bunda asosan o‘quvchilarning so‘z tarkibi haqida bilimlari yanada mustahkamlanadi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, bugungi kun talab darajasiga mos va xos keladigan holda yuqori sinflarda mustaqil ishlarni tashkillashtirish lozim hisoblanadi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Qosimova K, Matchonov va boshqalar. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent, 2009.
2. G‘ulomov A. Ona tili ta’limi mazmuni. Toshkent, 2001

THE USE OF PROVERBS IN TEACHING ENGLISH TO SCHOOLCHILDREN, TO DEVELOP THEM NOT ONLY IN EDUCATION BUT ALSO IN UPBRINGING.

Abdurahmonova Asila Asliddin qizi
The student of Journalism and mass
communications university of Uzbekistan
+99893 578-75-40
abduraxmonovaa@list.ru

Abstract: this article describes using of proverbs in teaching English can be more effectively. In addition to, pupils can develop their learning ability with learning more proverbs.

Key words: proverbs, magic words, complex, structures.

Every nation has its own ancestral heritage, that is, its own proverbs and wise sayings. Such legacies help young people grow up to be well-rounded and spiritually mature.

Alternatively, the use of proverbs in the process of teaching English also gives good results. In addition to, students will also have the ability to draw conclusions as they explore the English version of the proverbs. Indeed, one day before starting the topic from the transition process, you should start the lesson by writing a new proverb or magic word on the board and describing it. On the other hand, they are too difficult to understand and learn by heart. However, in many books have definitions of proverbs and magic words. Following I give some examples for proverbs.

1. As you make your bed, so you must live on it.

As we can see, we cannot interpret a proverb correctly, for this we need to know its hidden meaning. That is, this proverb actually means: You reap what you sow. It makes it a little difficult for the student to learn independently so it is better for the teacher to describe. Through the above proverb, students draw the following conclusion: What you try today, you will achieve tomorrow. This can make the pupils more involved in reading.

2. One good turn deserves another. And this proverb means that if you do good, you will see good.

3. It is never too late to learn. That means we can learn any time we want and it is not late.

4. What is done cannot be undone. What we did in past it never come again. So we can't correct our mistakes.

5. Never do things by halves.

6. Better to do well than to say well

7. There is no smoke without a fire.

If something did, something would happen.

Definitely, proverbs are much more complex in structure than simple sentences. For this reason, students are able to differentiate between the applied structure in a proverb with the sentence structure. In addition, they can increase vocabulary by using proverbs in everyday conversation as well. To sum up, teachers teach young people in different ways during the lesson from proverbs, which increases the level of acceptance of the lesson. Then a high result can be achieved.

Reference:

1. «English reader» for 5-6 forms G.Satimov, Sh. Alimov Toshkent 1995

БЎЛАЖАК ҲУҚУҚШУНОСЛАРГА ИНГЛИЗ ТИЛИНИ МАСОФАВИЙ ЎҚИТИШНИНГ ИННОВАТСИОН УСУЛЛАРИ

*Тошкент Давлат Юридик Университети
Ихтисослаштирилган Филиал, Инглиз тили ўқитувчиси
Алланазарова Мамура Ахмедовна*

Аннотация: Мазкур мақолада бўлажак ҳуқуқшуносларга чет тилларини, хусусан инглиз тилини ўқитишда масофавий таълимнинг аҳамияти ҳамда масофавий ўқитишнинг самарали усуллари ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар: масофавий таълим, масофавий ўқитиш технологиялари, бўлажак ҳуқуқшунос, инглиз тили

Аннотация: В этой статье обсуждается важность дистанционного обучения для будущих юристов в преподавании иностранных языков, особенно английского, и эффективных методов дистанционного обучения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, технологии дистанционного обучения, будущий юрист, английский язык

Annotation: This article discusses the importance of distance learning for future lawyers in teaching foreign languages, especially English, and effective methods of distance learning.

Key words: distance learning, distance learning technologies, future lawyer, English

Бугунги глобал пандемия шароитида олий таълим муассасалари томонидан масофавий таълим сифат ва самарадорлигига, ҳар бир таълим йўналиши ва мутахассислиги бўйича тайёрланаётган олий маълумотли кадрларнинг таҳлил қилиш, мустақил қарорлар қабул қилиш, шунингдек тил билиш кўникмаларини ривожлантиришга алоҳида эътибор берилмоқда.

Масофавий таълимда юқори сифат ва самарадорлик дунё таълим хизматлари бозорида рақобатбардошликни оширишнинг муҳим омилларидан бири ҳисобланади. Таълимнинг ушбу шакли Ғарбий Европа, АҚШ ва дунёнинг кўплаб ривожланган мамлакатларда кенг қўлланилади. Шунга кўра, жаҳон таълим жараёнларидан ортда қолмаслик мақсадида, биз мамлакатимизда барча мактабларда, олий ўқув юртиларида таҳсил олаётган ёшларга масофавий форматда пандемия шароитида янада қулай ва замонавий усуллардан фойдаланган ҳолда масофавий таълим йўлга қўйдик. Шу муносабат билан масофадан туриб ўқитиш тизимининг назарий ва услубий асосларини ишлаб чиқишга, ўқитишнинг тегишли усулларини яратишга ва ўқув курсларини ривожлантиришга қаратилган тадқиқотлар долзарблигини кўрсатмоқда. Бундай тадқиқотлар бизнинг олий ўқув юртимиз яъни бўлажак ҳуқуқшунослар тайёрлаш учун муҳимдир. Мамлакатимизда масофадан ўқитиш тизимини шаклланиш босқичида қуйидаги вазифаларни ҳал қилишни талаб қилинади:

- умумий ва масофавий ўқитиш, хусусан ҳуқуқшунослар малакасини ошириш масалалари бўйича маҳаллий ва хорижий олимларнинг тадқиқотлари билан танишиш;
- “масофавий таълим” тушунчасини аниқлаш;
- масофавий ўқитиш технологияларини ўрганиш;
- бўлажак ҳуқуқшуносларни чет тилида масофавий ўқитиш жараёнида мултимедиа ўқув мажмуаларидан самарали фойдаланиш бўйича услубий тавсиялар бериш.

Масофавий ўқитиш анъанавий ва янги ахборот технологиялари ва ўқув материалларини етказиб бериш учун ишлатиладиган техник воситалардан фойдаланишга асосланган синтетик, интеграциялашган, инсонпарварлик шаклидаги таълим бўлиб, мустақил равишда, ўқув жараёни уларнинг макон ва вақтга, шунингдек маълум бир таълим муассасасига боғлиқ бўлмаган тақдирда ўқитувчи ва талаба ўртасида интерфаол алмашинувни ташкил қилади. Ҳозирги кунда биз пандемия шароитида бир нечта масофавий ўқитиш технологиялари педагогик ва масофавий ўқитишнинг ахборот технологияларидан фойдаланяпмиз. Педагогик технологиялар билан масофавий ўқитиш билвосита фаол алоқа технологияси бўлиб, ушбу жараёнда ўқитувчилар талабалар билан телекоммуникация ва методологиядан фойдаланган ҳолда ўқув материаллари талабаларга электрон шаклда етказиладиган ҳамда индивидуал шаклда қабул қилиб олади. Масофавий ўқитиш ахборот технологиялари деганда, биз ўқув

материалларини яратиш, узатиш ва сақлаш технологиялари, ташкил этиш ва унинг ёрдамида масофавий ўқитишнинг ўқув жараёнини қўллаб-қувватлаш телекоммуникация жараёнини тушунамиз.

Олий таълим муассасаларида масофавий ўқитиш технологияларидан фойдаланишнинг асосий мақсади замонавий ахборот технологиялари ва телекоммуникация тармоқлари орқали талабаларга электрон таълим ресурсларидан фойдаланиш имкониятини беришдир. Чет тилини ўқитиш моделлари ҳақида гапирганда, сўнгги йилларда олий таълимда ўқув жараёнининг ажралмас қисмига айланган ва таълимнинг барча шаклларида қўлланиладиган таълимнинг аҳамияти тобора ортиб бораётганини таъкидлаш лозим. Таълим сифатини ошириш учун электрон таълимдан фойдаланиш дунё таълим ресурсларини тез тўлдириш ва шу сабабли, бошланғич ва масофадан туриб ўқитиш технологияларидан фойдаланиш материалларни ишлаб чиқишда талабаларнинг мустақил ишлари кўникмаларини оширади. Шунингдек, давлат таълим стандартлари талабларига биноан, бўлажак ҳуқуқшунос касбий, умумий маданий малакага эга бўлиши керак, бу эса ишбилармонлик алоқаси воситаси сифатида хорижий тилларни, хусусан инглиз тилини билишини англатади. Олий ўқув юртларида чет тилини ўқитишнинг профессионал йўналтирилган ёндашувига асосланиб, бу ҳуқуқшунос талабаларга аниқ касбий, ишбилармонлик, академик соҳалар ва вазиятларда инглиз тилида сўзлашувни ташкил этишда касбий тафаккурнинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда малакасини шакллантиришни ўз ичига олади. Касбга йўналтирилган ўқитиш деганда талабаларнинг чет тилларни ўрганишга бўлган эҳтиёжларидан келиб чиқиб, уларнинг келажакдаги касблари ёки мутахассисликлари хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда ўқитиш тушунилади. Бу профессионал йўналтирилган чет тилини ўзлаштиришни талабаларнинг шахсий фазилатларини ривожлантириш, ўрганилаётган тилнинг мамлакати ҳақидаги маданий билимлар ва касбий ва тил билимларига асосланган аниқ кўникмаларни ўзлаштиришни ўз ичига олади. Касбий йўналтирилган чет тилини ўқитишнинг моҳияти унинг қўшимча касб билимларини олиш ва шахснинг касбий аҳамиятли фазилатларини шакллантириш учун унинг кичик йўналишларига қўшилишидан иборат.

Шу ўринда айтиш жоизки, биз бўлажак ҳуқуқшуносларни чет тилида масофавий ўқитиш жараёнида мултимедиа ўқув мажмуаларидан самарали фойдаланиш бўйича услубий тавсиялар ишлаб чиқдик. «Ҳуқуқшунослик» мутахассислиги бўйича талабаларга инглиз тилида услубий тавсиялар ишлаб чиқдик. Ўз-ўзини ўрганиш курсининг мақсади талабаларга криминология бўйича кенг қамровли кўрсатма беришдир. Бу жинойтчилик, унинг жамиятга таъсири ва ушбу соҳада одил судловни бошқариш, шунингдек, инглиз тилини билиш даражасини мустақил равишда оширишни истаганлар учун идеал курсдир. Бинобарин, бўлажак ҳуқуқшунослар учун чет тилларини масофадан ўқитиш жараёнида мултимедиа ўқув комплексларидан самарали фойдаланиш учун тегишли услубий тавсияларни танлаш нуқтаи назаридан халқаро ҳуқуқ соҳасидаги ҳуқуқий фанлар ва йўналишни билишга ёрдам беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Aslonova I.N. “The actuality of promoting distance learning and teaching English in the period of quarantine in Uzbekistan”, Innovations in Pedagogy and Psychology, Special issue, Tashkent- 2020 p.116-120

2. Sarimsakova, M.D. “Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining sotsiolinguistik kompetentligini rivojlantirishda masofaviy ta’lim shakllaridan foydalanishning ahamiyati” Tafakkur ziyosi jurnali, 2-son, Jizzah-2020

3. <https://www.british-legal-centre.com/online-learning>

THE IMPORTANCE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN THE MODERN WORLD

Amaniyazova Dilnaz Qaljanbaevna
KSU 2nd year student
marienikki805@gmail.com

Annotation: This article is about how important English language skills are in modern society. English is a medium of communication for the whole world, but not many people fully understand its value. Even though it is time consuming, efforts worth it. How in today's world, compared to the past, learning English is much easier due to modern gadgets.

Key words: international communication, official and working language, digital age, mental and financial costs, new opportunities

There are many countries in the world, and the languages spoken by their inhabitants are even more numerous. And in this case, we are not talking about a hundred or two, but about several thousand. How can the population of the Earth understand each other? But this goal is served by international languages, which allow all of us to communicate with each other, regardless of nationality and place of residence. One of them is English. Moreover, English is the language of international communication for all mankind.

The importance of the English language in the modern world can hardly be overestimated. After all, one cannot ignore the choice of over 1 billion people who use it. And if for half of them he is native, then about 600 million chose him as a foreign one. Of course, the range of spread of the English language in the modern world is so great that this language cannot be identical in different areas. Despite its varied variants and the presence of specific features for each nationality, English remains the most popular language in our world. What role does English play in our lives now?

In general, the political, economic, scientific, sports life of the whole world "flows" in English. English is defined as the official and working language of the United Nations. All kinds of summits and meetings of heads of state, signing of laws and decrees, negotiations and debates - all this is conducted in English. International trade, the work of the banking system, the activities of the transport system on land, at sea and in the air are carried out in English. This language is a living instrument of communication for academicians, doctors of sciences, scientists from all over the world. After all, international conferences, the study of world experience and the exchange of information of scientific minds occurs only with the use of English. But what can I say - the Olympic Games and all kinds of competitions between countries chose English as the official language.

The importance of the English language in the modern world is so great that its knowledge is not a privilege or luxury. Once upon a time, computers, like mobile phones, could only be afforded by people of a certain social stratum. Now such things are essential items. The same can be said for English. It is taught by everyone and everywhere: in schools, universities, in courses. And in this digital age, anyone can learn English via Skype without leaving home. It is understood that any educated person is simply obliged to know English, since it is he who is his key to further self-education and self-improvement. That is why there are so many organizations now offering to teach you English. However, do not think that this is so easy to do. Learning any language is a long process that requires certain costs, both mental and financial.

Still, learning English is worth it. Do you want to travel and not feel like a black sheep, but freely communicate with people of different nationalities? Do you want to become a student of a foreign university? Do you want a prestigious job with career advancement? Or maybe you want to work abroad? One piece of advice - learn English. After all, over time, you will still understand that 75% of world correspondence is carried out in English, 80% of information on computers is also stored in this language, and most international documents, articles, literary works, instructions are written in English. And we haven't counted the film industry and the music Olympus yet. American-made films have become part of our lives, and any pop singer considers it prestigious to sing at least one song in English.

Knowledge of the English language in the modern world is a kind of window to the world. Knowing this language of international communication, you will be able to achieve your goals with the help of new opportunities. And you will surely understand that the importance of the English language is not exaggerated.

EFFECTIVE STRATEGIES FOR IMPROVING WRITING SKILLS

*Ashirbekova Kuanishgul Kenjetay kyzy,
English teacher of the secondary school №8
Navai region Kanimekh district*

Writing has always been seen as an important skill in English language acquisition. This importance is due to the fact that it reinforces grammatical structures and vocabulary that educators strive to teach their students. It is the area in which learners need to be offered adequate time to develop their writing skill, therefore more time should be devoted to it in classrooms containing ELLs so that they will be prepared to effectively communicate in real life as well as academic situations. Exposing them to the writing process itself through various venues is an excellent way to reach this goal. Additionally, writing skills can be developed when the learners' interests are acknowledged and when they are given frequent opportunities to actually practice writing. Because one of the main goals of EFL students is to learn to produce a well-thought-out piece of writing, a specific writing program must be in place in order to meet the needs of these learners.

The rise of technology integration has significantly contributed to the change in teaching reading and writing in learning foreign languages. These recent developments reveal that rapid changes in literacy have taken place as a result of the arrival of the computer and the development of other new technologies. Consequently, the pressure on teachers to keep up with such developments and to raise standards in their classrooms is ever present. Not only does it motivate and encourage EFL students to engage in reading and writing, but the various ways it is used proves beneficial in cultivating writing skills among this population of students.

In order to improve writing skills of English language learners, educators must consider new and innovative methods for their instruction. Current methods are simply not moving these students to the level of proficiency that is expected of them.

A safe environment can reduce EFL anxiety and provide opportunities for risk taking which is necessary to produce even adequate writing. Scaffolding coupled with peer work provides English language learners the support they need to facilitate the writing process. Finally, diverse literacies along with technology, work together to capture their interest while motivating them to succeed in the writing classroom. When students are given opportunities to write for authentic meaning-making, message-sharing purposes, they can enjoy the benefits of writing even when they are beginning readers and writers who are doing so in a language they have not yet mastered. Now, the teacher could use interactive writing and grammar websites filled with games and activities for the students to participate in as a whole group. The ELs had a renewed excitement for this unit, as interactive websites have become visual representations of the content as well as class competitions. Whole-group and small group games focus on writing conventions, and they allow ELs the opportunity to work within the zone of proximal development where they are able to acquire more vocabulary and more complex language structures. When the laptops are used in class, the students will be able to visit websites to independently play the grammar-games. They can improve their writing skills as well as the lessons and methods will be fun, engaging, and used innovative technology. For interaction around the computer to take place, there must be collaboration between two or more people. Collaboration is defined-as a process in which two or more learners need to work together to achieve a common goal, usually completion of a task or the answering of a question. During this collaboration around the computer in constructivist tasks (of which process writing forms a part), students are constantly negotiating meaning, clarifying, confirming, repeating and noticing. As mentioned previously, these conditions are necessary for language learning to take place as well as providing the opportunity for scaffolding, comprehensible input and comprehensible output. Structuring collaboration for it to be successful around the computer is related principally to the idea that no-one is successful unless everyone is successful. There is no doubt that experience and good textbooks do help a lot, but technology has proved to be one of the best tools because adolescents love all kinds of gadgets and software. Teenagers are always so involved with attractive and fast paced web pages and social networking sites that a classroom, a teacher and a board seem boring and unattractive to them. For this reason, I think that newer technology can be an effective way to catch students' attention and interest and help me lead my students along the path of learning a foreign language. Although choosing a good

textbook has certainly made my life easier as a teacher, I often feel like going beyond text books and surprising students with a different project. Outcomes of using innovative methods enhancing writing skills in teaching foreign languages can be summarized as following:

Firstly, innovative technologies can contribute to the development of students writing performance as well as they can be motivational for the students.

Secondly, they require students to work in a collaborative learning environment.

Besides, they increase students' autonomous learning.

Finally, they allow students to write with a low stress environment which encouraged students to communicate in English without worrying too much about making mistakes.

Literature:

1. Baradaran, A., & Sarfarazi, B. (2011). The impact of scaffolding on the Iranian EFL learners' english academic writing. Australian Journal Of Basic & Applied Sciences.
2. Bitchener, J., Cameron, D., & Young S. (2005). The effect of different types of corrective feedback on ESL student writing. Journal of Second Language Writing,
3. Ghandoura, W. A. (2012). A qualitative study of ESL college students' attitudes about computer-assisted writing classes. English Language Teaching.
4. Webb, S. A. (2009). The effects of pre-learning vocabulary on reading comprehension and writing. Canadian Modern Language Review.

ОНА ТИЛИ ДАРSLARIDA SO‘Z TARKIBIDA KELGAN «H» VA «X» TOVUSHLARINI TO‘G‘RI TALAFFUZ QILISH ORQALI SO‘Z MA‘NOSINI FARQLASHDA SAMARALI USULLAR

*Asqarova Nazokat Rustamjonova
Farg‘ona Buvayda tumani*

47- maktab ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqola ona tili darslarida so‘z tarkibida kelgan «h va x » tovushlarini to‘g‘ri talaffuz qilishni o‘rgatish haqida bayon qilinadi.

Kalit so‘z: interfaol, «Klaster», diktant, orfografiya

Mashg‘ulotlarimizda interfaol usullardan qancha ko‘p foydalansak, o‘quvchilarning diqqatini dars mazmuniga shuncha ko‘p qaratishimiz mumkin. O‘quvchilarimiz yozgan diktant, insho va bayonlarni tekshirish jarayonida orfografik xatolar «h» va «x» undoshlarini ajrata olmaslik bilan bog‘liq xatolarga duch kelamiz. Avvalo, o‘quvchilarga «h» va «x» undoshlarining talaffuzi yaxshilab tushuntiriladi. H (h) harfi jarangsiz , sirg‘aluvchi, bo‘g‘iz undoshi, X (x) harfi jarangsiz, sirg‘aluvchi, chuqur til orqa undoshi ekanini o‘quvchilarga tushuntirish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

O‘zbek tilida «h» tovushi undov so‘zlarda va asosan arab-fors tillaridan o‘zlashtirilgan so‘zlarda uchraydi. H harfi ifodalagan tovush x tovushga nisbatan yumshoqroq , nafisroq talaffuz etiladi. Jonli nutqda h tovushi ba‘zan o‘zidan keyingi undosh kabi aytiladi yoki butunlay talaffuz etilmaydi: mahkam-makkam, shahodatnoma- shaodatnoma kabi aytiladi.

Kundalik so‘zlashuvda yumshoq bo‘g‘iz tovushi «h» undoshining ko‘pincha qattiq, chuqur til orqa tovushi «x» tarzida aytilishi badiiy talaffuz meyoriga mos emas, chunki bu tovushlarning bir xilda talaffuz etilishi so‘z ma‘nosini butunlay o‘zgartirishi mumkin. Quyida shunday so‘zlardan ko‘rib chiqamiz.

Shoh- podshoh. O‘ylama, o‘lguncha har kim bu razolatda ketar, Shohlar bir kun gado, bir kun gado shahzoddur. (Hamza Hakimzoda) Shox- daraxtning shoxi. Daraxtning shoxida qarg‘a o‘tiribdi. Qarg‘ani cho‘chitib yubormasdan shoxni aralash uchun nima qilish kerak? (Mantiqiy savollar kitobidan)

Hol - hol(i)- joniga qo‘ymaslik, unamaganiga qaramaslik, qo‘yarda- qo‘ymaslik. Uning mo‘ljaliga ko‘ra, Sidiqjon yana qasam ichishi, yur, deb qistashi, holi- joniga qo‘ymasligi kerak edi. (A. Qahhor «Qo‘shchinor chiroqlari») Xol- xol: sirti xollar yoki xolsimon nuqtalar bilan qoplangan. Xol-xol chit matodan bir o‘ram oldim.

Ham- qo‘shma so‘zlarning tarkibiy qismi «birga bo‘luvchi» , «birga bajaruvchi» , «teng, bir xil» degan ma‘nolarni bildiradi: hamdard, hamfikir, hamshahar, hamtovoq. Ham-vazifadosh bog‘lovchi vazifasidagi so‘z. Akamni ham, ukamni ham ko‘rib keldim. Xam- egilgan, bukilgan, egri, egik, quyi solingan. Mevali daraxtning boshi xam.

Uhlamoq- «Uh» demoq, uh tortmoq. Nazirpolvon papiros tutatib, chuqur uh tortdi. (O‘lmas Umarbekov « Yulduzlar») Uxlamoq- uyquga ketmoq. Bola shu kecha uxlo olmay chiqdi. Umrda birinchi marta uxlolmadi...(Chingiz Aytmatov - «Sohil yoqalab chopayotgan olapar» qissasidan)

Har-har qanday, istalgan, har qaysi. Hoji bo‘lsa, har besh daqiqada ichkari tomonga quloq solib to‘xtar edi. (A. Qodiriy «O‘tgan kunlar») Xar: Hunar- zar, hunarsiz- xar (Maqol).

Hil- hil- hil- hil pishgan, yetilgan, yumshab pishgan . Hil- hil pishgan yumshoq kabobni piyoz qo‘shib yeya boshladi.(Oybek «Ulug‘ yo‘l) Xil- xil – xilma –xil. Ko‘zni aldar xil-xil bo‘yoqlar (Mirtemir). Xil- xususiyat, sifat, biror narsaning navi, turi, zot,jins. Lekin Karim Toirov degani ham bo‘sh kelmaydiganlar xilidan ekan. (S. Ahmad «Yulduz»)

Ha - biror ish- harakatga undash, qistash ma‘nolarini ifodalaydi.. Ha- ha tez bo‘linglar! Ko‘rishmasdan ilgari Jondor ularning hammasiga kichik stakanlarda may quyib tutdi, «ha-ha, tarala» bilan tik turib ichishdi. (Oybek « Tanlangan asarlar») Ha – yuklama . Javobni , biror fikrni tasdiqlashni, rozilikni bildiradi. Shu gaplar to‘g‘rimi-ha. Xa-xa-xa – undov so‘z. Xoxolab kulishni ifodalaydi. Xa-xa-xa, shamol sizdan o‘chimni oldi, qani gapiring! – dedi Ra‘no Anvarga. (A. Qodiriy «Mehrobdan chayon») Bundan tashqari «Savol-javob», «So‘z o‘yini» , «Klaster»kabi usullar ham «h va x» undoshlarini so‘zlarda to‘g‘ri qo‘llashga ko‘nikma xosil qilishda yordam beradi.O‘quvchilarga bunday misollardan yozib kelishni uyga topshiriq qilib berish ham mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. N. Rasulova «Ona tilidan maruzalar»
2. O‘zbek tili izohli lug‘ati

ТА'ЛИМ ТИЗИМИНИ (FANLAR MISOLIDA) RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Axmadjonova Zamira Xasanjonovna
Sirdaryo viloyati Xovos tumani 2-maktab o'qituvchisi
+998994310479

Annotatsiya: ushbu maqolaning mazmun mohiyati quyidagicha, ta'lim sifatini oshirishda pedagog tomonidan yangicha g'oya metodlarning dars jarayonida qo'llanishi, o'quvchilarni dars jarayoniga qiziqitirishda samarali usullar va mashg'ulotlarni qo'llashda zarur tavsiyalar berilgan. Ta'lim-tarbiya sifatini rivojlantirish borasida dars samaradorligini oshirishning yangicha usullari, o'quvchilarda interfaol metodlar orqali kengroq fikr yuritishni shakllantirish usullari aytib o'tilgan.

Kalit so'zlar: texnika va texnologiya, Ibn Sino, Beruniy, Ona tili o'qitish metodikasi.

"Maktab ta'limini rivojlantirish umumxalq harakatiga aylanishi zarur".
Sh.M.Mirziyoyev

Bugungi kunda ta'lim tizimini har tomonlama tubdan isloh qilish maqsadida, har jihatdan ko'zlangan, puxta rejalashtirilgan dasturlarga zaruriyat katta. Zamonaviy ta'lim jarayonlarini amalga oshirish talabi, bugungi texnika zamonida o'z ustuvorligiga ega bo'lmoqda. Biz an'anaviy ta'lim standartlaridan yuqori natijalarga, ko'proq va tezroq erishishimiz uchun uning metodikalarida kreativlik va zamonaviylikni uyg'unlashtirishimiz kerak. Aniqroq qilib aytganda, jahon ta'lim standartlari asosida ta'lim olish va berish jarayonlarida yangi bosqichni amalga oshiradigan vaqt keldi.

Jamiyatning hayotini yuksaltirish bevosita yoshlarni barkamol insonlar sifatida voyaga yetkazish masalasi bilan uzviy bog'liq. Bugungi kunda barcha sohalarida amalga oshirilayotgan islohotlarning tub mohiyati ham aynan yoshlarning sifatli ta'lim olishlari uchun shart-sharoitlar yaratishdir. Davlat tomonidan shart-sharoitlar ham yaratib berilganiga guvohmiz. Endi, sifatli ta'lim berish jarayonlarini xalq ta'limi xodimlari, umuman ta'lim sohasida faoliyat yuritayotgan har bir shaxs o'z doirasidan kelib chiqqan holda isloh qilishi lozim. Hozirgi zamon o'qituvchisi ta'lim maqsad va vazifalarini amalga oshirishda o'quvchilarning pedagogik-psixologik tabiatiga e'tiborini qaratishi va ta'lim jarayoniga yangi innovatsiyalarni olib kirishi, hamkorlik asosidagi bahs-munozaralarga imkon yaratib berishi, irodasini mustahkamlashga ko'maklashishi, muomala madaniyatini o'rgatib, yangi qirralarini ocha bilishi kerak.

Mamlakat rivoji va uning taraqqiyoti o'sib kelayotgan barkamol avlodga bog'liq. Zamon tobora texnika va texnologiya bilan bog'liq holda taraqqiy topib borar ekan, yoshlar ta'lim va tarbiyasi ham barobar katta mas'uliyat talab qiladi. Jahon ta'lim texnologiyalari, zamonaviy uslub, internet bilan bog'liq holda ta'lim tizimini isloh qilish davlat mavqeyini yanada yuqori pag'onalariga olib chiqishga undaydi. Internet asrida tinmay izlanish va harakatda bo'lish, albatta, samara bermasdan qolmaydi. Ayniqsa, gap farzandlar ta'lim-tarbiyasi xususiga borganda. So'nggi yillarga ta'lim sohasiga bo'lgan e'tibor va talab yanada kuchaydi. Respublikamizning chekka xududlaridagi maktablar ham zamonaviy texnologiya asosida jihozlandi. Bu esa, o'quvchilarga ta'lim berishda barcha shart-sharoitlar muhayyo degani. Pedagog hodimlardan talab qilinadigan birgina masala, yaratilgan sharoitlar asosida sifatli bilim berish, izlanish, o'rganish, ijod qilish va ergashtirish hisoblanadi.

O'zbek xalqi juda qadim zamonlardayoq ilm-fanga katta e'tibor bilan qaragan va uni rivojlantirishga harakat qilgan. Ibn Sino, Beruniy, Al-Xorazmiy, Amir Temur, Ulug'bek va boshqa ko'plab allomalar ilm-fanni dunyoga tanitganlar. Ilm-ma'rifatga beqiyos hurmat bilan qaragan xalqimiz qanday qiyinchilik va to'siqlar bo'lmasin o'z farzandlarini savodli bo'lishini orzu qilganlar. Farzandlarini yoshligidanoq maktabga – o'qishga berganlar. Maktabdor domlalar o'z usullari va tajribalariga asoslanib, bolalarga saboq berganlar. Demak, O'zbekistonda o'qitishning o'ziga xos usullari mavjud bo'lgan va ular rivojlanib borgan.

Ona tili o'qitish metodikasi fani ta'lim berish sharoitida ona tilini egallash, ya'ni nutqni, o'qish va yozishni, fonetika, grammatika bilib olish jarayoni hisoblanadi. Ona tilidan ko'nikma va malakalarni shakllantirish, til xaqidagi fanning ilmiy tushunchalar sistemasini o'zlashtirish qonuniyatlarini o'rganadi, til o'rganishning eng qulay metod va usullarini izlaydi.

Ona tili o'qitish metodikasi amaliy fan sifatida uch vazifani bajaradi: Nimani o'qitish kerak?

savoliga javob beradi, ya’ni sinflar uchun dasturlar ishlab chiqadi, darslik va o‘quv qo‘llanmalarni yaratib beradi. Ularning samaradorligi va muvofiqligini doimiy tekshirib boradi. Qanday o‘qitish kerak? savoliga ta’lim berishning metodlari, metodik usullar, mashqlar sistemasi, qo‘llanmani tatbiq etish tavsiyanomalarini, yozma ish, amaliy ishlar sistemasini, dars, uning turlarini ishlab javob beradi. Nega xuddi mana shunday o‘qitish kerak? Bunda ilmiy nuqtai nazardan eng foydali metodlarni o‘rganish, tanlash, asoslash, tavsiyalarni eksperimental tekshirish vazifalarini bajaradi. Ona tili o‘qitish metodikasi ta’limning turli bosqichlarida o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini aniqlaydi, o‘qitishning muvaffaqiyati va kamchiliklarini belgilaydi, sababini izlaydi, uni bartaraf etish usullarini topadi. Nutqiy va orfografik tipik xatolarni tekshiradi, uni oldini olish chora tadbirlarini belgilaydi.

Til fikrni shakllantirish va bayon qilish, taassurot, his, kechinmalarni ifodalashda muhim o‘rin tutadi. Til jamiyat a’zolarining bir-biri bilan o‘zaro aloqasi uchun xizmat qildigan vositadir. Bu vosita qanchalik takomillashsa, fikr shunchalik aniq, ta’sirchan ifodalanadi. Maktabda ona tilini chuqur o‘rganish zarurati tilning mana shu asosiy vazifalaridan kelib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “ONA TILI O‘QITISH METODIKASI” Hayitova F.A. Turdiqulov Sh.D
2. Xasanov J, Saribaev H, Niyozov G, Hasanbaeva O, Usmonboeva M. Pedagogika fanidan izohli lug‘at. – T.: Fan va texnika, 2009
3. Kurbanov Sh.Ye, Seytxalilov Ye. A. Ta’lim sifatini boshqarish. – T.: Shark, 2006.-592 bet.

TILDIŇ PAYDA BOLIWI. QARAQALPAQ TILI HÁM ONIŇ RAWAJLANIWI

Aytniyazova Gózzalxan Sarsenbaevna
Qaraqalpaqstan Respublikasi
Qaraózek rayoni 33-sanlı mekteptiŇ
qaraqalpaq tili hám ádebiyatı pání oqıtıwshısı
Tel:+998906525419

Annotaciya: Maqalada tildiŇ payda bolıwı hám onıŇ rawajlanıwı , sonday-aq millet túrleriniŇ rawajlanıwı hám qalıplesiwi haqqında sóz baradı.

Gilt sózler: jámiyet, qáwim, ruw, oblast, avtonom, tariyxıy, millet, folklor.

Búgingi kúni planetamızda 7 milliardtan aslam xalıq jasadı. Jer sharındaǵı xalıqlardıŇ úshen eki bólegi 13 túrli tilden paydalanadı. Dúnya júzi tillerinen inglis, rus, francuz, qıtay, arab, ispan tilleri rasmiy xalıq aralıq tiller dep tabıladı. Ózbekstan mekteplerinde balalar 7 túrli tilde: ózbek, qaraqalpaq,rus, tájik qazaq, turkmen,qırǵız tillerinde, Qaraqalpaqstan RespublikasınıŇ mekteplerinde balalar 5 tilde: qaraqalpaq, ózbek,rus,qazaq, turkmen tillerinde bilim hám tárbiya almaqta. Ózbekstan Respublikası 1989 jılı 21-oktyabrde til haqqında Nızam qabıl etti. Qaraqalpaqstan Respublikası da 1989-jılı 1-dekabrde til haqqında Nızam qablandı.

Til tariyxıy rawajlanıwshı qubılıs. Ol adamzat jámiyetiniŇ payda bolıwı menen payda boladı, sol jámiyet penen birge ómir súredi hám rawajlanadı. TildiŇ payda bolıwı sananıŇ payda bolıwı menen, rawajlanıwı menen tikkeley baylanıslı. Til adamlardıŇ bir-biri menen qatnas jasaw mıtájligi nátiyjesinde payda bolǵan. Haqıyqatında da, sananıŇ payda bolıwı menen birge, adamnıŇ miynet etiw uqıplılıǵı da payda boladı. SananıŇ payda bolıwı, rawajlanıwı nátiyjesinde adamlar jámlesip júriwdiŇ, miynet etiwdiŇ paydalı ekenin bile baslaǵan. JámiyettiŇ rawajlanıw basqıshında ruw, qáwim, xalıq hám millet tilleri payda boldı. Ruwlar birigip, qáwimge aylanıwı nátiyjesinde ruw tilleri qáwim tiline aylanǵan. Al, qáwimlerden xalıq payda bolǵan. Xalıqlardan milletler payda bolǵan. MilletlerdiŇ payda bolıwı, qalıplesiwi menen birge millet tilleri payda boladı, millet tilleri qalıplesiwi ushın xalıqtıŇ mámleketlik dúzimi bolıwı talap etiledi. Qaraqalpaq milliy tili 1924- jılı Qaraqalpaq avtonomiylı oblastı dúziliwi menen qalıplese basladı.

Qaraqalpaq tili hám onıŇ rawajlanıwı. Qaraqalpaq tili- túrkiy tiller toparına kiretuǵın til bolıp, ol XV ásirdeŇ aqırı XV ásirlerde xalıq tili bolıp qalıplesken. Qaraqalpaq xalqınıŇ bay awızeki ádebiyatı, folklorlıq dóretpelerinde qaraqalpaq ádebiy tiliniŇ awızeki túri payda boldı. Al, qaraqalpaq jazba ádebiy tili bolsa, XIX ásirge kelip qaraqalpaq ádebiyatı klassikleri- Kúnxoja, Ajiniyaz, Berdaq, Ótesh h.t.b. shayırlardıŇ qosıqları jazba túrde dóretiwshı menen qalıplese basladı. Qaraqalpaq jazba ádebiy tiliniŇ ilimiy stili hám publicistikalıq stilleri XX ásirdeŇ 30-40 jıllarına kelgende payda boldı. Qaraqalpaq tili biliminiŇ rawajlanıwında jergilikli ilimpazlar úlken xızmet atqardı Fonetika boyınsha A.Dáwletov, leksika hám stilistika boyınsha E.Berdimuratov, dialektologiya boyınsha D.S.Nasirov, O.Dospanov,sintaksis boyınsha M.Dáwletov, E.Dáwenov, morfologiya boyınsha A.Najimov hám A.Bekbergenov, qaraqalpaq tili tariyxı boyınsha H.Hamidov hám Sh.Abdinazimovlar úlken ilimiy miynetler, sabaqlıqlar, oqıw qollanbaların dóretti.

Búgingi kúnde qaraqalpaq tili jámiyetimizdiŇ barlıq tarawlarında qollanıladı. Demek, qaraqalpaq tili Qaraqalpaqstan Respublikası aymaǵında turmıstıŇ barlıq tarawlarında mámleketlik til sıpatında qollanımaqta. Solay etip, házirgi qaraqalpaq ádebiy tili túrkiy tiller arasındaǵı rawajlanǵan tillerdiŇ biri bolıp jetilisti. Házirgi kúnde respublikamızdıŇ jámiyetlik turmısınıŇ barlıq tarawlarında qaraqalpaq tili mámleketlik tili sıpatında qollanılıwı nızamlı túrde belgilep qoyıldı. Bul bolsa qaraqalpaq xalqınıŇ basqa xalıqlardan ózgesheligin bildiretuǵın baslı belgisi bolǵan qaraqalpaq tiliniŇ qollanıw órisin keŇeytiw ushın imkaniyat jarattı.

Til-obyektiv túrde, sol tilde sóylewshı adamlardıŇ sanasında jasaytuǵın hám sol tilde sóylewshiler ushın birdey orta qatnas quralı, al sóylew bolsa, tildiŇ usı tiykarǵı xızmetiniŇ ámeliy jaqtan iske asıwı bolıp esaplanadı. Til jámiyettiŇ rawajlanıw barısında ózgerislerge ushırap turatuǵın jámiyetlik qubılıs, al sóylew bolsa, onnan da kóbirek ózgerislerge ushıraydı. Sebebi, sóylew hár bir sóylewshiniŇ ózine tán bolǵan uqıplılıǵı, bilim dárejesi, tájiriyesi, ortalıǵı hám sóylew situaciyasına baylanıslı ámelge asadı. Til hám sóylew barlıq waqıtta óz ara tıǵız baylanısta boladı, demek, belgili normaǵa túsken ádebiy tildi durıs paydalanıw, aytlajaq pikirdi anıq, durıs, taza hám kórkem etip bildiriwge járdem etedi, yaǵnıy, ol sóylewshiniŇ sóylew mádeniyatın joqarı kóteredi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Qaraqalpaq tili.E.Berdimuratov,Sh.Abdinazimov. Bilim baspası Nókis-2017.
2. Qaraqalpaq tili.Sh.Abdinazimov,Z.Ismaylova, B.Qutlımuratov.Bilim baspası Nókis-2018.
3. Qaraqalpaq tili. M.Dawletov,B.Qutlımuratov,A.Dawletova Bilim baspası.Nókis-2017

ОНА ТИЛИ ВА АДАБИЙОТ ДАРСЛАРИДА ТАБАҚАЛАСHTIRILGAN
[DIFFERENSIAL] YONDASHUV

*Boboqulova Shodiya Rahmonqulovna,
Navoiy shahar 17-umumta’lim maktab
ona tili va adabiyot fani o’qituvchisi*

Annotatsiya. Ona tili va adabiyot fanlarida tabaqalashtirilgan [differensial] yondashuvning ta’lim sifatini oshirishi va yangi metodlardan foydalanib darslarni tashkil qilish. Ona tili va adabiyot darslarini boshqa fanlar bilan bog‘lab o‘tish va o‘quvchilarning bilim darajasini oshirib borishdan iborat.

Kalitso‘zlari: ona tili va adabiyot, tabaqalashtirilgan yondashuv, darslik, rassomlar, matematiklar, guruh, dars, donishmand ustoz, ixtisoslashgan maktablar.

Davlatimiz rahbari tomonidan ma’naviy hayotimizni yanada rivojlantirish va boyitib borish uchun ona tili va adabiyot fanlarini zamon talablari asosida, davlat va jamiyat hayotidagi ta’siri va mavqeyini yanada oshirish bo‘yicha muhim vazifalar belgilab berildi. O‘quv jarayonini zamonaviy innovatsion yondashuv asosida tashkil qilish ta’lim sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. 2019-yil 29-aprel kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti «O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimining 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida»gi Farmonini e’lon qildi. Farmonda keltirilishicha, 2019-2021-yillar davomida Respublikaning har bir hududida bosqichma-bosqich STEAM [fan, texnologiya, injenering, san’at va matematika] yo‘nalishlariga ixtisoslashgan «Prezident maktablari» ni tashkil etiladi. Bunday maktablarga, «Prezident maktabi», «Al-Xorazmiy maktabi», «Temurbeklar maktabi», «Mirzo Ulug‘bek maktabi», «Is’hoqxo‘ja Ibrat maktabi», «Muhammad Yusuf maktabi», «Erkin Vohidov maktabi», «Abdulla Oripov maktabi», «Zulfiyaxonim maktabi» va shunga o‘xshagan 12 ta maktab tashkil qilinishi ko‘zda tutilgan. Ushbu maktablarda o‘quvchilar o‘z qiziqqan yo‘nalishlariga qarab tahsil olishlari mumkin bo‘ladi.

Ta’lim jarayonida tabaqalashtirilgan [differensial] yondashuvdan ko‘zlangan maqsad, o‘quvchilar o‘z ustida ko‘proq ishlashlari, o‘qib-izlanishlari va yuqorida tilga olingan ixtisoslashtirilgan maktablarga kirishga intilishlari ko‘zda tutilgan. Bunday tabaqalashtirilgan yondashuv o‘quvchilarni fanlarga bo‘lgan qiziqishlarini oshirib boradi. Bir fan bilan boshqa fanlarni o‘zaro bog‘lab o‘rganishga intiladilar. Bundan ko‘zlangan maqsad, o‘quvchilarni iqtidorlariga qarab tabaqalashtirilgan maktablarda qiziqishiga qarab o‘qishiga imkoniyatlar yaratilmoqda.

Biz ona tili va adabiyot darslarini o‘tish jarayonida o‘quvchilarining qiziqishlari va iqtidorlariga qarab, tabaqalashtirib olib borsak, ularga qiziqarliroq va mazmunliroq bo‘ladi. Buning uchun biz dars davomida o‘quvchilarni bir necha guruhlariga bo‘lib, darsni tashkil qilishimiz lozim. Sinfdagi o‘quvchilarni xarakteri va qiziqishlaridan kelib chiqib guruhlariga bo‘linadi.

Masalan:

1. Rassomlar guruhi
2. Musiqachilar guruhi
3. Matematiklar guruhi
4. Geograflar guruhi
5. Tarixchilar guruhi va shunga o‘xshagan boshqa guruhlariga bo‘lib darslar o‘tilsa, qiziqarli va samarali bo‘ladi. 8-sinf adabiyot darsligidan Muhammad Yusufning ijodi va «Vatanim» she’rini xuddi shunday guruhlariga bo‘lib o‘tish yaxshi natija beradi. «Vatanim» she’ri

Kim Qashqarni qildi makon,

Kim Enasoy tomonda,

Jaloliddin – Kurdistonda, Boburing – Hindistonda,

Bu qandayin yuz qaroliq deb,

Yotarlar zimistonda.

Tarqab ketgan to‘qson olti Urug‘imsan, Vatanim.

Dars jarayonida o‘quvchilarni qiziqishlariga qarab guruhlariga bo‘linadi Rassomlar guruhi Muhammad Yusuf va Vatanni rasmini chizishadi.

Ikkinchi guruh ushbu she’rni musiqaga soladi va xirgoyi qilib beradi.

Uchinchi guruh shoirning hayoti va ijodini, qancha umr kechirganligini hisoblab chiqishadi.

To'rtinchi guruh esa shoir tug'ilgan joy she'rdagi joy nomlarini geografik joylashuvini aniqlashadi.

Beshinchi guruh tarixchilar esa Qashqar, Enasoy, Kurdiston, Hindiston joy nomlarini qadimgi va hozirgi nomlarini aytishi kerak bo'ladi.

Yoki, 8-sinf ona tili darsligidan Mumtoz matn va lug'atlar bilan ishlash mavzusidagi 168-topshiriqdagi «Donishmand ustoz» matnini o'qib, ushbu matn bo'yicha olgan bilim va ko'nikma, malakalarini boshqa fanlar bilan bog'lab borishlari lozim bo'ladi. Ushbu matn yuzasidan bir-birlari bilan fikr almashinib boradilar. Matndan misol keltiriladi.

«Ibn Sino shogirdlikka kelgan yigitlarga qarab, tog'-u toshlarni kezing, cho'l-u biyobonlarni oralang – da, har biringiz ming donadan o't giyoh terib keling deydi».

Shu matn yuzasidan o'quvchilarni yana guruhlarga bo'lib darslar olib boriladi. Bunda o'quvchilarni tabaqalashtirib darslar tashkil qilinadi.

Birinchi guruh geograflar matndagi tog', cho'l-u biyobonlarning tuzilishi, sharoiti, obhavosi haqida ma'lumot berib boradi.

Ikkinchi guruh rassomlar Ibn Sino, shogird yigitlarni va tog' hamda cho'l-u biyobonni rasmini chizishi kerak bo'ladi.

Uchinchi guruh matematiklar guruhi matnda keltirilgan giyohlarning sonini va matnda uchraydigan sonlarning hisobini olishi lozim.

To'rtinchi guruh biologlar guruhi o't va giyohlarning tarkibini va qanday sharoitda o'sishini o'rganadi.

Matni o'qib, o'quvchilarni mustaqil fikrlash va o'z fikrini to'liq bayon qila olish qobiliyati shakllantiriladi. Asosan, sakkizinchi sinf darsligi PISA tadqiqotlari asosida tuzilganligi uchun bunday tabaqalashtirilgan darslarni amalga oshirish juda qulay.

Tabaqalashtirilgan [differensial] yondashuv iqtidorli va izlanuvchan o'quvchilarning rivojlanib, shakllanib chiqishiga turtki bo'ladi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Boshqa sinf o'quvchilariga ham bunday usullardan foydalanib darslarni tashkil qilish maqsadga muvofiq bo'lar edi. Dars davomida boshqa uslub va metodlardan foydalanish ham yaxshi samara beradi. Adabiyot darslarida «Mozaika» metodidan foydalanib o'quvchilarning bilimini sinab ko'rish mumkin bo'ladi. Bunda Muso Toshmuhammad o'g'li Oybekning «Namatak» she'rini mozaika metodidan foydalanib o'quvchilar bilimini sinash samarali foyda beradi. Buning uchun bizga na'matak rasmi tushirilgan qog'oz va uning rasmi yo'q tomoniga Namatak she'rini yozamiz va qog'ozni bo'laklarga bo'lamiz. O'quvchilar she'r bo'laklarini to'g'ri yig'sa, namatak rasmi hosil bo'ladi. Bundan tashqari «Kvadrat test» metodi, «Shaxmat» usullaridan foydalanib dars o'tilsa ham maqsadga muvofiq bo'ladi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyevning 2019-yil 29-apreldagi farmoni.
2. 8-sinf adabiyot darsligi Muhammad Yusufning «Vatanim» she'ri.
3. Zununov A. va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. -T.: «O'qituvchi», 1992.
4. www. Zionet. uz.

ОНА ТИЛИ ДАРSLARIDA О‘QUVCHILARNING IJODIY FIKRLASH QOBILIYATINI О‘STIRISH.

*Bozorova Zumrad. Buxoro viloyati Vobkent tuman
11 maktab ona tili va adabiyot o‘qituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada ona tili darslarida kompetensiyaviy yondashuv orqali o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish haqida bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: metodologiya, kompetensiya, lingvistik, nutqiy kompetensiya.

“Ta’lim-tarbiya islohoti haqida gapirar ekanmiz, uning mazmunini lo‘nda qilib ifoda etish mumkin: bizga bitiruvchilar emas, maktab ta’lim va tarbiyasini ko‘rgan shaxslar kerak. Islom Karimov.

“Ta’lim to‘g‘risida”gi va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonunlariga muvofiq, umumta’lim fanlarini o‘qitishning uzluksizligi va izchilligini ta’minlash, zamonaviy metodologiyasini yaratish, umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi standartlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish, o‘quv-metodik majmualarning yangi avlodini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish maqsadida Vazirlar Mahkamasining yangi Davlat ta’lim standartini qabul qildi.

Davlat ta’lim standartining maqsadi- umumiy o‘rta ta’lim tizimini mamlakatda amalga oshirilayotgan ijtimoiy- iqtisodiy islohotlar, rivojlangan xorijiy mamlakatlarning ilg‘or tajribalari hamda ilm-fan va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarga asoslangan holda tashkil etish, ma’naviy barkamol va intellektual rivojlangan shaxsni tarbiyalashdan iborat. O‘zbekiston Respublikasida ta’limning uzluksizligi, uzviyligi, o‘quvchi shaxsi va qiziqishlari ustuvorligidan kelib chiqib, ularning yosh xususiyatlariga mos ravishda quyidagi tayanch kompetensiyalar shakllantiriladi.

Kommunikativ kompetensiya - ijtimoiy vaziyatlarda ona tilida hamda birorta xorijiy tilda o‘zaro muloqotga kirisha olishni, muloqotda muomala madaniyatiga amal qilishni ijtimoiy moslashuvchanlikni, hamkorlikdagi jamoada samarali ishlay olish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi- media manbalarda zarur ma’lumotlarni izlab topa olishni, saralashni qayta ishlashni, saqlashni, ulardan samarali foydalana olishni, ularning xavfsizligini ta’minlashni, media madaniyatga ega bo‘lish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

O‘z-ozini rivojlantirish kompetensiyasi- doimiy ravishda o‘z-ozini jismoniy, ma’naviy, ruhiy intellektual va kreativ rivojlantirish, kamolotga intilish, hayot davomida mustaqil o‘qib-o‘rganish, kongnitivlik ko‘nikmalarini va hayotiy tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib borish, o‘z xatti-harakatini muqobil baholash va mustaqil qaror qabul qila olish ko‘nikmalarini egallashni nazarda tutadi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi- jamiyatda bo‘layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va ularda faol ishtirok etish, o‘zining fuqarolik burch va huquqlarini bilish, mehnat va fuqarolik munosabatlarida muomala va huquqiy madaniyatga ega bo‘lish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya- Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr -oqibati hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e’tiqodlari bo‘lish, badiiy va san’at asarlari ni tushunish, orasta kiyinish, madaniy qoidalar va sog‘lom turmush tarziga amal qilish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kompetensiyasi- aniq hisob-kitoblarga asoslangan holda shaxsiy, oilaviy, kasbiy va iqtisodiy rejalarni tuza olish, kundalik faoliyatda turli diaramma chizma va modellarni o‘qiy olish, inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan qulay shart-sharoitga olib keladigan fan va texnikasidan foydalana olish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Ona tili faniga oid kompetensiya esa: lingvistik va nutqiy kompetensiyalardan iborat.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida ona tili fanini o‘qitishning asosiy vazifasi o‘quvchini fikrlashga, o‘zgalar fikrini anglashga, o‘z fikrini og‘zaki va yozma shaklda savodli bayon qila olishgan qaratilgan nutqiy kompetensiyani rivojlantirish, o‘quvchilarga grammatikaga oid

o'zlashtiriladigan bilimlarni rivojlantirishdan iborat. Bugungi fan va texnika taraqqiy etgan davrda ona tili darslarini o'tishda o'quvchilarning ijodiy, mustaqil fikrlashiga alohida e'tibor berishimiz kerak. Chunki bugungi kun zamon talabiga ko'ra o'quvchiga faqat bilimning o'zi kamlik qiladi. U bilim egallashni bilan birga ijodiy va mustaqil fikrlashga, olgan bilimni hayotga qo'llay olish malakasiga ega bo'lishi kerak. Buning uchun o'quvchilar ona tili darslarida mavzu o'tib bo'lingach, turli mavzularda ijodiy ish yozishi ,yozgan ijodiy ishlarini o'tilgan mavzu bilan bog'liq bo'lishi kerak. O'qituvchilar darsini turli xildagi o'yinlar bilan akt asosida o'tilishi lozim.

Bugungi o'quvchi bir xil qolipdagi darsni tinglashdan charchagan. Shuning uchun uchun ham darslar yangi pedagogik texnologiyalar asosida, har bir darsda yangi -yangi metodlarini qo'llash asosida o'tilishi kerak. Mashqni bajarishda, savollarga javob berishda o'quvchilardan xilma-xil javoblarni talab qilish kerak.

O'quvchilarda nutq madaniyatini rivojlantirish ham bugungi kunda ona tili fani o'qituvchilarining asosiy maqsadiga aylandi. Ijodiy, mustaqil fikrlaydigan o'quvchining nutqi ravon, fikri izchil bo'lishi kerak. Buning uchun ona tili darslarida o'quvchilar ko'proq ijodiy matnlar yozishi, yozgan ijodiy ishlarini og'zaki gapirib ham bera olishlari kerak. Darsda turli xildagi rangli rasmlar asosida o'quvchilar og'zaki matn tuzishlari mumkin. Bugungi ona tili ta'limida alohida e'tibor qaratiladigan masalalardan biri- bu o'quvchining og'zaki nutqi. O'quvchini darsda ko'proq gapirtirishimiz kerak. Ona tili darslarida "Muammoli vaziyat "metodidan, "Idrok xaritasi "metodidan ", "Tushunchalar tahlili" metodidan foydalansa bo'ladi.

5- sinfda "Zid ma'noli so'zlar "mavzusini o'tayotganda mavzu tushuntirib berilgach, o'quvchilar dan zid ma'noli so'zlar ishtirok etgan xalq maqollaridan ,zid ma'noli so'zlar ishtirok topishmoqlar, zid ma'noli so'zlar ishtirok etgan yodlagan she'rlaridan so'rashimiz mumkin. Masalan:

Yaxshi otga bir qamchi,
"Yomon otga bir qamchi"
"Yaxshi oshini yeydi"
"Yomon boshini".

Yaxshi bilan yursang yetarsan murodga,
Yomon bilan yursang qolarsan uyatga.

Topishmoqlar.

"Teg desa tegmaydi, tegma desa tegadi ",
"Otdan baland, itdan past "kabi.

"Yaxshilik "mavzusida ijodiy ish yozdirish bilan o'quvchining ijodiy va mustaqil fikrlash qobiliyatini o'stirish mumkin. Har bir darsda o'quvchilarni ijodiy va mustaqil fikrlashga undaydigan foydalanish kerak. Zero, Vatanimizning gullab-yashnashi, taraqqiy etishida mustaqil fikrlaydigan, ijodkor shaxslarning roli katta.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 5- sinf adabiyot. S Ahmedov va boshqalar.
2. 5- sinf ona tili. N. Mahmudov va boshqalar. Islom Karimov
3. "Yoshlarimiz- xalqimizning ishonchi va tayanchi" Toshkent. "Ma'naviyat". 2006 .

ТА’ЛИМ ЖАРAYONIDA NUTQ O‘STIRISHNING AHAMIYATI

*Qoraqalpog‘iston Respublikasi Beruniy tumani
XTBga qarashli 21- maktabning
Ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi
Seytimbetova Dilbar Xidirovna
Tel: 97-220-40-14*

Annotatsiya: ushbu maqolamizda ona tili fanining o‘quvchilar hayotidagi o‘rni va ahamiyati haqida yoritib berishga harakat qildik. Qolaversa, o‘quvchilarimizning nutqi ravon, aniq bo‘lishi uchun nimalarga e’tibor qaratish lozimligi haqida ham kengdan yoritib o‘tdik.

Kalit so‘zlar: nutq, meto‘d, interaktiv, o‘quvchi, o‘qituvchi

Bugungi, kunda tez suratda rivojlanib borayaotgan davrda maktab o‘quvchilar hayotida ona tili fanining o‘rni va ahamiyati beqiyos katta hisoblanadi.

Shunday ekan, ona tili ta’limidan ko‘zlanadigan asosiy maqsad o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutq ko‘nikmalarini shakllantirish hamda ifodali fikrlash malakasini xosil qilishdan iboratdir.

Bugungi kunda xayotimizda kompyuter, yangi pedagogik texnologiya jadallik bilan singib borayapdi desak, adashmaymiz. Mustaqillik davrida texnika shu qadar rivojlanib ketdiki, ularning inson tomonidan o‘zlashtirilishi zamon talabiga aylanib qoldi. Shuningdek, electron hisoblash va internetga aloqador atamalar miqdori kundan-kunga oshib bormoqda. Bu ma’lumotlarni o‘quvchi ongiga singdirish uchun dars soatlarining chegaralanganligi bir qancha qiyinchiliklar tug‘dirishi tabiiy holdir. Bu muammoni hal qilish esa darslarga bo‘lgan didaktik talablarning oshirilishini talab etmoqda.

Darslarda o‘qituvchi o‘quvchilarning qalbiga yo‘l topa olishi kerak. Buning uchun o‘qituvchi o‘z fanini chuqur puxta bilishi va o‘z ustida ko‘proq ishlashi zarur. Dars zerikarli va quruq bo‘lmasligi kerak. Chunki, zerikish- o‘quvchining ashaddiy dushmani.

O‘qituvchi har bir darsda o‘quvchilarni o‘ziga jalb qilmog‘i mavzuga qiziqтира olishi kerak. Bundan tashqari, sinfda ijobiy emotsional fanni tashkil qilish uchun o‘qituvchi o‘qitishning interaktiv usullarini amalda qo‘llay olishi lozim.

Interaktiv so‘zi inglizcha bo‘lib, o‘zaro harakar, hamkorlik ma’nolarni anglatadi. D.N. Kavtaradze tarifiga ko‘ra, **Interaktiv guruh ichidagi o‘zaro hamkorlikka asoslangan va o‘quvchining ta’lim vazifalarini yechishdagi erkinligi bilan bog‘liq ta’lim texnologiyasi hisoblanadi.** U o‘zaro hamkorlik, o‘quvchilar faolligi, guruhij tajribaga tayanish, teskari aloqa prinsiplariga amal qilish bilan bog‘liqdir. Interaktiv usul boshqa ta’lim usullaridan tubdan farq qiladi va bir qancha ustunliklarga ega. O‘quvchilarga ta’lim berishdan asosiy maqsad ular ongiga fan asoslarini puxta singdirish orqali ularni diyonatli, etiqodli qilib o‘stirish, ijtimoiy hayotdagi har bir hodisaga ongli yondashish xissini tarbiyalaash, egallagan bilim va ko‘nikmalarni xayotga tadbiiq etish qobiliyatini o‘stirishdir.

Insonning ma’naviyati madaniyati va odob- axloqi uning tilida namoyon bo‘ladi. Lekin, ming afsuslar bo‘lsinki, hozirgi kunda o‘quvchilarimizning nutqi ravon emas, so‘z boyligi ham kamroq. Buning uchun eng avvalo o‘quvchi va o‘qituvchi hamkorlik texnologiyasidan foydalangan holda adabiyot darslarida o‘tilgan mavzu yuzasidan kichik sahnalarni tashkil qilib borsalar, yoki kitobxonlik tanlovlarini sinfda tashkil qilib borilsa, eng ko‘p kitob o‘qigan o‘quvchi bilan umuman kitob o‘qimagan o‘quvchining nutqidagi o‘zgarishni o‘quvchilarga yetkazib tursa, boshqa o‘quvchilarning qiziqib kitob o‘qishlariga yangi bir zamin yaratgan hisoblanadi.

Matn ustida ishlash nutq o‘stirish mazmuni, gap tuzish kerakli so‘z va uning formasini tanlash fikrni orfografik va punktuatsiya jihatdan savodli bayon etish, orfoepik jihatdan to‘g‘ri to‘g‘ri talaffuz qilish ustida muntazam ishlash lozim hisoblanadi. Shundagina o‘quvchilarimizning nutqi ravon so‘z boyligi ham ko‘p bo‘ladi. O‘quvchilar uchun yozma nutq alohida qiyinchilik tug‘diradi, ularni yozma nutqqa asta-sekin, grammatikani o‘rgatish va orfografiya bilan bog‘liq holda o‘qitib boriladi. Yozma ishga yo‘naltirish esa, tanlangan matn ustidagi dastlabki og‘zaki mashqdan boshlanadi.

Xulosa qilib, shuni aytishimiz mumkinki, yoshlarda ijodiy tafakkur, ijodiy izlanish, ularni milliy qadryatlarimizga, udum-an’analarimiz ruhida tarbiyalashda, har tomonlama yetuk, so‘zga chechan

va mustaqil fikrlaydigan komil inson bo‘lib yetishuvida ona tili fanining tutgan o‘rni va ahamiyati hamda imkoniyatlari benihoyat kattadir. Shunday ekan tilimizning sofligini saqlashimiz uchun albatta har bir o‘qituvchi o‘z ustida tinmay izlanib intilib faniga yangiliklar kiritib borsa, o‘quvchilar qalbidan chuqur joy topa bilsa, biz albatta tilimizning go‘zalligini va sofligini saqlagan bo‘lar edik.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Xalq ta’lim jurnali 2005, 3-son, 76-78-bet
2. A. G‘ulomo‘v Ona tili o‘qitish metodikasi

ОНА ТИЛИГА МУНАББАТ ФАНДАГИ МУАММОЛАР YECHIMINING POYDEVORIDIR

*Ergasheva Shaxnoza Muhiddinovna
Andijon viloyati Qo'rg'ontepa tumanidagi
41-DIM ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

*So'zdirki, nishon berur o'likka jondin,
So'zdirki, berur jong'a xabar jonondin.
Insonni so'z ayladi judo hayvondin
Balkim, guhari sharifroq yo'qdur ondin.
Alisher Navoiy*

Annotatsiya: Bizga ma'lumki, har bir xalqning katta ahamiyatga ega bo'lgan buyuk qadriyatlari bor. Bunday qadriyatlar milatning ulug'vor tarixini, yorqin istiqbolini, qisqa qilib aytganda o'zligini namoyon qiladi. Shunday buyuk qadriyatlardan biri tildir. Bugungi kunda yoshlarimiz ona tilini nechig'li biladi?

Kalit so'zlar: o'z ona tili bilan birgalikda madaniyatini, tarixini, urf-odatlarini unutmogdalar.

Nutq madaniyatini shakllantirishda katta ahamiyat kasb etuvchi ona tili faniga bo'lgan e'tibor tobora kuchayib bormoqda. Maktabda boshlang'ich sinfdan o'tiladigan ona tili darslarini o'rganish asnosida o'quvchilar o'zlidini anglay boshlaydilar. Tilimizni puxta o'rganish orqali esa o'z g'ururimiz, or-nomusimizni himoya etgan bo'lamiz. Zero boshqa til vakili tilimizdagi biror maqol yoki iboraning tahlilini so'rasa go'zal ifoda eta olish burchim izdir. O'quvchilar ona tili fanini o'rganar ekan nafaqat fan balki o'z milliy me'rosimizni idrok etayotganliklarini his qilishlari kerak. O'quvchilarning ona tili fanini o'rganishga intilishini oshirish uchun tilimizga muhabbat uyg'otishimiz zarur. Bu zarurat ayniqsa bugungi kunda dolzarb muammoga aylanmoqda. Chunki bugungi yoshlarimiz orasida nutq madaniyatiga zarracha ega bo'lmaganlari ham bor. Bular maktabdanoq ona tilimizni ahamiyatini anglay olmaganlikdan dalolatdir.

Ona tili fanidagi muammolar va ularning bartaraf etish usullarini samarali bo'lishi uchun avvalo tilga muhabbat bo'lishi lozim. Ona tilini chuqur anglay olish uchun esa tilning ahamiyatini his etish o'rinli bo'ladi.

Til har bir millatning boyligi sanalishi bejizga emas. Har bir inson ajdodlardan meros bo'lgan ona tilini avlodlarga yetkazishga burchlidir. Chunki o'z tilini yo'qotga millat o'zligini, ruhini yo'qotadi. O'zlikni anglamay yashash esa dunyoga izsiz kelib izsiz ketishdir. Inson uchun o'zliksiz qolishdan og'ir jazo bo'lmasa kerak. Buni anglagan har bir millat o'z ona tilini ko'z qorachig'idek asraydi, buyuk qadriyat bilib qadrlaydi.

Til insoniyatga in'om etilgan ne'mat. Uning turfa xilligi mahoratli adib Rasul Hamzatov ta'rifi bilan aytganda osmondagi yulduzlarga o'xshaydi. Har bir xalqning o'z yulduzi bor. O'zi uchun barchasidan a'lo, barchasidan yorqin. Agar ko'kka boqsangiz yulduzlarni bog'lagan somon yo'liga ko'zingiz tushadi. Men esa bu yo'lni tillarni bog'lovchi muqaddas ko'priikka o'xshataman. Demak xalqlar do'stligining asoslaridan biri til desak yanglishmagan bo'lamiz.

Darhaqiqat, til bilgan el biladi. Shunday ekan tillarni o'rganish xalqlarni yaqinlashtirib, do'stligini mustahkamlaydi. Zero biz Farobiy, Navoiy kabi buyuklarning farzandlarimiz. Ajdodlarimiz o'z ona tilini qadrlash bilan birga boshqa tillarni ham puxta o'rganishgan. Bu o'z ona tilini unutib boshqa tillarda gaplashish degani emas. Ammo jamiyatimizda o'z tilini bilmaydigan, farzandlari otajon, onajon dqb emas boshqa tilda chaqiradigan oilalar ham bor. Ular o'z ona tili bilan birgalikda madaniyatini, tarixini, urf-odatlarini unutmogdalar. Chunki boshqa tilga tarjima qilinmaydigan qanchadan qancha ibora-yu maqollarimiz bor. Ularni esdan chiqarish esa o'zlikni unutish emasmi?

Oramizda o'z tilini buzib hurmatsizlik qilayotganlarga har kuni guvoh bo'lamiz. "Tomatoma ko'l bo'lu"- degan dono xalqimiz. Agar zarradek ko'ringan bunday kamchiliklarni e'tiborsiz qoldiraversak, yillar davomida to'lib-toshmaydimi? Asrlar davomida shakllanib otabobolarimizdan meros bo'lib qolgan ona tilimiz qusurlar selida oqib ketmaydimi? Bu savollarning yechimi esa ularni o'zimizga berishdir. Ona tilimizni asrash esa o'z qo'limizda. Bu bizning muqaddas burchimiz. Chunki tilimiz sha'ni uchun qanchadan qancha o'zbek fatzandlari o'z jonlarini fido qilganlar. Buni unutishga haqqimiz yo'q. Til haqida aytilgan maqol va hikmatlar

bizlarni to'g'ri yo'lga boshlab turadi. Har birida olam-olam ma'no mujassam.

Elni sevsang elcha gapir. Ovqatni tuz mazali qilar, odamni so'z. Har kim o'z tili bilan tirik. Tilga ixtiyorsiz - elga e'tiborsiz. Til-dil jarchisi. Til-aql bezagi. Til-aql tarozisi. Bu kabi misollarni ko'plab keltirish mumkin. To'g'ri xulosalar chiqarish esa o'zimizga bog'liq.

Azizlar, o'z ona tilimizni sevoylik! U millatimizning faxr-iftixoridir. Navoiyga ilhom baxsh etgan, shoh-u gadolarning ko'nglini ochgan, ona allasi bilan qalbimizga singib ketgan ona tilimizni bilmaslikning badali og'ir bo'ladi.

O'zbek xalqining hesh bir fikri o'zbek tili nurlarisiz yorqin jilolana olmaydi. Men ham shu shulaning parvonasiman. O'z tilimda aytilgan har bir gap, har bir misra go'zal.

Ona tilim, g'ururim, sha'nim o'zingsan, Yo'llarimni yoritgan shamim o'zingsan.

Sen qancha yashasang umrim shunchadir, Erkim, istiqbolim sen turgunchadir.

Ona tilim, eng buyuk shifo o'zingsan, Yuzlarimga surtilgan duo o'zingsan,

Barcha tillar ko'kdagi yulduzlar bo'lsa, Men uchun eng yorug' Zuhro o'zingsan.

Bu misralar mening muhabbatim izhori. Bu ishqni kim qanday ifodalamasin barchasi eng go'zal she'rdir.

O'z ona tilimizga ta'zim qilaylik. Qodiriy, Cho'lpon kabi ko'plab yurt fidoiylari ona tilimizni unutmashlikka chaqirganlar. Til o'lsa millat ham o'lajagini chuqur anglaganlar. O'z hayoti, azob-uqubatlari tilimiz hayoti oldida hech narsa emasligini isbot etganlar. Navoiy durdona asarlar bitgan o'zbek tili dunyodagi eng boy tildir. Abdulla Qodiriy: "O'zbek tili kambag'al emas, balki o'zbek tilini kambag'al deyuvcilarining o'zi kambag'al, ular o'z nodonliklarini o'zbek tiliga to'nkamasinlar" deya tilimizning boyligini, betakrorligini asarlarida namoyon qilgani barchamizga ma'lum. Bu betakror hazinamizni ko'klarga ko'targanajdodlarga munosib voris bo'laylik. Ulug'vor tilimizga zarracha bo'lsada putur yetkazishdan uyalaylik. Zero shoir aytganidek:

Mayli qashshoq bo'lsin, mayli, behasham, Lekin mening uchun aziz va suyuq.

Jahon minbarida yangramasa ham, Ona tilim men uchun muqaddas, buyuk.

Har birimiz qo'llarimizni duoga ochganimizda ollohdan ona tilimizni yo'qotib qo'ymaslikni so'raylik. O'z tilini yaxshi bilmaydigan, behurmat qiladiganlar eng og'ir kulfat nimaligini bilsinlar. Bu falokat kelajak avlodlarimiz o'zbek tilida gapirmasliklaridir. Zero ojizlik libosiga burkangan til qudrati millatni millat, davlatni abad qilajak. Shunday ekan o'quvchilarimizga ona tilimizni o'rganishlari uchun imkoniyat va muhabbat beraylik. Go'zal nutqimiz, madaniyatimizni meros qoldiraylik.

Biz fasohatli ajdodlarimizga voris ekanligimizni isbot etaylikki, avlodlarimiz bizlarni ham shunday atashsin. Farzandlarimizga ona tiliga bo'lgan muhabbatni oiladan boshlab singdirish barchamizning burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Adabiyot darsligi 7-sinf Qozoqboy Yo'ldoshev, Begali Qosimov Toshkent "Sharq" nashriyoti-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati 2009

2. Ona tili darsligi 11-sinf N.M. Mahmudov, Y. R. Odilov "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti Toshkent – 2018

3. Ona tili darsligi 10-sinf N.M. Mahmudov, Y. R. Odilov "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti Toshkent – 2017

4. <http://www.tafakkur.net>

MUMTOZ SO‘Z SAN‘ATINING ZAMONAVIY SHE‘RIYATGA TA‘SIRI (ABDUVALI QUTBIDDIN SHE‘RIYATI MISOLIDA)

Ernazrova Gulbahor Isakovna
Samarqand davlat universiteti o‘qituvchisi
Telefon raqami: +998915313014
Elektron pochta manzili: bahoriso@inbox.ru

Annotatsiya: Mumtoz adabiyot bilan hozirgi adabiyotni yaxlit adabiy jarayon sifatida o‘rganish bugungi adabiyotshunoslikning muhim masalalardandir. Ushbu maqolada hozirgi o‘zbek she‘riyatida mumtoz adabiyot an‘analai ifodasi Abduvali Qutbiddin she‘riyati misolida tadqiq etiladi.

Kalit so‘zlar: mumtoz adabiyot, tasavvuf, modernizm, an‘ana va yangilik, poetik g‘oya.

Sharq mumtoz she‘riyati tili ramzlar, imo-ishoralar, belgilar bilan kodlangan san‘at tilidir. Buning uchun Alisher Navoiyning birgina “Lisonut-tayr” asarini eslab o‘tishning o‘zi kifoya. Bugungi she‘riyatda ham bu an‘analarga vorisiylik ko‘zga tashlanmoqda. Hozirgi she‘riyatning obrazlar tizimi, g‘oyaviy-badiiy ko‘lami, poetik olami, unda kechayotgan o‘zgarishlar va yangilanishlar jarayoni shunday xulosaga kelishimizga asos beradi.

Adabiyotshunos N.Jabborov “Milliylikdan xoli bo‘lgan tuyg‘u ta‘sir kuchidan ayriladi. Milliy ruhdan mosuvo tafakkur bamisoli qanotsiz qushga mengzaydi. Shunga ko‘ra, milliylik she‘riyatning asosiy tamoyilidir. Zero, ta‘bir joiz bo‘lsa, jahon adabiyoti ko‘rigida o‘zbek she‘riyatini ajratib ko‘rsatuvchi asosiy xususiyat, o‘zgalardan farqini namoyon etadigan bosh belgi bu milliy ruhdur”, deya ta‘kidlaydi. Darhaqiqat, milliy tafakkur va milliy tuyg‘uni tarbiyalash, tabiiyki, milliy adabiy an‘analarsiz amalga oshmaydi. Shu nuqtai nazardan mumtoz adabiyot bilan hozirgi adabiyotni yaxlit adabiy jarayon sifatida o‘rganish bugungi adabiyotshunoslikning muhim masalalardandir.

Mumtoz so‘z san‘atining zamonaviy she‘riyatga ta‘sirini o‘rganishda E.Vohidov, A.Oripov, J.Kamol, A.Mahkam, S.Sayyid, A.Said, Faxriyorlarning asarlari qatori A.Qutbiddin she‘riyati ham yetarlicha manba bera oladi. Bu shoir murojaat qilgan janr va shakllarning rang-barangligida, asarlarining shaklan pishiq, mazmunan teran va salmoqdorlik kasb etishida, individual uslubining serjiloligida birdek namoyon bo‘ladi. Abduvali Qutbiddin she‘rlari so‘z sehri, jumla jozibasi, misra tarkibi, fikrning zarbulmasal siyrati, an‘anaviy bo‘lmagan kompozitsion kombinatsiyalar bilan diqqatingizni tortaveradi. Boisi bir xil she‘rlarida baxshiyona ohang sezilib tursa, ba‘zilarida Hofizu Sa‘diy zamonida yashab o‘tgan qalandarlarining dilga g‘ulu soladigan sadolarini tinglagandek bo‘lasiz. Ayrim she‘rlarida esa simvolizmning ranglar, iforlar, timsollarga yo‘g‘rilgan uslubini kuzatamiz. Umuman, Abduvali Qutbiddinning ifoda etish tarzi ancha murakkab, biroq ba‘zi bo‘rtib turadigan jihatlarini ko‘rsatib o‘tish mumkin. Shulardan biri – kutilmagan va o‘zaro aloqadorligini tasavvur qilish qiyin bo‘lgan g‘oya, obraz, tushunchlarni uyg‘unlashtirishda ko‘rinadi.

*Sohibdilim – diloro,
Ayyit, to‘xtasin karvon,
Nay puflagan quyunning
Enasimi biyobon.*

“Sohibdil” – o‘z qalbining egasi demak, ko‘ngil amri bilan ish qiladigan, olam va odam sir-asrorlaridan ogoh kishi. Tasavvufda darvish, pir ma‘nolarida qo‘llanilgan. She‘rda lirik qahramon bu dunyoga o‘zining xayoliy olamini taqdim etadi. Bu olamning o‘z aqidalari, nizomi, maqomatlari bor. Bular – xayol, tasavvur, tush, tuyg‘ular assotsiatsiyasi... Bunda sohibdil duo kuchi bilan karvonni to‘xtatishi mumkin, qyun shunchaki qyun emas, unga jon ato etilib, “nay puflayotgan” bo‘ladi, biyobon esa uning “enasi”ga aylanadi.

*Sohibdilim – diloro,
Qayda u chashma giryon.
Jilg‘a bo‘lgan ko‘nglimni
Quritib bo‘ldi mijgon.*

Sahro oralab borayotgan karvon motivi sharq mumtoz poetikasida ko‘p murojaat etilgan mavzulardan. Insoniyat taqdiri ko‘pincha, sahrodagi karvonga qiyoslanadi. Azaliy karvon yo‘lini

davom ettirishi uchun u abadiyat sahosida chanqog'ini qondirib turishi kerak. Chunki "jilg'a bo'lgan ko'ngil"ni mijgon o'qlari quritib bo'lgan. Oshiqona she'riyatda "chashmi giryon" turg'un birikmaga aylangan. Abduvali Qutbiddin esa tovushlardagi ohangdoshlik va uyg'unlikka asoslanib, uni "chashma giryon" tarzida qo'laydi.

*Sohibdilim – diloro,
Ko'zim mening qulfmidur.
Ochib nigohim chiqsa,
Chopgan qilich zulfmidur.*

Mumtoz badiiyatda zulfning pechu tob bo'lib, halqa-halqa bo'lishi oshiq ko'nglini ilintiradigan qarmoq, tuzoq hisoblangan. Bunda esa ko'ngil emas, ko'z va zulf ziddiyatini ko'ramiz. Yuqoridagi bandda ko'ngil haqida so'zlangan edi, shuning uchun shoir takror qo'llashdan qochib, ko'ngilning ekvivalenti bo'lgan "ko'z"ni misol qiladi. Biroq bu misradagi "ko'z" ham o'z ma'nosida emas, balki ko'ngil ko'zi metoforasini ifoda etayapti. Soddarok qilib aytadigan bo'lsak, shu paytgacha g'afolat xobida bo'lgandekman, bedor bo'lib zulfining domiga tushdim yoki qilichida chopilgandek bo'ldim.

"Qaenus gulxani", "riyozat", "toat", "vasl", "sarob", "ro'yo", "ishq" kabi she'r davomida qo'llanilgan ramzlar uning oshiqona ohanglar ruhida yozilganligini tasdiqlaydi. Tariqatga kirgan murid pir qo'lida bir qancha ruhiy-ma'naviy bosqichlarni bosib o'tganidek, she'rning lirik qahramoni ham ma'naviy sarboni "sohibdil"ga qayta-qayta murojaat qiladi. Muridda bo'lganidek, uning ko'ngliga ham g'uluv solgan ishq shavqi misradan misraga, banddan bandga kuchayib boradi, ayni damda muayyan ruhiy holatning rangin manzaralari yuzaga keladi.

*Sohibdilim – diloro,
Ko'p riyozat chekdim-ku.
O'zim ketdim. Yo'lingga
Toatimni ekdim-ku.*

Riyozat – tariqat yo'liga kirgan solikning bajarishi lozim bo'lgan mashaqqatlari.

O'tgan asrlar, kechgan davrlardagi o'zgarishlar va yangilanishlar uzluksizligi, kechagi postmodernizm, bugungi globalashuv zamonida tariqat maqomlari va tarbiyasiga qaytishning iloji yo'q. Chunki u bugungi kunda bizdan Mars qadar yiroqlikdagi xayoliy va afsonaviy ertaklar olami bo'lib qolgan. Unga faqat tasavvur va taxayyul kuchi bilan bir qadar yaqinlashish mumkin. Shoirning o'zi ham Hofiz zamoniga qaytolmasligini yaxshi biladi:

*Sohibdilim – diloro,
Vasling sarobmi, ro'yo.
Hofiz emasman ishqda,
Abduvaliman go'yo.*

Mazkur she'r muallifning ruhiy tarbiyasidan hamda o'qib o'zlashtirgan, ta'sirlangan asarlaridan olingan zavq-shavq, hayajon, hayrat, taassurot, kechinma, poetik ruh, obrazli ifoda va xulosalarning sintezlashib, quyma holatga kelganidan tug'ilgan.

Umuman, shoir she'riyatida xalq og'zaki ijodidagi obraz va motivlar ham muhim o'rin tutadi. Uning boshqacha ohangdagi she'rlari ham ana shu obraz va motivlardan quvvat oladi, o'ziga xos individual uslubining yangi qirralarini namoyon etadi.

Adabiyotlar:

1. Куронов Д. Адабиётшуносликка кириш. Т., Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2004, -Б. 224
2. Қутбиддин А. Бор. – Т.: Ғафур Ғулум номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2011. –Б 322.
3. Ҳаққул И. Тасаввуф ва шеърят. Т.: Ғафур Ғулум номидаги нашриёт-матбаа бирлашмаси, 1991. –Б 184.
4. Жабборов Н. Янги замон шеъряти тамойиллари//Шарқ юлдузи журнали. 2014, 3-сон.

ТЕРМИНАЛОГИК ЛЕКСИКОГРАФИЯ НИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

*Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий
Университети Хорижий филология факултети
5120102-лингвистика (немис тили) мутахассислиги
магистранти Бултаков Абдурасул Акбарович
Телефон:+99899 937 47 94
E-mail:bultakov.abdurasul@mail.ru*

Аннотация. Мақола бугунги кун лексикография соҳасида терминология ва унинг муҳим вазифалари, муаммолар ҳамда уларнинг ечими ҳақида маълумотлар берилган. Шунингдек муаллиф терминологлар олдида турган муҳим вазифалар ҳақида қисқача фикр мулоҳазалар бериб ўтган.

Калит сўзлар: Терминалогия, номенклатура, атама, атамашунослик, библиографик тадқиқот, концептуал тизим, стандартлаштириш, индивидуал тил.

Терминология - бу фандаги барча атамалар тўплами ҳисобланади. Бу тилнинг бир қисми бўлиб, у турли характерли хусусиятларга эга, худди тилдаги лексикология, фразеология, грамматика ва бошқалар ҳамда уларнинг бир бирига муносабатига ўхшаган.

Бугунги кунда терминология асосан рақамли ва тилларда мавжуд жараён бўлиб, тасвирий санъат ва дизайн соҳасида терминологик маълумотлар базаларида маълум бир халқнинг санъат ва маданиятга оид маълумотлар, самарали таржималар учун муҳим асос бўладиган сўз бирикмаларини яратади. Мунтазам ўзгариб ва янгиланиб турадиган ҳамда изчил терминологияни шакллантириш учун зарур бўлган қоидалар терминология соҳасида қўлланилади.

Терминология давлат муассасалари, таълим ва фанда муҳим роль ўйнайди. Бу самарадорлик ва профессионал алоқада ўзига хослик хусусиятига эга. Яъни маълум бир соҳани яхши тушуниш, ўқиш қулайлигини ошириш, мақбул танловга имкон беради ҳамда махсус сўз ва ибораларнинг қўлланишининг давомийлигини оширади.

Терминология соҳасида махсус мутахассислар билан биргаликда иш олиб борилди. Терминология билан ишлашда одатда мутахассислар турли соҳа вакиллари бўлиши керак чунки тадқиқотлар турли соҳаларда ва босқичларда ўтказилади. Терминологик луғат тузиш жараёни қуйидаги босқичларни амалга оширади ҳамда маълум лойиҳанинг қўламига қараб, табиий равишда мос келувчи сўз ва иборалар билан ишаб чиқилади:

✓ босқич: Режалаштириш.

Яъни лойиҳанинг муҳим босқичлари ҳисобланган: Мақсадлар, манбалар, иш жараёни, давр, харажатлардир. Мутахассислар эса асосан лойиҳа ва жараёни ташкил этиш ва иш жараёнини аниқлашда иштирок этадилар.

✓ 2-босқич: Йиғиш, тадқиқ қилиш ва баҳолаш қуйдагилардан ташкил топади:

- Мавжуд атамаларни аниқлаш ва баҳолаш;
- библиографик тадқиқотлар, манбаларни тузиш;
- махсус ва қисқартма сўзларни аниқлаш;
- атамалар рўйхатини тузиш ;

○ атамаларни тузиш ва концептуал тизимларни ишлаб чиқиш. Терминолог мутахассислар манба тўпламларини тузиш бўйича маслаҳат беришади ва соҳаларини ажратишади. Улар концептуал тизимларни текширадилар ва атамаларни бир-бирига мослигини текширади.

✓ 3-босқич: Кириш қисми ва ёзувларни яратиш.

Терминлар рўйхати асосида барча тилларга мос равишда ёзувлар яратиш (кўп тилли эквивалентларни рўйхатдан ўтказиш, мувофиқлаштириш ва тасдиқлаш, таърифлар, изоҳлар, контекстларни қўшиш). Агар бирон-бир атама аниқ бўлмаса терминологлар томонидан ўрганилади ва мутахассислар билан биргаликда маслаҳатлашади.

✓ 4-босқич: Сифат назорати ва текшириш.

- методологияга мувофиқлигини текшириш;
- турли луғат тузиш принципга асосланган расмий қоидалар;
- атамалар таркибни текшириш.

Мутахассислар терминларнинг даврга мослигини тавсиф ва фактларнинг ҳамда сино-

нимларнинг таркибини тўғрилигини ҳам текширадилар.

✓ 5-босқич: Таъминлаш ва техник хизмат кўрсатиш.

○ Тасдиқланган маълумотлар базасини (маълумотлар базалари, нашрлар) тақдим этиш ва бошқалар;

○ маълумотларни доимий равишда янгиллаб туриш, янгиллаш орқали сифатни таъминлаш ва кенгайтириш;

○ муаммоларни таҳлил қилиш ва туб сабабларни ўрганиш орқали сифатни таъминлаш

✓ 6-босқич: Терминларнинг ишлатилишини текшириш.

○ мақсад: фақат белгиланган атамалардан фойдаланиш,

○ белгиланган имло қоидаларига риоя қилиш;

○ турли матн турларида ва турли хил таҳрирловчиларда терминлардан фойдаланишни текшириш учун қатъий назорат жараёнларини яратиш;

○ терминологияни инсон омили ёки машинада таҳрирлаш орқали текшириш.

Терминалогик луғатлар - бу махсус саволларга маълумот қидирувчиларга тегишли ва манзилга оид маълумотларни бериш мақсади бўлган маълумотномалар йиғиндисидир. Тасвирий санъат ва дизайн луғатлари, бошқа мумкин бўлган таркибий қисмлар қаторида, алифбо тартибида ёки тизимли равишда тартибга солинган мавзуларга тегишли birlikларнинг рўйхатини ўз ичига олади.

Луғатнинг тузилиши қисқача таърифлар, маълумотномалар атамаларнинг алифбо тартибидаги рўйхати эканлиги билан изоҳланади. Луғатдаги барча атамалар алфавит тартибида, стандартлар ва луғатларда қабул қилинган шаклда жойлаштирилган бўлади.

Лексикографик терминологияни стандартлаштириш муаммолари яъни луғат таркибига киритилган терминларнинг турли тилларда фарқли жихатлари мавжудлигини таъкидламоқчимиз.

Терминология соҳасида учрайдиган яна баъзи муаммолар мавжудлигини эътироф этмоқчимиз. Демак, мавжуд стандартларга мувофиқ миллий ва халқаро тиллардан фойдаланиш ҳамда ўзлашга атамаларни ҳам лексикографик амалиётга мослаштирилиши мақсадга мувофиқ.

Хулоса қилиб шуни таъкидлаш лозимки, бугунги кун илм-фан соҳасида терминалогик лексикографиянинг роли муҳим ва аҳамиятли ҳисобланади. Чунки ҳар бир соҳа вакиллари учун яратилган махсус луғатлар айнан шу соҳанинг ривожланишига катта ҳисса қўшади. Замонавий лексикографлар олдидаги энг муҳим ва кечиктириб бўлмас вазифа эса барча соҳа мутахасислари билан биргаликда мукамал луғатлар яратиш, бошқа тиллардан янгиланган терминларни таржима қилган ҳолда терминлар қамровни кенгайтиришдан иборат.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Burkhard Schaefer, Elisabeth Link. Fachsprache der Lexikographie, Mannheim. 1989. S 312-322.

2. www.radt.org

LINGVISTIK TERMINLARNING TEZAVRUSINI YARATISHNING AHAMIYATI TO'G'RISIDA

Ergasheva Zamira

*Andijon shahar 19-umumiy o'rta ta'lim maktabining
o'zbek tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
Elektron pochta: mirzzo@bk.ru*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilshunosligida lingvistik terminlar bo'yicha tuzilgan izohli lug'atlar haqida ma'lumot berilgan. Shuningdek, lingvistik terminlar izohli lug'atining bundan keyingi holati va ulardan foydalanish bo'yicha ba'zi tavsiyalar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: termin, lingvistik termin, tezavrus, lug'at, grammatik terminologiya.

O'zbekiston Respublikasida mustaqillikka erishganimizdan buyon ta'lim tizimini isloh qilishga kirishildi va bu borada salmoqli ishlar hozirga qadar amalga oshirib kelinmoqda. Ma'lumki, "Ta'lim to'g'risidagi" qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" va prezidentimizning farmoniga asosan ta'lim tizimida bir qator istiqbolli islohotlar amaliyotga joriy etildi.

2018-2019-o'quv yilidan boshlab, majburiy o'rta ta'lim uzluksiz va 11 yillik ta'lim negizida amalga oshirila boshlandi. Ya'ni davlatimiz rahbarining farmoni bilan 12 yillik majburiy ta'limdan 11 yillik majburiy ta'lim tizimiga o'tildi. Shu munosabat bilan yuqori sinf o'quvchilari, jumladan 10-11- sinflar uchun qisqa fursatda o'quv dasturlari va bir qator darslik va qo'llanmalar ishlab chiqildi. Lekin mazkur o'quv dasturlari va darsliklari yuzasidan o'qituvchilar ilmiy-metodik baza bilan to'laqonli ravishda ta'minlanmagan. Shu munosabat bilan, bu darsliklar yuzasidan o'qituvchilar uchun o'sha metodik kompleksga kiradigan lingvistik terminlar to'g'risida ma'lumotnoma tayyorlash zarur deb o'ylaymiz. Bu o'z navbatida uning ayrim nazariy va amaliy masalalarini ham yoritishni hamda bu ish lug'at-ma'lumotnomaga nazariy asos bo'lib xizmat qilishini e'tiborga olsak, har bir amaliy ish asosida nazariy muammo yotishi ma'lum bo'ladi.

Umumiy o'rta ta'lim doimo yurtboshimizning e'tiborida bo'lib kelmoqda. Bu o'z navbatida mazkur umumiy o'rta ta'lim tizimi o'qituvchilari uchun ham yangidan- yangi ilmiy-metodik adabiyotlarni yaratish masalasi yanada dolzarb ekanini ko'rsatib turibdi.

Albatta, mustaqillikka erishganunimizga qadar lingvistik terminlar bo'yicha bir qator ma'lumotnomalar yaratilgan. Jumladan, o'zbek tilshunosligida lingvistik terminlarga bag'ishlangan maxsus lug'at sifatida V.V. Reshetovning "Краткий справочник по лингвистической терминологии" (Toshkent, 1951) nomli ishini ko'rsatish mumkin. Bu lug'at, shubhasiz, nihoyatda muhim qo'llanma xizmatini o'tadi va shu turdagi lug'atlarning yaratilishida asosiy manbalardan bo'lib xizmat qildi. Lekin o'zbek tilshunosligining so'nggi davrlardagi taraqqiyoti natijasida juda ko'p til hodisalarining mohiyati aniq belgilandi, ko'plab yangidan yangi terminlar paydo bo'ldi. Boshqacha qilib aytganda, o'zbek tilshunoslik terminologiyasi son jihatdan ham, sifat jihatdan ham boyib bordi. Bu o'z-o'zidan, o'zbek tilshunoslik terminlarida oid yangi lug'atlar, birinchi navbatda o'zbek tilshunoslik terminlarining izohli lug'atini yaratishni taqozo etadi. Shuningdek, o'zbek lingvistik terminlarini bir yerga to'plovchi va ularning mazmunini ta'riflovchi lug'at yaratilmaganligi, ko'pgina til hodisalariga nisbatan birdan ortiq termin qo'llash hollari uchrab turganligi kabi bir qator sabablar ham lingvistik terminlar lug'atini yaratishga turtki vazifasini o'taydi.

O'zbek lingvistik terminologik lug'ati bo'yicha yaratilgan keying manba bu "O'zbek lingvistik grammatik terminlarining qisqacha izohli lug'ati"dir. Ushbu lug'at faqat o'zbek tilining grammatik terminlarini o'z ichiga oladi, xolos. Faqat shu turdagi terminlar bilan chegaralanganlikni esa mualliflar quyidagicha izohlaydilar: "...birinchidan, o'zbek tilshunosligining barcha sohalariga oid terminlarni o'z ichiga olgan izohli lug'atni o'z ichiga olgan izohli lug'atni yaratish ko'p vaqt va katta kuch talab etadi. Ikkinchidan, o'quv praktikasida eng ko'p ishlatiladigan (duch kelinadigan) lingvistik terminlar-grammatik terminlardir. Uchinchidan, turli xil chalkashliklar (bir hodisa uchun birdan ortiq termini qo'llash, bir hodisaga nisbatan turli ishlarda turlicha termini qo'llash, terminning hodisa mohiyatga mos kelmasligi va sh.k.) asosan, grammatik terminologiyada uchraydi. Lug'atda har bir terminning izohi beriladi, shuningdek keng iste'molda bo'lgan grammatik terminlarni o'z ichiga qamrab oladi. Lug'atda terminlar ichki va tashqi alifbo tarzida berilgan.

Ko‘rinib turibdiki, lingvistik terminlar bo‘yicha yaratilgan lug‘atlar o‘z ichiga mustaqillikdan oldin iste‘molda bo‘lgan darslik va o‘quv qo‘llanmalari lingvistik terminlarini o‘z ichiga olgan. Mustaqillikka erishganimizdan keyin esa yangiliklar boshqa sohalar kabi lingvistik terminologiyada ham o‘z aksini topdi. Bir qancha terminlar boshqa o‘zbekcha muqobil variant bilan almashtirildi va umumiy o‘rta ta‘lim tizimining ona tili darsliklarida o‘z ifodasini topdi.

Keyingi yillarda ham bir qator tilshunos olimlarimiz tomonidan ushbu masala sezilarli yechimini topdi deb o‘ylaymiz. Jumladan, N. Mahkamov va I. Ermatovlar tomonidan tuzilgan “Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati” (T.2013) kitobi bosmadan chiqd. Bu kitob maktab darsliklaridagi tilshunoslik terminlari taraqqiyotini namoyish qiladi hamda ushbu soha terminlarini tartibga solishga yordam beradi. Bu kitob o‘z o‘rnida bugungi kun o‘zbek tili o‘qituvchilari uchun muhim qo‘llanma vazifasini o‘tashi shubhasiz. Shunday ekan, bu kabi qo‘llanmalarni ommalashtirish va ko‘plab nusxada chop etish zarur deb o‘ylaymiz. Zero, bu kabi lug‘atlar har bir o‘zbek tili o‘qituvchilarining ish stolidagi eng kerakli manba bo‘lib xizmat qilishi kerak.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti yosh avlod haqida fikr yuritib “Agar mendan sizni nima qiynaydi?” deb so‘rasangiz farzandlarimizning ta‘lim va tarbiyasi deb javob beraman” – degan edilar. Bu esa o‘z navbatida yoshlarning ta‘lim olishida mas‘ul bo‘lgan o‘qituvchilarning ham yuksak saviyada o‘z ishini tashkil etishni taqozo etadi. Zero, yurtboshimiz: “Bukilmas iroda, fidoyilik, va jasorat namunasini amalda namoyon etib, o‘z hayotini aziz vatanimizning har tomonlama ravnaq topishiga bag‘ishlagan ustoz va murabbiylarimiz, zamondoshlarimiz bilan faxrlanamiz” deb, o‘qituvchilarga katta ishonch bildirmoqdaki, endilikda shu o‘qituvchining saviyasini ta‘minlovchi o‘quv adabiyotlari bilan ta‘minlash zaruriyati kelib chiqadi.

Albatta, bu muammo bir qadar o‘z yechimini topdi. Agar bu turdagi lug‘atlarni har bir o‘zbek tili o‘qituvchisining qo‘lida bo‘lishiga erisha olsak, o‘sib kelayotgan yosh avlodning milliy g‘ururimiz sanalmish ona tili-o‘zbek tilimiz bilan bog‘liq bir qator chalkashliklarni oldini olgan bo‘lardik. Shuningdek, maktab o‘qituvchilari uchun ham qo‘llanma sifatida foydalanishi mumkin bo‘lgan muhim manba yuzaga kelganligi ularning faoliyatini yanada sermahsullik bilan olib borishida muhim rol o‘ynaydi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Sh. M. Mirziyoyev “Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz” asari. Toshkent “O‘zbekiston” .2016.
2. V.V. Reshetov. “Краткий справочник по лингвистической терминологии” Toshkent, 1951.
3. N. Mahkamov ., I. Ermatov . “Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati” T.2013
4. “O‘zbek linivistik grammatik terminlarining qisqacha izohli lug‘ati”. Toshkent.

INNOVATIVE METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Gofurova Barnokhon Rakhmatovna, teacher
Mukhtorova Rahimakhon Vohidjon qizi, teacher
Fergana region Kuva district School №18
barnokhon_teacher@inbox.uz

Annotation: In this articles highlights of innovative activity in the teaching foreign languages.
Key words: innovation, innovative activity, multimedia programs.

At the present stage of development of science, technology, international trade, various types of business communication, knowledge of foreign languages is not only a necessity, but also a need for specialists. There are many traditional methods of teaching foreign languages that are quite effective. However, the modern development of society requires the search and use of more advanced methods and technologies. Knowledge of several languages becomes the norm of life. For fast and effective teaching of foreign languages, innovative methods are needed to form the practical skills of a qualified specialist who is able to solve professional problems at the level of foreign language communicative competence.

When teaching pupils foreign languages, the most effective methods are the following: multimedia presentation, project method, testing interactive programs on-line, on-line modules, interactive whiteboards, multimedia programs, creating a pupil's language portfolio, case method (based on situational teaching methods), competency analysis (represents the assessment of game participants by competencies, building professionograms by specialty), distance learning, etc.

Innovative methods allow us to achieve the following goals:

- 1) accessibility of perception of educational material;
- 2) systematization of knowledge;
- 3) development of creative abilities of students;
- 4) self-education;

5) understanding of educational material, analysis of the learned material. One of the modern methods of teaching foreign languages is the use of computer technology. Computer language programs bring diversity to the learning process, contribute to the creation of a favorable creative atmosphere and, at the same time, individualize the learning process and facilitate ongoing monitoring. Multimedia programs increase the effectiveness of teaching, interest in learning foreign languages, expand the possibilities of perception and assimilation of educational material (using video, graphics, testing, etc.), and also allow you to distribute tasks in a group according to the degree of complexity. Multimedia programs have a number of advantages, which are expressed in the following:

- 1) use of fascinating country studies videos with text support, which can be excluded for tasks of increased complexity;
- 2) virtual speech contact with native speakers, the opportunity for the student to become a participant in events, control the quality of foreign language communication;
- 3) the opportunity for the student to make an audio recording of their own speech and compare the accuracy of pronunciation on an evaluation scale;
- 4) the opportunity not only to hear, but also to see native speakers, imitate their gestures and articulation;
- 5) the ability to consolidate grammatical material using games.

Multimedia programs motivate students to learn a foreign language, give them the opportunity to effectively work out and independently control phonetic, lexical and grammatical skills. Computer programs develop students' cognitive activity, their intellectual abilities, logical thinking, memory, attention, and imagination.

Thus, the use of various innovative methods of teaching foreign languages has a number of advantages that help teach students to actively acquire new knowledge, develop their creative and organizational abilities, and provide a powerful incentive to learn the language. Innovative technologies allow you to perfectly combine theory with practice, form knowledge of the subject, professional skills and abilities.

References:

1. Boltayeva M. L. Business game in training. –M., 2012.
2. Ochilov M. New pedagogical technologies. - Qarshi, 2000.

FRIENDSHIP

*O. G. Hatamova Andijon viloyati Marhamat tumani
20-umum talim maktabi Ingliz tili fan o'qituvchisi.
Tel: +998999080956*

Annotation: This article discusses some of humanity's most cherished feelings, such as friendship.

Key words: Friendship, humanity, similar interests, lucky, treasure, relationship, valuable, childhood friend, to help, to endure, misfortunes, global health crises, community, can defeat, to save, appreciate, to be mad at, to be grateful to smb.

In this article I want to tell you about the dearest feeling of humanity as friendship. What is a friendship? . Friendship is one of the most precious gifts of life. Friendship is devoted relationship between two people, it is shared by two people who have similar interests and feelings. A person who has true friends in life is lucky enough. The Uzbek people have a good proverb on this item.- "Relatives-are treasure, brothers and sisters –are foothold, but the friend is both of them."(Ota-ona xazina, aka-uka tayanch, do'st esa xar ikkovidir.) True friends are worth more than all the treasures of the world. Friendship is when doing your best to make your friend happy. Friendship is forever, no matter what. It is the most wonderful relationship that every person can have if he or she is loyal, dependable, kind, caring, and loving. There are many valuable things in life, but friendship may be one of the most important one. History taught us a lot. We have some famous examples from history which makes us realize the true value of friendship. The topmost of are Alisher Navoiy and Husayn Boyqaro, the friendship between the Prophet Muhammad and his closely friend Abu Bakr Siddiq. When they hid from their enemies in the the cave, Abu Bakr Siddiq accidentally put his foot to the snakes' nest. The snakes hardly bite his foot. But he didn't cried out and shouted. In order not to awake the Prophet he endured the ache. Because his friend the Prophet Muhammad was very tired, and not sleeping more than week.

Another one example is the friendship between Krishna and Sudama. We all must have read or heard as to how after becoming a king when Krishna met Sudama, his childhood friend, he treated him with honour even though Sudama was a poor person. It teaches us that the friendship need not be between equals. It must exist between like-minded people.

Besides this, the friendship helps people and countries endure the misfortunes and develop further. From March of this year global health crisis spread in many countries of the world. The **COVID-19** pandemic is having a dramatic impact on the global community; on people's lives and health, livelihoods, economies, and their psychology. This disease connected the people of all countries. The governments of many countries began to send material support to the countries, which have diseases. Many countries support and help our country. People understand, that the only solidarity, organization and discipline can defeat this disease. We believe, that soon we shall win this disease.

There is no doubt that best friends help us in our difficulties and bad times of life. They always try to save us when we are in danger as well as offer timely advice. True friends are like the best assets of our life because they share your sorrow, soothe your pain and make us feel happy. True friends try to avoid conflicts and do everything possible to make their relations stronger. Some people can even make sacrifices and risk their lives for a friend.

A true friendship is something that can't be expressed with words. Friendship is being able to cry together. Friendship is being foolish together. It is being mad at each other. True friends are always ready to protect each other from being hurt emotionally and physically. It takes time and patience to build a strong friendship and achieve trust between two soulmates. It is very important to have somebody with whom you can share your thoughts freely.

In conclusion it is very difficult to come across a good friendship. That is why we should appreciate this divine relationship that is based on understanding and feelings. There are a lot of

benefits of friendship. We just need friends to live happily. Lasting friendship is a blessing for everybody. We don't have to pretend to be someone else when we spend time with our friends. They give us total freedom to be who we really are. We should be grateful to people who make us happy. A true friend is one of the most precious possessions that one can have in his life.

Used literature:

1. Abdulxay Abduraxmonov .Saodatga eltuvchi bilim.”Movarounnaxr” nashriyoti. 2004 yil part 2- Pages 605-608.
2. V. D. Ruderman. Choose the right word high school house.Moscow.1964year.88-89 pages.
3. Dobson and Sedwick. Conversation in English. Points of departure. pages10-13
4. L. A. Almazova. A bridge to spoken English ”High school” pages 41-42
5. T. Dadaboyeva Ingliz tili grammatikasi. ”Fan nashriyoti”.2007 yil
6. Raymond Murphy. English grammar in use.2000 year.

THE ROLE OF CULTURE IN LANGUAGE LEARNING PROCESS AND WAYS TO CONNECT THE CULTURE WITH EDUCATION

Boboqulova Dilshoda Baxtiyorovna
Zarafshon shahar 2- maktabning ingliz tili fani o'qituvchisi
Eshonqulova Iroda Abdujabborovna
Zarafshon shahar 2-maktabning ingliz tili fani o'qituvchisi

Annotation. This article discusses the role of culture in language learning process and teaching cultural clues to the learners of English. Because of some cultural discrepancies, it is often difficult to adopt some materials to our own classroom. The teacher's role is very important in adjusting them and coping with this problem

Key words. Intercultural competence, international culture, target culture.

Learning language skills and its structure is not enough to be a good teacher or user of the target language. It also requires the person to be cultural competent. This comes to the top especially teaching global languages like English. It is obvious that we cannot achieve it by working individually. As a foreign language teacher, we always try to explain our learners some cultural differences and similarities. However, it is not simple or clear-cut issue like grammar or vocabulary. The key element of success in this process is not only to show the discrepancies, but also to assist learners to form intercultural competence.

In the first place, we have to analyze the main terms related to this process such as, source culture, target culture and international culture. The term source culture identifies the culture of the person who is learning a foreign language or simply we may call it our own culture. Target culture is the culture of the country where the target language is the sole official. When we face the phrase international culture, we can analyze it by the first word "international", as it means relating to the whole world. Should we teach all types of culture? Then do we have time left to teach the language itself? The answer is "No". We do not have to teach all aspects of culture. It can be done by doing the following steps:

- The course books should include some cultural points that learners can easily capture. What is teacher's role here? Teacher should be careful in choosing the textbook and adopting it to their own class

- The activities should involve the steps that learners can feel the culture. Why I use the word "feel" here, because when teacher creates the real life atmosphere in the classroom, students rarely forget the situation. As a result, they become cultural tolerant.

- Case studies should be included to the lessons. The role of case studies is very high in language learning process. When we give learners case studies, they are encouraged to think creatively and find solutions. This process helps them to improve both their critical thinking and intercultural competence skills.

- Using the materials describing life of celebrities in the classroom. Young learners admire celebrities, so it is interesting to learn the language through this type of material. What is the connection between celebrities and culture? Celebrities are the people who have the highest influence in development and delivery of the target culture. It is more interesting for a 15-year-old boy to learn new vocabulary by listening to his favorite song than just listening famous scientist's boring lecture.

Culture is the unique phenomenon of human being, which always changes its patterns. These changes are observed in different circumstances. Interactive classroom activities help non-native learners of English to be cultural aware and tolerant.

Education is an ongoing process. In order to be successful in this sphere one should always learn about new theories and be ready for any kinds of challenges. I am an ordinary schoolteacher at one of the rural areas of our country. Opportunities of children living in this place are not comparable with those in urban areas. It is difficult for this kind of a teacher to find enough

sources for children and create real English atmosphere. I realize that I cannot succeed and create opportunities only by myself. We can achieve it by working in a team and assisting other teachers to create their own way. I wholeheartedly believe that the issue I am writing about interest other teachers and help their further reserches.

Bibliography

1. Eli Hinkel. “Culture in Second Language Teaching an Learning”. Cambridge University Press (2015).
2. Ismail Yaman. “The role of culture in English language teaching”. International Congress of Educational Research IX.(2017)
3. Emit.M.P.J & Komesaroff.L. “Language and Learning”. Oxford University Press (2003)

THE ROLE OF AUDITORY GAMES IN TEACHING LISTENING AT THE INITIAL STAGE IN THE SECONDARY SCHOOL

Khusnutdinova Luiza Ramilyevna
Teacher of school № 57 Aktash town, Narpay district
Luiza-1988@list.ru

Annotation: The main purpose of learning foreign languages is the development of communication skills and skills among students. The development of communication skills and skills is impossible without such a kind of speech activity as listening, as the perception of foreign speech by ear is an important component of speech communication. In teaching the skills of listening to junior students used auditing games, because the game is one of the leading forms of activity of a primary school age student. Using games in listening training is an effective learning method because games make learning more interesting and engaging.

Key words: didactic games, auditing games, collaboration, communication

«Knowing the language, you will acknowledge the world», says our wise nation. Naturally, everyone who possesses foreign languages has a number of opportunities such as getting training in foreign countries or simply traveling through them, getting acquainted with the culture, history, traditions and customs of different peoples and thereby broadening their horizons and increasing enthusiasm to learn deeply modern knowledge and professions.

Today, with pride, we can say that the interest of young people in Uzbekistan to study foreign languages has increased, than ever. Many of them have the ability to speak 4-5 languages. Decree of the first President of Uzbekistan I.A. Karimov “On measures of further improvement of the system of studying foreign languages” of December 10, 2012 serves as the main model in this work. It should be noted that this document includes all the parameters of teaching foreign languages, especially English.

From 2013-2014 academic year, a phased study of foreign languages – mostly English – from the first class in the form of games of oral lessons began, in the second class – with the development of the alphabet, reading and grammar.

For a long time, the development of the ability to understand speech by ear was not given much importance. This skill was supposed to be developed by itself in the process of learning to speak. However, it is known that listening is the most complex type of speech activity, requiring a special approach in training.

Teachers note that most of the time, when learning foreign languages in secondary school, the audit is given a small number of hours. In this case, the game will be an effective way of learning listening. Thanks to the educational games, the thought activity is activated, and the learning process becomes more interesting. There are such concepts as pedagogical and didactic game. The pedagogical game has a well-defined goal that corresponds to the peculiarities of the curriculum; didactic play, in turn, develops in students the arbitrariness of such processes as memory and attention. From a psychological point of view, the game should be organically combined with serious, hard work. The game does not distract from the teachings, but contributes to the intensification of mental work, develops a stable positive motivation to learn a foreign language.

Moreover, since one of the practical tasks in the field of listening is to teach students to understand foreign language speech in an approach to reality, it is necessary, as schoolchildren’s listening skills improve, to conduct auditing games through audio recording, which creates additional difficulties in listening to speech. Such difficulties include, for example, the sound of the warning of the arrival of the train in a dialogue on the theme of “station”; noise of cars in the street, interference in the phone conversation, turned on in the background of the radio. The expediency of the use of games in grades 1 to 4 is due to the fact that children prefer group form of study work. For elementary school students, collaboration and communication take on personal significance: children strive to learn new forms and ways of communicating.

Mastering listening skills initially through auditing games allows children to focus on what they hear and understand what they hear in the process of thinking.

Thus, the role of listening in English language learning through auditing games should not be

underestimated. Mastering the skills of listening will help schoolchildren to learn other types of speech activities (speaking, reading and writing), as all types of speech activities have a close relationship with each other.

Literature:

1. Biryukov E.A. Teaching listening in English lessons at elementary school / E.A. Biryukov // Educational Journal, 2015. – No
2. Fominykh M.V. Timeline of the emergence of game methods in pedagogy. Academic Journal of Western Siberia, 2012. — No 2. P.22-23.

SUBYEKT AKTANTI XUSUSIDA

*Andijon viloyati Asaka tumani
37-umumta'lim maktabi ona tili va adabiyot
fani o'qituvchisi Muhammad Solih Mamirov*

Annotatsiya: Ma'lumki, gap biror-bir hukmni, jarayonni ifoda etadi. Hukm esa ikki a'zoning - subyekt va predikat qismlarining o'zaro munosabatidan tashkil topadi. Predikatga ikki xil qarash mavjud:

- 1) Predikat ega va kesimning o'zaro munosabati;
- 2) Gapning borliqqa munosabati.

Keyingi qarash tilda kesimni gap markazini egallashga olib keldi. Subyekt predikatning argumenti uchun bo'sh o'rinni to'ldiruvchi aktantlar sifatida belgilandi.

Kalit so'zlar: shaxs soni ko'plikni tashkil etib, predikat birgalik nisbatda bo'lsa-yu, bilan ko'makchisi ishtirok etmagan bo'lsa, u kontragent aktanti hisoblanmaydi

Odatda, subyekt shaxslarni ifoda etuvchi leksemalarda yuzaga chiqadi. Lirikada jonli va jonsiz predmetlar ba'zan subyekt vazifasini bajarishi ham mumkin. Shunga ko'ra subyekt shaxs va shaxs bo'lmagan turlarga bo'linadi.¹

Misol: *Nabirang ulg'aysa qanday baxt erur,
Ertangi kuningdan demak ko'ngling to'q.
Avlodlar mayoqdek sochib tursa nur,
Bunga teng saodat yer yuzida yo'q.*

Mazkur parchadagi birinchi va uchinchi misrada subyekt shaxs bilan (*Nabirang ulg'aysa, Avlodlar nur sochib tursa*) ifodalangan. Ikkinchi jumlada esa subyekt predmetni ifodalovchi (*ko'ngil*) leksema orqali ifodalangan.

Yoki: *Bog'ingga ekkandim to'rt tup arg'uvon,
Vaqt o'tib, navqiron bo'ldi nihollar.
Dersiz: - Nimasiga bo'lasiz hayron
Tegrangizda ko'p-ku teraklar, tollar.*

Bu she'riy parchada ham ikki jumladagi *nihollar* leksemasi predikatning subyekt aktantini reallashtirgan.

*Tengi yo'q boylikdir do'st-u yor, o'rtoq,
Sevgi, muhabbat ham jo'n bir gap emas*

Yuqoridagi misralarga e'tibor qarataylik. *Do'st-u yor, o'rtoq* leksemalari predikatning subyekt aktantini ro'yobga chiqargan.

Subyekt shaxs semasini anglatgan holda, predikatning turli aktantlarida namoyon bo'ladi:

1. **Agens aktanti.** Mazkur argument shaxs semasi anglatib, harakatning bajaruvchisini ifodalaydi. Agens aktantini boshqarib kelayotgan so'z aniq nisbat shaklida bo'ladi va bu argument gapda ega vazifasida keladi. Agens valentlikning mazmuniy, shakl turlarida namoyon bo'lishi mumkin.

*Yoshi to'qsonlarni qoralab qolgan
Chol-kampir sayyohlar bunda oz emas.
Biri minorani suratga olgan,
Biri cho'g'irmaga qo'yibdi havas.*

Oz leksemasining sememasida qandaydir narsa yoki shaxsning me'yordan kamlik semasi ham mavjud va bu semaning o'rni **sayyohlar** leksemasi orqali namoyon bo'lib, birinchi jumladagi predikatning bo'sh o'rnini to'ldirgan, agens vazifasida kelgan. Bu leksema predikat bilan hech qanday grammatik shakllarni va mazmunan bog'lagani uchun semantik valentlik turiga mansub bo'ladi.

*Kimningdir boshiga ish tushdi nogoh,
Shayton avradimi – topmadi to'zim,
Bolalarin yig'ib chekdi oh-u voh,
Kechirmayman, dedi, o'zimni o'zim.*

Semantik valentlik turida leksemalar o'zaro sema asosida bir-birini reallashtiradi, bir-birini

¹ O'sha asar, 6-bet

taqozo etadi. Yuqorida keltirilgan misolda *o'zim* leksemasi predikatning agens aktanti o'rini to'ldirgan va predikat bilan *-man* shaxs-son shakli orqali bog'langan. Shuning uchun mazkur holat grammatik shakl valentligiga oiddir.

2. **Adresat aktanti.** Bu argument agens aktanti singari subyekt ma'nosini anglatadi. Lekin ma'nosiga va fe'l bilan grammatik bog'lanishiga ko'ra farq qiladi.¹ Agens harakatning bajaruvchisini aniqlasa, adresat aktanti harakatni qabul qilib oluvchini ifodalaydi. Bundan tashqari adresat aktanti valentlikning semantik turini yuzaga chiqarsa, agens aktanti mantiqiy va shakl valentligining tarkibida bo'ladi. Lekin adresat aktantida jo'nalish kelishigi va turli ko'makchilar bilan kelishi grammatik valentlikka o'xshab ketadi. Aslida, predikatning semasida predmetning kimgadir atalganligi namoyon bo'lib turadi.

*Hisob-kitob qilgay ular har yoqni
O'zbekning odatin bilib-bilmagan
Kampir eshitmagan to'qqiztovoqni
Chol ham kuyoviga sarpo qilmagan.*

Mazkur she'riy parchada subyekt vazifasida *Chol, kampir, kuyov* leksemalari kelgan. *Chol, kampir* leksemalari agens aktantini namoyon etgan bo'lsa, *kuyov* leksemasi adresat aktanti vazifasida kelgan. Adresat vazifasidagi leksemada yuqorida ta'kidlangandek harakatni qabul qilib oluvchi shaxs va atalganlik, evaz ma'nolari sezilib turadi.

Yoki: *Dunyo ishlariga boqib hayron, lol,
Shogird ustoziga berdi-ku savol:*

Jumladagi ustoziga shakli kelishik shaklini olganligi bois harakat bevosita shogird tomonidan ma'lum bir adresga qaratilganligini ko'rish mumkin.

3. **Pasiens aktanti.** Gapda turlicha aktantlar reallashish imkoniyatiga ega bo'ladi. Hamma aktantlar ham doimiy ravishda gapda reallashavarmaydi. Yuqorida gapning asosiy birligi predikat ekanligiga nazar tashlab o'tgandik. Gapda shakl jihatidan obyekt, subyekt aktantlari reallashavermasligi mumkin, ammo mantiqan bu o'rinar sezilib turadi. Mana shunday aktantlardan biri hisoblangan obyekt argument ba'zan shaxs semasiga ega bo'lgan so'z bilan ifodalanishi ham mumkin. Obyektini ifoda etgan shaxs semali leksemalar pasiens deyiladi. Masalan:

*Baland dorning ostiga
Keltirdilar mahkumni.
Jallod sirtmoq solay deb,
Paypasladi halqumni.*

Parchada shaxs semali leksemalardan mahkum leksemasi ham mavjud. Gapda tushum kelishigi shakli har qanday so'zni obyekt bo'lib kelishini ta'minlaydi. Mahkum leksemasi ham predikatdan anglashilgan harakatning obyekt bo'lib kelgan.

Pasiens aktantini reallashtiradigan vositalardan biri ortirma nisbat shaklidir. Ortirma nisbat shakli harakat tushgan shaxs yoki predmetni reallashtiradi. Yuqoridagi jumlada ham –tir shakli mahkum leksemasini namoyon qilgan. Shuni hisobga olgan holda pasiens aktantini grammatik valentlik deb atasak noto'g'ri bo'lmaydi.

4. **Kontragent aktanti.** Fe'ning birgalik nisbati qo'shimchasi kontragent aktantini yuzaga chiqaradi. Kontragent argument gapda deyarli *bilan* ko'makchisi bilan qo'llanadi. Agar gapda harakatni bajaruvchi shaxs soni ko'plikni tashkil etib, predikat birgalik nisbatda bo'lsa-yu, bilan ko'makchisi ishtirok etmagan bo'lsa, u kontragent aktanti hisoblanmaydi. U holda agens miqdori ko'payadi, xolos.

Xulosa qilib shularni aytish mumkinki, predikatning o'zi shakl tomonidan gapni tashkil etsa ham, lekin mazmunan, mantiqan subyet, obyekt aktantlari ham sezilib turadi. Bu aktantlar predikatga tobe bo'lgani uchun gapning zaruriy elementlari emas deyiladi. Biroq bularsiz gapni tashkil etib bo'lmaydi.

Shuningdek, subyektning turli xil ko'rinishlari mavjud bo'lishida leksemaning semantikasi va ayrim shakllar asos bo'lishini yuqoridagi misollarda ko'rib o'tildi.

¹ M.Mirtojiyev. O'zbek tilida fe'l valentliklari. T – 2007. Universitet. 22-bet

ОНА ТИЛИ ДАРSLARIDA KICHIK GURUHLARDA ISHLASH

*G'ijduvon tumani 28-maktab
ona tili adabiyot fani o'qituvchisi
Narzulloeva Zilola*

Annotatsiya: Maqolada interfaol metodiga tasnif berilgan . Ona tili darslarida, pedagogik texnologiyalardan biri bo'lgan, kichik guruhlarda ishlash metodi misollar asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Guruh ishining taqdimotini o'tkazish, yakunlash va ularni rag'batlantirib borish kerak.

Interfaol ta'lim jarayonida dars o'quvchilarning o'zaro muloqotlari asosida amalga oshiriladi. Interfaol so'zi ingliz tilidan olingan bo'lib, ya'ni "interakt", "inter"-o'zaro, "akt"-harakat, ta'sir, faollik ma'nolarini bildiradi. **Interfaol metod**– bu o'quvchi bilan o'qituvchi o'rtasida ta'limni o'zlashtirish munosabatlarini kuchaytirish, faollashtirish demakdir. Interfaol metod o'qituvchi bilan o'quvchini hamkorlikda ishlash vositasida dars samaradorligini oshirishga yordam beradi. Interfaol metod o'quvchini mustaqil fikrlashga undaydi. Interfaol metodlarni o'quv jarayoniga joriy etishning asosiy maqsadi shuki, dars qaysi shaklda, qayerda o'tkazilmasin ,darsda o'qituvchi bilan o'quvchining hamkorlikda ishlashini tashkil etishdir. O'qituvchi darsda turli muammoli vaziyatlar hosil qilgan holda o'quvchilarni turli muammolarga jalb etishi, ularning harakatlarini faollashtirishi va natijada o'quvchilarning o'zlashtirishlarini ta'minlashi lozim. Bunda o'qituvchi asosan yo'l yo'riq ko'rsatuvchi, xulosalovchi, kuzatuvchi vazifasini bajaradi. Interfaol metod orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirilib, ularda erkin fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, hissiyotlarini boshqara olish, tanqidiy va ijodiy fikr yuritishning rivojlanishiga zamin tayyorlaydi.

Darsning mazmunli va samarali o'tishi uchun kichik guruhlarda ishlash qo'l keladi, chunki bunda har bir o'quvchi o'zi va guruhi uchun kurashadi. **Kichik guruhlarda ishlash** an'anaviy darsdan nimasi bilan farq qiladi. O'quvchilar faol ishlaydilar va topshiriqlarni bajarishga mas'uliyat bilan qaraydilar. O'quvchilar jamoa bo'lib fikr-mulohazalarini muhokama qiladilar. Tushuntirish uchun bir-birlarini tinglaydilar, savollar beradilar. Bir – birlariga yordam beradilar. Guruh ishlarida o'quvchilar o'zlarini erkin tu'tadilar, o'ziga nisbatan ishonch paydo bo'ladi.

O'qituvchi mavzu bilan tanishib chiqishi va uning mazmuniga oid muammolarni belgilashi, guruhda ishlashning eng samarali yo'llarini belgilab olishi kerak. Masalan: guruhni 4 ta kichik guruhga bo'lib, guruhlariga topshiriq beradi va vaqtni belgilaydi va mustaqamlash darsi o'tilsa, topshiriqlarni bajarish uchun 10 daqiqa beradi. O'quvchilar guruhda ish boshlaganda bir – birlariga savollar beradilar, egallagan bilimlari bo'yicha o'zaro fikr almashadilar. O'quvchilar guruhlarda ish bilan band bo'lgan vaqtda o'qituvchi xona bo'ylab yuradi, u barchani kuzatib topshiriqni izohlab beradi, yordamga muxtojlik sezayotganlarga yordam ko'rsatadi, hamda dars mavzusi bilan band bo'lishini kuzatadi. Vaqt tugagandan so'ng hammaning e'tiborini doskaga jalb qiladi. va har bir guruhdan bittadan vakil doskaga chiqib, guruh bajargan ishni butun guruh oldida taqdim etadi. Har bir guruh taqdimotidan so'ng boshqa guruhdagilar savol beradilar. O'qituvchi ham guruh ishlarini yakunlab bo'lgandan so'ng, ularga izoh beradi: xatolari bo'lsa, to'qirilaydi va xulosalaydi, guruh ishini baholaydi. Guruh bilan ishlashni tashkil etishda quyidagi tamoyillarniesdan chiqarmaslik kerak:

1. Guruhlar tarkibi 3-7 o'quvchidan iborat bo'lishi kerak. O'quvchilar sonini ko'paytirish guruhlarda ishlash jarayonini qiyinlashtiradi va ba'zi o'quvchilarning chetda qolib ketishiga sabab bo'ladi. Ba'zan esa o'rtaga tashlangan fikrlar ko'payadi va natijada bu javob variantlarini qayta ishlashda o'quvchi qiynaladi. Natijada esa ba'zan to'g'ri javoblar chetda qolib ketadi.

2. Guruhlar tarkibini o'zgartirib turish kerak. Har bir darsdan yangi guruhni tashkil etish lozim. Bu hamma bolalarni bir birlari bilan do'stona munosabatda ishlashlarining imkonini tug'diradi.

3. Guruhda og'il va qiz bolalardan bir xil guruh bo'lib qolmasligiga e'tibor berish lozim.

4. Guruh tarkibini o'qituvchi belgilashi lozim: har bir guruhga qobiliyatli o'quvchilar bo'lishiga, qobiliyatli o'quvchilardan guruh tuzilib qolmasligiga e'tibor berish kerak.

5. Guruh ishining taqdimotini o'tkazish, yakunlash va ularni rag'batlantirib borish kerak.

Xulosa qilib aytganda, hozirgi zamon pedagogika nazariyasi va amaliyoti tendensiyalaridan biri- bu an'anaviy o'qitish doirasidan chiqishga intilish, o'quv jarayoniga zamonaviy nuqtai nazardan yondashishdir, ya'ni interfaol usullardan foydalanish.

Adabiyotlar:

1. N.S.Sayidahmedov "Ilg'or pedagogik texnologiya"

2. J.G'.Yo'ldoshev "Ilg'or pedagogik texnologiya" Toshkent,"Fan",2004 yil.

ОНА ТИЛИ ФАНИНИ О‘QITISHDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNING O‘RNI

*Nurmatova Sharofat Azizaliyevna.
Surxondaryo viloyati Qiziriq tumani 70-maktab
ona tili va adabiyoti fani o‘qituvchisi,
Aliboyeva Salomat Azizaliyevna
Qiziriq tumanidagi 46- maktab o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Respublikamizda ilk bor Birinchi Prezidentimiz I. A. Karimov 2012-yilda imzolagan “Chet tillarini o‘qitishni takomillashtirish to‘g‘risida”gi farmoniga muvofiq kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan DTSlari ishlab chiqildi. Shundan so‘ng boshqa fan sohalariga ham kompetensiyaviy yondashuv joriy qilina boshladi.

Kalit so‘zlar: intellekt mahsulotlari—ixtirolar, kashfiyotlar, g‘oyalarni sotish orqali Vatanimiz iqtisodiyoti mustahkamlanadi;

Bir necha yildan buyon ta‘lim sohasida bilim, malaka, ko‘nikma tushunchalari bilan birga kompetensiya tushunchasi ham qo‘llanilib kelinmoqda. Bilim—o‘rganilgan ma‘lumotlarni eslab qolishva qayta tushuntirib berish bo‘lsa, ko‘nikma bu bilimlarni tanish vaziyatlarda qo‘llay olishdir. Malaka o‘rganilgan bilim, ko‘nikmalarni notanish va tanish vaziyatlarda qo‘llay olish hamda yangi bilimlarni hosil qilishdi. Kompetensiya mavjud BKMLarni kundalik faoliyatda qo‘llay olishdir. Kompetensiya so‘zi “to complete” so‘zian kelib chiqqan bo‘lib, “Musobaqalashmoq, bahslashmoq, bellashmoq” degan ma‘nolarni bildiradi.

Ona tili fanini o‘qitishda o‘quvchilarda quyidagi ikki yo‘nalshda kompetensiyalar shakllantirilishi ko‘zda tutilgan:

1. Tayanch kompetensiyalar;
2. fanga oid kompetensiyalar.

Tayanch kompetensiyalar kommunikativ kompetensiya, axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi, o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyasi, ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi, milliy va umummadaniy kompetensiya, matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kompetensiyasi kabilarga ajratiladi.

Fanga oid kompetensiyada quyidagilar farqlanadi:

1. Nutqiy kompetensiya (tinglab tushunish, so‘zlash, o‘qish, yozish);
2. lingvistik kompetensiya (fonetika, grafika, orfoepiya, orfografiya, leksika, grammatika va uslubiyatga oid).

Ona tilini o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuvning ikki xil darajasi farqlanadi. Bular:

1. A1 va B1—ona tili fani chuqurlashtirilmagan boshlang‘ich va o‘rta ta‘lim o‘quvchilari o‘zlashtirishi lozim bo‘lgan kompetensiya darajasi;
2. A1+ va B1+ —ona tili fani chuqurlashtirilgan boshlang‘ich va o‘rta ta‘lim o‘quvchilari o‘zlashtirishi lozim bo‘lgan kompetensiya darajasi.

Maktabda o‘rta ta‘limda ona tili fanini o‘rganish davri mobaynida nutqiy kompetensiyaning so‘zlash qismida o‘quvchilar o‘z nutqlarini ifodali va ravon, mazmunli va ta‘sirchan ifoda eta oladi, leksik, Grammatik va uslubiy me‘yorlarga amal qiladi, nutqda mantiqiy urg‘uni o‘rinli va to‘g‘ri qo‘yadi.

Mashhur bobokalonimiz A. Navoiy: “Og‘ziga kelganni demak nodonning ishi”, -deganlar. Mashhur investor Uoren Baffer esa: “o‘zingizga investisiya qiling. O‘zingiznikidan kamida ellik foiz ko‘proq qiymatga ega bo‘lishning eng oson yo‘li—yozma va og‘zaki muloqot qobiliyatingizni rivojlantirish. Dunyodagi barcha bilimlarga ega bo‘lishingiz mumkin, ammo ularni topshirishingiz kerak”, -degan. O‘quvchilarning nutqi go‘zal, jozibador va mantiqli bo‘lishi uchun o‘qituvchi ularda ona tili faniga oid nutqiy va lingvistik kompetensiyalarni shakllantira olishi, rivojlantira olishi lozim. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev: “Dunyodagi eng sharafli kasb o‘qituvchi kasbi”, -deb haq gapni aytganlar. Albatta, har bir o‘qituvchining o‘zi aynan shu kompetensiyalarni o‘zlashtirgan kompetentli bo‘lishi darkor. Bunga esa biz o‘qituvchilar tinimsiz o‘z ustimizda ishlashimiz, fanga oid ilmiy adabiyotlarni o‘qib uqishimiz, tajribalarimiz orqali erishamiz.

Kompetensiyaviy ta‘lim bizga nega kerak? Bizning fikrimizcha, kompetensiyaviy ta‘lim quyidagilarga erishishimizni ta‘minlaydi:

1. O‘qituvchilarning ilmiy salohiyati, kasbiy etikasi, jamiyatdagi maqomi yuksaladi;

2. kompetensiyaviy ta'limni egallagan o'quvchilardan yuksak intellectual kadrlar chiqadi;
3. intellekt mahsulotlari—ixtirolar, kashfiyotlar, g'oyalarni sotish orqali Vatanimiz iqtisodiyoti mustahkamlanadi;
4. xalqaro PISA,STEAM, TIMSS, PIRLS kabi baholash mezonlardan mamlakatimiz yuqori natijaga erisha oladi;
5. o'quvchilar orasida suisid(o'z joniga qasd qilish) yo'qoladi, chunki u hayotning turli vaziyatlaridagi muammo va to'siqlarga to'g'ri yeimni topa oladi;
6. o'quvchilar ham ma'naviy, ham moddiy yuksalishga intiladilar va bu uchun eng maqbul yo'l faqatgina oqib-o'rganish ekanligini tushunib yetadila va h.k.

Bugungi kunda o'quvchular kompetentligini oshirishda Prezidentning besh tashabbusi ham samarali islohotlardan biri bo'lib xizmat qilmoqda.

Tezkor zamonda ta'lim sohasida faoliyat olib borayotgan har bir jonkuyar o'qituvchilar muntazam bilimimizni charxlab, o'qib-izlanib borishimiz, o'z o'quvchilarimizga shaxsiy namuna bo'lishimiz darkor. Ayniqsa, hozirgi pandemiya sharoitida ularni ruhlantirib, ilmga rag'batlantirib turishimiz lozim.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrda "Chet tillarni o'rganish tiimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-1875-sonli qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi VMning 2017-yil 6-aprelda "O'rta ta'lim va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 187-sonli qarori.
3. Ona tili fanidan o'quv dasturi.

LISONIY MUNOSABAT VA UNING ASOSIY TURLARI

*Abdurahmonova Saidaxon Habibullayevna
Raxmatullayeva Gulbaxor Akramovna
Andijon viloyati Shahrison tuman
61-maktabning ona tili va adabiyot fani o'qituvchilari.
Saidaabdurahmonova61@umail.uz
Gulbaxorraxmatullayeva61@mail.ru*

Annotatsiya: Ushbu maqolada lisoniy munosabat va uning asosiy turlari va masalalari xususida mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: lison, unosabat, sintagmatik aloqa, hokim-tobelik, sintaktik aloqa, leksema, partonimik, giponimik, partonimlar, giponimlar, ziddiyat (opozitsiya)

Munosabat keng qamrovli tushuncha bo'lib, bir butunlikning tarkibiy qismlari - birliklari orasidagi o'zaro aloqa va bog'lanishlarni anglatadi. Bunday aloqalar turlicha bo'lishi mumkin. Quyidagi gapga diqqat qilaylik:

Ularning ismlari - Salim va Halim. Bunday nutqiy birliklar turlicha munosabatlar bilan bog'langan. Ular so'zi ism so'zi, -lar qo'shimchasi bilan ketma-ket, zanjirsimon bog'langan. Yoki *ism* so'zi uchta tovushning ketma-ketligidan iborat. Bunday chiziqsimon, liniyaviy ketma-ketlik aloqasi, sintagmatik aloqa deyiladi. Sintagmatik aloqa lisonda ham, nutqda ham mavjud bo'ladi. Masalan, [kitob] leksemasi beshta tovushning birikuvidan iborat nomemaga ega bo'lib, u lisoniy birlik sanaladi. Shuningdek, yasama so'z ((suvchi), (ertapishar)), so'z birikmasi (kitobni o'qimoq) da ham birikuvchi a'zolar sintagmatik aloqada bo'ladi.

Sintagmatik aloqani sintaktik aloqadan farqlash lozim. Sintagmatik aloqa barcha til birliklariga xos ketma-ket bog'lanish bo'lsa, sintaktik aloqa so'z va gaplarning hokim-tobelik munosabatidir. Demak, sintagmatik aloqa va sintaktik aloqani butunlay boshqa-boshqa hodisalar ham, shuningdek, ularni bir-biriga aynan tenglashtirish, bir-birini qoplovchi tushunchalar sifatida qarash ham mumkin emas. Sintagmatik va sintaktik aloqa butun-bo'lak munosabatidir. Boshqacha aytganda, sintaktik aloqa sintagmatik aloqaning birko'rinishidir.

Ko'pincha sintagmatik aloqani nutqqagina xos deb tushunish hollari ham uchraydi. Bu hodisani biryozlama, tor tushunish oqibatidir. Yuqoridagi gapda ishtirok etayotgan birliklar orasida pog'onali munosabat ham mavjuddir. Pog'onali munosabat deganda birliklarning boshqasi tomonidan qamrab olinishi tushuniladi. Masalan, Salim va Karim so'zlari erkak kishilarning ismi bo'lib, ayollarning ismi bo'lgan Halima so'ziga qarama qarshi turadi. Lekin ularning barchasini [ism] leksemasi qamrab oladi. [ism] leksemasi esa, [nom] leksemasi bilan birgalikda, [ot] leksemasi tomonidan qamrab olinadi.

Bu pog'ona yuqoriga va quyiga qarab yana davom ettirilishi mumkin. Demak, [Salim], [ism], [ot] leksemalari pog'onali munosabatga kirishgan. Lisoniy birliklarning pog'onali munosabatlari ikki xildir. Masalan, [daraxt] va [tana], [ildiz], [barg], [shox] birliklarining o'zaro munosabati [daraxt] va [olma], [o'rik], [nok], [gilos] leksemalarining o'zaro munosabatlaridan farq qiladi.

Avvalgi pog'onali munosabatda [daraxt] butunni va qolganlari qismni ifodalab, keyingisida [daraxt] turni ifodalasa, mevaning muayyan nomlarini ifodalovchi birliklar turning ko'rinishlari - Jinslar sifatida namoyon bo'ladi. Ikkinchi munosabatdagi birliklar [daraxt] leksemasining xususiy ko'rinishlari - Juziylashishidir. Birinchisida esa bunday munosabat mavjud emas. Shu boisdan «gilos daraxtdir» tarzidagi hukmni aytish mantiqiydir. Biroq «ildiz daraxtdir» deyish mumkin emas.

Tilshunoslikda lisoniy birliklarning butun-bo'lak munosabati partonimik (part - qism, bo'lak), tur-jins munosabatlari giponimik (tur-jins) munosabatlar deyiladi. Partonimik munosabatlarga kirishuvchi qismni ifodalovchi birliklar partonimlar, giponimik munosabatga kirishuvchi Jins nomlari giponimlar deyiladi. Butunlik totonim va tur nomi giperonim deyiladi.

O'xshashlik (paradigmatik) munosabatlari o'zaro teng (pog'onali munosabatdagi [daraxt] va [tana], [daraxt] va [gilos] birliklari semantik qamrovi jihatdan teng emas edi), bir umumiy belgi asosida birlashib, qator hosil qiluvchi, ammo o'ziga xos belgilarga ko'ra farqlanib turuvchi birliklarning o'zaro munosabatini ifodalaydi.

Yuqorida aytilganidek, paradigma a'zolari o'zaro teng bo'lib, nutqda bir xil o'rinni egallaydi va

bir xil xususiyatlarga ega bo‘ladi. Berilgan misoldagi [Salim], [Karim], [Halima] so‘zlari o‘zaro teng, bir xil o‘rinda kela oladi, biroq o‘zaro farqlarga ham ega.

O‘zaro o‘xshashlik munosabatlarida bo‘lgan birliklarning bir-biri bilan farqli xususiyatlari asosida qarama-qarshi qo‘yilishi ziddiyat (oppozitsiya), ziddiyatga kirishayotgan paradigma a‘zolari ziddiyat a‘zolari deyiladi. Ziddiyatdagi birlik o‘zaro ma’lum bir belgi asosida qarama-qarshi qo‘yiladi. Bu belgi ziddiyat belgisi deb yuritiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mengliyev B.R. Hozirgi o‘zbek adabiy till. Fonetika-fonologiya. Grafika. Imlo. Leksikologiya-semasiologiya. Leksikografiya. I qism Qarshi. 2004.
2. SH. SHoabdurahmonov va b. Hozirgi o‘zbek adabiy till. I qism. 1980.
3. E. Qilichev. Hozirgi o‘zbek adabiy till. Buxoro. 1999
4. Abduazizov A.A FOnologicheskaya sistema sovremennogo usbekskogo yazika. Referativniy sbornik //Problemi fonologil I morfonologil. Referati. Obzori.

ANALYSIS OF SYNTACTIC ELEMENTS IN ENGLISH AND UZBEK IN PREDICATE

Oyimgul Sadinova
Teacher of 69th school
Pastdargam district, Samarkand
+998997476522
azizaalangova66@gmail.com

Abstract: English is already the most widely used and widely learned language in the world, and there is no state that does not speak in English. Because, when science is developing like lightning, it is impossible to imagine these developments without English. Any new technology is also based in English. That is why there is a growing need and desire for learning this language in our country. However, learning English as a national language has become of interest to the British people as well. In addition, there is still no solution to the full study of the grammar of both languages and the solution of all their branches and problems. Therefore, this article aims at learning how to compare both languages and their differences and similarities while learning both languages.

Key words: lexical meaning, syntactic layer, syntax analysis, semantic character, typology.

There are different approaches to predicate semantics. While some scholars claim that semantic understanding of a predicate is only represented by its semiotic interpretation [1], others indicate that the semantics of units in a sentence can be determined by structural hierarchy [2]. It can also be noted that the semantics of each element in a sentence depend on its use in speech [3].

This paper is based on the Greek and component models in determining the differential syntactic-semantic features of the cross-sectional elements. In other words, the analysis of words into components and syntax complements each other. Therefore, the purpose of this section is to identify the differential syntactic and semantic characters of the predicative elements, to find their typology, and the isomorphic and allomorphic manifestations of the syntactic elements in both languages, and to explain their variants. This is to illustrate how differential syntactic and semantic characters can be combined with syntactic relationships. When analyzing syntaxes, it is important that we see the differential syntactic and semantic symbols in the sentences of the same Greek and component models.

In general, the analysis of syntactic elements in a sentence shows the semantic field of each element in a syntactic layer. For example, a particular item may have different semantic fields in different languages in different parts of the sentence. As for the English word pen and the Uzbek *ruchka*, we can see the following statement:

1. I buy a pen. Men *ruchka* sotib olaman.
2. A pen writes. *Ruchka* yozadi.
3. I write with a pen. Men *ruchka* bilan yozaman.

If we derive the lexical meaning of the words pen, *ruchka*, these words represent the subject but have different semantic fields in the syntactic layer. In the first sentence, pen and *ruchka* have the subordinate character, and the non-categorical symbols represent the object, and in the second sentence, the agent (action singer). In the third sentence, besides the substitution symbol, the words with a pen and *ruchka* have the instrumental character. The syntax models of these statements are as follows:

English: Uzbek:

- (1) SbAg. PrAc. SbOb; (1) SbAg. SbOb. PrAc;
- (2) SbAg. PrAc; (2) SbAg. PrAc;
- (3) SbAg. PrAc. SbIns. (3) SbAg. SbIns. PrAc.

It appears that the words pen, *ruchka* and pen in the syntactic layer have sub-categorical symbols in both languages, whereas non-categorical differential syntactic-semantic symbols combine different symbols, namely, object, agency, and instrumental characters. However, in this work only syntactic units that are predicate will be explored in both languages.

Syntax analysis is primarily based on three categories of symbols, namely procedural, substitution, and qualifications. On their basis, a number of non-categorical signs of syntactic units

are identified. Therefore, the aforementioned categorical characters in the case are: 1) typology of procedural syntax in place of NP2; 2) typology of substitution syntax instead of NP2; 3) NP2 is characterized by subgroups such as quantitative syntax typology.

Conclusion: In summarizing the above, we can note the differences and similarities in syntactic analysis in both languages.

References:

1. Cook G. Discourse and Literature. - Oxford: Oxford University Press, 1994. – P. 242.
2. Теньер Л. Основа структурного синтаксиса: Перевод с франц. - Редкол.: Г.В.Степанов (Предисловие) и др. - Вступ. статья и общ. ред. В.Г.Гака. - М.: Прогресс, 1988. – С.53.
3. Gruber J.S. Lexical Structures in Syntax and Semantics. – Amsterdam, 1996. – P. 48-49.

**TEMURIYLAR DAVRIDA O‘ZBEK TILSHUNOSLIGI
(A. NAVOIY, Z. M. BOBURLARNING LISONIY QARASHLARI)**

*Sayfiddinova Ma'mura Akbaraliyevna
Namangan viloyati Namangan shahar
50-sonli umumta'lim maktabi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Til tafakkurning ifoda qurolidir. Kishining ko'ngli (fikri) daryodir, so'z esa - dur, so'zlovchi g'avvosdir. Dur xilma-xil bo'lgani singari, so'z ham har xil bo'ladi.

Kalit so'zlar: Tilshunoslik, o'zbek tilshunosligi, lisoniy qarashlar, kalomi ilohiy, guhari sharif.

Alisher Navoiyning boshqa sohadagi singari tilshunoslik sohasidagi xizmati ham g'oyat katta ahamiyat kasb etadi. Tishunoslikka doir fikrlari ulug' siymoniig har bir asarida, jumladan, "Muhokamat ul-lug'atayn" asarida yaqqol ko'zga tashlanadi. Tenggi yo'q so'z ustasi Alisher Navoiy o'zining lug'atchilik va tilshunoslik sohasidagi yarim asrlik tajribasini "Muhokamat ul - lug'atayn" asarida umumlishtiradi. Alisher Navoiyning ushbu asarida olg'a surgan va tilshunoslik tarixi uchun qimmatli bo'lgan fikrlari quyidagilardan iborat:

1. Turli tillarning paydo bo'lishi va rivojlanishi haqida fikr bildiradi. Alisher Navoiy tillarning paydo bo'lish voqeasini Nuh payg'ambar va uning o'g'illariga bog'laydi. Bu haqda "Muhokamat ul-lug'atayn"da shunday yozadi: "...turkiy, forsiy va hindiy asl tillarning manbai (kelib chiqishi) durki, Nuh payg'ambar... ning uch o'g'ligakim, Yofas va Som va Xomdur etishur... Yofasniki, tavorix ahli Abut-turk bitirlar, Xito mulkiga yibordi va Somniki, Abul-furs bitirlar.

Eron va Turon mamolikning vasatida voliy qildi va Xomniki, Abulhind debdurlar, Hindiston bilodiga uzatti. Va bu uch paygambarzoda avlod va atboi mazkur bo'lg'on mamolikda yoyildilar va qalin bo'ldilar".

Tillarning paydo bo'lishi haqida fikr yuritir ekan, u arab tilini mustasno qiladi. U arab tilini "kalomi ilohiydur", hamma tillardan go'zalroq va boyroqdir, - deydi. Chunki xudoning kalomi bo'lgan "Qur'on" va payg'ambar hadisi, avliyolar so'zi shu tilda yaratilgan. Shu asosda Navoiy arab tilini barcha tillardan yuqori qo'yadi.

2. Til va tafakkur birligi haqida. A.Navoiy fikricha, til ijtimoiy hodisadir. Til insonni hayvondan ajratuvchi "gavhari sharif" dir:

So'z durki, nshion berur o'likka jondin,
So'z durki, berur xabar jonga jonondin,
Insonni so'z ayladi judo hayvondin,
Bilki, guhari sharifroq yo'q ondin.

Navoiy bu fikrlarini chuqurlashtira borib, so'zning ta'sir kuchi, uning katta ruhiy ozuqa va tarbiyaviy ahamiyatiga yuqori baho beradi. U o'zining "Muhokamat ul-lug'atayn" asarida shunday mulohaza bildiradi: "So'z durrining ayirmasi bundan ham cheksiz va darajasi bundan ham nixoyatsizdir. Shundayki, yaxshi so'zdan o'lgan badanga toza ruh etadi, unga jon baxsh etadi, yomon so'zdan tirik tanga o'ldiruvchi zahar xosiyati paydo bo'ladi, kishini halok etishga olib boradi".

So'z so'zlashdan maqsad ma'no ifodalashdir. Binobarin, "ma'ni adosida alfoz tilga kelur va ul alfozdin ma'ni fahm bo'lur". U ma'noni birlamchi, shaklni ikkilamchi deb qaraydi va ma'noga so'zning joni deb baho beradi. Alisher Navoiy til va tafakkurni bir - biridan ajratmaydi, balki ularni uzviy birlikda oladi. O'zbek tilini fors - tojik tili bilan chogashtirib, uning fors tilidan qolishmasligini ko'rsatib, o'zbek tilida asarlar yozishga rag'batlantirdi. A.Navoiy ikki tilni chog'ishtirganda 100 fe'lni keltirib, ularni taxlil qiladi va o'zbek tilini xazina deb biladi, Masalan, fors-tojik tilida "giryakardan" birikmasi o'zbek tilida yig'damoq, ingramoq, singramoq, yig'lamsinmoq, sixtamoq o'kurmoq, inchkiramog fe'llari bilan, "nushidan" so'zi o'zbek tilidaga ichmoq, sipqormoq, tamshimoq so'zlari bilan berilishini izohlaydi. Alisher Navoiy, o'zi aytganidek uning so'zlarining martabasi yuqoridan pastga tushmaydi. Undan so'nggi davrlarda yashagan ijodkorlar ham ajoyib namuna sifatida foydalandilar, uni o'z ustozlari deb bildilar. Jumladan, Munis shunday yozadi:

*So'z ichra Navoiyki jahongir durur,
Munisga maoniy yo'lida pir durur.*

Z. M. Bobur o'zining "Boburnoma" sida tilshunoslikka yangi nazariyani - uch oilaga kiruvchi

bir necha tillarni qiyoslab o'rganish nazariyasini yaratuvchi sifatida ko'zga tashlanadi. Boburning umumtilshunoslikka qo'shgan hissasi quyidagilardan iborat:

1. "Boburnoma" da uch oilaga kiruvchi bir necha tilni solishtirib o'rganishning ajoyib namunasini ko'rsatib, dunyo tilshunosligida yangi nazariyaning asoschisi sifatida maydonga keldi. Chunoschi Hind - Ovrupo tillari oilasiga mansub bo'lgan hind, fors va afg'on, xom - som tillari oilasiga mansub arab tillarini turkiy tillar oilasiga mansub bo'lgan o'zbek tili bilan qiyoslab o'rgandi.

Masalan, Bobur fors - tojik tiliga xos bo'lgan pos so'zini izohlar ekan, sutkaning sakkizdan bir qismini, ya'ni uch soatni bildirishini, posbon so'zi esa posdan xabar beruvchilar ekanligini izohlaydi. Darhaqiqat, -bon (-von) qo'shimchasi asos so'zdan anglashilgan predmet yoki ob'ektga ega shaxs nomini yasaydi. Bu qo'shimcha asl turkiy so'zlar tarkibida kamdan kam uchraydi: "Hind eli kecha - kunduzni bir gari deb turlar, yana kechani to'rt va kunduzni to'rt qismat qilib turlar. Har qaysisi bir pahr deb turlarkim, forsida pos bo'lgay. Ul viloyatlarda pos va posbon eshitilur edi. Bu xususiyat bizga ma'lum emas edi».

2. Bobur so'zlar etimologiyasi sohasida ham o'ziga xos yul tutgan olim. Jumhdalan, uning Kashmir nomini izohlashi o'ta diqqatga loyiq:

3. Bu tog' elini kas derlar. Hindiston eli «shin»ni «sin» talaffuz qiliptur. Chun bu tog'da mu'tabar shahar Kashmirdur... bu jihattin bo'la olurkim, Kashmir demish bo'lgaylar». Demak kas aslida kash bo'lib chiqadi va Kashmir shu tog'dagi qabila nomi bilan bog'liq.

3. Nutq tovushlari tahlili sohasida ham yangi fikrlarni aytgan. Bobur tillardagi tovush xususiyati, ularda bo'ladigan eng kichik jarayongacha jiddiy e'tibor bergan. Shuning uchun norgil daraxti haqida gapirar ekan, arab tilida uning norjil tarzida talaffuz qilinishini yozadi. Haqiqatan, arab tilida g tovushi yo'q. Shunga ko'ra arab tilida bu tovush j ga o'tadi. Bobur uslubiyat va so'z ma'nolari xususida ham alohida yo'l tutgan. U asarlarini sodda tilda yozdi va boshqalarni ham shunday yozishga chaqirdi. Bu haqda Boburning o'g'li Humoyunga yozgan xati xarakterlidir. O'g'lining dabdabali uslubda yozilgan bir xatini tanqid qilib, u shunday yozadi: «Mundin nari betakalluf va ravshan va pok alfoz bila biti, ham senta tashvish ozroq bo'lur, ham o'quguchiga».

Xullas, Bobur tilshunoslikda yangi nazariya yaratgan etuk tilshunos olim bo'lgan. Bu uning tovushlar tahlili, grammatik vositalar, lahja va adabiy til munosabati, uslubiyat va so'z ma'nolari haqidagi fikrlarida o'z ifodasini topgan.

Adabiyotlar:

1. Abdurahmonov G., Shukurov Sh. O'zbek tilining tarixiy grammatikasi. T., 1973.
2. Asqarova M. O'zbek tili taraqqiyoti muammolariga doir// Turkiy tillarning taraqqiyot muammolari. T., 1995.
3. Muxtorov J., Sanaqulov U. O'zbek adabiy tili tarixi. T., 1995.
4. Pinxasov Ya. D., Abdullaev A. O'zbek tilshunosligi taraqqiyotiga doir. Buxoro, 1964.
5. Rustamov A. Navoiyning badiiy mahorati. T., 1979.
6. Tomson V. Istoriya yazikoznaniya do konsa XIX veka. M., 1938.
7. Tursunov U., O'rinboev B., Aliev A. O'zbek adabiy tili tarixi. T., 1995.
8. Uzoqov H. O'zbek tilshunoslari. T., 1972.
9. O'rinboev B. Tilshunoslik tarixi. Jizzax, 1994.
10. O'rinboev B. Bobur – tilshunos olim. T., 1993.
11. Fozilov E. Sharqning mashhur filologlari. T., 1971.

О‘ЗБЕК ТИЛИ ДАРSLARIDA О‘QUVCHILARNING NUTQIY KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Sharopova Oysara Zayniddinovna
Buxoro viloyati Kogon shahar
3–umumiy o‘rta ta’lim maktabi
o‘zbek tili fani o‘qituvchisi
Tel: +99 893 081-25-81

Annotatsiya: maqolada o‘zbek tili fanini o‘qitishning asosiy vazifasi, nutqiy kompetensiyaning tarkibiy qismlari, 10 – 11 – sinflarga mo‘ljallangan nutqiy kompetensiyaning B1 va B1+ darajasiga asosan o‘quvchilarning o‘qish va mehnat jarayonida, jamoat joylarida turli nutqiy vaziyatlarda mustaqil ravishda fikrini bayon eta olishi, hamda o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini shakllantirishda og‘zaki va yozma nutqning ahamiyati katta ekanligi to‘g‘risida, o‘zbek tili fanini o‘qitishda o‘quvchilar nutqidagi kamchiliklar va ularning sabablari haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: kirish, nutqiy kompetensiyaning tarkibiy qismlari, tinglab tushunish, so‘zlash, o‘qish, yozish.

Savodxonlik – o‘zbek tili yozish va o‘qish malakasining namoyon bo‘lish darajasidir.
K. Galina.

“O‘zbek tili” fani ta’lim boshqa tillarda olib boriladigan o‘rta ta’lim maktablarida ikkinchi til sifatida o‘qitilishi hammamizga ma’lum. Shunga ko‘ra, bunda ta’lim mazmunida asosiy e’tibor o‘quvchilarning nutqiy va lingvistik kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan bo‘ladi. O‘zbek tili fanini o‘qitishning asosiy vazifasi esa, o‘quvchilarning kundalik va kasbga oid sohalarda faoliyat olib borish uchun o‘zbek tili fani bo‘yicha o‘zlashtirgan bilimlarini muloqot jarayonida qo‘llash malakasini rivojlantiruvchi nutqiy kompetensiyalarni shakllantirishdan iboratdir.

Nutqiy kompetensiyaning tarkibiy qismlari: tinglab tushunish, so‘zlash, o‘qish, yozish hisoblanadi. Ushbu kompetensiyaning 10-11-sinflarga mo‘ljallangan B1 va B1+ darajasiga asosan o‘quvchilar shaxsiy qiziqishlari va tanlagan kasbga oid axborot va ma’lumotlarni tinglab tushuna oladi; ijtimoiy va kasbga yo‘naltirilgan mavzulardagi ommabop suhbatlarni, bahs – munozaralarni tushunadi, erkin suhbatlasha oladi, o‘z rejalarini tushuntira oladi, hamda bayoniy va tavsifiy matnlar tuza olish imkoniyatiga egadir; matnni kengaytirib yoki qisqartirib so‘zlab bera oladi. Shuningdek, o‘quvchilar o‘rganilgan nutqiy va kasbiy mavzularda taqdimot qila oladi, o‘qilgan asar, ko‘rilgan film haqidagi taassuroti va unga munosabatini bayon qiladi. O‘zbek tilida faol qo‘llanadigan 1500 ta so‘zni va 50 dan ortiq iboralarni nutqida qo‘llaydi; 80 – 90 so‘zdan iborat matn asosida diktant, 100 – 110 so‘zli matn asosida esa bayon yoza oladi va 2 – 2,5 bet hajmida bog‘lanishli matn tuza olish qobiliyatiga ega bo‘ladi. Dasturda ko‘rsatilganidek ta’kidlash joizki, o‘quvchilar ayrim ish qog‘ozlarini, jumladan, ariza, tushuntirish xati, tarjimai hol, bildirgi, taklifnoma, tafsifno-ma, tilxat, ishonch qog‘ozi, hisobot yoza oladi.

Bugungi kunda o‘zbek tili fanini o‘qitishda o‘quvchilar nutqida quyidagi kamchiliklar ham ko‘zga tashlanmoqda. Masalan:

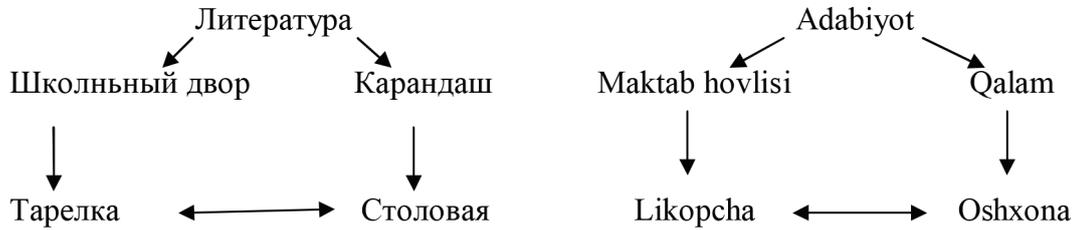
- Matnda mavzuga uyg‘un holda asosiy fikrni yoritib bera olmaslik;
- Matnda mavzuga uyg‘un holda asosiy fikrni yoritib bera olmaslik;
- So‘z tanlashdagi xatoliklar, ma’nodosh so‘zlardan foydalana olmaslik;
- Bitta gap yoki yondosh gaplarda bir so‘zni o‘rinsiz takrorlash;
- Gap tuzishda so‘zlar tartibiga e’tibor bermaslik, gap bo‘laklari o‘rnini chalkashtirish;
- Ko‘proq bir qolipdagi oddiy va soda sintaktik qurilmalarni qo‘llash;
- Yozma nutqda murakkablashgan soda gaplar qo‘shma gaplarning deyarli ishlatilmasiligi;
- Turli tasvir vositalari ishlatilgan jumlar, hissiy - ta’siriy bo‘yoq bildiruvchi ifodalarning qo‘llanmasligidir.

O‘quvchilar nutqida uchraydigan kamchiliklarning sabablarini esa quyidagicha izohlash mumkin:

- o‘quvchilar va o‘qituvchilar lug‘at boyligining kambag‘alligi;
- kitob mutolaasi, kitobxonlikka e’tiborning yuqori emasligi;
- dars jarayonida nutqiy kompetensiyalarga oid tajribalarning yetarli emasligi;

О'қувчилarning nutqiy kompetensiyalarini shakllantirishda og'zaki va yozma nutqning ahamiyati katta hisoblanadi. Shu yo'nalishda ayrim ishlarni amalga oshirish mumkin. Jumladan, o'quvchilarning lug'at boyligini oshirishga e'tibor qaratish lozimdir. Bunda o'quvchilar klaster metodi orqali berilgan ruscha so'zlarni o'zbek tiliga tarjima qiladilar. So'ngra shu so'zlarni bosh harflaridan so'z hosil qiladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining 1997 yil 29 avgustdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999- yil 16- avgustdagi "o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 390-sonli qarori.
3. Ozbek tili. O'rta maxsus kasb – hunar ta'limi muassasalarining ta'lim boshqa tillarda olib boriladigan guruhlar uchun o'quv qo'llanma. –T.:“Fan va texnologiya”, “Turon –Iqbol”, 2015.

TEACHING GRAMMAR THROUGH AUTHENTIC TEXTS

*Sulaymonova Kuysuntosh Hayitovna,
English teacher of the special school, Navai*

Teaching grammar has been always the point of discussions for many years. Therefore there are many controversies on the matters of teaching grammar. As it is known, the schools and lyceums in our country prepare learners to enter the Higher Educational Establishments, where the entrance examinations are based on knowing the grammar rules. However, we should teach student not only to do grammar tests, but also correctly use the grammar rules while speaking. Students often complain that they know all the grammar, but they are still incorrect when they speak and cannot use properly grammar rules in their speech.

Using communication activities to teach grammar can offer variety to the students and cater to the needs of learners who are keen to develop their ability to use English. It also provides opportunities for teachers to give systematic feedback on students' errors.

In the classroom we need to provide learners with opportunities to understand the grammatical system of the target language and relate this grammatical system to the meanings it conveys in communication. There are many ways of teaching grammar in communicative approach. In this article we want to present the advantages of teaching grammar through authentic texts. As it is known, authentic texts give more opportunity to learners to acquire the language as it is. There are the following advantages in teaching grammar through authentic texts as providing co-textual information, allowing learners to deduce the meaning of unfamiliar grammatical items from the context; if the texts are authentic they can show how the item is used in real communication; as well as grammar input, texts provide vocabulary input, skills practice, and exposure to features of text organization; their use in the classroom is good preparation for independent study; if the texts come from the students themselves, they may be more engaging and their language features therefore more memorable. One more benefit of it is that introducing grammar, using the authentic texts should be taught together with teaching reading, listening, writing and speaking skills. Involving all the skills learners grasp the language and alongside with it grammar will be in the centre.

However, with advantages we can also mention some disadvantages. The first one is the difficulty of the text. Some teachers attempt to use a dense newspaper article with low level students. The linguistic load of unfamiliar vocabulary and syntactic complexity can make such texts impenetrable, and ultimately very demotivating. Considering that, the teacher should choose the texts appropriate to the level and also they should be adequate with the syllabus of the discipline taught. One of the alternative is to use simplified texts as they may give a misleading impression as to how the language item is naturally used, again defeating the purpose of using texts. Not all texts will be of equal interest to students. Therefore the teacher should select the materials considering learners' interest. The learners are to achieve a functional command of a foreign language, they will need to be able to understand and produce not just isolated sentences, but whole texts in that language. The language is context-sensitive, which means that an utterance becomes fully intelligible only when it is placed in its context. That is why, when we give grammar through context it will be more efficient to acquire the language structure and use grammar rules appropriately. Teaching grammar through the authentic texts will give learners opportunity to master their communicative skills too. The authentic texts tend to make easy understanding and displaying the specific features of grammar. Thus, the aim of the teacher in teaching grammar through the authentic texts is to select the necessary materials related to the level, interest of learners.

TEACHING READING EFFECTIVELY ON LANGUAGE LESSONS

Toshboyeva Feruza Berdiqulovna
Sirdaryo viloyati, Guliston tumani,
70-IMI ingliz tili o'ituvchisi
Tel:902425780 feruzatoshboeva@gmail.com

Annotation: In the present article there has been tried to analyze peculiarities of teaching reading methods in the light of foreign language acquisition and English teaching methodology. In teaching students to read the teacher must do once best to prevent mistakes. Teachers may however, be certain that in spite of much work done by them, students will make mistakes in reading.

Key words: reading, language skills, passive skill, teaching reading.

Reading is one of the key language skills that students should acquire in the process of learning a foreign language. Moreover, it is not only the goal of education but also a means of learning a foreign language as while reading students review sounds and letters, vocabulary and grammar, memorize the spelling of words, the meaning of words and word combinations i.e. they polish their foreign language knowledge. Reading skills are the cognitive processes that a reader uses in making sense of a text. To become a proficient reader language learner should master automatic letter and word recognition and the ability to use context as an aid to comprehension. To make teaching reading effective it is advisable to focus on one skill at a time, explain the purpose of given tasks, establish connection with the previously acquired knowledge and skills, make usage of visual and audio aids, discuss problematic issues etc. Teachers should also keep in mind that reading is not a passive skill, make students engaged with what they are reading, encouraged them to respond to the content of a reading text not just to the language, to make sure that tasks correspond to the topic and level of the students etc.

To make teaching reading effective it is advisable to focus on one skill at a time, explain the purpose of given tasks, establish connection with the previously acquired knowledge and skills, make usage of visual and audio aids, discuss problematic issues etc. Teachers should also keep in mind that reading is not a passive skill, make students engaged with what they are reading, encouraged them to respond to the content of a reading text not just to the language, to make sure that tasks correspond to the topic and level of the students etc.

All in all, there are six important methods of teaching reading and they are as follows:

- ❖ 1. the alphabetic method / ABC method / spelling method,
- ❖ 2. the phonic method,
- ❖ 3. the word method,
- ❖ 4. the phrase method,
- ❖ 5. the sentence method,
- 6 the story method.
- The pros of alphabetic method are that it gives the students sufficient opportunity to see words and helps them to build up the essential visual image. However, as it is a dull and monotonous process it appears to be a difficult and lengthy method that does not expand the eye-span.
- The phonic method is based on teaching the sounds that match letters and groups of letters of the English alphabet. It is linked with speech training and helps to avoid spelling defects. Nevertheless, the drawback of the method lies in the facts that meaning is not given priority in this method, additionally, it may delay the development of reading words as a whole.
- The word method, otherwise known as "Look and say" method, teaches to read words as whole units, rather than breaking the word down into individual letters or groups of letters. It is an easy and natural direct method that facilitates oral work but at the same time it encourages the learner the habit of reading one word at a time.
- The phrase method lies midway between the word method and the sentence method. It helps in extending the eye span. This method has the same limitations as the word method has. It places emphasis on meaning rather than reading.
- The sentence method or "look and say method" in other words is often used in situational teaching. It perceives the whole sentence as the minimum meaningful unit. The procedure goes as follows: sentence -> phrase-> words-> letters. Readers find it difficult to read a sentence without

the knowledge of words and letters. Thus, it is rather a time consuming method.

o The story method is the most advanced one. The teacher tells the story in four or five sentences illustrated through pictures. The children first memorize the story and then read it. Before-teaching-practices should not be neglected with this method. Scholars recognize six word recognition strategies, namely, context clues, morphemic analysis, word analysis, ask a friend, skip the word, phonics. Activating or building background knowledge, using sensory images, questioning, making predictions and inferences, determining main ideas, using fix-up options, synthesizing are the seven reading comprehension strategies. Teachers should be very reasonable and careful with error correction and choose the most suitable for the case as it may psychologically influence learners. The correction may be made by the teacher or another student during or after reading. All the things considered, reading is a language activity and ought not to be divorced from other language activities. To read effectively in English second-language students need to learn to think in English. The methods of any teaching reading lesson should be chosen according to the learner's level of skill development. Teaching reading is a job for an expert who has to create conditions whereby learners can learn and develop their reading skills. research is only a modest contribution to the issue of teaching reading methodology and thus further investigation into the sphere is highly recommended.

Refernces:

1. Alyousef H. S. Teaching Reading Comprehension to ESL/EFL Learners / H. S. Alyousef // The Reading Matrix. - 2005. - №2. - P.143-154.
2. Archer A. L. Before Reading Practices / A. L. Archer. - Curriculum Associates, Skills for School Success. - 56 p.
3. Beatrice S. Teaching reading in a second Language / S. Beatrice, E. D. Mikulecky. - London: Pearson Education, 2008.

ONA TILI DARSLARIDA METODIK USULLARDAN FOYDALANISH

Vakilova Dilorom
Qashqadaryo viloyati Koson tumani
85-maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi.
Telefon: +998 90 341-97-41
dilorom.bakulova@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili darslarida dars samaradorligini oshirishda metodik usullardan foydalanish yo'llari haqida tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Dars samaradorligi, o'quvchilar bilan individual ishlash.

O'qituvchi- qalb musavviri! U yosh qalbdagi urfon nihollarini qadab, ezgulik, yaxshilik, insof, vatanga ehtirom va mehr ko'rsatish kabi tuyg'ularni mo'rg'ak yurakda mohirona tasvirlaydi. Ayniqsa, bu borada ona til va adabiyot fani o'qituvchilarining yelkasidagi burch va ma'suliyat ortib boradi.

O'qituvchi 45 daqiqalik dars jarayonida o'qituvchilarni e'tibori band etish uchun ham mohir mahoratli pedagog bo'lishi lozim.

O'qituvchi darsga jalb etish va dars samaradorligini oshirishda o'qituvchi turli metodik usullardan foydalansa, ham o'quvchi qiziqishi ortadi, zerikish xosil bo'lmaydi, ham dars jarayoni „jonli“ tarzda bo'lib o'tadi.

Buni ona tili darslarida sinovdan o'tkazamiz.

„So'zlar yomg'iri“ – bu metodik usul ona tili darslarida 5-6-7-sinflarda qo'llanishga muljallangan va o'qituvchilar bilan individual ishlashni yuzaga keltiradi. Manitorda, yoki sinf taxtasida o'qituvchi ma'lum mavzu yuzasidan so'zlarni tartibsiz ravishda yozib qo'yadi. Buni 5-sinfda qo'shma so'zlar mavzusi bo'yicha ko'rib chiqamiz.

Ikki yoki undan ortiq so'zlarning qo'shib kelishdan qo'shma so'z hosil bo'ladi. Demak, tartibsiz so'zlardan, so'zlar yomg'iridan qo'shma so'zlar hosil qilish bo'yicha individuallikni ta'minlovchi metodik usulni qo'llaymiz.

osh,	gul,	suv,
xon,	qor,	bobo,
qiz,	taxta,	qaychi,
qovoq,	bo'ron,	yostiqliq,
beor,	chehra,	ko'k,
xo'roz,	qant,	uch,
burchak,	quduq,	sakkiz,
oyoq,	ko'rpa.	

Jadvaldagi so'zlardan har bir o'quvchi belgilangan vaqt mobaynida qo'shma so'zlar hosil qilishadi. Eng ko'p qo'shma so'zlar hosil qilgan o'quvchilar rag'batlantiriladi. Masalan:

Gulqaychi
Paryosiyiq
Xo'rozqand . . .

Bu kabi metodik usullardan ona tili darslarida boshqa mavzularni mustahkamlash va takrorlashda foydalanish mumkin. Hamda dars samaradorligini oshirib o'quvchining mavzuga qiziqishi ortadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. „Metodik usullar“ – ilmiy maqola Muallif X. Berdiyeva- 2018

PISA TADQIQOTLARI ASOSIDA ONA TILI DARSLARINI TAKOMILLASHTIRISH

*Ajiniyoz nomidagi NDPI o‘zbek tili va adabiyoti
ta’lim yo‘nalishining 2- bosqich magistranti
Yakupova Gulnora Yaxshigeldiyevna
Ilmiy rahbar: Yuldasheva Sh. Sh.
tel 97-353-19-00*

Annotatsiya: ushbu maqolamizda pisa dasturining o‘quvchilar hayotidagi ahamiyati haqida, hamda pisa topshiriqlarini qay darajada bajarish haqida yoritib o‘tdik.

Kalit so‘zlar: Pisa, o‘quvchi, ona tili

“Mamlakatimiz o‘z taraqqiyotining yangi davriga qadam qo‘ygan hozirgi kunda O‘zbekiston Respublikasi 2017-2021- yillarda rivojlanishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Xarakteristik strategiyasi asosida barcha sohalarida keng ko‘lamli o‘zgarishlar amalga oshirilmoqda. Anashu islohatlarning muvoffaqiyati, mamlakatimizning dunyodagi rivojlangan, zamonaviy davlatlar qatoridan munosib o‘rin egallashi avvalo ilm-fan va ta’lim -ta’rbiya sohasining rivoji bilan, bu borada bizning dunyo miqiyosida raqobatdosh bo‘la olishimiz bilan uzviy bog‘liq. Mamlakatimiz innovatsion rivojlanish yo‘lida shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir davrda kelajagimiz davomchilari bo‘lmish yoshlarni, ularning bilim va ko‘nikmalarini xorijiy ta’lim standartlari asosida shakllantirish, zamonaviy aniq mezon va talablar asosida baholash tizmini takomillashtirish muhim ahamiyatga egadir.

PISA – dunyo mamlakatlari o‘quv dasturlarida mavjud bo‘lgan talablar doirasida xalqaro baholash dasturlarini o‘tkazishga asoslanib, o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini amaliyotda qo‘llay olish, fikrlash va muloqot qilish qobiliyatlariga e’tibor qaratadi. Pisa xalqaro baholash dasturida asosan o‘quvchilarni ijodiylikka yo‘naltirish ularning fikrlash qobiliyatini shakllantirishga yo‘naltirga ilmiy tadqiqot hisoblanadi. Ona tili darslarida asosan o‘quvchiarni ijodiy fikrlashga yo‘naltirilishi lozim hisoblanadi. Bunda asosan o‘quvchilardan ijodiylikni, qiziquvchilikni, talab qiladi. Shu sababli ona tili darslarida matn ustida ishlash yetakchi ahamiyat kasb etadi. Ona tili moshg‘ulotlari fikrni bayon qilishda nutqning badiiy qimmatini oshiradigan voisitalar: maqol va matallardan, hamda shoir va yozuvchilarning maqol va ofarizmga aylangan iboralari va jumllaridan, badiiy asarlaridan olingan ko‘chirmalar va yorqin obrazlardan, o‘zbek xalqining qochirma so‘zlari va frazealogik iboralardan, o‘xshatishlar va sifatlash mubolag‘a va boshqa badiiy til vositalaridan, ritorik so‘roq gaplardan foydalanishga o‘rgatish lozim. Chunki o‘quvchi nutqining ravon, aniq hamda ifodaliligini taminlavchi vosita hisoblanadi. Masalan: ona tili fonetikasini o‘rgatishda tovush tizimining xususiyatlarini ko‘rsatish orqali o‘quvchilarning badiiy talaffuz meyorlarini o‘zlashtirilishiga yordam beramiz va bu orqali tarbiyani amalga oshiramiz. So‘zdagi ma’lum bir tovushni o‘zgartirish orqali qofiyadosh so‘zlar hosil qilish, misralar oxiridagi tovushdoshlik ohongdoshlik ustida ishlash orqali o‘quvchilarda she’riyatga kuchli qiziqish vujudga keladi. Madomiki, o‘rta umumta’lim maktablarida ona tilini o‘rgatishda asosiy maqsad bolalarda ijodiylik, mustaqil fikrlash, ijodiy fikr mahsulini nutq sharoitiga mos ravishda og‘zaki, yozma shakllarda to‘g‘ri, ravon ifodalash ko‘nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish ekan, demak, ularni ijodiy yozma ish ustida ishlash usullariga o‘rgatish lozim. Bundan tashqari pisa dasturi o‘quvchini mustaqil fikrlashga ko‘proq undaydi.

Rasmdagi narsaning nomi shakldosh bo‘lgan javobni toping.

Bu dastur asosan o‘quvchilarning fikrlash topqirliq qobiliyatini shakllantiradi.

PISA sinovlariga o‘quvchilarni tayyorlash jarayonida, asosiy e’tiborni alohida olingan PISA topshiriqlarini yechishga emas, balki ularni va ularga o‘xshagan topshiriqlarni yechish uchun kerak bo‘ladigan o‘quvchilarning umumiy tayyorgarlik darajasini oshirishga qaratish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Dunyo mamlakatlarida PISA dasturining natijalari asosida o‘quv dasturlarida mavjud bo‘lgan talablar doirasida o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarni amaliyotda qo‘llash, fikrlash va muloqot qilish qobiliyatlariga baho beriladi. Darhaqiqat, ona tilini o‘qitishda nazaryani amaliyot bilan bog‘lash maqsadida har bir soatlik dars mashg‘ulotida o‘qituvchi o‘quvchilarga

mavzu yuzasidan nimalarni bilishlari va nimalarni amalda qo‘llay olishlari lozimligini aytish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, ona tili mashg‘ulotlarida o‘quvchilar tamonidan tuziladigan matnlar, yoziladigan bayon va insholar nazriy bilimlarni amaliy ko‘nikmaga aylantirishga yordam beradi. Ona tili ta‘limini turmush bilan bog‘lashning asosiy omillaridan biri o‘quvchilarga ish qog‘ozlardan foydalana olish malakalarini singdirishdir. Chunonchi, „ Atoqli otlar va ularning imlosi” mavzusini o‘rganish jarayonida manzilgoh yozish ustida ish olib borilsa, „ shart maylidagi fe‘llar” mavzusini o‘rganishda qaror matni ustida to‘xtalish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari Abdurrahim Nosirov pisa dasturi bo‘yicha o‘zining fikrlarini bildirib o‘tgan. Farzandingiz maktabda, „5” bahoga o‘qiydi. Matematika, tabiiy fanlar, chet tillaridan ham o‘zlashtirishi a‘lo. Bu- yaxshi albatta. Ammo, o‘quvchining ertangi kelajagini nechog‘lik kafolatlaydi? Qolaversa, kundalik daftardagi mazkur raqam o‘quvchining egallagan bilimiga qanchalik mos? Zero, o‘qituvchi har kuni sinfdagi 30 nafar o‘quvchini baholarkan, obektiv va subektiv omillar tasiriga tushishi tabiiy. Qalaversa, maktabni fizika fanidan a‘loga bitirgan o‘quvchi kelgusida zarurat sabab uydagi oddiy dazmol yoki rodioni tuzatishga to‘g‘ri kelsa, o‘sha bahosi bilmi asqotib muommani hal qila oladimi? Xullas Pisa tadqiqotlari ma‘na shu talablarga o‘quvchi mos bo‘lishini taqoza qiladi. Bu dasturda asosan o‘quvchilar maktabda egallagan bilimlarini hayotda qo‘llay olishlarini taqoza qiladi ya‘ni 5 bahoga o‘qigan o‘quvchi o‘sha bahoga haqiqatdan ham loyiq bo‘lishini talab qilmoqda.

Foydalangan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida» 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-sonli Farmoni;
2. Xalqaro tadqiqotlarda o‘qituvchilarning o‘qish savodxonligini baholash o‘quv qo‘llanma

О‘ЗБЕК VA INGLIZ TILLARIDA OMONIMLARNING TILDA PAYDO BO‘LISHI VA YUZAGA CHIQISH USULLARI

Yo‘ldosheva Mushtariybegim
FarDu talabasi
+998916769066

Annotatsiya: ushbu maqolada omonim so‘zlarning tilda paydo bo‘lish sabablari va ifodalanish usullari haqida ma‘lumot beriladi.

Kalit so‘zlar: leksema, omonimlar (omoifodalar, shakldosh so‘zlar), omonimlik, bir bo‘g‘inlilik (monosillabizm) tovush kombinatsiyalari.

Mustaqillik yillarida o‘zbek tilshunosligida yangi davr boshlandi desak, mubolag‘a bo‘lmaydi. Tilshunoslikning qator sohalari qatorida, chog‘ishtirma tilshunoslik ham yangi taraqqiyot bosqichiga ko‘tarildi. Shunday sharoitda, o‘zbek tilini nafaqat qardosh tillar, balki, chet tillari bilan qiyoslash, tahlil qilish orqali tilimizning dolzarb muammo va masalalari, o‘ziga xos xususiyatlari: qiyoslanayotgan til bilan o‘xshash va farqli tomonlarini ochib berish imkoniyatiga ega bo‘ldik. So‘zlar o‘z ma‘no ifodasiga ko‘ra omonim (shakldosh), sinonim (ma‘nodosh) va antonim (zid ma‘noli) bo‘lishi mumkin. Biz bugun omonimlar haqida so‘z yuritmoqchimiz. Omonimlar har bir tilshunoslikda o‘ziga xos ahamiyat kasb etadigan, o‘z o‘rni va vazifasiga ega bo‘lgan birliklar hisoblanadi. “Bir xil aytilib yoki yozilib, turli ma‘nolarni ifoda qiluvchi so‘zlar **omonimlar** deyiladi (grekcha *homog* – “bir xil”, *onyma* – “nom”). [1, 72] Ko‘rib turganimizdek, omonim so‘zlarni tasnif qilishda so‘zning *talaffuzi, yozilishi va ma‘nosi* birdek muhim tomon sifatida hisobga olinar ekan. Demak, **omonimlik** deganda so‘zlarning talaffuzi va yozilishi, yoki ikki tomonidan bittasining bir xilligi, ammo ma‘no jihatidan farqlanishini tushunamiz. Omonimlar hamma tilda mavjud va o‘rganiladi, shu jumladan, o‘zbek va ingliz tillari ham omonim so‘zlarga juda boy tillar hisoblanadi. “Oxford English Dictionary” (2nd edit.1989) 2540 ta omonimlarni ro‘yxatga olgan. Jumladan, ularning 89%i bir bo‘g‘inli, 9,1%i ikki bo‘g‘inli so‘zlardir (1,9%i uch va undan ortiq bo‘g‘inli). [2, 30] Ko‘rib turibmizki, ingliz tilida omonimlarning deyarli 90% ini bir bo‘g‘inli so‘zlar tashkil qilar ekan. E‘tiborlisi shundaki, biz “O‘zbek tili omonimlarining izohli lug‘ati” (Sh.Rahmatullayev. 1984) da keltirilgan 497 omoifodani tahlil qilish orqali shuni aniqladikki, ularning 44,3%ini bir bo‘g‘inli, 45%ini ikki bo‘g‘inli (10,7%i uch va undan ortiq bo‘g‘inli) so‘zlar tashkil qilar ekan. Demak, o‘zbek tilida ingliz tilidan farqli o‘laroq ikki bo‘g‘inli omonimlar soni sezilarli bo‘lmasada (0,7%ga) ko‘p ekanligini ko‘rib turibmiz. Ingliz tilshunosligida omonimlikning bir bo‘g‘inli leksemalar orasida ko‘p uchrashiga Qozon Federal Universiteti filolog olimlari: “So‘zlardagi oxirgi bo‘g‘inlarning yo‘qolishi va qisqarishi bilan ko‘paygan monosillabizm omonimlar sonining keskin oshishiga katta hissa qo‘shgan bo‘lishi kerak”, - deya o‘z munosabatlarini bildiradilar. [2, 31] *Monosillabizm* – bu bir bo‘g‘inlilikdir. Omonimlik hodisasi ham aynan bir bo‘g‘inli so‘zlar orasida juda ko‘p uchrashi haqida biz yuqorida aytib o‘tdik. Masalan,

1. **ingliz tilida:** *can* v. (f. qila olmoq) – *can* n. (ot, konserva bankasi);
too adv. (juda) – *to* prep. (predl. –ga) – *two* num. (son, ikki).
2. **o‘zbek tilida:** *is* (ot, hid) – *is* (ot, tutun) – *is* (ot, o‘rgimchak to‘ri);
kez (ot, palla, dam) – *kez* (f. aylanib yurmoq) so‘zlari kabi.

O‘zbek tilshunosligida taniqli tilshunos, filologiya fanlari doktori, professor *Sh.Rahmatullayev* omonimlik hodisasining tarixiy shakllanishi borasida o‘zining uch umumiy qarashini bayon qilgan [3, 40-42] va biz ularni biroz soddalashtirgan holda ko‘rib chiqishga harakat qilamiz. Demak, omonimlar: 1. Qadimiy turkiy tildagi turkum sinkretizmning yo‘qolishi oqibatida paydo bo‘lgan. *Turkum sinkretizmi* – bu ayni bir ifoda jihatiga ega birlik fe‘l va ot, fe‘l va sifat ma‘olarini anglatish uchun qo‘llanishi. Qadimiy turkiy til davrida bu keng tarqalgan hodisa edi. Masalan, *bog‘* so‘zi *bog‘lamoq* ma‘nosidagi harakat fe‘lini ham, *bog‘langan* tugunni ham anglatgan. 2. Leksemalardagi tovush o‘zgarishlari natijasida yuzaga chiqadi. Xususan, *oq* (*rang, sifat*) – *oq* (*oqmoq, fe‘l*) omonim juftligi aslida *a:q* (*sifat*) – *aq* (*fe‘l*) shakliga ega bo‘lgan, keyinchalik ketma-ket tovush almashinuvi natijasida esa hozirgi ko‘rinishga kelib, omonimlarga aylangan. 3. Omonimlik leksik ma‘no taraqqiyotidan vujudga keladi. Bunda bir turkumdagi leksema asosida boshqa turkum leksemasining yuzaga chiqishi nazarda tutiladi. Masalan, *ot* turkumidagi *sovuq* so‘zi semantik bog‘liqlik asosida *sovuq sifat* leksemasi asosida yuzaga kelgani kabi. Tabiiyki, bunday holatda

ular o‘z-o‘zidan omonimlarga aylanadilar. Tilshunoslikda bu jarayon konversiya deb nomlanadi. “Konversiya (*lotincha conversio – aylanish*) – so‘z yasashning semantik-grammatik usulining alohida ko‘rinishini tashkil qiladi, - deydi A.Abdulazizov. – Bunda bir turkumdagi so‘z ikkinchi bir turkumga o‘tadi: uning leksik va grammatik ma‘nosi o‘zgaradi”. [1, 89] Lekin konversiya turkiy sinkretizm hodisasi bilan bir xil emas. Ya‘ni, sinkretizmدا tarixan bir so‘z bir necha turkumlar ma‘nosidagi so‘zlarni ifodalash uchun xizmat qilgan bo‘lsa, konversiyada ma‘lum turkumda qo‘llanilib kelinayotgan so‘zni boshqasiga o‘zgartirish yuz beradi. Omoifodalarning tilda shakllanishi xususida ingliz tilshunosligida ham bir qancha keng tarqalgan usullar mavjud: 1. *Fonetik o‘zgarishlar (phonetic changes)* (o‘zbek tilida omonimlar shakllanish bosqichidagi kabi), ya‘ni tarixan boshqacha talaffuz qilingan so‘zlar vaqt o‘tishi bilan talaffuzining bir xillashadi. Masalan, *night (tun) – knight (ritsar; otliq jangchi)* so‘zlarining talaffuzi hozirda bir xil [*nait*] shaklida, lekin tarixan *knight* so‘zidagi “k” tovushi talaffuz qilingan. 2. Boshqa tillardan so‘z o‘zlashtirish (*borrowing*). Bu holda omonimlik o‘zlashgan so‘zlar talaffuzi bilan sof ingliz tilidagi so‘zlar talaffuzining o‘xshashligi natijasida vujudga kelgan (asosan, *lotin va fransuz* tillardan o‘zlashgan so‘zlarda ko‘p uchraydi): *match (o‘yin) – match (gugurt)*, bu so‘zlar juftligida birinchi “o‘yin” ma‘nosidagi so‘z fransuz tilidan o‘zlashgan va sof inglizcha “gugurt” ma‘nosini beruvchi *match* so‘zi bilan omonimlik hosil qilgan. Bu hodisani boshqa tillardan o‘zlashgan so‘zlarda ham uchratishimiz mumkin, masalan, *bank (kredit-moliya muassasasi) va bank (sohil)*, bunda birinchi so‘z italyan tilidan o‘zlashgan holda omonimlik hosil qilgan. Shuningdek, omonimlikning ushbu usuli o‘zbek tilida ham uchraydi, masalan, *tok (uzum) – tok (elektor toki)*. Bunda birinchi so‘z o‘zbekcha, ikkinchisi o‘zlashmadir (rus tilidan). 3. Omonimlar *konversiya (conversion)* hodisasi sabab vujudga keladi. Ya‘ni turkum o‘zgarishi asosida yuzga chiqadigan omonimlik ingliz tili uchun ham xosdir. Masalan, *work n. (ish) – to work (ishlamoq) v. yoki find n. (topilma) – to find v. (topmoq)* so‘zlaridagi kabi. Aytish joizki, konversiya – ingliz tilidagi omonimlarning shakllanishida asosiy rol o‘ynaydi. 4. *Qisqartirish (shortening)*. So‘zlarni qisqartirishlar ham ingliz tilshunosligida omonimlar sonining oshishiga asosiy sabablardan biri bo‘ldi. Masalan, *fan n. (ot; mukkasidan ketgan muxlis) so‘zi asli fanatic adj. (sifat) so‘zining qisqartirilishi natijasida vujudga kelgan va lotin tilidan o‘zlashgan boshqa fan v. (fe‘l; yelpimoq) so‘zi bilan omonimga aylanib qolgan. 5. Taqlid so‘zlar (sound-imitations)* ham tilda mavjud boshqa turkum so‘zlari bilan omonim juftliklarni hosil qila oladi. Masalan, *bang n. (taqlid so‘z; qo‘qqis baland tovush) – bang n. (peshonaga tushib turadigan soch turmagi; gajak) – bang v. (fe‘l; baland tovush hosil qilish uchun biror narsaga zarb bilan urmoq) kabi. [5, 69] E‘tibor qarating, taqlid so‘zlarning boshqa so‘zlar bilan omonimligi o‘zbek tili uchun ham xosdir: tar I sifat – f. – ho‘l, nam; yangi, toza; tar II taqlid so‘z – ba‘zi narsalarning yirtilishida yoki ba‘zi asboblarning ishlashida chiqadigan tovush. [4, 672]*

Xulosa qiladigan bo‘lsak, tilda omonimlar yuzaga chiqish usullari rang-barangdir. “Umuman, omonimiyaning voqe bo‘lishi tilning o‘z xususiyati bilan izohlanadi: har bir tilda tovushlar sanoqli, shu tilda ishlatiladigan tovush kombinatsiyalari ham cheksiz emas. Ikkinchidan, leksemalarning ifoda jihatida ham, ma‘no jihatida ham uzluksiz o‘zgarishlar bo‘lib turishi bilan omonimiyaning paydo bo‘lishiga tabiiy hodisa deb qaralishi lozim”. [3, 44] Albatta, tilning imkoniyati keng, lekin cheksiz emas: har qanday tilda so‘z hosil qilish imkoniyati cheklangan. Har qanday harflar ketma-ketligi ham so‘z bo‘la olmasligi esa bizga ma‘lum. Shunday ekan, omonimlar tilda leksik ma‘noni ifodalashga bo‘lgan so‘z ehtiyoji tufayli shakllanishi tabiiy hol, fikrimizcha. Negaki, so‘zlar boshqa tildan o‘zlashtirilsa ham u nutqda mavjud so‘zlar bilan omonimlik hosil qilishi mumkinligining guvohi bo‘ldik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A. Abdulazizov. Tilshunoslik nazariyasoga kirish: Oliy o‘quv yurtlarining fil. fak. talabalari uchun darslik. – T.: Sharq, 2010
2. Lectures on English lexicology. Курс лекций по лексикологии английского языка. Учебное пособие для студентов иностранных языков. – М.: Казань, 2010
3. Sh. Rahmatullayev. Hozirgi o‘zbek adabiy tili (darslik). – T.: Universitet, 2006
4. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 5 jildli. – T.: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006-2008
5. Г.Б.Антрушина, О.В.Афанасьева, Н.Н.Морозова. Лексикология английского языка. – М.: Дрофа, 2004

DEVELOPMENT OF LANGUAGE AND STUDY SKILLS

*Yuldasheva Umida Solijonovna,
English teacher of the SSSS №34
Fergana region Furkat district*

Nowadays English is the most widely spoken language in the world. It has become a world language not only for being superior to others, but also it has a strong foundation. In today's global world, the importance of English cannot be denied in almost every single aspect of our lives. Therefore, many young people prefer to learn English in order to widen their horizons and job prospects. Moreover, one can develop an international network of friends in which they build cross-cultural awareness communicating with other fellow students and sharing opinions. But not all language learners find it easy as some learners are lack of effective strategies to ease the process. For this reason some tips are given in this article to assist students gain knowledge effectively.

Listening tips: It plays an important role in learning any foreign language. Effective listening ensures understanding and helps to improve accuracy while speaking as well. While listening actively:

- pay attention not only to what it is said, but also how it is pronounced;
- listen to music and immediately write down its lyrics by yourself;
- watch movies, TV shows, news and so on without subtitles.

The main reason of doing this activity is that, in that process your ears will get used to the sounds of the language.

Speaking tips: It is often the hardest point of four language skills, but as soon as you can speak a little, there are several ways to develop it quickly and have a fun:

- talk and record yourself. This may sound strange, but it will exactly work well as you repeat the recording several times realizing your mistakes until you feel satisfied with the results;
 - speak to others, especially classmates, in English even when you are not in a lesson. You can even make a group to play games, have a meal or just chat together;
 - while watching movies and films, try as much as possible to repeat all the words as you listen.
- On this occasion, it will be beneficial enough for you to improve your pronunciation, which is vital in speaking.

Reading tips: It is a process of the brain and takes time to enhance: your mind has to attach meaning of the words, phrases and expressions represented by symbols. In addition, you should comprehend the grammar and structure of the sentences used in a passage you are reading. If you build strong reading skills, it will be beneficial for your future study or career. Because you can read:

- books written in English and articles, newspapers. That is why try to start with easy books, even children's books and comics;
- you can test how well you understood an article by summarizing. If you cannot, try reading it again and comprehend the meaning instead of the individual words.

Writing tips: Even though this section may be the difficult for a lot of learners, anyone can get used to writing with a little discipline and a willingness to learn. Below there are some tips how to improve writing:

- write down the words and expressions that you consider valuable because of their meanings and examples. If you utilize them in sentences you will remember them better and faster. You can also keep them in a diary;
- read other people's writings, especially best ones. Then you could learn how to use different word order and ways or expressing your opinions clearly, with a strong support.

If you are really keen on improving your English, take some of those handy tips into consideration to get on your right way. Nonetheless, if you add a few of those suggestions above to your language learning process, you will certainly make much progress.

ДИДАКТИЧЕСКАЯ ИГРА КАК ОДНО ИЗ УСЛОВИЙ АКТИВИЗАЦИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

*Бабажанова Сайёра Сабировна –
учительница русского языка и литературы
Государственной специализированной школы –
интернат олимпийских и национальных видов спорта
города Хивы Хорезмской области*

Аннотация: В статье рассматриваются особенности развития речи учащихся с помощью дидактических игр, указаны результаты экспериментальных работ с их использованием, даны методические рекомендации по их использованию на уроках русского языка.

Ключевые слова: дидактические игры, классификация игр, языковая игра, лингвистические миниатюры.

Игры по русскому языку- особый вид дидактического материала, используемого на уроках и внеклассных занятиях с целью повышения познавательных интересов учащихся. Они содержат не только развлекательную информацию, но и обогащают учащихся новыми знаниями, умениями. Игра делает процесс обучения по русскому языку не только более динамичным, интенсивно тренирующим память, но и более радостным, а потому в значительной мере более творческим. К подбору игр предъявляется ряд требований:

1. Игры должны соответствовать определенным учебно-воспитательным целям, нести содержательную нагрузку в соответствии с программными требованиями к знаниям, умениям и навыкам.

2. Игры должны соответствовать изучаемому материалу и строиться с учетом подготовленности и психологических особенностей учащихся.

3. Игры требуют создания необходимого дидактического материала и определения методики его применения.

В зависимости от применяемых средств, назначения и познавательных задач выделяют следующую классификацию дидактических игр: тренировочные, познавательно-контрольные, сюжетно-ролевые, творческие.

Языковая игра дает возможность ученикам убедиться в реальности ситуации общения, где необходимо применить лингвистические знания и речевые навыки. Творческому воображению содействуют такие речевые конкурсы, как создание рассказов по картинкам, по данному началу или концу, «дописывание» стихов, подбор эпитетов к слову в контексте и вне контекста и др.

Хорошим способом изложения лингвистического знания, активизирующим познавательную деятельность обучаемых в области языковедческой практики, являются лингвистические миниатюры.

Такие миниатюры могут быть связаны со всеми разделами лингвистики. Формы работы с ними разнообразны. Например, определить языковую тему, к которой относится миниатюра, проанализировать рисунки к миниатюре; продолжить миниатюру; расширить миниатюру конкретными примерами и т.д.

Работать с миниатюрами на языковые темы весьма полезно, так как они одновременно являются и упражнением на изучение грамматических правил, и средством запоминания правила.

Лексические и грамматические игры способствуют совершенствованию словарного запаса школьников, развитию грамматических, речевых умений и навыков. Приведем пример одной из игровых ситуаций:

Игра «Хлеб-соль».

Цель игры: познакомить учащихся с фразеологизмами русского языка, имеющими страноведческую ценность (отражающими русскую историю и культуру).

Условия игры:

Вариант 1. Ведущий дает словесное описание ситуации или речевого контекста. Участники должны по приглашению ведущего назвать соответствующий фразеологизм со

словом хлеб.

Вариант 2. Ведущий называет фразеологизм со словом хлеб.

Участники игры должны подобрать к нему рифму. Оценивается правильность использования фраз. Побеждает набравший большее число баллов.

Материал для конкурса: водить хлеб-соль, перебиваться с хлеба на квас, посадить на хлеб и воду, хлебом не корми, даром хлеб есть, есть чужой хлеб, забывать хлеб-соль, отбивать хлеб, хлеб да соль, сидеть на хлебеи воде.

Дополнительно баллы начисляются за лингвострановедческий комментарий, в котором игроки назовут факты русской истории, национального быта, традиции, с которыми связано появление фразеологических единиц. Расширить материал можно, используя фразеологические единицы с опорными словами: красный, грош, кисель, верста и др.

По результатам проведенного эксперимента можно сделать вывод о том, что использование дидактических игр на уроках русского языка приносит положительные результаты в формировании знаний и умений детей.

Литература

1. Ильин Е. Путь к ученику. М., 1988. С. 47.
2. Жулий Т.Б. Лингвистические игры. Луганск, 2002. С. 4.
3. Дьяконова К.Г. Игровые задания на уроках языка // Русский язык и литература в средних учебных заведениях УССР. 1987. № 11. С. 54.
4. Жулий Т.Б., Теплицкая О. Сказка и были... Лингвистические миниатюры. Луганск, 1995. С. 34.

МЕТОДИКА ИЗУЧЕНИЯ ИМЕНИ ПРИЛАГАТЕЛЬНОГО В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Джалилова Дурдона Шавкатовна
Учительница русского языка
Андижанской средней школы № 13
+998 90 544 73 75

Аннотация: В данной статье анализируется имени прилагательного обучения и его виды в начальных классах.

Ключевые слова: имя прилагательных, класс, грамматика, род.

Система изучения предполагает постепенное усложнение и расширение материала как со стороны лексики, так и со стороны грамматики. В I классе учащиеся наблюдают над лексическим значением имен прилагательных, учатся ставить к этим словам вопросы какой? какая? какое? какие?; во II классе изучаются изменения прилагательных по родам и числам в зависимости от имен существительных, в III классе — склонение прилагательных и правописание падежных окончаний. Одновременно на уроках русского языка и чтения в речь детей вводятся новые имена прилагательные, уточняется смысл ранее известных. Формируется умение правильно употреблять их в связной речи.

Методика изучения имен прилагательных обусловлена, прежде всего, их лингвистическими особенностями. Прилагательные обозначают признак предмета. Сущность смыслового значения прилагательных требует рассматривать их в связи с существительными. Грамматические признаки прилагательных (род, число, падеж) также зависят от имени существительного. Поэтому для понимания имен прилагательных важно уже с I класса направить внимание детей на установление зависимости имени прилагательного от имени существительного. В I классе конкретно это выражается в том, что учащиеся, во-первых, подбирают признак к предмету и, во-вторых, развивают умение устанавливать с помощью вопроса связь слов в предложении, т. е. выделять словосочетания, состоящие из прилагательного и существительного (без термина). Позднее, во II и III классах, эта зависимость все более конкретизируется: в каком числе, роде, падеже стоит имя существительное, в таком же роде, числе, падеже употребляется и имя прилагательное. Таким образом, семантико-грамматические свойства прилагательных обуславливают следующее методическое требование: работа над прилагательными должна идти как в плане лексики, так и в плане морфологии и синтаксиса. Первый этап (I класс). Первоначальное ознакомление с прилагательными (пока еще и без термина), естественно, начинается с наблюдений над лексическим значением прилагательных и вопросов, на которые они отвечают. Признаки предметов разнообразны и могут характеризовать предмет со стороны цвета, формы, величины, материала, назначения, принадлежности и т. д. Следовательно, для формирования понятия нужно раскрыть это многостороннее значение прилагательных. Поскольку с категорией рода учащиеся знакомятся только во II классе, первоклассники учатся ставить вопрос практически, руководствуясь смыслом слов: помидор какой? спелый, слива какая? спелая, яблоко какое? спелое. Распознавание слов, отвечающих на вопрос какие?, и слов, отвечающих на вопросы какой? какая? какое? (единственное и множественное число), целесообразно связать с наблюдениями над количеством предметов. Это вносит элемент осознанности в действия учащихся. Второй этап (II класс) в основном направлен на решение трех задач: формирование понятия «имя прилагательное», развитие умения точно употреблять прилагательные в речи, формирование навыка правописания родовых окончаний имен прилагательных. Все три задачи решаются во взаимосвязи.

Список используемой литературы:

1. Бабенко Л.Г. Лексикология русского языка. Учебное пособие. Екатеринбург. 2008 г.
2. Гужва Ф.К. Лексика и фразеология русского языка.—К.:Радянська школа,1982
2. Джалилова П. И. Употребление стилистически-семантических синонимов в лексике кумыкского языка [Текст] / П. И. Джалилова // Молодой ученый. — 2012.

РОЛЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОРГАНИЗАЦИИ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ШКОЛЕ

*Рахманова Наргиза Бахадыровна –
учительница русского языка и литературы
Государственной специализированной школы –
интернат олимпийских и национальных видов спорта города
Хивы Хорезмской области*

Аннотация. В статье рассматриваются различные виды технологий, которые можно использовать в воспитательной работе с детьми в современной школе.

Статья раскрывает влияние и внедрение различных видов технологий в организации воспитательной деятельности учащихся.

Ключевые слова: воспитательная деятельность, здоровьесберегающая технология, дифференцированное обучение, проектное обучение.

Сегодня целью воспитания школьников должно быть создание условий для формирования и развития личности: высококультурной, интеллектуальной, социально активной, гуманной. Воспитание в каждом ребёнке человечности, доброты, гражданственности, творческого отношения к труду, бережного отношения ко всему живому, охрана культуры своего народа – вот ведущие ценности, которыми должен руководствоваться педагогический коллектив и которыми должна насыщаться воспитательная система школы.

В современных условиях воспитание в образовательных учреждениях следует рассматривать не как самостоятельный вид, а как функцию, свойственную любой педагогической деятельности.

В педагогике существует множество современных подходов и концепций воспитания учащихся. Все они помогают педагогу в планировании и организации воспитательной работы с детьми, в решении сложных вопросов воспитания, расширяют и обогащают педагогическую культуру учителя.

В «Педагогической энциклопедии» воспитание определяется как целенаправленная деятельность, призванная формировать у детей систему качеств личности, взглядов и убеждений или в ещё более локальном значении – решение какой-либо конкретной воспитательной задачи.

Ю. Н. Кулюткин объясняет это тем, что воспитание – это деятельность, направленная на организацию других видов деятельности. Воспитывать можно с одинаковым успехом через труд, учение, общение, художественное творчество, спорт и т. д. Но не существует воспитания в чистом виде. Организуя в воспитательных целях различные виды деятельности и общения воспитанников, педагог как бы надстраивает над ними воспитательные отношения.

Воспитательная деятельность как особый вид педагогической деятельности осуществляется педагогом в системе педагогических отношений и направлена на:

- совершенствование людей и отношений между людьми;
- создание благоприятных условий для развития личности;
- среду обитания;
- микроклимат общностей, в которые входит воспитанник.

Таким образом, под воспитательной деятельностью можно понимать деятельность, направленную на создание условий успешного развития личности ребёнка.

В педагогике прописаны разнообразные виды технологий:

- технология разноуровневого обучения;
- технология модульного обучения;
- технология проектного обучения;
- личностно-ориентированная технология;
- технология здоровьесберегающая;
- технология учебной деловой игры;
- технология проблемного обучения;
- технология развития критического мышления;

- технология дифференцированного обучения;
- технология развивающего обучения;
- информационно-коммуникационная технология.

Все эти технологии применяются для организации не только учебной, но и воспитательной работы в школе, в классе.

Здоровьесберегающая технология.

Цель технологии: сохранение физического и психического здоровья ребёнка и обучение навыкам его сохранения. Выполнению этой программы способствуют мероприятия по воспитанию санитарно-гигиенических норм: уроки физкультуры, спортивные соревнования, секции, Дни здоровья, походы и экскурсии, классные часы,

Широко применяется в воспитательной работе *технология проектного обучения*, при которой учащиеся самостоятельно и охотно приобретают знания из различных источников, учатся ими пользоваться, приобретают коммуникативные умения, развивают исследовательские умения и системное мышление.

На урочных и внеклассных занятиях применяется *технология дифференцированного обучения*. Цель технологии – учёт индивидуальных особенностей учащихся в такой форме, когда они группируются на основании каких-либо особенностей для отдельного обучения.

Особого внимания заслуживает *информационно-коммуникативная технология (ИКТ)*. Цель технологии: формирование умений работать с информацией, развитие коммуникативных способностей учащихся, формирование исследовательских умений, умений принимать оптимальные решения. Их можно использовать на всех этапах процесса обучения, поддерживать у ученика состояние психологического комфорта при общении с компьютером.

В результате применения современных технологий наряду с традиционными должно обеспечиваться достижение обучающимися воспитательных результатов.

Успехи воспитательной деятельности связаны, прежде всего, с тем, насколько владеет педагог умениями развивать и поддерживать познавательные интересы детей, создавать атмосферу творчества.

Литература

1. Воспитательная деятельность педагога / под общ.ред. В. А. Слостенина. – М. : Академия, 2005. – 336 с.
2. Маленкова Л. И. Воспитание в современной школе. – М. :Пед. общ-во России, 1999. – 300 с.
3. Рожков М. И. Организация воспитательного процесса в школе. – М. :Владос, 2000. – 256 с.
4. Щуркова Н. Е. Новое воспитание. – М. :Пед. общ-во России, 2000. – 128 с.

ОНА ТИЛИ ДАРSLARIDA LINGVISTIK TAHLIL USULLARIDAN FOYDALANISH

Saida Nazarova –
Andijon tumanidagi 54-umumta’lim maktabining
boshlang’ich sinf o’qituvchisi, ADU magistranti

Annotatsiya: Maqolada boshlang’ich sinf ona tili darslarida lingvistik tahlil ustida ishlash xususida fikr yuritilgan. Ona tili darslarida lingvistik tahlil usullarini qo’llashning o’quvchilar savodxonligi va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishdagi ahamiyati ifodalangan.

Kalit so’zlar: lingvistik tahlil, grammatik-orfografik tahlil, fonetik-orfografik tahlil, morfologik-orfografik tahlil, leksik-orfografik tahlil

Boshlang’ich sinf ona tili darslarida lingvistik tahlil turlaridan foydalanish o’quvchilarning tilga oid bilimlarni egallashlarida muhim hisoblanadi. Lingvistik tahlilni boshlang’ich sinflarda ko’p qo’llaniladigan orfografik mashqlarning quyidagi turlari misolida o’tkazish mumkin: *grammatik-orfografik tahlil, ko’chirib yozuv, diktantlar, leksik-grammatik tahlil, bayonlar* kiradi.

Grammatik-orfografik tahlil quyidagicha guruhlanadi:

1. Fonetik-orfografik tahlil
2. Morfologik-orfografik tahlil
3. Leksik-orfografik tahlil

Fonetik-orfografik tahlil oldiga qo’yilgan vazifalar quyidagilardan iborat:

➤ Aytilishi va yozilishida farqlanadigan tovush va harflarni belgilash (“Jarangli va jarangsiz undosh tovushlar, ularni harflar bilan ifodalash” mavzusi). *Dil – til, gul – kul, ziyrak – siyrak, joy – choy, bol – pol.*

➤ Aytilishida tushib qoladigan undosh tovush va harflarni belgilash (“Aytilishda tushib qoladigan undoshlar” mavzusi). *Toshkent, Samarqand, do’st, rost, past, sust, xursand, go’sht*

➤ Qo’sh undoshlarni belgilash (“Ketma-ket kelgan bir xil undoshlar” mavzusi). *Tilla, katta, hassa, jizza, ikki, yetti, gramm.*

➤ Qator undoshlarni belgilash (“Ketma-ket kelgan har xil undoshlar” mavzusi). *Samarqand, do’st, rost, past, sust, xursand, go’sht*

➤ Tutuq belgisi so’zlar imlosi bo’yicha orfografik tahlil:

A’lo: 3 ta harf, 3 ta tovush, 2 bo’g’in, 1 ta belgi.

Sa’va: 4 ta harf, 4 ta tovush, 2 bo’g’in, 1 ta belgi.

➤ Ayrim harf birikmali so’zlar imlosi bo’yicha orfografik tahlil:

Mosh – 2 ta harf, 1 ta harfiy birikma, 3 ta tovush (m, o, sh).

Morfologik-orfografik tahlil o’zak va qo’shimchalardagi o’zgarishlarni aniq belgilab beradi. Bu tahlil yordamida o’quvchilar o’zakka qo’shilgan qo’shimchalar qo’shilishi natijasida so’zning talaffuzi va yozilishi o’rtasidagi farqlarni ongli ravishda tushunib oladilar.

O’quvchilar ayrim fe’l o’zaklariga (3-sinf. **“Bo’lishli va bo’lishsiz fe’llar”** mavzusi) bo’lishsiz fe’l yasovchi –ma qo’shimchasi qo’shilganda, bormadi fe’lini bomadi, kelmadi fe’lini kemadi, somadi, omadi, temadi tarzida aytishadi va shunday yozib qo’yishadi. Shuning uchun bunday so’zlarni quyidagicha morfologik-orfografik tahlil qildirib borish yaxshi samara beradi.

Olmadi: Ol – o’zak; -ma – bo’lishsizlik shaklini yasovchi qo’shimcha; -di – qo’shimcha.

Morfologik-orfografik tahlil (4-sinf. **“Otlarning egalik qo’shimchalari bilan qo’llanilishi”** mavzusi) namunasi: *O’rtog’im – o’rtoq –im – q – g’; yuragim – yurak –im – k – g.*

Yuqoridagi so’zlarda otlarga egalik qo’shimchasi qo’shilganda, o’zakdagi jarangsiz undoshlarning jaranglilashishi kuzatildi. Bu jaranglilashish faqat og’zaki talaffuzda emas, balki yozma nutqqa ham ta’sir ko’rsatadi va so’zlar fonetik tamoyil asosida yoziladi. Ayrim so’zlarda esa o’zakda unli tovushning tushib qolishi kuzatiladi. *Shahar, bag’ir, ko’ngil, singil, og’iz, burun, o’g’il* kabi so’zlarda ikkinchi bo’g’indagi a, i, u unli tovushlari tushib qoladi va bu so’zlar ham fonetik tamoyil asosida yoziladi: **shahar – shahrim, bag’ir – bag’rim, ko’ngil – ko’nglim, singil – singlim, og’iz – og’zim, burun – burnim, o’g’il – o’g’lim** kabi.

4-sinfda “Kishilik olmoshlari” va “Kishilik olmoshlarining kelishik qo’shimchalari bilan qo’llanilishi” mavzulari asosida olmosh yuzasidan fikr yuritiladi. Men, sen kishilik olmoshlari qaratqich (-ning) va tushum (-ni) kelishigi qo’shimchalarini qabul qilganda, odatda bitta n talaffuzda ham, yozma nutqda ham tushib qoladi. Masalan: **men – meni, men – mening, sen**

– **seni, sen – sening.**

U kishilik olmoshiga joʻnalish (-ga), oʻrin-payt (-da), chiqish (-dan) kelishigi qoʻshimchalari qoʻshilganda esa talaffuzda ham, yozma nutqda ham bitta n ortadi.

Masalan: **u – unga, u – unda, u – undan** kabi. Bu holatlar oʻzbek orfografiyasi qoidalarida eʼtirof etilgan. Bu qoidani oʻquvchilarga oʻrgatish va ularning olmosh soʻz turkumi boʻyicha olgan bilimlarini mustahkamlash uchun darslikdagi mashqlardan foydalanish tavsiya etiladi. Oʻquvchi oʻzlashtirgan qoidani amalda tatbiq etib borsagina, u turli oʻrinlarda, turli shakllarda qoidaga oid birliklarni (orfogrammalarni) koʻra olsa va maxsus berilgan shart asosida muayyan vazifani izchil bajarib borsagina, qoida uning xotirasidan mustahkam joy oladi. Demak, qoidani shunchaki yodlash yoki bilish kifoya qilmaydi, balki uni mashq orqali toʻla oʻzlashtirish, shaxsiy nutq faoliyatining tarkibiy bir elementiga aylantirish kerak.

Orfografik tahlil ogʻzaki va yozma ravishda oʻtkaziladi. Ogʻzaki orfografik tahlilda imlosi mustahkamlanadigan soʻzning qanday yozilishi tahlil qilinadi.

Leksik-orfografik tahlilda toʻgʻri yozish bilan bogʻliq vazifalar bajariladi.

1. Rus tili va rus tili orqali kirib kelgan soʻzlarni shakily yozuv asosida yozish. Masalan, stol, stul, shkaf, stakan, kompyuter, stadion, televizor.

2. Paronim (talaffuzdosh soʻzlar) soʻzlarni qoʻllashda ularning maʼnosiga eʼtibor berish orqali bir-biridan farqlash. Masalan, ahl (odamlar jamoasi) – ahil (inoq, totuv), asr (vaqt oʻlchovi – 100 yil) – asir (mahbus, tutqun) kabilar.

Yozma orfografik tahlilda imlosi mustahkamlanadigan soʻzlar turli belgilar va sxemalar bilan izohlanadi. Uning ahamiyati shundaki, oʻquvchilarning mustaqil fikrlash darajalarini oʻstirib boradi. Yozma orfografik tahlilning yana bir qulay tomoni shuki, oʻqituvchi undan oʻquvchilarning yozgan matnlarini tekshirib, mavzu yuzasidan olgan bilimlarini atroflicha baholash imkoniyatiga ega boʻladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Uzviylashtirilgan Davlat taʼlim standarti va oʻquv dasturi. Ona tili. (1 – 4-sinflar). T.: 2017. 16-bet.
2. Oʻzbek tilining asosiy imlo qoidalari. T.,”Oʻqituvchi”, 1995.
3. Qosimova K va b. Ona tili oʻqitish metodikasi. T.: “Noshir”, 2009.
4. Yunusov Q. Boshlangʻich sinflarda orfografiya oʻqitish masalalari. Andijon. 1991.

МЕТОДИКА ИЗУЧЕНИЯ СИНОНИМОВ В УЧЕБНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Ташиулатова Саида Тахировна
Учительница русского языка
Андижанской средней школы № 13
+99890 259 86 75

Аннотация: в статье анализируются синонимичные слова на русском языке и их типы, а также приводится информация об их использовании в речи.

Ключевые слова: язык, синоним, синонимия, литература, задача.

Русский язык - один из самых распространенных языков в мире. Именно поэтому его изучение расширяет лингвистический кругозор школьников, приобщает их к одному из мировых языков, его богатой культуре.

Для того, чтобы реализовать эту цель, необходимо решать следующие задачи: - развивать у студентов умение слушать, понимать устную русскую речь, говорить, читать и писать по-русски;

- обогащать запас языковых средств школьников новыми словами, грамматическими формами, синтаксическими конструкциями;

- развивать умение употреблять усвоенные языковые средства в соответствии с нормами русского литературного языка – лексическими, орфоэпическими, грамматическими, стилистическими;

- формировать элементарные навыки правописания. Программа каждого класса состоит из следующих разделов:

- Развитие навыков речевой деятельности.
- Развитие навыков употребления языковых средств.
- Требования к результатам обучения.

Для эффективного развития навыка радирования используют задания, не предполагающие составления учащимися развернутых высказываний:

• выполнение действий по инструкции, содержащейся в прослушанном тексте;

• рисование (обычное, не словесное) по прослушанному произведению;

• краткие (одним – двумя словами) ответы на вопросы по тексту;

• выбор из нескольких, данных учителем, вариантов ответа на вопрос по тексту и т.п.

Слушанию может предшествовать подготовительная работа, заключающаяся в толковании отдельных слов, ситуаций; постановке вопросов и заданий, направляющих внимание при слушании и др. Необходимость такой работы и ее объем определяются сложностью текста, степенью подготовленности студентов, характером задания на проверку понимания прослушанного.

Другой вид речевой деятельности – **говорение** (составление диалогических и монологических высказывания) является не менее важным аспектом в обучении. Для этого необходимо создавать в классе обстановку, которая способствует общению, поощряет школьников высказывать свои мысли, поддерживает диалог на темы, представляющие реальный интерес для детей. Нужно формировать коммуникативные умения: ориентировать содержание и формы высказывания на конкретного слушателя, внимательно, заинтересованно слушать других, строить ответную реплику точно в соответствии со сказанным собеседником. В ходе этой работы у школьников формируется представление о требованиях к речевому высказыванию, отрабатываются умения, необходимые для составления текста, учат критически оценивать речевое произведение. При этом используют сведения о тексте, которые учащиеся получили на уроках родного языка: о теме и основной мысли, структуре текста, его стилистической окраске, функциональных, ситуативных особенностях и др.

Список используемой литературы:

1. Антонова Л.Г. Ведение дневниковых записей как элемент профессиональной подготовки будущих учителей // Русский язык в школе. – 1988. – №6.

СВОЕОБРАЗИЕ РЕЧЕВЫХ ХАРАКТЕРИСТИК ПЕРСОНАЖЕЙ В ДРАМАТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ А.П. ЧЕХОВА

Тошбаева Фируза Александровна
учитель русского языка, общеобразовательная школа
№ 27, Чартакский район, Наманганская область

Аннотация: Из драматургических приёмов, осуществлённых Чеховым в пьесе «Вишнёвый сад», необходимо указать ещё на следующие: Чехов расширяет и углубляет содержание пьесы путём введения так называемых несценических образов. Анализ пьесы показывает, что помимо пятнадцати действующих на сцене лиц, в ней фигурируют ещё тридцать два несценических образа, которые только упоминаются: ярославская тётушка, утонувший сын Раневской, любовник Раневской, отец Лопухина и др.

Ключевые слова: пьесе, роль, речь, сюжет, персонаж, лирически, характер.

Чехов предъявлял к речи персонажей два основных требования. Прежде всего, настаивая на жизненной правде сюжета и образов, он стремился к максимальной простоте и естественности языка персонажей. Его очень раздражало, что у некоторых современных драматургов «персонажи не говорят, а изрекают». В то же время он считал, что речь героев должна быть строго индивидуализирована. Необходимо, заявлял он, чтобы каждый персонаж «говорил своим языком».

Этот принцип индивидуализации речи проведён и в пьесе «Вишнёвый сад»: язык Раневской — это лирически окрашенный язык несколько сентиментальной женщины; речь Лопухина — грубоватая речь дельца; в речи Трофимова мы слышим публицистически-ораторские нотки; речь Гаева характеризуется назойливым повторением бильярдных терминов и т. п. В области речевой характеристики персонажей Чехов, как мы видим, был верным продолжателем традиций великих русских классиков XIX в.

«Вишнёвый сад» был только дальнейшим развитием и углублением той новаторской драматургической линии, которая отчётливо была намечена Чеховым уже в «Иванове», «Чайке», «Трёх сестрах» и «Дяде Ване». Лирическая конструкция пьес Чехова и утвердила за ними право на название «лирической комедии» (или — неточный термин — «драмы настроений»).

Лучшим истолкователем тем и образов чеховской драматургии был и остаётся Московский Художественный театр. Именно в этом театре, выступившем в эпоху Чехова под знаменем сценической правды, драматургические принципы Чехова нашли своё наиболее совершенное воплощение. Символом исторической связи Московского Художественного театра с Чеховым до сих пор остаётся изображение чайки на занавесе этого театра.

В записной книжке Чехова сохранилась маленькая аллегория, взятая им у французского писателя Альфонса Додэ:

* — Почему твои песни так коротки — спросили однажды птицу. — Или у тебя не хватает дыхания?

* — У меня очень много песен, — ответила птица, — и я хотела бы поведать их миру все».

В пьесах Чехова, как уже указывалось выше, важны не только переживания героев, а весь ансамбль сценических средств, совокупность всего, что зритель видит на сцене. Автор использует каждую деталь, усиливающую эмоциональную сторону пьесы. Отсюда понятна та роль, которую играют в пьесе зрительный и слуховой элементы. Зрительные эффекты в пьесе «Вишневый сад» создаются в основном при помощи пейзажа; таковы белые цветы вишневого сада и восходящее солнце (в первом действии), заходящее солнце (во втором действии) и т. п. Не менее важную роль в пьесе играют слуховые эффекты: замирающий печальный звук лопнувшей струны (во втором действии), тихая музыка (в третьем действии), стук топора (в последнем действии).

Глухие удары топора по стволам вишневого сада в последнем действии играют особенно важную роль в композиционной структуре пьесы: они символизируют гибель вишневого сада, конец дворянского гнезда с его ненужными для жизни, беспомощными владельцами. Чехов искусно избегает монотонности настроений. Он добивается этого при помощи контрастного переплетения в пьесе драматического и комического элементов.

Из драматургических приемов, осуществленных Чеховым в пьесе “Вишневый сад”, необходимо указать еще на следующие: Чехов расширяет и углубляет содержание пьесы путем введения так называемых вне сценических образов. Анализ пьесы показывает, что помимо пятнадцати действующих на сцене лиц, в ней фигурируют еще тридцать два вне сценических образа, которые только упоминаются: ярославская тетушка, утонувший сын Раневской, любовник Раневской, отец Лопахина и др. В пьесе очень важную роль играет смысловой подтекст, т. е. те недоговоренности, те намеки, которые скрыты под фразами персонажей.

Список использованной литературы

1. А.П. Чехов в воспоминаниях современников. - М.: Художественная литература, 1986.
2. Авдеев Ю. К. В чеховском Мелихове: Путеводитель. - 5-е изд., перераб. - М.: Моск. рабочий, 1984.
3. Афанасьев, Э.С. «Вишневый сад» А.П. Чехова: ироническая комедия / Э.С.Афанасьев // Литература в школе. - 2001. - № 2

ABOUT ENGLISH ANTONYMS

Туланова Гули Дилишодбековна
Андижон вилояти Андижон шаҳар
13- умумтаълим мактаби инглиз тили фани уқитувчи
+998 90 2590503.
Tulanovaguli7@gmail.com

Abstract: this article provides information on English antonyms. in addition, the types of antonyms and their use in speech structure are analyzed.

Key words: English antonyms, polysemantic words, parts of speech, category.

We use the term antonyms to indicate words of the same category of parts of speech which have contrasting meanings, such as hot – cold, light – dark, happiness – sorrow, to accept – to reject, up – down.

If synonyms form whole, often numerous groups, antonyms are usually believed to appear in pairs. Yet, this is not quite true in reality. For instance, the adjective cold may be said to have warm for its second antonym, and sorrow may be very well contrasted with gaiety.

On the other hand, a polysemantic word may have an antonym (or several antonyms) for each of its meanings. So, the adjective *dull* has the antonyms interesting, amusing, entertaining for its meaning of “deficient in interest”, *clever, bright, capable* for its meaning of “deficient in intellect”, and *active* for the meaning of “deficient in activity”.

Antonymy is not evenly distributed among the categories of parts of speech. Most antonyms are adjectives which is natural because qualitative characteristics are easily compared and contrasted: high – low, wide – narrow, strong – weak, old – young, friendly – hostile.

Verbs take the second place, so far as antonymy is concerned. Yet, verbal pairs are fewer in number. Here are some of them: to lose – to find, to live – to die, to open – to close, to weep – to laugh.

Antonymic adverbs can be subdivided into two groups; a) adverbs derived from adjectives: warmly – coldly, merrily – sadly, loudly – softly; b) adverbs proper: now – then, here – there, ever – never, up – down, in – out.

Not so many years ago antonymy was not universally accepted as a linguistic problem, and the opposition within antonymic pairs was regarded as purely logical and finding no reflection in the semantic structures of these words. The contrast between heat and cold or big and small, said most scholars, is the contrast of things opposed by their very nature. When we were dealing with the problem of synonymy, we emphasized the fact that both the identity and differentiations in words called synonyms can be said to be encoded within their semantic structures. Can the same be said about antonyms? Modern research in the field of antonymy gives a positive answer to this question. Nowadays most scholars agree that in the semantic structures of all words, which regularly occur in antonymic pairs, a special antonymic connotation can be singled out. We are so used to coming across hot and cold together, in the same contexts, that even when we find hot alone, we cannot help subconsciously registering it as not cold, that is, contrast it to its missing antonym. The word possesses its full meaning for us not only due to its direct associations but also because we subconsciously oppose it to its antonym, with which it is regularly used, in this case to hot. Therefore, it is reasonable to suggest that the semantic structure of hot can be said to include the antonymic connotation of “not cold”, and the semantic structure of enemy the connotation of “not a friend”.

It should be stressed once more that we are speaking only about those antonyms which are characterized by common occurrences, that is, which are regularly used in pairs. When two words frequently occur side by side in numerous contexts, subtle and complex associations between them are not at all unusual. These associations are naturally reflected in the word’s semantic structures. Antonymic connotations are a special case of such “reflected associations”.

References:

1. Лексикология английского языка – Г.Б. Антрушина, 1999. (Antrushina G.B., English Lexicology, 1999) ix.gverdebi 209 – 224.

В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ ЭТО МЕТОД ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

*Жураева Мухтарам Дадабуваевна
Моминова Одинахон Собировна*

Учителя русского языка и литературы

28-й школы Шахриханского района Андижанской области

tuminova_0707@mail.ru

jurayeva_odina2828@mail.ru

Аннотация: В данной статье речь идет о преподавании русского языка в начальной школе. Это основное и ведущее направление прикладной науки. Овладение русским языком является предметом изучения данной педагогической науки, методологии начального обучения русскому языку.

Ключевые слова: русский язык, изучение, в начальных школах, дети

В последние годы наблюдается быстрый рост числа детей, изучающих иностранные языки в более молодом возрасте. Несмотря на то, что появляются учебники, предназначенные для молодых учеников, в литературе по педагогическому образованию мало теоретических ссылок. Оно предложит учителям и тренерам согласованную теоретическую основу для структурирования мышления об изучении языка детьми. Оно дает практические советы о том, как анализировать и оценивать занятия в классе, использование языка и развитие языка. Дети, как правило, с удовольствием изучают новый язык в начальной школе. Большинство техник изучения языка доставляют большое удовольствие, и дети получают настоящее чувство мастерства от освоения и использования новых ключевых фраз! Несмотря на то, что изучение языка является обязательным только с 3-го года и выше, нет никаких причин, по которым школа может не захотеть ввести неформальное обучение в предшествующие годы. Некоторые школы используют пение или простое рассказывание историй, и есть даже детские сады, которые преподают подсчет, цвета и приветствия на иностранном языке. Ожидается, что всем детям будет предоставлена возможность научиться: общаться устно; делиться своими идеями и чувствами, используя речь; сравнить их использование грамматики английского языка и правописания на другом языке; выразить некоторые идеи в письменном виде

Учебный план больше не устанавливает темы или единицы работы для покрытия; вместо этого в нем изложено, чему детей следует обучать под более общими заголовками. Некоторые из них включают в себя: Слушание языка и присоединение к изучению повседневных слов и фраз; Научиться разговаривать на другом языке для обмена идеями и мнениями, а также уметь задавать вопросы и отвечать на них; Чтение текстов и рассказов на другом языке, выполнение основных заданий на понимание; Изучение песен, стихов, рифм и рассказов на другом языке, чтобы помочь с лексикой, а также с культурным пониманием; Написание некоторых слов и фраз из памяти, а также описание людей и мест с основными предложениями.

Каждая школа может обучать этому контенту по своему усмотрению, но большинство из них выберет ряд повседневных и повседневных тем, таких как цифры, цвета, поздравления, семья, животные, школа, путешествия или другие подобные предметы, которые кажутся подходящими. 3-й год часто может быть первым разом, когда ребенок изучает русский язык, и в этой фуппе он может просто использовать речь и ограниченные письменные задания для изучения основ. По мере того, как они переходят с 3-го года, дети будут видеть намного больше письменного языка и развивать свои ранние навыки, что позволит им говорить, писать и слушать с гораздо большим мастерством. Обучение иностранному языку, которое ваш ребенок изучает в школе, должно быть более чем достаточным, чтобы помочь им в этом. Тем не менее, вы можете поддержать их обучение дома, попробовав некоторые из следующих действий:

поинтересуйтесь и учитесь вместе с ребенком. Учитесь вместе с ними: узнайте язык, который они изучают, и научите их некоторым ключевым словам и фразам. Они могут захотеть сделать простой плакат, иллюстрирующий ключевые слова и фразы, или исполь-

зывать заметки для обозначения предметов быта на иностранном языке. Еще одна хорошая идея - создать словарь «новых слов», чтобы они могли записывать все новые вещи, которые они изучали. Возможно, вы захотите инвестировать в двуязычный словарь, чтобы они могли искать другие слова - существует множество «доступных для детей» версий.

Сделайте это мультимедиа. Почему бы не найти книги, фильмы или песни на языке, который они изучают? Это может быть замечательным способом выучить язык, даже не осознавая этого. Ранние читатели или книги «поднять лоскут» прекрасно подходят для изучения нового языка. Интернет идеально подходит для того, чтобы привнести некоторые культурные знания в ваш дом, предоставляя доступ к видео, радио / аудио и изображениям со всего мира. Никогда еще не было так легко расширять кругозор вашего ребенка. Есть также много игр, доступных онлайн (многие из которых бесплатны), чтобы помочь вовлечь вашего ребенка дома, а также веб-сайты (перечислены ниже), которые также включают в себя игры, электронные книги и ссылки на другие сайты на иностранных языках.

Прежде всего, сделайте любое дополнительное изучение языка, которое вы делаете дома, веселым, практичным и поддерживающим. Изучение нового языка поначалу может показаться немного сложным, но с помощью родителей и школ этого не должно быть. Даже игра в простые игры и добавление элемента русского языка (такого как подсчет, цвета или даже просто ответ «да» и «нет») может быть замечательной помощью.

Список литературы:

1. Русский язык в начальных классах. Теория и практика: Пособие для студентов сред. пед. Учебных заведений / под ред. М.Соловейчик.-М., 1997
2. Н.П., Щербакова Н.А. Методика преподавания русского языка в начальной школе. - 5-е изд. - Л., 1955.
3. Львов М.Р. Методика развития речи младших школьников. - М., 1982.

TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН

"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 18-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ

(7-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.07.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000